



**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**



**Mert KARABAŞ**

**V. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN YURT DIŞI GEZİLERİ**

**Tarih Ana Bilim Dalı**  
**Yüksek Lisans Tezi**

**Antalya, 2024**



**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**



**Mert KARABAŞ**

**V. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN YURT DIŞI GEZİLERİ**

**Danışman**

**Doç. Dr. Leyla DERVİŞ**

**Tarih Ana Bilim Dalı**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Antalya, 2024**

**Akdeniz Üniversitesi**  
**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,**

Mert KARABAŞ'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Sezen KARABULUT (İmza)

Üye (Danışmanı) :Doç. Dr. Leyla DERVİŞ (İmza)

Üye :Doç. Dr. Aydın YİĞİT (İmza)

Tez Başlığı: **“V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Yurt Dışı Gezileri”.**

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 23/ 05 /2024

Mezuniyet Tarihi : 13/06/2024

(İmza)  
Prof. Dr. Seda BAYRAKTAR  
Müdür

## AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Yurt Dışı Gezileri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

**Mert KARABAŞ**





T.C.  
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU  
BEYAN BELGESİ



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

| ÖĞRENCİ BİLGİLERİ             |                                                              |
|-------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| Adı-Soyadı                    | Mert KARABAŞ                                                 |
| Öğrenci Numarası              |                                                              |
| Enstitü Ana Bilim Dalı        | Tarih Ana Bilim Dalı                                         |
| Programı                      | Tezli Yüksek Lisans                                          |
| Programın Türü                | (X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans |
| Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı |                                                              |
| Tez Başlığı                   | V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Yurt Dışı Gezileri          |
| Turnitin Ödev Numarası        |                                                              |

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 217 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 25/04/2024 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 2 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

( X ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

25/ 04 /2024

(imzası)

Doç. Dr. Leyla DERVİŞ

## İ Ç İ N D E K İ L E R

|                                  |             |
|----------------------------------|-------------|
| <b>TABLolar LİSTESİ .....</b>    | <b>vii</b>  |
| <b>GÖRSELLER LİSTESİ.....</b>    | <b>viii</b> |
| <b>KISALTMALAR LİSTESİ .....</b> | <b>ix</b>   |
| <b>ÖZET.....</b>                 | <b>xi</b>   |
| <b>SUMMARY.....</b>              | <b>xiii</b> |
| <b>TEŞEKKÜR.....</b>             | <b>xv</b>   |
| <b>ÖNSÖZ.....</b>                | <b>xvi</b>  |
| <b>GİRİŞ.....</b>                | <b>1</b>    |

## BİRİNCİ BÖLÜM

### V. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN ORTA DOĞU ÜLKELERİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER

|                                                                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran (2-7 Ekim) ve Pakistan Gezileri (7-12 Ekim 1966) .....                         | 8  |
| 1.1.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi .....                                                                     | 8  |
| 1.1.2. Sunay'ın İran'a Hareket Edişi ve Gezi Öncesi Basına Verdiği Demeç .....                                  | 10 |
| 1.1.3. Sunay'ın Tahran'a Gelişi ve Şehrin Altın Anahtarının Hediye Edilmesi .....                               | 11 |
| 1.1.4. Sunay'ın Şehinşah Rıza Pehlevi'nin Anıtkabirini Ziyareti .....                                           | 12 |
| 1.1.5. Sunay'ın Misyon Şeflerini Ağırması ve Baştan Müzesine Gerçekleştirdiği Ziyaret.....                      | 12 |
| 1.1.6. İran Basınında Sunay'ın Gezisi.....                                                                      | 13 |
| 1.1.7. Sunay'ın Türk Vatandaşlarıyla Görüşmesi ve İran Başbakanı'nın Sunay Şerefine Verdiği Yemek.....          | 13 |
| 1.1.8. Sunay'ın Babol şehrini Ziyareti .....                                                                    | 14 |
| 1.1.9. Türkiye-İran Ortak Bildirisi .....                                                                       | 14 |
| 1.2. Cevdet Sunay'ın Pakistan Gezisi (7-12 Ekim 1966).....                                                      | 16 |
| 1.2.1. Sunay'ın Pakistan'a Gelişi .....                                                                         | 16 |
| 1.2.2. Sunay'a Pakistan Nişanı'nın Verilmesi.....                                                               | 17 |
| 1.2.3. Sunay'ın Eyüp Han ile Görüşmesi ve Paşevan Üniversitesi'nden Sunay'a Fahri Doktora Unvanı Verilmesi..... | 17 |
| 1.2.4. Sunay'ın Pakistan'da Gerçekleştirdiği Diğer Geziler .....                                                | 18 |
| 1.2.5. Sunay'ın Yurda Dönüşü ve Yayınlanan Türkiye- Pakistan Ortak Bildirisi .....                              | 19 |
| 1.3. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Suudi Arabistan (22-27 Ocak) ve Libya Gezileri (27- 31 Ocak 1968).....              | 21 |
| 1.3.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi .....                                                                     | 21 |
| 1.3.2. Cevdet Sunay'ın Esenboğa Havaalanı'ndan Uğurlanışı ve Riyad'a Gelişi .....                               | 23 |
| 1.3.3. Kral Faysal'ın Sunay Şerefine Verdiği Yemek.....                                                         | 24 |
| 1.3.4. Sunay'ın Mekke Radyosu'nda Yayınlanan Mesajı.....                                                        | 24 |

|        |                                                                                                                                              |    |
|--------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.3.5. | Kral Faysal ile Cumhurbaşkanı Sunay'ın Gerçekleştirdikleri İkili Görüşme .....                                                               | 25 |
| 1.3.6. | Cevdet Sunay'ın Medine, Cidde ve Mekke Şehirlerini Ziyareti .....                                                                            | 26 |
| 1.3.7. | Türkiye-Suudi Arabistan Ortak Bildirisi .....                                                                                                | 27 |
| 1.4.   | Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Libya Gezisi (27-31 Ocak 1968) .....                                                                           | 28 |
| 1.4.1. | Cevdet Sunay'ın Libya Parlamentosuna Yaptığı Ziyaret.....                                                                                    | 29 |
| 1.4.2. | Cevdet Sunay'ın Yurda Dönüşü ve Türkiye-Libya Ortak Bildirisi .....                                                                          | 30 |
| 1.5.   | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak (27 Nisan-1 Mayıs 1968) Afganistan (1-5 Mayıs 1968) ve İran Gezileri (Günübirlik).....                           | 31 |
| 1.5.1. | Cumhurbaşkanına Refakat Edecek Heyet .....                                                                                                   | 31 |
| 1.5.2. | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Bağdat'a Gidişi .....                                                                                                 | 33 |
| 1.5.3. | Türkiye-Irak Resmi Görüşmeleri .....                                                                                                         | 34 |
| 1.5.4. | Sunay'ın Irak'taki Türk Şehitliğini Ziyareti ve Türk Cemiyetiyle Görüşmesi .....                                                             | 36 |
| 1.5.5. | Sunay'ın Musul ve Kerkük'e Yaptığı Ziyaret.....                                                                                              | 37 |
| 1.5.6. | Türkiye-Irak Ortak Bildirisi .....                                                                                                           | 38 |
| 1.6.   | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Afganistan Gezisi (1-5 Mayıs 1968).....                                                                               | 39 |
| 1.6.1. | Sunay'ın Nadir Şahın Kabrini Ziyareti ve Türkiye- Afganistan Resmi Görüşmeleri... ..                                                         | 40 |
| 1.6.2. | Sunay'ın Afganistan'da Gerçekleştirdiği Ziyaretler .....                                                                                     | 41 |
| 1.6.3. | Sunay'ın Tahran'a Yaptığı Günü Birlik Ziyaret ve Türkiye-Afganistan Ortak Bildirisi.....                                                     | 41 |
| 1.7.   | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün Gezisi (15-17 Aralık 1969).....                                                                                 | 43 |
| 1.7.1. | Geziye Katılacak Heyet Listesi .....                                                                                                         | 43 |
| 1.7.2. | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün'e Gidişi .....                                                                                                  | 45 |
| 1.7.3. | Türkiye-Ürdün Resmi Görüşmeleri ve Yayınlanan Ortak Bildiri.....                                                                             | 46 |
| 1.8.   | Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran İmparatorluğu'nun Kuruluşunun 2500.Yıl Dönümü Dolayısıyla İran'a Gerçekleştirdiği Ziyaret (14-17 Ekim 1971)..... | 48 |
| 1.8.1. | Cumhurbaşkanına Eşlik Edecek Heyet listesi .....                                                                                             | 48 |
| 1.8.2. | Kutlamalara Katılan Devlet Başkanları.....                                                                                                   | 49 |
| 1.8.3. | Cumhurbaşkanı Sunay İran'da .....                                                                                                            | 51 |
| 1.8.4. | İran Lideri Rıza Pehlevi ve Eşinin Verdiği Büyük Ziyafet.....                                                                                | 52 |
| 1.8.5. | Cevdet Sunay'ın Yurda Dönüşü.....                                                                                                            | 53 |

## İKİNCİ BÖLÜM

### V. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN AVRUPA VE KUZEY AMERİKA ÜLKELERİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER

|        |                                                                      |    |
|--------|----------------------------------------------------------------------|----|
| 2.1.   | Cumhurbaşkanı Sunay'ın ABD Gezisi (2-14 Nisan 1967) .....            | 54 |
| 2.1.1. | Sunay'a Refakat Edecek Heyet .....                                   | 54 |
| 2.1.2. | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ankara'dan Ayrılışı ve ABD'ye Varışı.....     | 55 |
| 2.1.3. | Sunay'ın Beyaz Saray'a Gelişi ve Başkan Johnson ile Görüşmeler ..... | 57 |

|                                                                                                                     |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 2.1.4. Başkan Johnson ve Eşinin Cumhurbaşkanı Sunay ve Eşi Onuruna Verdiği Akşam Yemeği.....                        | 59 |
| 2.1.5. Sunay'ın Milli Basın Kulübünü Ziyareti.....                                                                  | 61 |
| 2.1.6. Türkiye-Amerika Ortak Bildirisi.....                                                                         | 62 |
| 2.1.7. Sunay'ın Amerika İç Seyahatleri .....                                                                        | 64 |
| 2.1.7.1. Cumhurbaşkanı Cape Cenedy Uzay Merkezi'nde.....                                                            | 64 |
| 2.1.7.2. Cevdet Sunay Palm Springs Şehrinde .....                                                                   | 64 |
| 2.1.7.3. Cumhurbaşkanı Sunay Disneyland'da .....                                                                    | 65 |
| 2.1.7.4. Sunay Los Angeles'te .....                                                                                 | 66 |
| 2.1.7.5. Sunay San Francisco'da .....                                                                               | 67 |
| 2.1.7.6. Sunay Chicago'da.....                                                                                      | 68 |
| 2.1.7.7. Sunay Ford Otomobil Fabrikası'nda .....                                                                    | 69 |
| 2.1.7.8. Sunay Michigan Eyalet Üniversitesi Tarafından Kendisine Verilen Fahri Doktora Unvanı Töreninde .....       | 70 |
| 2.1.7.9. Cumhurbaşkanı New York'ta.....                                                                             | 71 |
| 2.1.8. Sunay'ın Yurda Dönüşü .....                                                                                  | 72 |
| 2.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Fransa Gezisi (27 Haziran- 4 Temmuz 1967).....                                          | 73 |
| 2.2.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi .....                                                                         | 73 |
| 2.2.2. Sunay'ın Ankara'dan Ayrılışı ve Fransa'ya Gelişi .....                                                       | 75 |
| 2.2.3. Birinci Türkiye-Fransa Görüşmesi ve De Gaulle'ün Sunay Şerefine Verdiği Yemek.....                           | 77 |
| 2.2.4. Sunay'ın Fransa'daki Türklerle Buluşması ve Paris Belediyesini Ziyareti .....                                | 78 |
| 2.2.5. İkinci Türkiye-Fransa Görüşmesi ve Yayınlanan Ortak Bildiri.....                                             | 79 |
| 2.2.6. Fransız Basınında Geziye İlişkin Yazılar ve Fransız Dışişleri Bakanının Türk Gazetecilerle Buluşması.. ..... | 81 |
| 2.2.7. Cumhurbaşkanı Sunay ve De Gaulle'ün Beraber İzledikleri Bale Gösterisi .....                                 | 83 |
| 2.2.8. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Yurda Dönüşü.....                                                                     | 84 |
| 2.3. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere Gezisi (1-8 Kasım 1967) .....                                                 | 85 |
| 2.3.1. Sunay'a Refakat Edecek Heyet Listesi .....                                                                   | 85 |
| 2.3.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere'ye Gidişi.....                                                              | 87 |
| 2.3.3. Sunay'a Verilen Şövalyelik Unvanı ve Onuruna Verilen Akşam Yemeği .....                                      | 88 |
| 2.3.4. Sunay'ın Türk Vatandaşlarının Kabulü ve Londra Belediyesini Ziyareti.....                                    | 90 |
| 2.3.5. İngiliz Radyo ve Basınında Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ziyareti.....                                              | 90 |
| 2.3.6. Sunay'ın İngiltere Başbakanı Wilson'u Kabulü ve İskoçya Gezisi .....                                         | 92 |
| 2.3.7. Cumhurbaşkanı Sunay British Museum'da.....                                                                   | 93 |
| 2.3.8. Sunay'ın İngiltere Başbakanı Wilson'u Ziyareti ve Kıbrıs Türk Cemiyeti Resepsiyonu'na Katılması.... ..       | 94 |
| 2.3.9. Sunay'ın Claridge Otelinde Düzenlediği Basın Toplantısı ve Sunay'ın Yurda Dönüşü.... ..                      | 95 |
| 2.4. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Gezisi (13-17 Nisan 1970).....                            | 97 |
| 2.4.1. Geziye Katılacak Heyet.....                                                                                  | 97 |

|        |                                                                                                                        |     |
|--------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 2.4.2. | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ankara'dan Ayrılışı ve Bükreş'e Varışı .....                                                    | 100 |
| 2.4.3. | Romanya Devlet Başkanı Çeausescu'nun Türk Basınına Verdiği Demeç .....                                                 | 101 |
| 2.4.4. | Türkiye-Romanya Resmi Görüşmeleri ve Sunay'ın Romanya'daki Ziyaretleri..                                               | 103 |
| 2.4.5. | Sunay'ın Yurda Dönüşü ve Türkiye-Romanya Ortak Bildirisi.....                                                          | 104 |
| 2.5.   | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Federal Almanya Gezisi (19-24 Ekim 1970).....                                                   | 106 |
| 2.5.1. | Geziye Katılacak Heyet Listesi .....                                                                                   | 106 |
| 2.5.2. | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Almanya'ya Gelişi ve Federal Almanya Lideri Heimann'ın Sunay Onuruna Verdiği Akşam Yemeği ..... | 108 |
| 2.5.3. | Sunay'ın Almanya İçerisinde Gerçekleştirdiği Ziyaretler .....                                                          | 109 |
| 2.5.4. | Sunay Berlin'de.....                                                                                                   | 110 |
| 2.5.5. | Sunay'ın Stutgard'tan Gelişi ve Almanya'dan Ayrılışı .....                                                             | 112 |
| 2.5.6. | Türkiye-Almanya Ortak Bildirisi .....                                                                                  | 113 |

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### V. CUMHURBAŞKANI SUNAY'IN AFRIKA VE ASYA- AVRUPA ÜLKELERİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER

|          |                                                                                                     |     |
|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.1.     | Cumhurbaşkanı Sunay'ın Tunus Gezisi (1-6 Aralık 1966).....                                          | 115 |
| 3.1.1.   | Geziye Katılacak Heyet Listesi .....                                                                | 115 |
| 3.1.2.   | Sunay'ın Esenboğa'dan Uğurlanışı ve Tunus'ta Karşılantısı.....                                      | 117 |
| 3.1.3.   | Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba'nın Sunay Şerefine Verdiği Akşam Yemeği.....                      | 118 |
| 3.1.4.   | Sunay'ın Tunus Meclisinde Yaptığı Konuşma .....                                                     | 120 |
| 3.1.5.   | Türkiye-Tunus Resmi Görüşmeleri ve Alınan Kararlar.....                                             | 121 |
| 3.1.6.   | Sunay'ın Monastır Şehrini Ziyareti ve Burgiba'nın Anadolu Ajansına Verdiği Demeç... ..              | 121 |
| 3.1.7.   | Türkiye-Tunus Ortak Bildirisi.....                                                                  | 122 |
| 3.1.8.   | Sunay'ın Ankara'ya Dönüşü .....                                                                     | 123 |
| 3.2.     | Cumhurbaşkanı Sunay'ın SSCB Gezisi (12-21 Kasım 1969).....                                          | 125 |
| 3.2.1.   | Geziye Katılan Heyet .....                                                                          | 125 |
| 3.2.2.   | Cumhurbaşkanı Sunay ve Eşinin Ankara'dan Ayrılışı ve Moskova'ya Gelişi ....                         | 127 |
| 3.2.3.   | Türkiye-SSCB Resmi Görüşmeleri .....                                                                | 130 |
| 3.2.4.   | Podgorny'ın Sunay Şerefine Verdiği Öğle Yemeği ve İki Liderin Demeçleri ....                        | 131 |
| 3.2.5.   | Sunay'ın SSCB İçerisinde Gerçekleştirdiği Geziler .....                                             | 133 |
| 3.2.5.1. | Cumhurbaşkanı Sunay Leningrad'da .....                                                              | 133 |
| 3.2.5.2. | Cumhurbaşkanı Sunay Kiev'de .....                                                                   | 134 |
| 3.2.5.3. | Cumhurbaşkanı Sunay Tiflis'te .....                                                                 | 137 |
| 3.2.5.4. | Sunay Bakü'de.....                                                                                  | 138 |
| 3.2.6.   | Sunay'ın Moskova'da Podgorny Onuruna Verdiği Yemek ve Türkiye-SSCB Resmi Görüşmelerinin Devamı..... | 140 |
| 3.2.7.   | Sunay'ın Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev'e Yaptığı Ziyaret .....                           | 143 |
| 3.2.8.   | Sunay'ın Ankara'ya Dönüşü .....                                                                     | 144 |

|                                                                                                                                                                                                                                                            |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.2.9. Türkiye-SSCB Ortak Bildirisi.....                                                                                                                                                                                                                   | 146 |
| 3.3. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Etiyopya Gezisi (17-21 Aralık 1969).....                                                                                                                                                                                       | 148 |
| 3.3.1. Geziye Katılan Heyet Listesi.....                                                                                                                                                                                                                   | 148 |
| 3.3.2. Sunay'ın Etiyopya'daki Temasları .....                                                                                                                                                                                                              | 150 |
| SONUÇ.....                                                                                                                                                                                                                                                 | 153 |
| KAYNAKÇA.....                                                                                                                                                                                                                                              | 157 |
| EK-1 Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı Seçildikten Sonra Anıtkabir Şeref Defterine Yazdığı Metnin Fotokopisidir. (28 Mart 1966).....                                                                                                                           | 169 |
| EK-2 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 2-12 Ekim 1966 Tarihinde İran ve Pakistan'a Gerçekleştirdiği Yurt Dışı Gezilerinde Beraberindeki Heyeti Gösteren Liste ve Eki ...                                                                                       | 170 |
| EK-3 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 22-27 Ocak Suudi Arabistan Ziyareti ile 27-31 Ocak 1967 Libya Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi.                                                                                       | 172 |
| EK-4 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 27 Nisan-1 Mayıs 1968 Tarihleri Arasında Irak'a, 1-5 Mayıs 1968 Tarihleri Arasında Afganistan'a ve İran'a (Günübirlik) Gerçekleştirdiği Ziyaretlerde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi Ekidir..... | 173 |
| EK-5 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 15-17 Aralık Ürdün, 17-21 Aralık 1969 Tarihinde ise Etiyopya'ya Gerçekleştirdiği Ziyaretlerde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Kararname.....                                                                             | 174 |
| Ek-6 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 14-17 Ekim 1971 Tarihinde İran'ın 2500. Kuruluş Yıldönümüne Katılmak Üzere İran İmparatorluğuna Gerçekleştireceği Ziyarete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi. ....                                                        | 175 |
| Ek-7 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 2-14 Nisan 1967 Tarihinde ABD'ye Gerçekleştirdiği Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi. ....                                                                                       | 176 |
| Ek-8 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 27 Haziran-4 Temmuz 1967 Tarihli Fransa Ziyaretlerinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesinin Ekidir.....                                                                                     | 177 |
| Ek-9 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1-8 Kasım 1967 Tarihinde İngiltere'ye Gerçekleştirdiği Ziyarete Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi .....                                                                                     | 178 |
| Ek-10 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 13-17 Nisan 1970 Tarihinde Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'ne Gerçekleştirdiği Resmi Ziyarete Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Kararname ve Eki. ....                                                                      | 179 |

|                                                                                                                                                                        |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Ek-11 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 19-24 Ekim 1970 Tarihinde Federal Almanya'ya Gerçekleştirdiği Resmi Ziyarete İlişkin Heyet Listesi ve Ekleri.....</b>           | <b>181</b> |
| <b>EK-12 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 1-6 Aralık 1966 Tarihinde Tunus'a Gerçekleştirdiği Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi .....</b> | <b>184</b> |
| <b>EK-13 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 12- 21 Kasım 1969 Tarihinde SSCB'ye Gerçekleştirdiği Resmi Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Kararname ve Eki.....</b> | <b>185</b> |
| <b>GÖRSELLER .....</b>                                                                                                                                                 | <b>187</b> |
| <b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>                                                                                                                                                  | <b>196</b> |



## TABLOLAR LİSTESİ

|                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Tablo 1.1 İran ve Pakistan Gezisi Heyet Listesine ilişkin Tablo.....              | 8   |
| Tablo 1.2 Suudi Arabistan ve Libya Gezilerine İlişkin Heyet Tablosu .....         | 21  |
| Tablo 1.3 Irak-Afganistan ve İran Gezilerine İlişkin Heyet Tablosu .....          | 31  |
| Tablo 1.4 Ürdün Gezisine İlişkin Heyet Tablosu.....                               | 43  |
| Tablo 1.5 İran Ziyareti Heyet Listesine İlişkin Tablo .....                       | 48  |
| Tablo 1.6 İran İmparatorluğu’nun 2500. Kuruluş Yıldönümü Davetliler Tablosu ..... | 49  |
| Tablo 2.1 ABD Gezisinde Sunay’a Refakat Edecek Heyete İlişkin Tablo .....         | 54  |
| Tablo 2.2 Fransa Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo .....                       | 73  |
| Tablo 2.3 İngiltere Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo .....                    | 85  |
| Tablo 2.4 Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Gezisi Heyetine İlişkin Tablo.....        | 97  |
| Tablo 2.5 Federal Almanya Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo .....              | 106 |
| Tablo 3.1 Tunus Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo.....                         | 115 |
| Tablo 3.2 SSCB Gezisi Heyete İlişkin Tablo.....                                   | 125 |
| Tablo 3.3 Etiyopya Gezisine İlişkin Heyet Tablosu.....                            | 148 |

## GÖRSELLER LİSTESİ

|                                                                                                                                  |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Görsel 1-1 Rıza Pehlevi ve Eşi Cumhurbaşkanı Sunay'ı Havaalanı'nda Karşılarken.....                                              | 187 |
| Görsel 1-2 Şah Rıza Pehlevi'nin Cumhurbaşkanı Sunay Onuruna Verdiği Ziyafet.....                                                 | 188 |
| Görsel 1-3 Irak, Afganistan ve İran Ziyareti Öncesi Esenboğa Havaalanı'ndan Süleyman Demirel ve Atasagun Sunay'ı Uğurluyor. .... | 188 |
| Görsel 1-4 Cumhurbaşkanı Sunay Ürdün Ziyareti Öncesi Basına Demeç Verirken. ....                                                 | 189 |
| Görsel 2-1 Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı Sunay'ı ABD'ye Yolcu Ediyor.....                                                       | 189 |
| Görsel 2-2 Cumhurbaşkanı Sunay'ın Beyaz Saray Önünde Başkan Johnson Tarafından Karşılması. ....                                  | 190 |
| Görsel 2-3 Cumhurbaşkanı Sunay Amerikalı Aktör Charlton Heston'la Sohbet Ederken.....                                            | 190 |
| Görsel 2-4 İsmet İnönü Cumhurbaşkanı Sunay'ı Fransa'ya Uğurlarken.....                                                           | 191 |
| Görsel 2-5 Fransız Lider De Gaulle Orly Havaalanı'nda Sunay'ı Karşılarken. ....                                                  | 191 |
| Görsel 2-6 Cumhurbaşkanı Sunay Elyese Sarayı'nda Kendisi Onuruna Düzenlenen Yemekte Konuşurken. ....                             | 192 |
| Görsel 2-7 Kraliçe II. Elizabeth Ve Eşi Prens Philip Victoria Garında Cumhurbaşkanı Sunay'ı Karşılarken. ....                    | 192 |
| Görsel 2-8 Sunay Wilson'u İkametinde Ziyaret Ederken. ....                                                                       | 193 |
| Görsel 2-9 Rumen Lider Ceausescu ile Birlikte Cumhurbaşkanı Sunay Halkı Selamlarken.....                                         | 193 |
| Görsel 2-10 Romanya Cumhurbaşkanı Caeusescu Cumhurbaşkanı Sunay'ı Ankara'ya Uğurlarken. ....                                     | 194 |
| Görsel 3-1 Tunus Lideri Habib Bin Ali Burgiba'nın Cumhurbaşkanı Sunay'ı Karşılması.....                                          | 194 |
| Görsel 3-2 Cumhurbaşkanı Sunay Birinci Görüşme Öncesi SSCB Heyeti ile Selamlaşırken. ....                                        | 195 |
| Görsel 3-3 Sunay ve Podgorny El Sıkışırken. ....                                                                                 | 195 |

## KISALTMALAR LİSTESİ

|          |                                                                                                                       |
|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| a.g.e .  | Adı Geçen Eser                                                                                                        |
| A.P      | Adalet Partisi                                                                                                        |
| ABD      | Amerika Birleşik Devletleri                                                                                           |
| Alb.     | Albay                                                                                                                 |
| BM       | Birleşmiş Milletler                                                                                                   |
| Bnb.     | Binbaşı                                                                                                               |
| Bşk.     | Başkanı                                                                                                               |
| B.B.C.   | Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi                                                                                         |
| C.H.P    | Cumhuriyet Halk Partisi                                                                                               |
| CENTO    | Merkezi Anlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization)                                                               |
| Ed.      | Editör                                                                                                                |
| FBI      | Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)                                                           |
| GATA     | Gülhane Askeri Tıp Akademisi                                                                                          |
| Gen.     | Genel                                                                                                                 |
| Kur.     | Kurmay                                                                                                                |
| MBK      | Milli Birlik Komitesi                                                                                                 |
| Md.      | Müdür                                                                                                                 |
| NATO     | Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)                                                  |
| Prof.    | Profesör                                                                                                              |
| RCD      | Kalkınma İçin Bölgesel İş birliği (Regional Cooperation for Development)                                              |
| S        | Sayı                                                                                                                  |
| s.       | Sayfa                                                                                                                 |
| S.S.C.B. | Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği                                                                                |
| Sek.     | Sekreter                                                                                                              |
| TBMM     | Türkiye Büyük Millet Meclisi                                                                                          |
| Top.     | Topçu                                                                                                                 |
| TRT      | Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu                                                                                    |
| Tuğg.    | Tuğgeneral                                                                                                            |
| Tümg.    | Tümgeneral                                                                                                            |
| UNESCO   | Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) |

|      |          |
|------|----------|
| Yay. | Yayın    |
| Yrd. | Yardımcı |
| Yzb. | Yüzbaşı  |



## ÖZET

Çalışma, Genel Kurmay Başkanlığı görev süresinin bitiminin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Cumhurbaşkanı seçilen ve 1966-1973 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin V. Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Ahmet Cevdet Sunay'ın yedi yıllık devlet başkanlığı süresince gerçekleştirdiği toplamda on yedi yurt dışı ziyaretini ele almaktadır.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Orta Doğu ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaretleri ele alınmıştır. Bu bölümde, 1966 yılında gerçekleşen İran ve Pakistan ziyaretleri üzerinde durulmuştur. Ardından, 1968 yılında Suudi Arabistan ve Libya'ya yapılan ziyaretler detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Daha sonra, 1969 yılında Irak, Afganistan, Şam ve Ürdün'e gerçekleştirilen ziyaretlerin ayrıntılarına yer verilmiştir. Son olarak, 1971 yılında gerçekleştirilen İran ziyareti ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu ziyaretlerin her biri, Sunay'ın Türkiye'nin dış politikasındaki rolünü ve bölgesel ilişkileri güçlendirmeye yönelik önemli adımlarını ortaya koymaktadır.

İkinci Bölümde ise Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine yapılan ziyaretlere odaklanılmıştır. Bu çerçevede, 1967 yılında ABD, Fransa ve İngiltere'ye gerçekleştirilen ziyaretler her yönüyle değerlendirilmiştir. Ayrıca, 1969 yılında Romanya ve Federal Almanya'ya yapılan ziyaretlerine de ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Bu ziyaretler, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini güçlendirmeye ve uluslararası alandaki etkin rolünü artırmaya yönelik önemli girişimler olarak öne çıkmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde ise Afrika ve Asya-Avrupa ülkelerine gerçekleştirilen ziyaretler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, 1966 yılında yapılan Tunus ziyareti ile 1969 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Etiyopya ziyaretleri detaylandırılarak açıklanmıştır. Bu ziyaretler, Türkiye'nin Afrika ve Asya'daki ilişkilerini güçlendirmeye ve bölgesel iş birliğini artırmaya yönelik çabalarının bir yansımasıdır.

Her bir bölüm, Türkiye'nin dış politikasında çeşitli bölgelerdeki ilişkilerini güçlendirmeye yönelik önemli adımları temsil etmektedir. Sunay'ın yaptığı bu ziyaretler, Türkiye'nin uluslararası alanda ilişkilerini geliştirme, saygınlığını artırma, bölge ve dünya barışına katkı sağlama ve iş birliğini geliştirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ana hipotezi, Ahmet Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde gerçekleştirdiği bu ziyaretlerin, Türkiye'nin uluslararası arenadaki saygınlığını artırdığı ve bölgesel iş birliklerini güçlendirdiğidir. Sunay'ın yurt dışı ziyaretleri, Türkiye'nin dış politikada önemli ilklere imza atmasına vesile olmuş ve bu ziyaretler, Türkiye'nin hem Doğu hem de Batı

ile ilişkilerini dengeli bir şekilde geliştirme çabasının somut örneklerini oluşturmuştur. Bu çerçevede, Sunay'ın gerçekleştirdiği ziyaretlerin her biri, Türkiye'nin dış politikasında yeni ufuklar açarak ülkenin küresel ölçekteki etkisini artırdığı sonucuna varılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ahmet Cevdet Sunay, Türkiye Cumhuriyeti, yurt dışı ziyaretler, Genel Kurmay Başkanlığı



## **SUMMARY**

### **FIFTH PRESIDENT CEVDET SUNAY'S TRIPS TO FOREIGN COUNTRIES**

The study examines the seventeen international visits undertaken by Ahmet Cevdet Sunay, who was elected President by the Turkish Grand National Assembly after his term as Chief of the General Staff and served as the fifth President of the Republic of Turkey from 1966 to 1973.

In the first section of the study, President Sunay's visits to Middle Eastern countries are discussed. This section focuses on the visits to Iran and Pakistan in 1966. Then, the visits to Saudi Arabia and Libya in 1968 are evaluated in detail. Following this, the details of the visits to Iraq, Afghanistan, Syria, and Jordan in 1969 are provided. Finally, the 1971 visit to Iran is examined in detail. Each of these visits highlights Sunay's significant steps towards strengthening Turkey's role in foreign policy and regional relations.

The second section focuses on the visits to European and North American countries. In this context, the visits to the USA, France, and the United Kingdom in 1967 are comprehensively evaluated. Additionally, the 1969 visits to Romania and West Germany are detailed. These visits stand out as significant initiatives aimed at strengthening Turkey's relations with the West and increasing its active role on the international stage.

The third and final section focuses on the visits to African and Asian-European countries. In this context, the visit to Tunisia in 1966 and the visits to the Soviet Socialist Republics and Ethiopia in 1969 are elaborated. These visits reflect Turkey's efforts to strengthen its relations in Africa and Asia and enhance regional cooperation.

Each section represents significant steps towards strengthening Turkey's relations in various regions within its foreign policy. Sunay's visits are considered part of Turkey's efforts to develop international relations, enhance its prestige, contribute to regional and world peace, and foster cooperation.

The main hypothesis of the study is that these visits undertaken by Ahmet Cevdet Sunay during his presidency increased Turkey's international prestige and strengthened regional cooperation. Sunay's international visits paved the way for significant milestones in Turkey's foreign policy, serving as concrete examples of Turkey's efforts to develop balanced relations with both the East and the West. In this context, each of Sunay's visits is concluded to have opened new horizons in Turkey's foreign policy, thereby enhancing the country's global influence.

**Keywords:** Ahmet Cevdet Sunay, Republic of Turkey, foreign visits, Chief of the General Staff.



## TEŞEKKÜR

Tezin hazırlanması sırasında, öncelikle danışmanlığımı yapmayı kabul eden, yönlendirmeleri ve önerileriyle bu süreçte hiçbir zaman desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Leyla DERVİŞ'e minnettarlığımı sunmak isterim. Çalışmanın konusunun belirlenmesindeki desteklerinden ve tez yazım sürecinde akademik yönlendirmelerinden dolayı Doç. Dr. Aydın YİĞİT'e içtenlikle teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca Tarih Bölümündeki değerli hocalarımdan büyük ölçüde ilham aldım ve onların bilgi ve deneyimlerinden büyük ölçüde faydalandım. Onlar, sadece derslerde değil, aynı zamanda öğrencileri desteklemek ve rehberlik etmek için her zaman hazır oldular. Öğretici yaklaşımları ve değerli görüşleri, akademik gelişimime büyük katkı sağladı. Hocalarımdan özveriyle çalışmaları ve yönlendirmeleri, akademik kariyerimdeki ilerlememde önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışmanın tamamlanma sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen tüm aile bireylerime özellikle de babam Yusuf KARABAŞ'a, annem Fadime KARABAŞ'a ve ağabeyim Derman KARABAŞ'a sonsuz sevgi, saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

**Mert KARABAŞ**

**Antalya, 2024**

## ÖNSÖZ

Bu çalışmada, IV. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in sağlık sorunları sebebiyle görevini devam ettirememesi sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin V. Cumhurbaşkanı olarak seçilen Cevdet Sunay'ın 1966-1971 yılları arasında gerçekleştirdiği yurt dışı ziyaretleri ele alınmıştır. Başarılı bir askeri kariyerin ardından yedi yıl boyunca icra ettiği bu yeni görevinde, askeri ve sivil bürokrasi tecrübelerini etkili bir şekilde kullanan Cevdet Sunay, dış politika alanında stratejik ve akılcı bir yaklaşım sergilemiştir. Nitekim kendinden önceki devlet adamlarının uzun bir süre ihmal ettiği Denge Politikasının önemini iyi kavramış ve gerçekleştirdiği ziyaretlerde bu politikayı uygulayarak Türkiye'yi tek kutuplu dış politika anlayışından uzaklaştırmayı hedeflemiş ve bu politikasında da başarılı olmuştur.

Ele aldığımız çalışma iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi, daha önce herhangi bir Cumhurbaşkanının yurt dışı ziyaretlerinin tez konusu olarak ele alınmamış olması ve bu alanda yapılan ilk çalışmayı oluşturmasıdır. İkincisi ise devletlerarası ikili ilişkilerde gerçekleştirilen resmi ziyaretlerin ve görüşmelerin ülkelere sağladığı kazanımların tespit edilmesidir. Bu doğrultuda, konuyu daha anlaşılır hale getirmek amacıyla çalışmada, "Devlet adamları neden yurt dışına seyahat eder?", "Bulundukları ülkelerde kimlerle görüşürler?", "Katıldıkları davetlerde hangi mesajları iletirler?", "Gittikleri ülkelerde nereleri ziyaret ederler?", "Devlet başkanlarıyla gerçekleştirdikleri istişarelerde neler konuşulur ve hangi kararlar alınır?", "Gerçekleştirilen ziyaretlerin bölgesel ve uluslararası politikalara etkisi nasıl olur?" gibi sorular sorulmuş ve döneme ilişkin gazete ve arşiv belgeleriyle bu sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çalışma esnasında, yurt dışı ziyaretlerin stratejik önemini ve bu ziyaretlerin sonuçlarını analiz etmek amacıyla kapsamlı bir çaba gösterilmiştir.

**Mert KARABAŞ**

**Antalya, 2024**

## GİRİŞ

Cevdet Sunay, 1900 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesi Ataköy Beldesinde doğmuştur. Babası Alay Müftüsü İslam Sabri Efendi, annesi ise Hatice Hanımdır. İlk ve orta öğrenimini sırasıyla Erzurum, Kerkük ve Edirne'de tamamladıktan sonra 1915 yılında askeri kariyerine başlayacağı Kuleli Askeri Lisesi'ne girmiştir<sup>1</sup>. Eğitimine burada devam ederken Birinci Dünya Savaşı nedeniyle orduda subay ihtiyacı doğmuş ve kısa bir askeri eğitimin ardından Topçu Subay rütbesiyle 7 Temmuz 1917'de 73. Ağır Topçu Alayı'na atanarak Filistin Cephesi'ne gönderilmiştir. Sunay, 13 Ekim 1917'de Asteğmenliğe terfi etmiş, ardından Kudüs Savaşı'nda gösterdiği başarıdan dolayı 4 Mayıs 1918'de Teğmenliğe yükseltilmiştir. Ancak, 28 Ağustos 1918'de Filistin-Türkmen Mevziinin Ablak Tepe kesiminde İngiliz kuvvetleriyle yaşanan bir çatışmada, Bedevilerin ihaneti sonucu birliğiyle birlikte esir düşmüş ve Mısır'daki İngiliz esir kampına gönderilmiştir<sup>2</sup>.

Sunay, 1918 yılında Mısır'da İngiliz esaretinden kurtulmuş ve ardından Milli Mücadele'de aktif rol alarak Maraş ve Antep'te Fransızlara karşı savaşmıştır. Sunay ayrıca Eskişehir, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruza katılmış olup İzmir'in düşman esaretinden kurtarılmasında da görev almıştır<sup>3</sup>. Savaşlar sona erdikten sonra Harp Akademisi'ne dönerek eğitimini tamamlamış ve 1930 yılında Kurmay Yüzbaşı olmuştur<sup>4</sup>. Ardından, 1934 yılında Binbaşı, 1949'da Tuğgeneral ve 1955'te Korgeneral rütbesine yükselmiştir. 1958 yılında Genelkurmay ikinci Başkanlığına terfi etmiş ve aynı zamanda Harp Akademisinde öğretmenlik yapmıştır<sup>5</sup>. Orgeneral olarak, 27 Mayıs hareketine bizzat katılmamış ancak hareketin öne çıkardığı bir komutan olmuştur. 27 Mayıs'tan önce Genelkurmay İkinci Başkanı olan Sunay'a ihtilal haberi Mayıs ayı içinde duyurulmuştur. İhtilale katılıp katılmama konusunda herhangi bir görüş belirtmeyen Sunay, gerçekleştirilen hareketi anlayışla karşılamış ve 27 Mayıs günü Alakuş ile birlikte ihtilalcilerin karargâhına ilk gelen generallerden biri olmuştur<sup>6</sup>. 1960'ın 6 Haziran'ında Genelkurmay Başkanlığına atanan Ragıp Gümüşpala, bu yeni görevinde sadece iki ay görev yapabilmiş ve ardından 2 Ağustos 1960'ta emekliye sevk edilmiştir. Bunun üzerine Genel Kurmay Başkanlığı görevine Cevdet Sunay atanmıştır<sup>7</sup>. 3 Ağustos 1960'da Genel Kurmay Başkanlığı unvanını eline alan Sunay, evvela 1960 ihtilalinin

<sup>1</sup> Baransel, 1978: 7.

<sup>2</sup> Yeni, 2008: 7.

<sup>3</sup> Erdem, 2009: 526-527.

<sup>4</sup> Öngider, 2014: 100.

<sup>5</sup> Baransel, 1978: 7.

<sup>6</sup> "Sunay Çankaya'da", *Yön*, 18.02.1966.

<sup>7</sup> Erdem, 2017: 579.

ardından devletin en güçlü yüzlerinden birisi olmuş ve bu minvalde orduya hitaben bir mesaj yayınlayarak TSK'nin gelişimine yarayacak tüm ileri hamleleri tereddüt etmeden gerçekleştireceğini belirtmiştir<sup>8</sup>. Sunay, 1922'den 1944'e kadar üstlendiği Genel Kurmay Başkanlığı göreviyle, bu makamda yirmi iki yıl boyunca görev yapmış olan Mareşal Fevzi Çakmaktan sonra (1960-1966) altı yıl boyunca<sup>9</sup> bu görevde en uzun süre kalan ikinci asker olmuştur<sup>10</sup>.

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in uzun süredir yaşadığı sağlık sorunları 1966 yılında daha da ağırlaştığında tedavi için Washington'daki (ABD) Walter Reed Hastanesine nakledilmiştir. Gürsel'in yokluğunda Cumhurbaşkanlığı görevini vekâleten Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun yürütmüştür<sup>11</sup>. 27 Mayıs İhtilalinin üzerinden beş yıl geçmesine rağmen Türk Silahlı Kuvvetlerinin sivil bürokrasi üzerindeki etkileri hala tazeliğini korurken, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından bu makam için belirlenecek bir adayın seçilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda, Gazeteci Abdi İpekçi yazılarında mevcut Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay ve İsmet İnönü'nün bu makam için aday gösterildiğini belirtmiştir. Ancak İnönü, Millet Meclisi'nde çoğunluğu elinde bulunduran Adalet Partisi'nin kendisini desteklemeyeceğini bildiği için böyle bir niyetinin olmadığını ifade etmiştir. Dönemin Başbakanı olan Süleyman Demirel ise Cevdet Sunay ismi üzerinde durmuştur<sup>12</sup>.

Ancak, Cemal Gürsel'in ardından tekrar bir askerin Cumhurbaşkanlığı makamına gelmesinin sivil iradeye zarar vereceği uyarılarında bulunan Adalet Partisi'nden muhalif vekiller, Meclis'te Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin oylarıyla bir sivilin Cumhurbaşkanı seçilme olanağı bulunmasına karşın, bir askerin hatta seçimle gelmeyen birisinin Cumhurbaşkanlığı makamına gelmesini tasvip etmemişlerdir<sup>13</sup>. Sunay destekçisi olan Adalet Partili bir milletvekili ise Meclis'te verdiği demeçte bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “Havanda su dövüyorlar, kardeşim. Bu memleketin, rejimin, bizim partinin ve kendimizin menfaati Cumhurbaşkanlığında Sunay'ın bulunmasıdır. O makamı ondan başkası dolduramaz” demiştir<sup>14</sup>. Tüm bu tartışmaların yanı sıra, Cevdet Sunay'ın Genelkurmay Başkanlığı dönemindeki söylev ve demeçleri, demokratik düzenin korunması hususunda kararlı bir tavra sahip olduğunu tüm kamuoyuna göstermiştir. Sunay'ın ifadeleri ve

<sup>8</sup> Erdem, 2019: 158.

<sup>9</sup> 1965 yılında emeklilik için yaş haddini doldurmasına rağmen bakanlar kurulu kararıyla görev süresi bir yıl uzatılarak altı yıl Genel Kurmay Başkanlığı görevini icra etmiştir.

<sup>10</sup> Öngider, 2014: 100.

<sup>11</sup> Şahin, 2016: 4.

<sup>12</sup> Duman, 2010: 324.

<sup>13</sup> Arcayürek, 2014: 199.

<sup>14</sup> Toker, 1966: 4-8.

icraatları daha somut bir şekilde şu bağlamda açıklanabilir: 22 Şubat 1962 ve 21-22 Mayıs 1963 Askeri İsyanlarının<sup>15</sup> bastırılmasında, 1961 Seçimlerinden sonra parlamentonun açılmasında Genel Kurmay Başkanı olarak Orgeneral Cevdet Sunay, aktif bir rol üstlenerek demokratik yönetimlerin arkasında saf almıştır<sup>16</sup>. 1961’de yayınladığı mesajda şöyle diyordu: “Namlularını daima temiz, süngülerini daima parlak tutan ordumuzun her türlü engeli yok etme azmi ile bugünkü hedefi, demokrasiyi ulusuna teslim etmektir”<sup>17</sup>. Netice itibarıyla, sivil iradenin demokrasiye hâkim olması gerektiği görüşünü eylemleriyle birlikte açıkça ortaya koyan Sunay, bu doğrultuda ismi üzerinden yapılan tartışmalara da nokta koymuştur.

Türkiye’nin iç siyasal gelişmelerinde, sivil-asker ilişkilerinde dengeli ve kontrollü bir yaklaşım sergileyen asker Sunay’ın 1966 yılında sivil kesimce Cumhurbaşkanlığı yolunda desteklenmesinde etkili olan bu duruşu, Cumhurbaşkanlığı sürecinde de iç ve dış politik yaklaşımında da geçerliliğini sürdürmüştür<sup>18</sup>. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel Türk Silahlı Kuvvetleri’nin siviller üzerindeki kontrolünü ve etkinliğini çok iyi bildiği için yeni Cumhurbaşkanı’nın askeri cenah tarafından onaylanacak birisi olması gerektiğini düşünüyordu. Bu noktada 1961-1965 yılları arasında TSK’daki İsmet İnönü hâkimiyeti gibi Demirel’de bu işlevi sürdürebilecek kişi olarak Cevdet Sunay’a ihtiyaç duymuştur<sup>19</sup>. Başbakan Süleyman Demirel, Cevdet Sunay’ın Cumhurbaşkanı seçilmesi hususunda oldukça yoğun mesai harcamıştır. Demirel ayrıca Genel Kurmay Başkanı Sunay’ın meclisteki çoğu partilerin ortak adayı olmasını da arzu etmiştir. Bu doğrultuda, askeri ve siyasi erkân üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan İsmet İnönü ile gerçekleştirilecek görüşme oldukça önem taşımıştır. İnönü ile ilk temas, Milli Savunma Bakanı olan Ahmet Topaloğlu vasıtasıyla gerçekleştirilmiş olup, Topaloğlu, İnönü’ye Cevdet Sunay ismini açtığında “doğru olur” cevabını almıştır<sup>20</sup>.

Akabinde Demirel, Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu aracılığıyla Sunay’ı yoklamış ve Genelkurmay Başkanı’nın hevesli ve elverişli olduğu izlenimini edinmiştir<sup>21</sup>. Başbakan Demirel, Sunay ile yüz yüze görüşmek üzere Özel Kalem Müdürü Muammer

<sup>15</sup> 22 Şubat 1962 Askeri İsyanı: Kara Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir ve arkadaşlarının, ordu içindeki 27 Mayısçıları tasfiye etmek için başlattıkları girişimin adı olarak bilinir. Ancak, darbe girişimi başarısız olmuş ve darbeciler tutuklanmıştır. Bu olay, Türkiye’de askeri vesayetin önemli bir örneği olarak değerlendirilir. 21-22 Mayıs 1963 Askeri İsyanı: Yine Kara Harp Okulu eski komutanı Talat Aydemir ve arkadaşlarının, Başbakan İsmet İnönü hükümetine karşı darbe girişimidir. İsyan, askeri birliklerin İstanbul ve Ankara’da hükümet binalarını kuşatmasıyla başlamıştı. Ancak, hükümetin sağlam duruşu ve diğer askeri birimlerin sadakati nedeniyle isyan bastırılmış ve darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu olay, Türkiye’nin askeri ve siyasi tarihinde önemli bir dönemeç olarak kabul edilir ve ülkenin demokratik sürecinde askeri müdahalelere karşı bir savunma olarak görülür. bkz: Kurtcephe ve Balcıoğlu, 1991: 277.

<sup>16</sup> Arcayürek, 2014: 199–200.

<sup>17</sup> Yeni, 2008: 356.

<sup>18</sup> Şahin, 2016: 2-3.

<sup>19</sup> Akyüz, 2006: 61.

<sup>20</sup> Arcayürek, 2014: 200.

<sup>21</sup> Duman, 2010: 324.

Ekonom'u yanına çağırarak kendisine bir yere gideceğini, ancak polislerin kendisini takip etmemesi gerektiğini belirtmiştir. Savunma Bakanı da Sunay'a Başbakan Demirel'in kendisini saat 20.00'de ziyaret edeceğini bildirmiştir. İkili, planlanan saatte Sunay'ın Namık Kemal Mahallesiindeki evinde buluşup görüşmeye başlamıştır. Demirel, Genelkurmay Başkanı'na 8-9 aydır birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalıştıklarını ifade ettikten sonra kendisini iktidar ve muhalefetin ortak adayı olarak Cumhurbaşkanı makamında görmek istediklerini belirtmiştir. Cevdet Sunay, bu nazik teklif için Demirel'e teşekkür ederek Cumhurbaşkanlığı adaylığını kabul etmiştir. Ancak Başbakanın çözmesi gereken başka sorunlar da vardı ve görüşmede bunlar da gündeme gelmiştir. Öncelikle yeni Genelkurmay Başkanı'nın kim olacağı meselesi, Demirel tarafından Sunay'a sorulan ilk soru olmuştur. Bu doğrultuda Cevdet Sunay, Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Tural'ın bu makam için düşünülebileceğini belirtmiştir. Sunay, Tural'ın askeri camiada sert ve disiplinli bir komutan olarak bilindiğini ve bu geçiş sürecinde orduyu sıkı bir şekilde disiplinde tutacağını ifade etmiştir<sup>22</sup>. Görüşmede, ileride hükümet ile Genelkurmay arasında bir anlaşmazlık çıkması durumunda müstakbel Cumhurbaşkanının sivil iradeye mi yoksa askeri iradeye mi yöneleceği sorusu da cevap bekleyen önemli sorulardan biri olmuştur. Sunay ise bu soruya "ileride böyle bir durum olursa gereğini düşünüyoruz" şeklinde cevap vermiştir<sup>23</sup>.

Yukarıda belirtildiği gibi, Başbakan, müstakbel Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dan Milli İradeye bağlılığı hususunda bir nevi teminat alarak ilerisi için oluşabilecek her türlü olumsuz faaliyetin önüne geçmek noktasında kendisi ve hükümeti için gerekli gördüğü güvenceleri almıştır. Aynı zamanda, kendisinden sonra Genelkurmay Başkanlığı görevine sert ve otoriter mizaçlı Cemal Tural'ın getirilmesi hususunda sağlanan mutabakat, ileriye dönük bir tedbir olarak düşünülmüş bir adım olarak düşünülmüştür.

Görüşmenin ardından, Sunay'ın Cumhurbaşkanı seçilebilmesi için önünde tek bir engel (1961 Anayasasına göre Cumhurbaşkanı seçilebilmek için ya Milletvekili olunması ya da Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Senatörlüğüne seçilme gibi zorunluluklar bulunmaktadır) kalmıştır. Bu engelin üstesinden gelmek için gerekli çalışmalar yapılmış ve AP'li bir Senatörün istifa etmesi<sup>24</sup> ve boşalan kontenjan senatörlüğüne Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun'un Sunay'ı ataması şeklinde belirlenen bir yöntem uygulanmıştır<sup>25</sup>. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in ABD'deki komadan çıkabilme umudunun ortadan kalkmasıyla Cevdet Sunay'ın adaylığı somut bir hal almış ve bu doğrultuda 1960 yılından beri sürdürdüğü

<sup>22</sup> Arcayürek, 2014: 201-202.

<sup>23</sup> Duman, 2010: 326.

<sup>24</sup> AP'li Senatör Ragıp Üner'in istifası üzerine Sunay seçilmiştir.

<sup>25</sup> Duman, 2010: 325.

Genelkurmay Başkanlığı görevinden ayrılarak 14 Mart 1966'da Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilmiştir<sup>26</sup>. Cevdet Sunay'ın Kontenjan Senatörü olması ve bu şekilde Cumhurbaşkanlığına giden yolun açılması, kamuoyu ve ulusal basın ile onların yazar ve başyazarları tarafından gayet olumlu bir şekilde karşılanmıştır<sup>27</sup>.

Cumhurbaşkanının komaya girişinin kırk beşinci gününde, Amerikalı ve Türk doktorların ortak değerlendirmesi, Gürsel'in komadan çıkamayacağı ve artık uygulanacak tedavi yönteminin kalmadığı yönündeydi. Bu nedenle, Cumhurbaşkanının yurda getirilmesine karar verilmiştir. Özel bir uçakla 26 Mart 1966'da yurda getirilen Gürsel, Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde kendisi için ayrılan özel odaya yerleştirilmiş ve aynı gün, kendisini muayene eden otuz yedi doktor, Cemal Gürsel'in artık Cumhurbaşkanlığı görevine devam edemeyeceğine ilişkin bir rapor hazırlayarak hükümete sunmuştur<sup>28</sup>. Cumhurbaşkanının yurda getirilmesiyle birlikte, ABD Başkanı Johnson da bir bildiri yayınlayarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Walter Reed Hastanesinde, başlangıçta gösterdiği iyileşme cesaretimizi arttırmışken, 8 Şubat tarihinde yeni bir kriz geçirmesi bizim için büyük bir darbe olmuştur. Bütün imkânlarımız Cumhurbaşkanına refakat etmekte olan ehil Türk doktorlarının hassasiyeti ile birleşmesi suretiyle kendilerinin tamamen sıhhatlerine kavuşarak dönebilmeleri en büyük ümidimizdi. Bu ümidimizin gerçekleşmemesinden son derece üzgünüz<sup>29</sup>.

Başbakanlık, kendilerine sunulan Sağlık Raporunu TBMM Başkanlığına iletmesinden sonra yapılan incelemelerin hemen ardından, TBMM Birleşik Toplantısı Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli'nin başkanlığında saat 15.00'te açıldı. Başkan Bozbeyli önce Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel için hem Başbakanlık hem de Gülhane Askeri Tıp Fakültesi tarafından hazırlanan Sağlık Kurulu Raporunu Genel Kurul'da okuttu. Daha sonra, Anayasanın 100. maddesinde belirtilen "Cumhurbaşkanı makamının boşalması" durumunun oluşması nedeniyle, 101. maddeye göre Cumhurbaşkanı seçilmesi konusu oylamaya sunuldu. Oylama sonucunda Cumhurbaşkanı seçimine geçilmesi kararı verildi. Bunun üzerine, Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Milli Birlik Gurubu ve Kontenjan Senatörlerinin ortak isteğiyle Cevdet Sunay, Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterildi<sup>30</sup>. Ayrıca, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin bazı milletvekilleri, ayrı bir önerge sunarak bu partinin Genel Başkanı

<sup>26</sup> Yeni, 2008: 36.

<sup>27</sup> Selcik, 2003: 34.

<sup>28</sup> Selcik, 2003: 34.

<sup>29</sup> "Johnson'un Bildirisi", *Cumhuriyet*, 26.04.1966.

<sup>30</sup> Baransel, 1978: 8-9.

Alparslan Türkeş'i aday olarak önerdiler. Meclis'te yapılan oylama sonucunda, Başkan Bozbeyli, oylamaya katılan beş yüz otuz iki vekilden Sunay'ın dört yüz altmış birinin oyunu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci Cumhurbaşkanı<sup>31</sup> seçildiğini açıkladı<sup>32</sup>.

Meclis Başkanı Bozbeyli, seçim sonucunu açıkladıktan sonra Cevdet Sunay'ı seçildiğini belirtmek ve ant içmesi için Meclis'e davet etmek üzere ilk oturumu saat 16.10'a kadar kapatmıştır. Bu süre zarfında Meclis Başkanı, Sunay'ın evine giderek kendisine Cumhurbaşkanı seçildiğini belirten tutanağı vererek kendisini yemin etmek üzere Meclis'e davet etti. İkinci oturum, Sunay Meclis'e geldikten sonra saat 16.30'da başladı. Meclis Başkanı'nın arzusu üzerine Meclis Başkan Vekili Ahmet Bilgin refakatinde Sunay, Başkanlık kürsüsüne çıkarak Cumhurbaşkanlığı andını okudu<sup>33</sup>. Andın tam metni ise şu şekildedir:

Cumhurbaşkanı sıfatı ile Türk Devleti'nin bağımsızlığına, vatanın ve milletin bütünlüğüne yönelecek her tehlikeye karşı koyacağıma, milletin kayıtsız şartsız egemenliğini ve Anayasayı sayacağıma ve savunacağıma, insan haklarına dayanan demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinden ve tarafsızlıktan ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyeti'nin şan ve şerefini koruyup, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücümle ve varlığımla çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.<sup>34</sup>

Yemin töreninden sonra Cumhurbaşkanı, Meclis'e hitaben kısa bir teşekkür konuşması yaparak şu ifadeleri kullanmıştır: “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sayın üyeleri, beni Cumhurbaşkanlığına seçtiniz. Bütün kalbimle teşekkür ederim. Bu şerefli vazifeyi kabul ederken, sizin ve büyük milletimizin güvenine layık olmak için Allah'tan bana yardım etmesini dilerim.”<sup>35</sup> Daha sonra Sunay, Ata'nın huzuruna çıkarak saygı duruşunda bulundu ve Anıt-Kabir özel defterine şunları yazdı:<sup>36</sup> “Atam, Bugün büyük vazifeyi almış bulunuyorum. Büyük milletimize hizmet etmek üzere açtığınız nurlu yolda yürümek gayretindeyim, bu uğurda Allah'ın yardımına güveniyorum. Müsterih uyu”<sup>37</sup>.

Sonuç olarak, 1915'te adım attığı Türk Silahlı Kuvvetleri'nde alt rütbelerden başlayıp Genelkurmay Başkanlığı'na kadar yükselerek kayda değer bir başarı gösteren Cevdet Sunay, ülkenin içine düştüğü siyasi buhranlar karşısında demokrasi prensiplerini benimseyen eylem ve söylemleriyle taraflı tarafsız tüm siyasi aktörlerin sempatisini kazanmış biriydi. Bu yüzden

<sup>31</sup> Oylama sonucu şu şekildedir: Cevdet Sunay: 461, Alparslan Türkeş: 11, Ali Fuat Başgil: 1, İsmet İnönü: 1, Celal Ertuğ: 1, Kasım Gülek: 1, Sadettin Bilgiç: 1, Turhan Dilligil: 2, Osman Turan: 1, Boş: 47. bkz. Baransel, 1978: 9.

<sup>32</sup> Duman, 2010: 326.

<sup>33</sup> Baransel, 1978: 9.

<sup>34</sup> Cumhurbaşkanlarımız, (1992), 54 dk. TRT, Ankara.

<sup>35</sup> Seyit Özcan Giden (Yapımcı), (17 Ağustos 2014), *Reis-i Cumhur-5. Bölüm: Cevdet Sunay* (Televizyon Programı) TRT, Ankara.

<sup>36</sup> Anıt-Kabir özel defterine yazılan yazı için bkz. Ek-1.

<sup>37</sup> “Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı”, *Cumhuriyet*, 26.03.1966.

kendisine gösterilen bu teveccüh, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in rahatsızlanması ve görevine devam edemeyecek duruma gelmesi üzerine devletin üst kademe yöneticileri tarafından bu makam için akla gelen ilk isim olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda askeri ve sivil cenahın müşterek desteğiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin V. Cumhurbaşkanı seçilen Sunay, görevde kaldığı yedi yıl boyunca kendisine olan güveni boşa çıkarmayarak Türk Siyasi Tarihinde daima hatırlanacak bir isim olarak hafızalarda yer etmiştir.



**BİRİNCİ BÖLÜM**  
**V. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY’IN ORTA DOĞU ÜLKELERİNE**  
**GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER**

**1.1. Cumhurbaşkanı Sunay’ın İran (2-7 Ekim) ve Pakistan Gezileri (7-12 Ekim 1966)**

**1.1.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi**

**Tablo 1.1 İran ve Pakistan Gezisi Heyet Listesine ilişkin Tablo**

| <b>SIRA</b> | <b>ADI</b>        | <b>SOYADI</b> | <b>UNVAN</b>                                                     |
|-------------|-------------------|---------------|------------------------------------------------------------------|
| <b>1</b>    | Cevdet            | Sunay         | Cumhurbaşkanı                                                    |
| <b>2</b>    | Atıfet            | Sunay         | Cumhurbaşkanı Eşi                                                |
| <b>3</b>    | İhsan Sabri       | Çağlayangil   | Dışişleri Bakanı                                                 |
| <b>4</b>    | Dr. Hıfzı Oğuz    | Bekata        | Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu Üyesi                    |
| <b>5</b>    | Prof. Osman       | Turan         | Türk-İran Dostluk Gurubu Başkanı/Trabzon Milletvekili            |
| <b>6</b>    | Fikret            | Esen          | Üçüncü Ordu Komutanı                                             |
| <b>7</b>    | M. Cihat          | Alpan         | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri                                 |
| <b>8</b>    | Ali               | Binkaya       | Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Siyasi İşler Yardımcısı Elçi |
| <b>9</b>    | Haluk             | Kura          | Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Genel Müdürü Elçi           |
| <b>10</b>   | Top. Albay Turgut | Özbahadır     | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri                                       |
| <b>11</b>   | Bedii             | Karaburçak    | Dışişleri Bakanlığı II. Daire Genel Müdürü                       |
| <b>12</b>   | Galip             | Balkar        | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                               |
| <b>13</b>   | Oktay             | İşçen         | Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürü             |

|    |             |           |                                                               |
|----|-------------|-----------|---------------------------------------------------------------|
| 14 | Necdet      | Özmen     | Dışışleri Bakanlığı Protokol Dairesinde Refakatte Genel Müdür |
| 15 | Dündar      | Baykal    | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı Piyade Albay          |
| 16 | Alaeddin    | Doğru     | Gülhane Askeri Tıp Akademisi Başhekimisi Tabip Albay          |
| 17 | Baki        | Balıbey   | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Piyade Yüzbaşı                        |
| 18 | Çetin Talip | Özsu      | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Deniz Yüzbaşı                         |
| 19 | Nazmi       | Akıman    | Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                         |
| 20 | Tahir       | Akın      | Cumhurbaşkanlığı Yazı İşleri Müdürü                           |
| 21 | Şerafettin  | Candaş    | Cumhurbaşkanlığı Daire Müdürü                                 |
| 22 | Nihat       | Darendede | Cumhurbaşkanlığı Koruma Amiri                                 |
| 23 | Bayram      | Yılmaz    | Hizmetli                                                      |
| 24 | Saffet      | Akpınar   | Hizmetli                                                      |
| 25 | Malik       | Güçkıran  | Hizmetli                                                      |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., Bakanlar Kurulu Kararı, 105-324/13215 6302, (16.09.1966). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-2)

Bu heyet, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a eşlik etmek ve ona çeşitli konularda destek sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Heyette, farklı alanlarda uzmanlaşmış ve çeşitli görevlerde bulunan kişiler yer almaktadır. Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, heyetin önemli bir üyesidir ve dış politika ile ilgili konularda Cumhurbaşkanı'na danışmanlık yapmıştır. Cumhuriyet Senatosu Dışışleri Komisyonu Üyesi Dr. Hıfzı Oğuz Bekata ve Türk-İran Dostluk Grubu Başkanı Prof. Osman Turan gibi üyelerin heyette bulunması, dış ilişkilerin ve bölgesel politikaların önemsendiğini göstermektedir. Üçüncü Ordu Komutanı Fikret Esen'in heyette yer alması, askeri boyutun da heyetin önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri M. Cihat Alpan'ın heyette bulunması, organizasyonel ve idari işlerin yürütülmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dışışleri Bakanlığından gelen yetkililer, heyetin dış politika ve diplomatik ilişkilerle ilgili konularda önemli bir rol oynadığını

göstermektedir. Özellikle Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Siyasi İşler Yardımcısı Elçi Ali Binkaya'nın heyette bulunması, dış ilişkilerin koordinasyonu ve yönetimi açısından kritik bir rol üstlendiğini göstermektedir. Heyette ayrıca sağlık, askeri, protokol, güvenlik ve idari konularda uzmanlaşmış kişiler de bulunmaktadır. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Başhekimisi Alaeddin Doğru'nun ve diğer sağlık personelinin heyette yer alması, sağlık hizmetlerinin sağlanması ve gerektiğinde acil müdahalelerin yapılmasının önemsendiğini göstermektedir. Genel olarak, bu heyetin çok çeşitli uzmanlık alanlarından gelen üyeleriyle Cumhurbaşkanı'na geniş kapsamlı bir destek sağladığı söylenebilir. Bu kişiler, farklı alanlardaki bilgi ve deneyimleriyle Cumhurbaşkanı'na çeşitli konularda danışmanlık yapmışlardır.

### 1.1.2. Sunay'ın İran'a Hareket Edişi ve Gezi Öncesi Basına Verdiği Demeç

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 2–7 Ekim tarihleri arasında resmi temaslarda bulunmak üzere beraberindeki heyetle birlikte İran'a seyahat etmiştir. 7 Ekim'e kadar bu ülkede kalacak olan Sunay, daha sonra Pakistan'a geçecek ve 12 Ekim'e kadar Pakistan Devlet Başkanı Eyüp Han'ın davetlisi olarak çeşitli ziyaretlerde bulunacaktır<sup>38</sup>. Seyahat öncesinde Esenboğa Havaalanı'nda bir açıklama yapan Sunay, şu sözleri dile getirmiştir:

Müttefik ve kardeş ülkeler İran ile Pakistan'ın değerli devlet başkanlarının önceden ülkemize yaptıkları ziyaretleri iade etmek amacıyla bu geziyi gerçekleştiriyoruz. Cumhurbaşkanı sıfatıyla gerçekleştireceğim bu ilk resmi gezinin, karşılıklı arzuya dayanarak İran ve Pakistan tarafından düzenlenmiş olması bizim için ayrı bir memnuniyet kaynağıdır. Bu fırsattan yararlanarak Türk Milleti'nin kardeş İran ve Pakistan halklarına selam ve sevgilerimizi ileterek en iyi dileklerimizi sunmak bizim için büyük bir mutluluk ve görevdir. Her iki ülke arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilerimiz, köklerini ve gücünü asırlar boyunca birlikte yaşadığımız ortak tarihten almaktadır. Bu ilişkiler, coğrafi bağlar ve aynı inançlarla desteklenmiş, CENTO gibi merkezi bir anlaşma teşkilatı ve bölgesel iş birliği teşkilatlarıyla geliştirilmiştir. Siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel alanlarda gerçekleştirdiğimiz iş birlikleri ve ikili anlaşmalar, ülkelerimizin güvenliğine ve kalkınmasına hizmet etmekle kalmayıp, aynı zamanda dünya barışının korunmasına ve insanlık ideallerinin gerçekleştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Gezimizin her açıdan faydalı olacağına inanıyorum. Esenlikler dilerim ve bizleri uğurlamak için burada bulunanlara teşekkürlerimi sunarım<sup>39</sup>.

Basına verdiği demecin ardından uğurlama törenine katılan Cumhurbaşkanı, öncelikle askeri bir bando tarafından çalınan İstiklal Marşı'nı dinlemiş ve ardından yirmi bir pare top atışıyla selamlanmıştır. Sunay, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinden oluşan şeref kıtasını

<sup>38</sup> “Sunay Bugün İran'a Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 2.10.1966.

<sup>39</sup> “Sunay'ın Mesajı”, *Haber*, 3.10.1966.

denetledikten sonra saat 10.00'da Türk Hava Kuvvetlerine ait C-130 tipi Herkül isimli bir uçağa binerek Tahran'a hareket etmiştir<sup>40</sup>.

İran ve Pakistan ziyaretleri sırasında Sunay'ın heyetinde yer alan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Tanju Özcan tarafından hazırlanan hatıra kitabında, Cumhurbaşkanı Sunay'ın neredeyse tüm yurt dışı gezilerinde yanında bulunan bir isim olarak, İran ve Pakistan gezilerinin organizasyon sürecine ilişkin bir değerlendirme yapmıştır. Çağlayangil, Dışişleri olarak Devlet Başkanlığı gezilerine yakın ve dostane ilişkiler kurmak arzusunda oldukları komşu ülkelerle başlamayı arzu ettiklerini ve bu bağlamda diplomatik temaslar neticesi Sunay'ı önce İran'a daha sonra Pakistan'a götürdüklerini ifade etmiştir<sup>41</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran ve Pakistan ziyaretleri, bu ziyaretlerin planlanması ve icrasında iki ülke arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlardaki ortak çıkarlar önemli bir rol oynamıştır. Sunay'ın açıklamalarından anlaşıldığı üzere, bu ziyaretlerin esas amacı, İran ve Pakistan ile olan müttefiklik ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek ve önceki ziyaretlerin karşılığını vermek olmuştur. Ayrıca, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in hatıralarında belirttiği gibi, Türkiye'nin aktif dış politikası gereğince komşu ülkelerle yakın ve dostane ilişkiler kurma çabasının bir yansıması olarak, Sunay'ı öncelikle İran'a ve ardından Pakistan'a götürme kararı gerekçelendirilmiştir. Sonuç olarak, bu ziyaretler, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası alandaki varlığını güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olarak da değerlendirilebilir.

### 1.1.3. Sunay'ın Tahran'a Gelişi ve Şehrin Altın Anahtarının Hediye Edilmesi

Saat 15.00'te Mehrabad Uluslararası Havaalanı'na gelen Sunay ve eşi, İran Devlet Başkanı ve eşi tarafından uçağın kapısında karşılanmıştır<sup>42</sup>. Havaalanında gerçekleştirilen karşılama töreninde İran Askeri Bandosu, Türk ve İran Milli Marşlarını çaldıktan sonra Cumhurbaşkanı, yirmi bir pare top atışı ile selamlanmıştır. Bu sırada, İran Hava Kuvvetlerine ait sekiz savaş uçağı da tören alanının üzerinde bir uçuş gerçekleştirmiştir. Havaalanındaki törenin ardından iki lider, kendilerine tahsis edilen otomobillerle şehir merkezine doğru hareket etmiştir. Şehir merkezi girişinde Tahran Belediye Başkanı, Cumhurbaşkanı Sunay'a baş şehrin altından yapılmış anahtarını vererek, "Bunun Tahran halkının kalbinin anahtarı" olduğunu ifade

<sup>40</sup> "C. Sunay Tahran'a Gitti", *Haber*, 3.10.1966.

<sup>41</sup> Cılızoğlu, 2007: 84.

<sup>42</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-1.

etmiştir. Cumhurbaşkanı ve Şah daha sonra Kraliyet Muhafız Alayı tarafından Sunay'ın ziyareti boyunca ikamet edeceği Gülistan Sarayı'na götürülmüştür<sup>43</sup>.

Akşam saatlerinde, Cumhurbaşkanı Sunay ve eşine konaklamaları için ayrılan Gülistan Sarayı'nda Pehlevi tarafından ziyafet düzenlenmiştir<sup>44</sup>. Burada bir konuşma yapan Rıza Pehlevi, Türk-İran ilişkilerine değinerek, iki ülkenin uluslararası barışa katkı sağladığını ve hem İran'ın hem de Türkiye'nin istikrar ve kalkınmanın merkezi haline geldiğini belirtmiştir. Sunay ise yaptığı konuşmada, Türkiye ve İran'ın İslamiyet sonrası kurulan ortak kültür ve medeniyetin kurucuları olduğunu hatırlatmıştır. Cumhurbaşkanı, konuşmasının devamında Kıbrıs meselesine de değinerek, bu konuda İran'ın Türkiye'nin yanında saf tutmasının ülkesinde takdir ve minnetle karşılandığını ifade etmiştir<sup>45</sup>.

#### **1.1.4. Sunay'ın Şehinşah Rıza Pehlevi'nin Anıtkabirini Ziyareti**

Cumhurbaşkanı, İran ziyaretinin ikinci günü sabahı saat 9.30'da (3 Ekim), Şehinşah Rıza Pehlevi'nin babası, Büyük Rıza Şah'ın Anıtkabrine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Burada, beraberindeki heyetle birlikte saygı duruşunda bulunan Sunay, daha sonra geleneksel Türk-İran dostluğunun gelişmesine Atatürk ile birlikte önderlik eden Büyük Rıza Şah'ın kabrine kırmızı ve beyaz karanfillerle süslü bir çelenk bırakmıştır<sup>46</sup>. Cumhurbaşkanı, Anıtkabir özel defterine bir yazı kaleme alarak İran'ın büyük Şehinşah'ını ziyaret etmekten dolayı duyduğu mutluluğu belirtmiştir. Sunay daha sonra Anıtkabir içindeki Rıza Şah'ın özel eşyalarının saklandığı müzeyi gezmiştir. Cumhurbaşkanı, Rıza Şah'a Türkiye'yi ziyareti sırasında Atatürk tarafından armağan edilen üzerinde Atatürk'ün rölyefi bulunan kıymetli altın madalyonu ilgi ile incelemiştir. Madalyonun bir eşi de Türkiye'de bulunmaktadır<sup>47</sup>.

#### **1.1.5. Sunay'ın Misyon Şeflerini Ağırlaması ve Baştan Müzesine Gerçekleştirdiği Ziyaret**

Cumhurbaşkanı ve eşi, Anıtkabri ziyaretinden sonra Gülistan Sarayının Müze Salonunda Tahran'da bulunan Misyon Şefleri ve eşlerini kabul etmişlerdir. Bu kabulde Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi Necdet Kent ve eşi de hazır bulunmuştur<sup>48</sup>. Gerçekleştirilen görüşmenin ardından saat 13.00'te Sunay, Baştan Müzesine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Müzenin girişinde İran Kültür ve Sanayi Bakanlığına bağlı yetkililer tarafından karşılanan

<sup>43</sup> “Sunay Dün İran’a Gitti”, *Milliyet*, 3.10.1966.

<sup>44</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-2.

<sup>45</sup> “Şah ve Sunay’ın Konuşmaları”, *Cumhuriyet*, 3.10.1966.

<sup>46</sup> “Sunay Büyük Rıza Şah’ın Kabirini Ziyaret etti”, *Tercüman*, 4.10.1966.

<sup>47</sup> “Altın Madalyon”, *Cumhuriyet*, 4.10.1966.

<sup>48</sup> “Misyon Şefleriyle Görüşme”, *Tercüman*, 4.10.1966.

Sunay, burada sergilenen etnografik ve arkeolojik eserleri ilgi ile inceleyerek, Bakanlığa bağlı memurlardan çeşitli bilgiler almıştır<sup>49</sup>. Cumhurbaşkanı öğle yemeğinin ardından İran Merkez Bankasına bir ziyaret gerçekleştirerek burada sergilenen saltanat mücevherlerini görmüştür. Cumhurbaşkanı ayrıca İran Merkez Bankası Spor Kulübü'nün kendisi için düzenlediği çeşitli gösterileri de izlemiştir. Akşam ise Türkiye'nin Tahran Büyükelçiliğinde Şehinşah Rıza Pehlevi ve eşi Melike Ferah onuruna Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi Bayan Sunay tarafından bir akşam yemeği verilmiştir<sup>50</sup>. Bu etkinlikler, Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin ve diplomatik temasların önemini vurgulamaktadır.

#### 1.1.6. İran Basınında Sunay'ın Gezisi

Cumhurbaşkanının gerçekleştirdiği ziyaret, yerel basında geniş yer bulmuştur. "İttihat Gazetesi", Sunay'ın İran ziyaretini "Hoş Geldiniz" şeklinde bir başlıkla duyurmuş ve bu ziyaretin Türk-İran ilişkilerini daha da güçlendireceğine vurgu yapmıştır. "Tahran Gazetesi" ise okuyucularına ziyareti "Bir Dost Ziyareti" olarak sunmuş ve Türk-İran dostluğunun tarihsel sürecine değindikten sonra Sunay ve Şah Pehlevi'nin yapacağı görüşmenin önemine dikkat çekmiştir. "Keyhan Gazetesi" ise ziyaret haberinde Türk ve İran hükümetlerinin CENTO (Merkezi Anlaşma Teşkilatı) ve RCD (Kalkınma Bölgesel İş birliği) ile ilişkilerini vurgulamış ve CENTO'nun ekonomik boyutuna dikkat çekmiştir. Gazete, bu ziyaretin ekonomik ilişkileri güçlendireceğini ve Türk-İran dostluğunun bölge ülkeleri için örnek teşkil edebileceğini belirtmiştir<sup>51</sup>.

Görüldüğü üzere gazeteler, Şah Pehlevi ve Sunay arasında gerçekleşecek görüşmelerin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda, iki liderin bir araya gelmesinin iktisadi ilişkilere sağlayacağı katkılar hatırlatılarak hem İran'ın hem de Türkiye'nin bağlı oldukları paktlar dolayısıyla iş birliği içerisinde oldukları bilgisi yerel yazılı basın tarafından okuyucularla paylaşılmıştır.

#### 1.1.7. Sunay'ın Türk Vatandaşlarıyla Görüşmesi ve İran Başbakanı'nın Sunay Şerefine Verdiği Yemek

Cumhurbaşkanı ve eşi, İran'daki üçüncü günlerinde (4 Ekim), Tahran'da yaşayan Türkleri Büyükelçiliğimizde kabul etmiştir. Büyükelçi Necdet Kent, İran'da çeşitli meslek dallarıyla ilgilenen vatandaşlarımızı Sunay ile tanıştırmıştır. Vatandaşlarımız, Sunay'a İran'da hiçbir zaman yabancılik hissiyatı içerisinde olmadıklarını ve bu ülkede yaşayan Türklerin

<sup>49</sup> "Baştan Müzesini Ziyaret", *Haber*, 4.10.1966.

<sup>50</sup> "Saltanat Mücevherleri", *Cumhuriyet*, 4.10.1966.

<sup>51</sup> "İran Basını", *Haber*, 3.10.1966.

fazlalığı sebebiyle iletişim yönünden de sıkıntı çekmediklerini ifade etmişlerdir. Akşam ise İran Başbakanı, Dışişleri Bakanlığı Sarayında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Bayan Sunay şerefine yedi yüz kişilik bir akşam yemeği vermiştir<sup>52</sup>.

Başbakanın verdiği ziyafete giderken talihsiz bir olay da yaşanmıştır. Sarayın girişinde Bayan Sunay'ın ayağına kramp girmiş, bu durum üzerine Bayan Sunay derhal saray içerisinde özel bir odaya alınarak yarım saat dinlendirilmiştir. Bu hadise nedeniyle verilen yemek yarım saat gecikmeli olarak başlamıştır. Doktor, krampın yorgunluk nedeniyle meydana gelmiş olabileceğini belirtmiştir<sup>53</sup>. Tüm bu olaylar, diplomatik bir ziyaretin nasıl organize edildiğini ve beklenmedik durumlarla nasıl başa çıkıldığını göstermektedir.

#### 1.1.8. Sunay'ın Babol şehrini Ziyareti

Sunay, İran ziyaretinin dördüncü gününü (5 Ekim), Hazar Denizi kıyısındaki Babol Şehrini ziyarete ayırmıştır. Bu ziyarete Bayan Sunay, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Fikret Esen de katılmıştır. Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, Tahran Garından hareket eden bir trenle saat 15.30'da Şahi şehrine gelmiştir. İstasyonda törenle karşılanan Sunay, daha sonra kendisine tahsis edilen otomobil ile Babol şehrine hareket etmiştir. Burada bir gün kalan konuk Cumhurbaşkanı, bu süre zarfında ikametlerine ayrılan Babol Sarayında kalmışlardır. Ertesi gün (6 Ekim), Babol'deki Balıkçılık Tesislerinde incelemelerde bulunan Sunay, buradaki ziyaretlerini noktalayarak saat 13.00'de Tahran'a geri dönmüş ve akabinde saat 16:30'da Güzel Sanatlar Müzesine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bay ve Bayan Sunay, 7 Ekim sabahı ise özel bir uçakla Pakistan'a geçmek üzere Şehinşah Rıza Pehlevi ve Eşi Melike Ferah Rıza Pehlevi tarafından havaalanından bizzat yolcu edilerek uğurlanmışlardır<sup>54</sup>.

#### 1.1.9. Türkiye-İran Ortak Bildirisi

İran'a düzenlenen resmi ziyaretin ardından iki ülke liderinin gerçekleştirdiği görüşmelere ilişkin bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride, iyi komşuluk ilişkilerinin daha da güçlendirilmesi için sarf edilen çaba ve bölgesel iş birliğinin iki ülkeye sağladığı faydalara değinilmiştir. Bildiride, İran Şahı Pehlevi ve Sunay'ın, Müslüman ülkeler arasındaki ilişkilerin yeniden inşası ve aradaki anlaşmazlıkların çözülmesi yönündeki çabaları memnuniyetle karşılayacakları ifade edilmiş; uluslararası ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve dünyada barış ve

<sup>52</sup> “İran Başbakanının Verdiği Yemek”, *Cumhuriyet*, 5.10.1966.

<sup>53</sup> “Bayan Sunay’a Ziyarete Giderken Kramp Girdi”, *Cumhuriyet*, 6.10.1966.

<sup>54</sup> “Sunay’ın Gezisi Devam Ediyor”, *Haber*, 5.10.1966.

istikrarın sağlanması için mevcut anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır<sup>55</sup>.

Ortak metinde, uluslararası ticaret alanında gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere sermaye akışının arttırılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca, tarafların tüm ülkelerin bağımsız milli politikalarına saygı göstererek, karşılıklı ticari ilişkilerin geliştirilmesinden sağlanacak fayda konusunda ortak bir görüşe sahip oldukları belirtilmiştir<sup>56</sup>.

Metinde Vietnam, Kıbrıs ve Keşmir sorunlarına da değinilmektedir. Bu doğrultuda, iki ülkenin Vietnam halkının kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi gerektiği kabul edilmiş olup ayrıca bölgede savaşın sonlandırılması ve barışın tesis edilmesi için yapılacak tüm faaliyetlere katkıda bulunacakları ifade edilmiştir. Kıbrıs meselesine ilişkin olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran'ın Kıbrıs sorunundaki tutumunu desteklediği ve Türkiye'nin yanında yer aldığı için Şah Rıza Pehlevi ve hükümetine teşekkürlerini sunduğu belirtilmiştir. Son olarak, Keşmir sorununa ilişkin bildiride, iki ülke liderinin bu mesele için Birleşmiş Milletler kararlarını destekledikleri ifade edilmiştir. Metinde ayrıca, Bölgesel Kalkınma Teşkilatı için İstanbul Zirve Konferansı'nda alınan kararların benimseneceği belirtilmiş ve Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran şahı ve kraliçesini Türkiye'ye davet ettiğine değinilmiştir<sup>57</sup>.

Bu gezinin gerçekleşen görüşmelerinden anlaşılacağı üzere, iki ülkenin bölgesel, uluslararası ve ikili ilişkiler noktasındaki dış politika görüşlerinin uyumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'nin önceden Avrupa merkezli bir dış politika izlemesi nedeniyle, bölge ülkeleri tarafından Türkiye'nin "Batının sözcülüğü görevini üstlendiği" yönünde olumsuz eleştirilere maruz kaldığı bilinmektedir. Ancak planlanan bu ziyaret, bu olumsuz algıyı ortadan kaldırmayı ve Türkiye'nin haklı Kıbrıs davasında bölge ülkelerinden almayı umduğu destekleri elde etmeyi amaçlamaktaydı.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın İran'a gerçekleştirdiği resmi ziyaretin ardından yayınlanan ortak bildiri, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi ve bölgesel iş birliğinin güçlendirilmesi yolunda önemli bir adım olmuştur. Bildiride, iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi için sarf edilen çabalar ve bölgesel iş birliğinin önemi vurgulanmıştır. İki lider, Müslüman ülkeler arasındaki ilişkilerin yeniden inşası ve bölgedeki anlaşmazlıkların çözümü için çaba gösterme konusunda mutabık kalmışlardır. Uluslararası ticarete sermaye akışının artırılması ve tüm ülkelerin bağımsız milli politikalarına saygı duyulması gerektiği konusunda ortak bir görüş ifade edilmiştir.

<sup>55</sup> "Cevdet Sunay Pakistan'da", *Haber*, 8.10.1966.

<sup>56</sup> "Ortak Bildiri", *Milliyet*, 8.10.1966.

<sup>57</sup> "Ortak Bildiri Yayınlandı", *Cumhuriyet*, 8.10.1966.

Vietnam, Kıbrıs ve Keşmir gibi uluslararası sorunlara da değinilen bildiride, barışçıl çözüm ve uluslararası hukukun önemi vurgulanmıştır. Kıbrıs meselesinde, Türkiye'nin yanında yer alan İran'a teşekkürler sunulmuş ve bölgesel kalkınma teşkilatları arasındaki iş birliği ön plana çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran Şahı ve kraliçesini Türkiye'ye davet etmesi, ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olumlu bir adım olarak dikkat çekmektedir.

Bu ziyaretler, Türkiye'nin dış politikasında Orta Doğu'ya yönelik yeni bir dönüşümün işaretlerini vermektedir. Özellikle, Türkiye'nin bölgesel ilişkilerde daha etkin bir rol üstlenmesi ve Batı yanlısı algısının değişmesi, Türkiye'nin uluslararası alanda daha dengeli ve etkili bir konumda yer almasına katkı sağlayabilirdi. Bu durum, Türkiye'nin dış politikasında Orta Doğu bölgesiyle ilişkilerde diplomasi alanında yeni bir rotaya gidebileceğini göstermektedir.

## **1.2. Cevdet Sunay'ın Pakistan Gezisi (7-12 Ekim 1966)**

### **1.2.1. Sunay'ın Pakistan'a Gelişi**

Cumhurbaşkanlığı makamına seçildikten sonra ilk yurt dışı ziyaretini gerçekleştiren Sunay, İran'daki resmi temaslarının ardından ziyaretinin ikinci aşaması için İran'dan ayrılmıştır. Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, 7 Ekim'de kendilerine tahsis edilen özel askeri uçakla Pakistan'ın başkenti Rawalpindi'ye ulaşmıştır. Başkan Sunay ve heyet üyelerini, Rawalpindi Havaalanı'nda Pakistan Cumhurbaşkanı Muhammad Ayub (Eyüp) Han, kızı Begüm Nasim Avrangzeb, kabine üyeleri, Milli Meclis Başkanı ve yabancı misyon şefleri karşılamıştır<sup>58</sup>. Havaalanında basın mensuplarına bir açıklama yapan Sunay, "Milletimin samimi selam ve sevgilerini, kardeş Pakistan halkına getirmiş olmaktan memnuniyet duyuyorum" ifadelerini kullanmıştır. Sunay ayrıca, Doğu Pakistan'da yaşanan tayfun felaketinden duyduğu derin üzüntüyü dile getirmiştir<sup>59</sup>.

Cumhurbaşkanının ziyareti için bir haftadan beri hazırlıklar yapılan Pakistan'da, cadde ve binalar Türk-Pakistan bayraklarıyla süslenmiş, Sunay ve Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han'ın yan yana portre resimleri meydanlara asılmıştır. Saat 16.15'te uzun bir kortej eşliğinde şehre hareket eden Sunay ve eşi, yol boyunca Pakistanlıların coşkulu sevgi gösterileriyle karşılanmış, halkın ellerindeki "Kıbrıs Türk'tür", "Yaşasın Kıbrıs Türkleri" yazılı dövizler dikkat çekmiştir. Pakistan'da Urduca ve İngilizce yayın yapan gazeteler, Cumhurbaşkanı Sunay'ın tam sayfa resimlerini ve özel ilaveleri yayınlamış, radyolar da özel programlar düzenleyerek Türk müziği örnekleri sunmuştur<sup>60</sup>.

<sup>58</sup> "Sunay'ın Pakistan Gezisi Dün Başladı", *Milliyet*, 8.10.1966.

<sup>59</sup> "Sunay'ın Rewalpindi'de Verdiği Demeç", *Haber*, 8.10.1966.

<sup>60</sup> "Sunay'ı Halk Pakistan'da Kıbrıs Türk'tür Dövizleri ile Karşıladı", *Tercüman*, 8.10.1966.

Görüldüğü üzere, Sunay'a İran'da olduğu gibi Pakistan'da da halkın geniş kesimlerinden gösterilen ilgi ve alaka, Sunay'ın bu ülkelerde önemsenen bir figür haline geldiği izlenimini vermektedir. Türkiye'nin, Cumhurbaşkanı Sunay aracılığıyla Orta Doğu'da bir yakınlaşma sürecine girdiği sonucu da bu durumdan kolayca çıkarılabilir.

### 1.2.2. Sunay'a Pakistan Nişanı'nın Verilmesi

Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, düzenlenen bir törenle Cumhurbaşkanı Sunay'a "Nişan-ı Pakistan"ı vermiştir. Törenin ardından Cumhurbaşkanı ve eşi şerefine düzenlenen akşam yemeğinde konuşan Eyüp Han, Türkiye ve Pakistan halkları arasındaki sıkı dostluk ilişkilerine vurgu yaparak Pakistan'ın daima Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmiştir. Konuşmasında Atatürk'e övgüler sunan Eyüp Han, Atatürk'ün Hindistan Müslümanları için bir kahraman ve bağımsızlık mücadelesinin en büyük ilham kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Yemekte söz alan Cumhurbaşkanı Sunay da gösterilen ilgiden dolayı duygulandığını belirterek, Eyüp Han'ın iki ülke arasındaki sıkı bağlar ve yakın ilişkiler konusundaki düşüncelerini paylaştığını ifade etmiştir. Ayrıca, Kıbrıs davasındaki samimi ve mert duruşlarından dolayı minnettar olduklarını belirtmiş ve Türkiye'nin Keşmir meselesinde adalet ve meşruiyet safında yer aldığını vurgulamıştır<sup>61</sup>.

Eyüp Han'ın açıklamalarından anlaşıldığı üzere, ülkesinin Türkiye'ye duyduğu sevgi ve saygıda, bağımsızlık mücadelelerinde Atatürk'ün kendilerine rehber olarak görülmesinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin her sorununda yanlarında olma isteği ve arzusu, bir görev ve hatta vefa duygusundan kaynaklanmaktadır.

### 1.2.3. Sunay'ın Eyüp Han ile Görüşmesi ve Paşevan Üniversitesinden Sunay'a Fahri Doktora Unvanı Verilmesi

Cumhurbaşkanı Sunay ve Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, 8 Ekim'de Cumhurbaşkanlığı Misafir Köşkü'nde toplamda iki saat süren bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmede, herhangi bir kriz durumunda iki ülkenin uygulamayı göz önünde tutacakları ortak savunma politikaları ele alınmış ve Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki Bölgesel İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın faaliyetlerinin genişletilmesi konusu masaya yatırılmıştır<sup>62</sup>. Daha sonra Mareşal Eyüp Han ile birlikte Paşevan Üniversitesi'ne geçen Cumhurbaşkanı Sunay'a burada üniversite rektörü tarafından törenle Fahri Hukuk Doktorası

<sup>61</sup> "Sunay'a Pakistan Nişanı Verildi", *Haber*, 9.10.1966.

<sup>62</sup> "Görüşme", *Milliyet*, 9.10.1966.

verilmiştir. Rektör, Sunay'ın müşkül anlarda ülkeye sağladığı destekten ötürü onu barış zamanı şampiyonlarından biri olarak nitelendirmiştir<sup>63</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi Bayan Sunay, Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han ve eşi Begüm Sabiha şerefine Revalpindi'de ikamet ettikleri Cumhurbaşkanlığı Misafir Köşkü'nün bahçesinde bir akşam yemeği vermişlerdir. Sunay, Türkiye ve Pakistan arasındaki sıkı dostluk ilişkilerinin önemine vurgu yaparak kendisine ve heyetine gösterilen ilgiden memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Sunay, Eyüp Han'ı Türkiye'ye davet etmiştir. Ardından Eyüp Han, Cumhurbaşkanının Pakistan'ı ziyaretinden duydukları memnuniyeti dile getirerek, Türkiye ile Pakistan arasındaki dostluğun köklü bir tarihe dayandığını ve bu ilişkilerin güçlenmesinden memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Eyüp Han'ın konuşmasında, "Kardeş Türkiye ile Pakistan arasındaki dostluk çok eski tarihi temellere dayanmaktadır. Bu kıtada tarih boyunca Türklere karşı büyük bir hayranlık olagelmıştır. Bugün bu eski bağların daha da güçlendiğini görmek, Pakistan halkına kuvvet vermektedir" şeklindeki ifadesiyle sözlerini noktalamıştır<sup>64</sup>.

#### 1.2.4. Sunay'ın Pakistan'da Gerçekleştirdiği Diğer Geziler

Devlet Başkanı Eyüp Han'ın davetlisi olarak Pakistan'da bulunan Sunay, 10 Ekim günü sabah saat 9.00'da beraberindeki heyetle birlikte Lahor şehrine geçmiştir<sup>65</sup>. Cumhurbaşkanı ve eşi, Doğu Pakistan'ın başkenti Lahor'da Pakistanlılar tarafından sevgi gösterileriyle karşılanmış ve boyunlarına altın yıldızlı boncuklardan yapılmış kolyeler takılmıştır. Daha sonra Cumhurbaşkanı ve eşi, tarihi Badshahii Cami'ni ziyaret etmişlerdir<sup>66</sup>.

Cumhurbaşkanı, Lahor ziyaretinin ardından Dacca Şehri'ne geçmiştir. Dacca'da halkın sevgi gösterileriyle karşılanan Sunay, burada kendisi için düzenlenen çeşitli kültürel gösterileri izlemiştir. Bu ziyaret vesilesiyle radyolar özel programlar düzenlerken, gazeteler ek ilaveler çıkarmıştır<sup>67</sup>.

Pakistan içerisindeki gezisine Dacca'nın ardından Karaçi Şehri'nde devam eden Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi, burada halk tarafından sevgi tezahüratlarıyla karşılanmışlardır. Sunay, Karaçi'deki İkametine ayrılan Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde bir müddet dinlendikten sonra Pakistan'ın Kurucusu Cinnah'ın kabrini ziyaret ederek saygı duruşunda bulunmuştur<sup>68</sup>.

<sup>63</sup> "Sunaya Pakistan'da Fahri Hukuk Doktoru Payesi Tevcih Edildi", *Tercüman*, 9.10.1966.

<sup>64</sup> "Sunay Eyüp Han'ı Türkiye'ye Davet Etti", *Haber*, 10.10.1966.

<sup>65</sup> "Sunay Lahor'da", *Haber*, 10.10.1966.

<sup>66</sup> "Sunay ve Eşi Lahor'da Sevgi İle Karşılandılar", *Tercüman*, 10.10.1966.

<sup>67</sup> "Sunay Dacca'da", *Cumhuriyet*, 10.10.1966.

<sup>68</sup> "Sunay, Cinnah'ın Kabrinde Saygı Duruşunda Bulundu", *Tercüman*, 12.10.1966.

### 1.2.5. Sunay'ın Yurda Dönüşü ve Yayınlanan Türkiye-Pakistan Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki on yedi kişilik heyet, İran'a gerçekleştirdikleri ziyaretin ardından geldikleri Pakistan'da resmi temaslarını tamamlayarak 12 Ekim günü saat 12.00'de Türk Hava Yolları'na ait C-130 tipi uçak ile yurda hareket etmek üzere Karaçi Havaalanına gelmiştir. Havaalanında Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han tarafından törenle uğurlanan Cumhurbaşkanı, Türkiye saatiyle 15.30'da Diyarbakır'a iniş yapmıştır. Sunay, daha sonra bölgede meydana gelen deprem nedeniyle çeşitli incelemelerde bulunmak üzere havaalanından ayrılmıştır<sup>69</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Pakistan Devlet Başkanı ile gerçekleştirdiği görüşmelerin ardından hazırlanan ortak bildiri, 12 Ekim'de Ankara ve Rewalpindi'den eş zamanlı olarak yayınlanmıştır. Bildiride, iki ülke arasındaki görüşmelerin samimi bir ortamda anlayış havası içerisinde geçtiği vurgulanmıştır. Metinde, Sunay'ın Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han'ı Türkiye'ye davet ettiği ve Eyüp Han'ın bu nazik davete olumlu cevap vererek en kısa sürede Türkiye'yi ziyaret edeceğini bildirdiği bilgisine yer verilmiştir. Eyüp Han ayrıca, 1965 senesi Eylül ayında sıkıntılı bir dönemde<sup>70</sup> Türk hükümetinin ve halkının kendilerine verdikleri güçlü destekten ötürü Pakistan halkının ve hükümetinin duyduğu minneti dile getirmiştir<sup>71</sup>.

Görüldüğü üzere, ülke liderlerinin gerçekleştirdiği karşılıklı ziyaretlerin gerek ikili ilişkilere gerekse de iktisadi ve kültürel alanlarda sağlayacağı katkıyı ve yararı iyi bilen Sunay, ortak bildiride bu geri ziyaret şerhini düşerek başarılı bir diplomat olduğunu göstermiştir.

Bildiride, Keşmir sorunu hakkında iki Devlet Başkanının bölge halkının arzularının dikkate alınarak Birleşmiş Milletlerin belirlediği kararlara uygun bir şekilde meseleyi çözüme kavuşturmanın uygun olacağı kaydedilmiştir. Kıbrıs meselesine ilişkin olarak ise Cumhurbaşkanı Sunay'ın, Pakistan'ın bu meselede ülkelerine verdiği destekten ötürü teşekkürlerini ifade ettiği belirtilmiş, Türkiye ve Yunanistan'ın gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda Kıbrıs meselesinin barışçıl bir şekilde çözülmesi konusunda iki ülkenin karşılıklı olarak umutlu olduğu vurgulanmıştır<sup>72</sup>. İki ülkenin, Keşmir sorunu ve Kıbrıs meselesine yaklaşımlarının bölgedeki tansiyonu artırmak yerine karşılıklı müzakereler ve uluslararası diplomasi yoluyla çözümün sağlanacağı konusunda hemfikir oldukları anlaşılmaktadır.

Bildiride, her iki Devlet Başkanının ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bölgesel kalkınmada iş birliği sağlanması gerektiğini vurguladığı, Deniz Ulaştırma Servisi, Bölgesel Kültür Enstitüsü, Sigorta Merkezleri ve Bölgesel Üçlü Sigorta Teşkilatı gibi alanlarda toplam

<sup>69</sup> “Başkan Sunay Bugün Dönüyor”, *Haber*, 12.10.1966.

<sup>70</sup> II. Hindistan-Pakistan Savaşı kastedilmektedir.

<sup>71</sup> “Ortak Bildiri”, *Haber*, 13.10.1966.

<sup>72</sup> “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 13.10.1966.

on dokuz adet sanayi tesisi inşası çalışmalarına başlanmasından memnuniyet duydukları belirtilmiştir<sup>73</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın gerçekleştirdiği on günlük gezi, özellikle İran ve Pakistan ile ikili ilişkileri ve genelde Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinin daha yapıcı bir hâl alması açısından son derece önemli olmuştur. Bu kapsamda yapılan ikili görüşmeler ve basına verilen demeçler, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde İran ve Pakistan hükümetlerinin desteğini almasının, Türkiye'nin yalnız olmadığının gösterilmesi bakımından büyük öneme sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Türk tarafının, İran ve Pakistan'ın uluslararası alanda karşılaştığı sorunlarda (örneğin, Keşmir Meselesi gibi) sağladığı karşılıksız destek ve dayanışma duygusu, Türkiye'nin bu coğrafyada etkileşim alanını genişletecek ve kendisine olan sempatiyi artıracaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın İran ve Pakistan'a gerçekleştirdiği ziyaretlerin ardından yayınlanan ortak bildiriler, bölgesel iş birliğinin ve ikili ilişkilerin güçlendirilmesi açısından önemli adımların atıldığını göstermektedir. Bu bildirilerde, samimi bir ortamda gerçekleşen görüşmeler ve karşılıklı anlayış vurgulanmış, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi için çaba gösterilmiştir. Özellikle, Pakistan Devlet Başkanı Eyüp Han'ın Türkiye'ye davet edilmesi ve bu davetin olumlu bir şekilde karşılanması, ikili ilişkilerin sıcaklığını ve dostluğunu göstermektedir. Ayrıca, Pakistan halkının ve hükümetinin Türkiye'ye verdiği destek ve minnet duyguları da dikkat çekmektedir. Bildirilerde, Keşmir ve Kıbrıs gibi uluslararası sorunlara ilişkin ortak bir görüşe sahip olunduğu ve bu sorunların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği vurgulanmıştır. İki ülkenin bölgesel kalkınmada iş birliği sağlanması gerektiğine dair ortak bir anlayış ifade edilmiş, çeşitli alanlarda sanayi tesislerinin inşası çalışmalarına başlanması memnuniyetle karşılanmıştır.

Sonuç olarak Sunay'ın gerçekleştirdiği bu ziyaretler, Türkiye'nin bölgesel ilişkilerinde daha yapıcı bir rol üstlenmesi ve bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmesi açısından büyük öneme sahiptir. İran ve Pakistan'ın Türkiye'ye sağladığı destek ve dayanışma, Türkiye'nin bölgedeki etkisini artırarak kendisine olan bakışı olumlu hale getirmiştir. Bu ziyaretler, Türkiye'nin Orta Doğu ve Güney Asya gibi stratejik bölgelerdeki diplomasi alanında yeni bir rota çizdiğini de göstermektedir.

<sup>73</sup> “İşbirliğinin Sonuçları”, *Haber*, 13.10.1966.

### 1.3. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Suudi Arabistan (22-27 Ocak) ve Libya Gezileri (27- 31 Ocak 1968)

#### 1.3.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi

Tablo 1.2 Suudi Arabistan ve Libya Gezilerine İlişkin Heyet Tablosu

| SIRA | ADI             | SOYADI       | UNVAN                                            |
|------|-----------------|--------------|--------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet          | Sunay        | Cumhurbaşkanı                                    |
| 2    | Atıfet          | Sunay        | Cumhurbaşkanı Eşi                                |
| 3    | İhsan Sabri     | Çağlayangil  | Dışişleri Bakanı                                 |
| 4    | Prof. Dr. İzzet | Birand       | Cumhuriyet Senatosu Üyesi                        |
| 5    | Osman           | Saraç        | Milletvekili                                     |
| 6    | Ahmet           | Tahtakılıç   | Milletvekili                                     |
| 7    | M. Cihat        | Alpan        | Cumhurbaşkanlığı Gen. Sekreteri                  |
| 8    | Bekir           | Ecevit       | Jandarma Gen. Komutanlığı Kur. Bşk. Tümğ         |
| 9    | İlter           | Türkmen      | Dışişleri Bakanlığı Genel Sek. Yd. Elçi          |
| 10   | Mehmet Ali      | Büyükçakmak, | Bursa Askeri Hastanesi Başhekimisi Tuğg.         |
| 11   | Turgut          | Özbahadır    | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Alb.                  |
| 12   | Oktay           | İşçen        | Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Gen. Md. |
| 13   | Fahir           | Alaçam       | Dışişleri Bakanlığı Oraf Dairesi Gn. Md.         |
| 14   | Şefik           | Fenmen       | Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Gen. Md.    |
| 15   | Galip           | Balkar       | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü               |

|    |             |           |                                                                 |
|----|-------------|-----------|-----------------------------------------------------------------|
| 16 | Alparslan   | Güneş     | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı<br>Suvari Gurubu Komutanı Kd. Yb |
| 17 | Çetin Talip | Özsü      | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Bnb.                                    |
| 18 | Muhlis      | Özmen     | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı<br>İkinci Bl. Komutanı Yzb.      |
| 19 | Erdim       | Tüzel     | Dışişleri Bakanlığı Özel Kl. Md. Y.                             |
| 20 | Metin       | Avcıoğlu  | Dışişleri Bakanlığı Oraf Dairesinde<br>İkinci Kâtip             |
| 21 | Arif        | Noyan     | Cumhurbaşkanlığında Memur                                       |
| 22 | İbrahim     | Palabıyık | Cumhurbaşkanlığında Memur                                       |
| 23 | Selahattin  | Şener     | Tercüman                                                        |
| 24 | Yaman       | Paslı     | Cumhurbaşkanlığı Görevlisi                                      |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/214-3-18, (20.01.1968). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-3)

Bu heyet, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a eşlik etmek ve ona çeşitli konularda destek sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Heyette, farklı alanlarda uzmanlaşmış ve çeşitli görevlerde bulunan kişiler yer almaktadır. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, heyetin önemli bir üyesidir ve dış politika ile ilgili konularda Cumhurbaşkanı'na danışmanlık yapmıştır. Ayrıca, Prof. Dr. İzzet Birand gibi Cumhuriyet Senatosu Üyesi olan kişilerin de heyette bulunması, üst düzey devlet işlerindeki akademik ve entelektüel görüşlerin dikkate alındığını göstermektedir. Milletvekilleri Osman Saraç ve Ahmet Tahtakılıç'ın da heyette bulunması, siyasi perspektiften önemli bir katkı sağlandığı düşündürmektedir. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri M. Cihat Alpan'ın heyette yer alması, organizasyonel ve idari işlerin yürütülmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Askeri kanattan, Jandarma Genel Komutanlığı Kurmay Başkanı Tümğ. Bekir Ecevit, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Alb. Turgut Özbahadır ve diğer askeri yetkililerin heyette bulunması, güvenlik ve askeri konuların da ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Dışişleri Bakanlığından gelen yetkililer, heyetin dış politika ve diplomatik ilişkilerle ilgili konularda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Elçi İlder Türkmen'in heyette bulunması, dış ilişkilerin koordinasyonu ve yönetimi açısından önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Heyette ayrıca sağlık, iletişim, protokol, güvenlik ve diğer idari konularda uzmanlaşmış kişiler de bulunmaktadır. Tercüman Selahattin şener'in ve Cumhurbaşkanlığı Görevlisi Yaman Paslı'nın heyette yer alması, iletişim ve lojistik konuların da önemsendiğini göstermektedir. Genel olarak, bu heyetin çok çeşitli uzmanlık alanlarından gelen üyeleriyle Cumhurbaşkanı'na geniş kapsamlı bir destek sağladığı söylenebilir.

### 1.3.2. Cevdet Sunay'ın Esenboğa Havaalanı'ndan Uğurlanışı ve Riyad'a Gelişi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Suudi Arabistan (22-27 Ocak) ve Libya (27-31 Ocak) lke liderlerinin resmi daveti üzerine bu ülkelere eş zamanlı olarak bir gezi düzenlemiştir. Eşi Bayan Sunay ile birlikte ziyaretlerinin ilk etabı olan Suudi Arabistan'a gitmek üzere 22 Ocak 1968 sabahı saat 09.30'da Esenboğa Havaalanı'na gelmiştir. Burada askeri törenle karşılanarak yirmi bir pare top atışıyla selamlanmıştır. Cumhurbaşkanını uğurlayanlar arasında Senato ve Meclis Başkanları, Başbakan Süleyman Demirel, Genel Kurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Bakanlar ve çeşitli Devlet Görevlileri hazır bulunmuştur<sup>74</sup>.

Suudi Arabistan'ı ziyaret eden ilk Türk Devlet Başkanı olan Sunay, uçağa binmeden evvel havaalanında verdiği demeçte şu ifadeleri kullanmıştır: "Yakın ve Orta Doğu'nun kritik bir devresine tesadüf eden bu ziyaretlerimin, iki dost ülke ile muhtelif alanlarda mevcut köklü iş birliğimize yeni katkılar sağlayacağını mit ediyorum"<sup>75</sup>. Sunay ve heyetini taşıyan Türk Hava Kuvvetlerine ait C-130 Tipi uçak, Suudi Arabistan sınırları içerisine girmesiyle birlikte kraliyet ordusuna ait savaş uçakları tarafından karşılanarak selamlanmış, ardından Riyad'a kadar eşlik edilmiştir. Riyad Havaalanında Cumhurbaşkanını ve eşini bizzat karşılayan Kral Faysal, konuk Devlet Başkanına Suudi Arabistan'da görmekten dolayı mutluluk duyduklarını ifade etmiştir. Sunay da burada olmaktan dolayı duyduğu memnuniyeti Kral Faysal'a belirtmiştir<sup>76</sup>.

Suudi Arabistan'a ilk kez bir Türk Cumhurbaşkanı'nın gelmesi sebebiyle Riyad halkı, Sunay'a büyük ilgi göstermiş ve kendisini görebilmek için şehrin caddelerini doldurmuştur. Cumhurbaşkanını karşılayanlar arasında Suudi Arabistanlı kadınların da bulunması, ülke için bir ilk olmuştur<sup>77</sup>. Bu büyük ilgi, Suudi Arabistan halkının Türkiye'yi bir rol model olarak görmesinin yanı sıra ideolojik nedenlerle de etkili olduğunu göstermektedir.

<sup>74</sup> "Sunay Suudi Arabistan'a Gitti", *Ulus*, 23.01.1968.

<sup>75</sup> "Sunay Suudi Arabistan'da", *Cumhuriyet*, 23.01.1968.

<sup>76</sup> "Törenle Karşılandı", *Hürriyet*, 23.01.1968.

<sup>77</sup> "Töreni Bayanlarda İzledi", *Ulus*, 23.01.1968.

### 1.3.3. Kral Faysal'ın Sunay Şerefine Verdiği Yemek

Suudi Arabistan Kralı Faysal, Cumhurbaşkanı Sunay'a özel olarak beş yüz kişilik bir akşam yemeği düzenlemiştir. Yemekte konuşan Kral Faysal, Kıbrıs Sorununa atıfta bulunarak Suudi Arabistan'ın Kıbrıslı Mücahitleri her zaman hatırladığını ve bu konuda ülkesinin her zaman Türkiye'nin yanında olduğunu vurgulamıştır. Faysal ayrıca Türkiye'nin Suudi Arabistan'a gösterdiği sevgiyi ve en zor zamanlarda verdikleri destekleri tarih boyunca unutmayacaklarını ifade etmiştir<sup>78</sup>.

Faysal, konuşmasında Orta Doğu'daki mevcut sorunun temelinde "büyük devletlerin küçük devletlere egemen olma arzusu" olduğunu vurgulamış ve büyük devletlerin insanlığın yararına olan arzularını göstermeleri gerektiğini belirtmiştir. Daha da ileri giderek, dünyada silahlanma için harcanan milyarlarca paranın, bu kaynakların insanlığın refahı için kullanılması durumunda dünya barışının sağlanabileceğini ifade etmiştir. Faysal ayrıca askeri paktlara karşı olduklarını belirtmiş ve İslam'ın önemli bir barış aracı olduğunu vurgulayarak Arap ülkeleri arasındaki dayanışmanın ancak birbirlerine güvenle sağlanabileceğini dile getirmiştir<sup>79</sup>.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılabileceği üzere, Faysal Orta Doğu'daki istikrarsızlığın temel sebeplerini açık bir şekilde ifade ederken, Arap ülkelerinin çeşitli paktlar kurma veya kurma arzularının herhangi bir sonuç getirmeyeceğine olan inancını ifade etmiş ve bu nedenle Arap ülkeleri arasındaki İslam kimliğini öne çıkararak sorunlara çözüm aramıştır.

Sunay, konuşmasında genel olarak Orta Doğu ve Kıbrıs meselelerine odaklanmıştır. Orta Doğu'daki mevcut problemlerin barış yoluyla çözülmesi için verilen mücadeleye Türkiye'nin katıldığını vurgulamıştır. Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak, adada dört yıldır süregelen barışçıl çabaların ve gösterilen hassasiyetin maalesef bir çözüm getirmediğini belirtmiştir. Türk halkının ve Kıbrıslı Türklerin bu ulusal davalarında Suudi Arabistan gibi kardeş ülkelere gördükleri destekten memnuniyet duyduklarını ifade etmiştir<sup>80</sup>. Bu durum, Sunay'ın bölgedeki Türkiye'nin rolünü ve Türk halkının duygusal bağlarını vurguladığını göstermektedir.

### 1.3.4. Sunay'ın Mekke Radyosu'nda Yayınlanan Mesajı

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Suudi Arabistan'a gelişinden kısa bir süre sonra Mekke Radyosu tarafından bir mesajı yayınlanmıştır. Mesajda Sunay, Araplar ile Kıbrıslı Türklerin sorunlarına temas ederek, gerekli hakların tanınmamasının Orta Doğu'daki durumu daha da

<sup>78</sup> "Paktları İstemiyoruz", *Milliyet*, 24.01.1968.

<sup>79</sup> "Kral Faysal: Askeri Pakt Kurulmasını İstemiyoruz", *Ulus*, 24.01.1968.

<sup>80</sup> "Sunay'ın Sözleri", *Hürriyet*, 23.01.1968.

kötüleştirebileceğini belirtmiştir. Sunay, İsrail'in Haziran Harbinde<sup>81</sup> işgal ettiği Arap topraklarından çekilmemesi karşısında duyduğu kaygıyı dile getirmiş ve bölgede halen mevcut olan endişe verici durumun değişeceği ümit ve temennisinde bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Sunay son olarak Kral Faysal ile Orta Doğu meselesi ve Türkiye-Suudi Arabistan arasındaki ikili ilişkiler üzerinde görüş alışverişinde bulunacaklarını belirtmiştir<sup>82</sup>.

Cumhurbaşkanının Mekke Radyosu'nda yayınlanan mesajında dikkat çekilmesi gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, mesajın Arap-İsrail savaşında İsrail'e karşı gösterilen tepkiyi içermesidir. İkincisi, mesajın Faysal-Sunay arasında gerçekleştirilecek resmi görüşmelerin hemen öncesinde paylaşılmış olmasıdır. Bu iki nokta, Sunay'ın Suudi makamlarıyla gerçekleştireceği görüşmeler öncesinde ılımlı bir hava oluşturulması ve özellikle Kıbrıs sorunu gibi birçok meselede Türkiye'ye olumlu bir geri dönüş ve destek sağlanması bağlamında oldukça önemliydi.

### 1.3.5. Kral Faysal ile Cumhurbaşkanı Sunay'ın Gerçekleştirdikleri İkili Görüşme

Cumhurbaşkanı Sunay, 23 Ocak sabahı saat 10.00'da Suudi Arabistan'da yaşayan Türkleri kabul ederek onların sorunlarını dinlemiştir. Daha sonra Sunay, beraberindeki heyetiyle birlikte Riyad şehrini gezmiş ve şehirdeki tarihi yapıları ilgiyle incelemiştir. Türk Devlet Başkanı, ziyaret ettiği yerlerde Riyad halkı tarafından sevgi gösterileriyle karşılanmıştır<sup>83</sup>. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Suudi Arabistan'daki Türk toplumunu ziyareti, Türkiye'nin vatandaşlarına yönelik gösterdiği ilgiyi ve desteği yansıtmaktadır. Ayrıca Sunay'ın Riyad şehrindeki tarihi yapıları ziyareti ve halk tarafından sevgi gösterileriyle karşılanması, iki ülke halkları arasındaki sıcak ilişkilere işaret etmektedir.

Saat 11.00'da ise Türk-Suudi Arabistan resmi görüşmelerine katılmak üzere Başbakanlık Sarayı'na gelen Cumhurbaşkanı Sunay, Kral Faysal tarafından sarayın kapısında karşılanmıştır. İki Devlet Başkanı ile birliklerindeki Türk ve Suudi yetkililer, yaklaşık yarım saat kadar Şeref Salonunda sohbet ettikten sonra, toplamda iki buçuk saat süren bir görüşme gerçekleştirmişlerdir<sup>84</sup>. Görüşmeye ilişkin resmi bir açıklama yapılmamasına rağmen, iki liderin Türk-Suudi ikili ilişkileri ve uluslararası meseleler üzerinde durdukları, ayrıca görüşmenin büyük bir bölümünün Orta Doğu ve Kıbrıs sorunlarına ayrıldığı tahmin

<sup>81</sup> 5 Haziran 1967'de başlayan ve toplamda altı gün süren Arap-İsrail savaşıdır. Harbin tarafları ise İsrail'e karşı Mısır, Suriye ve Ürdün olmakla beraber İsrail'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır.

<sup>82</sup> "Sunay; Kıbrıs'ta Haklarımız Verilmezse Tehlikeli Bir Durum Baş Gösterecek Dedi", *Hürriyet*, 24.01.1968.

<sup>83</sup> "Sunay Medine'ye Gitti", *Ulus*, 25.01.1968.

<sup>84</sup> "Sunay Medine'ye Gitti", *Ulus*, 25.01.1968.

edilmektedir. İki ülke yetkililerinin yayınlanacak olan ortak bildirinin içeriği üzerinde çalıştıkları düşünülmektedir<sup>85</sup>.

Ziyaretin ilk gününde gerçekleşen etkinlikler ve Türk-Suudi Arabistan resmi görüşmeleri, iki ülke arasındaki ilişkilerin önemini ve derinliğini vurgulamaktadır. Resmi görüşmelerde ise Türk-Suudi ilişkilerinin yanı sıra Orta Doğu ve Kıbrıs gibi önemli bölgesel meselelere odaklanıldığı görülmektedir. Son olarak, ortak bildirinin içeriğinin üzerinde çalışılması, iki ülkenin ortak çıkarlarını ve hedeflerini belirleme sürecine işaret etmektedir, bu da Türk-Suudi ilişkilerinin gelecekteki iş birliği ve dostluğunun güçlenmesine katkı sağlayabilir.

### 1.3.6. Cevdet Sunay'ın Medine, Cidde ve Mekke Şehirlerini Ziyareti

Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi, 24 Ocak sabahı saat 10.00'da kendilerine tahsis edilen özel bir uçakla Riyad'dan Medine'ye gitmiştir. Medine'ye gitmeden önce, Sunay, Kral Faysal ile resmi bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme sonunda, Cumhurbaşkanı Sunay, Faysal'a üzerinde Türk motifleriyle süslenmiş ipek bir seccade hediye etmiştir. Suudi lider ise konuk Devlet Başkanı'na Hafız Osman Hattı ile yazılmış bir Kur'an-ı Kerim hediye etmiştir<sup>86</sup>.

Riyad'dan beraberindeki heyetle birlikte ayrılan Cumhurbaşkanı Sunay, Medine Havaalanı'nda Bölge Emiri Muhsin Bin Abdülaziz ile şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır. Havaalanına gelen Suudi halkı, konuk Devlet Başkanı'na büyük bir sevgi gösterisinde bulunmuştur. Sunay havaalanından doğru Hz. Muhammed'in Mescidine ziyarete gitmiştir. Gerçekleştirilen ziyaretin ardından Cumhurbaşkanı, Bölge Emir'inin kendisi onuruna verdiği yemeğe katılmıştır<sup>87</sup>.

25 Ocak'ta, Suudi Arabistan ziyaretinin dördüncü gününde Cumhurbaşkanı Sunay, Cidde<sup>88</sup> şehrine geçmiştir. Burada, Kral Faysal tarafından inşa ettirilen Numune Okulu'nu ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanının okula gidişi ve dönüşü sırasında Cidde halkı tarafından yoğun ilgi görmüştür<sup>89</sup>. Cumhurbaşkanı daha sonra da Mekke'yi ziyaret etmiştir. Harem-i Şerif'in kapısı Cumhurbaşkanının ziyareti sırasında açılmıştır<sup>90</sup>. Bu bağlamda Sunay'ın Kâbe'yi ziyaret eden ilk Türk Devlet Başkanı olması, sadece Suudi halkı tarafından değil Türkiye'deki muhafazakâr çevreler tarafından da olumlu bir şekilde karşılanmıştır.

<sup>85</sup> "Sunay Kıbrıs ve Orta Doğu'yu Gördü", *Cumhuriyet*, 24.01.1968.

<sup>86</sup> "Sunay Kâbe'yi Ziyaret Etti", *Cumhuriyet*, 25.01.1968.

<sup>87</sup> "Cevdet Sunay Medine'de Hazreti Muhammed'in Mescidini Ziyaret Etti", *Hürriyet*, 25.01.1968.

<sup>88</sup> İdari olarak Mekke Bölgesi'nde yer alan Cidde şehri, başkent Riyad'dan sonra Suudi Arabistan'ın ikinci büyük şehridir.

<sup>89</sup> "Sunay Cidde'de Kral Faysal'ın Yaptırdığı Numune Okulunu Gezdi", *Hürriyet*, 26.01.1968.

<sup>90</sup> "Sunay, Umre Ziyareti Yaptı", *Cumhuriyet*, 06.01.1968.

Cumhurbaşkanı ertesi gün 26 Ocak saat 10:00'da Hüzzam Sarayı'nda, İslam Âlemi Birliği Genel Sekreteri Muhammed Surur As-Sabah'ın başkanlığındaki heyetle görüşme yapmıştır<sup>91</sup>. Bu görüşme, diplomatik ilişkilerin ve kültürel alışverişin bir parçası olarak gerçekleşmiş olup, taraflar arasındaki dostluk ve iş birliğini pekiştirmeyi amaçlamıştır.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 27 Ocak'ta Suudi Arabistan ziyaretini tamamlayarak Libya'ya gitmek üzere özel bir uçakla mahalli saatle 10:30'da, Cidde Havaalanından hareket etmiştir. Uğurlama seremonisi, Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın da katıldığı büyük bir törenle gerçekleşmiştir<sup>92</sup>.

Bu ziyaretler sırasında Cumhurbaşkanının Kâbe'yi ziyaretiyle ilgili olarak Hacı olup olmayacağına dair tartışmalar gündeme gelmiştir. Bunun üzerine, Diyanet İşleri yetkilileri konuyu netleştirmek amacıyla bir açıklama yapmışlardır. Açıklamada, Sunay'ın Hacı olabilmesi için belirli şartları yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Sunay'ın sadece bir ziyaret gerçekleştirdiği ve dolayısıyla Hacı sayılamayacağı belirtilmiştir<sup>93</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Medine ve Mekke şehirlerini ziyareti, Suudi Arabistan gezisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu ziyaret hem dini hem de tarihi açıdan büyük bir öneme sahiptir. Medine, İslam'ın ilk yıllarında Hazreti Muhammed'in hicret ettiği ve İslam'ın yayılmasında merkezi bir rol oynadığı kutsal bir şehirdir. Sunay'ın Medine'yi ziyareti, İslam dünyasında büyük saygıyla karşılanmış ve önemli olarak değerlendirilmiştir. Mekke ise İslam'ın en kutsal şehri olup Müslümanlar için hac ibadetinin gerçekleştirildiği yerdir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Mekke'yi ziyareti, büyük bir dini ve sembolik öneme sahiptir. Mekke'de, Sunay'ın Kâbe'yi ziyaret etmesi Müslümanlar arasında büyük bir takdirle karşılanmıştır.

### 1.3.7. Türkiye– Suudi Arabistan Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyaretin 27 Ocak'ta sona ermesiyle birlikte, iki ülke başkanı arasında gerçekleşen görüşmelere ilişkin bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Bildiride Sunay ve Faysal arasında gerçekleşen ikili görüşmelerin samimi bir atmosferde geçtiği vurgulanmıştır. Görüşmelerde Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ikili ilişkiler, Orta Doğu sorunu ve uluslararası ilişkiler üzerinde görüş alışverişinde bulunduğu belirtilmiştir<sup>94</sup>. Metinde ayrıca her iki devlet başkanının ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirme çabalarından duyulan memnuniyet karşılıklı olarak ifade edilmiştir. İki ülke

<sup>91</sup> Dışişleri Bakanlığı Belleteni, 1968: 23.

<sup>92</sup> “Sunay Cidde'den Libya'ya Gitti”, *Ulus*, 28.01.1968.

<sup>93</sup> “Sunay'ın Hacı Olduğu Kabul Edilmiyor”, *Milliyet*, 26.01.1968.

<sup>94</sup> “Ortak Bildiri, *Ulus*”, 28.01.1968.

arasındaki mevcut olan imkânların olumlu seviyelerde olmasının altı çizilmiş; her iki ülkenin uzmanlarının bu imkânlardan en üst düzeyde faydalanması gerektiğine değinilmiştir<sup>95</sup>.

Geziye ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, Cumhurbaşkanı Sunay'ın, beş gün gibi kısa bir süre içinde Suudi Arabistan'da başarılı bir diplomatik misyon yürüterek özellikle Kıbrıs sorunu başta olmak üzere birçok konuda Suudi Arabistan'ın desteğini almış olması dikkate değerdir. Cumhurbaşkanı ayrıca bu ziyaret sırasında ekonomik meselelere de önem vermiş ve mevcut ekonomik potansiyellerin artırılması amacıyla girişimlerde bulunmuştur. Yaptığı görüşmeler sonucunda konuların uzmanlar düzeyinde incelenmesi ve değerlendirilmesi için girişimlerde bulunarak bu alanda bir adım atmıştır.

#### 1.4. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Libya Gezisi (27-31 Ocak 1968)

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Libya ziyareti, 27-31 Ocak 1968 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Sunay'ı havaalanında bağımsız Libya Devleti'nin kralı Şeyh İdris Es-Senûsî tarafından törenle karşılanmıştır. İki lider birlikte şehre doğru hareket ederken binlerce Trabluslu tarafından çiçek yağmuruna tutulmuştur. Türkiye ve Tunus arasında resmi görüşmeler ise ziyaretin ilk günü başlamıştır<sup>96</sup>.

Libya ziyaretinin ikinci günü (28 Ocak), Cumhurbaşkanı Sunay, yerel saatle 10.30'da ünlü Türk denizcisi Turgut Reis'in mezarını ziyaret etmiş ve saygı duruşunda bulunmuştur. Daha sonra Trablusgarp'ta bulunan Diplomatik Misyon Şefleri ve Türk vatandaşlarını kabul ederek onların sorunlarını dinlemiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, Trablusgarp Kalesi'ni ziyaret ederek Müze Salonu'nu incelemiştir. Akşam saatlerinde ise Libya lideri Şeyh İdris Es-Senûsî'nin sarayında verilen yemeğe katılmıştır. Yemek sonrasında iki lider arasında birebir bir görüşme gerçekleşmiştir<sup>97</sup>.

Cumhurbaşkanı ziyaretinin üçüncü gününde (29 Ocak), Cumhurbaşkanı Sunay, Şeyh İdris Es-Senûsî ile birlikte Libya ordusunun düzenlediği geçit törenine katılmıştır. Şeyh İdris Es-Senûsî ile izlediği törende, Libyalılar Türk-Libya dostluğu ve kardeşliği üzerine sloganlar atmıştır. Törenin sona ermesinin ardından Sunay, kendisine tahsis edilen otomobille Sabratha şehrine hareket etmiş ve burada çeşitli ziyaretlerde bulunmuştur<sup>98</sup>.

<sup>95</sup> “Türkiye-Suudi Arabistan Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Cumhuriyet*, 28.01.1968.

<sup>96</sup> “Sunay Libya’da”, *Cumhuriyet*, 28.01.1968.

<sup>97</sup> “Sunay Turgut Reis’in Kabrini Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 29.01.1968.

<sup>98</sup> “Sunay Askeri Töreni İzledi”, *Cumhuriyet*, 29.01.1968.

#### 1.4.1. Cevdet Sunay'ın Libya Parlamentosuna Yaptığı Ziyaret

Cumhurbaşkanı Sunay, Libya'daki dördüncü gününde (30 Ocak), kendisine tahsis edilen özel uçakla Trablugarps'tan Beyda'ya gelerek Libya Parlamentosu'na bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Parlamento Başkanı'nın daveti üzerine kürsüye çıkan Sunay, Türk halkının Libya halkına içten bir şekilde bağlı olduğunu ifade ederek, Türkiye ve Libya arasındaki iş birliğinin bölgede güvenlik ve huzur açısından daha fazla önem taşıdığına vurgu yapmıştır<sup>99</sup>. Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkilerini değerlendiren Sunay, şu şekilde devam etti: "Özel bağlarımızın olduğu Arap ülkeleriyle aramızdaki dostluk ve ilişkilerin gelişimine ayrı bir önem ve anlam yüklüyoruz. Memnuniyetle belirtmek isterim ki bu yönde gösterdiğimiz samimi çabalar, son zamanlarda karşılıklı anlayış ve güven havası içinde olumlu sonuçlar vermiştir"<sup>100</sup>.

Cumhurbaşkanı konuşmasının devamında Orta Doğu ve Kıbrıs meselelerine temas ederek, Orta Doğu'daki gelişmeler bağlamında, "itilafın başlangıcından itibaren Arap kardeşlerimizin haklı gördüğümüz davalarını destekledik" şeklinde ifade etmiş ve Kıbrıs meselesine de değinmiştir. Kasım ayında adadaki Türklere yönelik son insanlık dışı saldırıya atıfta bulunarak, "Kıbrıs'ta Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmaması durumunda, Türkiye'nin adada ve bölgede barış ve istikrarın sağlanması konusunda yeterli ölçüde başarı elde edemeyeceğine inanmaktayız" şeklinde belirtmiştir. Türkiye'nin hak, adalet, meşruiyet ve barış prensiplerinden sapmadan hareket ettiğini vurgulayan Sunay, diğer taraflardan da aynı duyarlılığı beklemenin doğal olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Libya'nın bu konudaki anlayışının değerini önemseydiğini vurgulamıştır<sup>101</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, parlamentoda yaptığı konuşmasında öncelikle Orta Doğu'da yaşanan çeşitli istikrarsızlıklara karşı iki ülkenin sıkı dayanışma içerisinde olmasının önemine değinmiştir. Bu dayanışma ve iş birliğinin bölgenin huzur ve güvenliği için son derece kritik olduğuna vurgu yapmıştır. İkinci olarak, Sunay Kıbrıs meselesine odaklanmıştır. Kıbrıs sorunda garantör ülke pozisyonunda olan başta İngiltere ve Yunanistan olmak üzere diğer taraf ülkelere ince bir mesaj göndermiş ve Türkiye'nin kaygılarının yeterince anlaşılamadığını ve soruna karşı yeterince özen gösterilmediğini eleştirmiştir. Beklentinin çok daha fazlasının olduğunu ifade etmiştir. Son olarak, konuşmasının sonunda vurguladığı "iş birliği", "huzur", "güven" gibi kavramlar, bu ziyaretin düzenlenmesindeki amaç ve hedefi göstermesi açısından da son derece önemlidir.

<sup>99</sup> "Libya Parlamentosunda Sunay'ın Konuşması", *Haber*, 31.01.1968.

<sup>100</sup> "Sunay'ın Konuşması", *Milliyet*, 31.01.1968.

<sup>101</sup> "Sunay'ın Konuşması", *Milliyet*, 31.01.1968.

#### 1.4.2. Cevdet Sunay'ın Yurda Dönüşü ve Türkiye-Libya Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Sunay, Suudi Arabistan ile Libya'ya gerçekleştirdiği toplamda on günlük resmi ziyaretlerini 31 Ocak'ta tamamlayarak saat 15.25'de özel bir uçak ile yurda dönüş yapmıştır. Havaalanında, Meclis ve Senato Başkanı Bozbeyli, Başbakan Süleyman Demirel, bakanlar ve Genel Kurmay Başkanı Tural tarafından karşılanmıştır<sup>102</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Libya gezisinin ardından yurda dönmesiyle birlikte Trablusgarp ve Ankara eş zamanlı olarak bir ortak bildiri yayınlamıştır. Bildiride, Libya Şeyhi İdris Es-Senûsî'nin yaptığı davete Cumhurbaşkanı tarafından karşılık verildiği hatırlatılmıştır. İki ülke heyetlerinin dostluk havası içerisinde görüşmeler gerçekleştirdikleri belirtilen bildiride, Orta Doğu meselesine ilişkin Libya liderinin Orta Doğu'daki son gelişmeler ve Filistin sorununun ulaştığı seviye hakkında, Cumhurbaşkanı Sunay'ı bilgilendirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin bölgedeki mevcut krizde Arap ülkelerine karşı gösterdiği destekten ötürü de teşekkür edilmiştir<sup>103</sup>.

Bildiride, iki ülke arasındaki tarihi, ananevi ve kültürel bağların sağlamlaştırdığı dostluk zemini üzerinde karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi ümidi belirtilerek, Türkiye'nin Arap davasına gösterdiği yakınlıktan memnuniyet duyulduğu ifade edilmiştir. Kıbrıs meselesinin de ele alındığı bildiride, uluslararası bağlayıcılığı olan antlaşmaların varlığı hatırlatılarak, bu doğrultuda iki ülke liderinin adadaki Türk cemaatinin hak ve menfaatlerinin adil bir şekilde çözümlenmesi için bu antlaşmalara bağlılık vurgulanmıştır. Son olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Libya Lideri İdris Es-Senûsî ve Veliaht Prens'ini Türkiye'ye davet ettiği ve bu davetin memnuniyetle kabul edildiği belirtilmiştir<sup>104</sup>.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Suudi Arabistan ve Libya ziyaretleri, Türkiye'nin dış politikasında önemli bir dönemeç oluşturmuştur. Suudi Arabistan ziyareti sırasında gerçekleştirilen görüşmelerde Sunay ve Faysal arasındaki samimi atmosfer dikkat çekmiş, ikili ilişkilerin yanı sıra bölgesel ve uluslararası konular üzerinde de görüş alışverişi yapılmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çabalar memnuniyetle karşılanmış, mevcut olan imkânların en iyi şekilde değerlendirilmesi hususunda anlaşmaya varılmıştır. Özellikle Kıbrıs sorunu gibi önemli konularda Suudi Arabistan'ın desteğini alması ve ekonomik potansiyellerin artırılması için girişimlerde bulunması, Sunay'ın başarılı bir diplomatik misyon yürüttüğünü göstermektedir. Libya ziyareti ise Türkiye-Libya ilişkilerinin güçlenmesine katkı sağlamış, Sunay'ın Şeyh İdris Es-Senûsî ile gerçekleştirdiği dostane görüşmelerle ikili ilişkilerin derinleştirilmesi hedeflenmiştir.

<sup>102</sup> "Sunay Döndü", *Hürriyet*, 1.02.1968.

<sup>103</sup> "Türkiye-Libya Ortak Bildirisi", *Haber*, 1.02.1968.

<sup>104</sup> "Sunay Dün Yurda Döndü", *Milliyet*, 1.02.1968.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Libya ziyaretinin ardından Türkiye'ye dönmesiyle birlikte, Trablusgarp ve Ankara eş zamanlı olarak yayınlanan ortak bildiri, Türkiye ile Libya arasındaki ilişkilerin dostluk ve iş birliği temelinde güçlenmesini ve derinleşmesini sağlayacak adımlar içermiştir. İki ülke liderinin karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret etme davetlerinin memnuniyetle karşılanması, gelecekteki iş birliğinin ve temasların devam edeceğine dair olumlu bir işaret olarak değerlendirilmelidir. Bu bildiri aynı zamanda, Türkiye'nin bölgedeki rolünü güçlendirmek ve bölgesel istikrarı desteklemek için Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini daha da güçlendireceğini göstermektedir.

Sunay'ın bu ziyaretlerde sergilediği aktif ve başarılı diplomasi, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası arenadaki etkisini artırmış, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu ziyaretler, Türkiye'nin dış politikasında Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerindeki rolünü güçlendirmesi açısından önemli adımlar olarak değerlendirilmelidir.

### **1.5. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak (27 Nisan-1 Mayıs 1968) Afganistan (1-5 Mayıs 1968) ve İran Gezileri (Günübirlilik)**

#### **1.5.1. Cumhurbaşkanına Refakat Edecek Heyet**

**Tablo 1.3 Irak-Afganistan ve İran Gezilerine İlişkin Heyet Tablosu**

| <b>SIRA</b> | <b>ADI</b>  | <b>SOYADI</b> | <b>UNVAN</b>                                                         |
|-------------|-------------|---------------|----------------------------------------------------------------------|
| <b>1</b>    | Cevdet      | Sunay         | Cumhurbaşkanı                                                        |
| <b>2</b>    | Atıfet      | Sunay         | Cumhurbaşkanı Eşi                                                    |
| <b>3</b>    | İhsan Sabri | Çağlayangil   | Dışişleri Bakanı                                                     |
| <b>4</b>    | Fethi       | Tevetoğlu     | A.P. Samsun Senatörü Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı |
| <b>5</b>    | Mehmet      | Altınsoy      | Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Niğde Milletvekili                 |
| <b>6</b>    | Sabahattin  | Savacı        | Adalet Partisi Gümüşhane Milletvekili Bütçe Komisyonu Üyesi          |
| <b>7</b>    | Turgut      | Göle          | Cumhuriyet Halk Partisi Kars Milletvekili İçişleri Komisyonu Üyesi   |

|    |            |           |                                                             |
|----|------------|-----------|-------------------------------------------------------------|
| 8  | Fikret     | Elbizim   | Milli Savunma Bakanlığı Personel Dairesi Başkanı Tümgeneral |
| 9  | Turgut     | Özbahadır | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Albay                            |
| 10 | Oktay      | İşçen     | Enformasyon Dairesi Genel Müdürü                            |
| 11 | Fahir      | Alaçam    | Ortadoğu ve Afrika Dairesi Genel Müdürü                     |
| 12 | Şefik      | Fenmen    | Protokol Dairesi Genel Müdürü.                              |
| 13 | Özdemir    | Yiğit     | Araştırma ve Siyaset Planlama Dairesi Genel Müdürü.         |
| 14 | Galip      | Balkar    | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                          |
| 15 | Hadi       | Öztekin   | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Kom. Yrd. Albay              |
| 16 | Dr. Atilla | Sunay     | Cumhurbaşkanının Özel Doktoru                               |
| 17 | Tanju      | Ülgen     | Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                       |
| 18 | Oğuz       | Saka      | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Binbaşı                             |
| 19 | Nazım      | Gürtekin  | Cumhurbaşkanı Koruma Müdürü                                 |
| 20 | Kemal      | Özçelik   | Müşavir                                                     |
| 21 | Selahattin | Şenel     | Müşavir                                                     |
| 22 | Mehmet     | Akpınar   | Hizmetli                                                    |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/219-32-17, (30.04.1968). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-4)

Heyet üyeleri arasında çeşitli görevlerde bulunan yetkililer yer almaktadır. Bu heyet, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak, Afganistan ve İran ziyaretlerinde kendisine eşlik etmiş ve farklı alanlarda destek sağlamıştır. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, dış politika ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde önemli bir rol oynamıştır. A.P. Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu'nun Dışişleri Komisyonu Başkanı olarak heyette bulunması, ziyaretlerin dış politika boyutuna odaklanıldığını gösteriyor. Milletvekilleri Mehmet Altınsoy, Sabahattin Savacı ve

Turgut Göle'nin de heyette yer alması, farklı siyasi görüşlerin temsil edildiği ve ziyaretlerin ülke içi politikayla da ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir.

Askeri kanattan ise Tümgeneral Fikret Elbizim, Albay Turgut Özbahadır ve Binbaşı Oğuz Saka'nın yer alması, ziyaretlerin güvenlik boyutunun da önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle Cumhurbaşkanı Sunay'ın korunması ve güvenliğiyle ilgili olarak bu askeri yetkililerin varlığı dikkat çekmektedir. Diğer heyet üyeleri arasında Enformasyon Dairesi Genel Müdürü Oktay İşçen, Araştırma ve Siyaset Planlama Dairesi Genel Müdürü Özdemir Yiğit ve Protokol Dairesi Genel Müdürü Şefik Fenmen gibi önemli görevlerde bulunan kişilerin yer alması, ziyaretlerin organize edilmesi, iletişim ve protokol süreçlerinin yönetilmesi açısından önemli bir rol üstlendiklerini düşündürmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Sunay'ın özel doktoru Dr. Atilla Sunay'ın ve koruma müdürü Nazım Gürtekin'in de heyette bulunması, Cumhurbaşkanı'nın sağlık ve güvenliğiyle ilgili konuların da ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Son olarak, müşavirler Kemal Özçelik ve Selahattin Şenel'in heyette yer alması, Cumhurbaşkanı'na danışmanlık yaparak ona çeşitli konularda destek olmuş olabileceklerini düşündürmektedir.

### 1.5.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Bağdat'a Gidişi

Cumhurbaşkanı Sunay Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arifin resmi davetlisi olarak 27 Nisan günü bu ülkeye bir ziyaret gerçekleştirmek üzere Ankara Esenboğa Havaalanına gelmiştir. Sunay'ın Irak gezisi Irak Cumhurbaşkanı Arif'in Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyarete karşılık olarak iade-i ziyaret amacını da taşımaktadır. Cumhurbaşkanı Irak'ta beş gün kaldıktan sonra 1 Mayıs Çarşamba günü Afganistan'a geçerek beş günlük bir ziyaret gerçekleştirecektir<sup>105</sup>. Bu ziyaretin amacı, Türkiye'nin Afganistan ile olan dostane ilişkilerini pekiştirmek ve Afganistan'daki barış ve istikrarın desteklenmesine katkıda bulunmaktır.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak'a gerçekleştireceği ziyaret için Ankara Esenboğa Havaalanı'nda düzenlenen askeri törende, öncelikle İstiklal Marşı'nın dinlenmesiyle birlikte Cumhurbaşkanı Şeref Kıtası denetlenmiştir. Bu esnada Sunay, yirmi bir pare top atışıyla selamlanmıştır. Uğurlama törenine Başbakan Süleyman Demirel, Senato ve Meclis Başkanları, Bakanlar, Genel Kurmay Başkanı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı da katılmıştır<sup>106</sup>. Daha sonra Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Irak'a gitmek üzere Türk Hava Kuvvetleri'ne ait C-130 tipi Herkül isimli uçağa binmiştir. Ancak kalkışa geçilmeden önce uçakta dört motordan

<sup>105</sup> “Sunay Bugün Irak’a Gidiyor”, *Ulus*, 27.04.1968.

<sup>106</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-3.

birinde arıza tespit edilmiştir. Bunun üzerine uçaktan inen Cumhurbaşkanı Sunay, durumu "ilk defa oluyor, ufak bir arıza merak edilecek bir şey yok" diyerek değerlendirmiştir<sup>107</sup>.

Uçağa binmeden önce basın mensuplarına hitap eden Cumhurbaşkanı Sunay, Irak ve Afganistan ile yapacağı dostluk görüşmelerine değinerek, ziyaretlerinin bu iki ülke arasındaki sıkı ilişkilere olumlu katkılarda bulunacağını ifade etmiştir<sup>108</sup>. Her ne kadar ziyaretin görünürdeki amacı, iki ülke Başbakanlarının Türkiye'yi ziyaret etmelerine karşılık verme amacını taşısa da, gerçekte Türkiye'nin bölgede çok yönlü bir dış politika hedefi doğrultusunda, etkinlik alanını artırmak isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyeti taşıyan uçak, öğle saatlerinde Bağdat'a inmiştir. Havaalanında, Irak Cumhurbaşkanı Abdürrahman Arif ve hükümet yetkilileri tarafından düzenlenen askeri törenle karşılanmıştır. Irak Cumhurbaşkanı Arif, Sunay'ı içtenlikle karşılayarak, "Sizi aramızda, Bağdat'ta görmekten büyük bir sevinç duymaktayız" şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Törenin ardından Sunay, ziyaret boyunca konaklayacağı Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na doğru hareket etmiştir. Yol boyunca Irak halkı tarafından büyük bir sevgi gösterisiyle karşılanan Cumhurbaşkanı Sunay'a, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın önüne ulaşıldığında Bağdat şehrinin anahtarını simgeleyen bir hediye sunulmuştur<sup>109</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak'a ayak bastığı andan itibaren hem halk hem de hükümet tarafından gösterilen yoğun ilginin temel nedeni, bir Türk Devlet Başkanı'nın ilk kez resmi bir ziyaret gerçekleştiriyor olmasından kaynaklanan büyük heyecandır. Bu heyecanın bir sonucu olarak, Sunay'a sembolik olarak Bağdat'ın anahtarının törenle sunulması gibi nezaketler gösterilmiştir. Bu, tarihsel bir adım olarak kabul edilerek, Türk-İrak ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak algılanmıştır. Bu jest, Sunay'ın ziyaretinin Irak halkı ve yönetimi arasındaki dostluk ve iş birliği bağlarını güçlendirmek amacıyla yapılan bir adım olmuştur.

### 1.5.3. Türkiye-İrak Resmi Görüşmeleri

Cumhurbaşkanı Sunay, ziyaretinin ikinci günü olan 28 Nisan sabahı saat 10.15'te, Irak Cumhurbaşkanı Abdürrahman Arif ile resmi görüşmelerde bulunmak üzere Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na gelerek görüşmelere başlamıştır. Görüşmeler sırasında Sunay'a, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Orta Doğu ve Afrika Genel Müdürü Fahir Alaçam, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Galip Balkar, Araştırma ve Siyaset Planlama Dairesi Genel Müdürü Özdemir Yiğit ve Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Ali Binkaya eşlik etmiştir. Irak

<sup>107</sup> "Sunay'ın Bindiği Uçak Bozuldu", *Ankara Ekspres*, 27.04.1968.

<sup>108</sup> "Sunay Bağdat'ta", *Cumhuriyet*, 28.04.1968.

<sup>109</sup> "Bağdat'ta Sunay'a Tezahürat Yapıldı", *Hürriyet*, 28.04.1968.

Cumhurbaşkanı Abdürrahman Arife ise Irak Başbakanı Fahir Yahya, Dışişleri Bakanı Vekili, Irak'ın Ankara Büyükelçisi ve Dışişleri Bakanlığına bağlı çeşitli görevliler eşlik etmiştir<sup>110</sup>.

Görüşme öncesinde Irak Radyosu aracılığıyla bir mesaj veren Sunay, Türklerin Arap ülkelerini tam anlamıyla desteklediğini ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan kayıtsız şartsız çekilmesini istediğini belirtmiş, Türkiye'nin Orta Doğu'daki krizin devamını üzüntü ve endişeyle takip ettiğini ifade etmiştir<sup>111</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Orta Doğu ülkelerine gerçekleştirdiği diğer ziyaretlerde olduğu gibi, ziyaret öncesinde Arap ülkelerine verdiği destek mesajı ve İsrail'in haksız toprak kazanma çabalarına karşı ülkesinin endişelerini dile getirmesi hem iç siyasette popülerliğini arttırmasına, hem de resmi görüşmeler öncesi mütekabiliyet ilkesi gereği karşı taraftan kendi ülke meselelerine ilişkin destek almak bağlamında müzakere süreçlerinde daha olumlu sonuçlar elde etme olasılığını artırabilir. Bu çerçevede, Sunay'ın Orta Doğu gezilerinde Arap ülkelerine verdiği destek mesajları ve İsrail'in toprak kazanma çabalarına karşı ülkesinin kaygılarını dile getirmesi hem uluslararası ilişkilerde etkili bir diplomasi yaklaşımı olarak görülebilir hem de Türkiye'nin bölgedeki barış ve istikrarı destekleme ve bölgesel sorunlara çözüm bulma çabalarını yansıtmaktadır.

Görüşme öncesi muhtemel konu başlıkları, basında geniş bir şekilde yer bulmuştur. Örneğin, Ulus gazetesi, iki dost ve komşu Devlet Başkanı arasındaki resmi görüşmelerde özellikle Orta Doğu sorununun tüm detaylarıyla ele alınacağını belirtmiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Kıbrıs konusundaki son gelişmeleri Irak Cumhurbaşkanı Abdürrahman Arife aktaracağı öngörülmektedir. Bu görüşmelerde, ikili ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve Kuzey Irak'tan Türkiye'ye doğal gaz nakli konusundaki temasların yeniden değerlendirilmesi beklenmektedir. Ayrıca, devlet başkanlarının bu görüşmelerden faydalanarak çeşitli dünya sorunları üzerinde de fikir alışverişinde bulunmaları ihtimalinden söz edilmektedir. Bu konuların, ziyaretin önemli gündem maddelerini oluşturacağına ve görüşmelerin içeriğini şekillendireceğine değinilmektedir<sup>112</sup>. Orta Doğu sorunu gibi bölgesel meseleler, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin yanı sıra bölgesel istikrarın sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır. Kıbrıs konusundaki gelişmeler ise Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki tutumunu ve dış politika stratejilerini etkileyen önemli bir konudur. Ticari ilişkilerin geliştirilmesi ise ekonomik iş birliğini geliştirmek ve her iki ülkenin refahını arttırmak adına hayati bir öneme sahiptir. Ayrıca, enerji alanındaki iş birliği ve doğal gaz nakli konusu, bölgesel enerji güvenliği ve ekonomik kalkınma açısından da stratejik bir öneme

<sup>110</sup> “Türk-Irak Görüşmeleri Dün Başladı”, *Ulus*, 29.04.1968.

<sup>111</sup> “Sunay Irak'ta İsrail'i Kınadı”, *Cumhuriyet*, 29.04.1968.

<sup>112</sup> “Türk-Irak Görüşmeleri Dün Başladı”, *Ulus*, 29.04.1968.

sahiptir. Bu nedenle, görüşmelerde ele alınacak konuların, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin geleceğini şekillendirebilecek nitelikte olduğu bilinmektedir.

Görüşme sonrasında paylaşılan bilgilere göre, iki liderin Arap-İsrail meselesine değindiği ve Irak Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'nin Arap ülkelerinin yanında yer almasından duyduğu memnuniyeti Cumhurbaşkanı Sunay'a ilettiği belirtilmiştir. Bu dayanışmanın, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini daha da güçlendirmede önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır<sup>113</sup>. Bu durum, ziyaret öncesinde verilen mesajların karşılık bulduğunu göstermektedir. Özellikle Türk tarafının "ilişkilerin daha da arttırılması" ve "dayanışma" gibi ifadelerle dile getirdiği arzuların, görüşme sonrasında görevliler tarafından açıklanması, ziyaretin başarılı ve olumlu bir şekilde sonuçlandığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

#### **1.5.4. Sunay'ın Irak'taki Türk Şehitliğini Ziyareti ve Türk Cemiyetiyle Görüşmesi**

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindeki heyet, Irak ziyaretinin üçüncü günü olan 29 Nisan'da, öncelikle Bağdat şehir merkezine kendisine tahsis edilen özel bir otomobil ile bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Daha sonra, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile birlikte Irak Müzesi'ne gitmişlerdir. Burada, Sunay müzede sergilenen eserleri ilgiyle incelemiştir. Müze yetkilileri tarafından Sunay ve Çağlayangil'e Harun Reşit zamanına ait madalyonlar ve Asur Dönemine ait paralar hediye edilmiştir<sup>114</sup>. Bu ziyaret, Türkiye ile Irak arasındaki kültürel ve tarihi bağların pekiştirilmesine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Bağdat'taki ikinci durağı, 1914-1917 yılları arasında Irak Cephesi'nde hayatlarını kaybeden ve şu anda Türk askerlerinin ebedi istirahatgahı olan Türk Şehitliği olmuştur. Burada, Cumhurbaşkanı'nın Türkiye'nin Bağdat Askeri Ataşesi Kurmay Albay İhsan Atabey refakat ederek şehitliğin tarihi hakkında bilgiler vermiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, tüm Türk şehitlerini temsilen Genç Osman'ın mezarına bir çelenk koymuş ve saygı duruşunda bulunmuştur. Konuk başkan, şehitliğin Özel Defterine şu ifadeleri yazmıştır: "Daima kalbimizdesiniz. Kardeş memlekette huzurla yatın kahramanlar..."<sup>115</sup>. Bu ziyaret, Türk askerlerinin fedakârlıklarını ve ulusal hafızadaki yerlerini vurgulamak adına önemli bir anıt ziyareti olarak kayda geçmiştir.

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Kerbela'ya giderek Hazreti İmam Hüseyin ve Hazreti Abbas'ın türbelerini ziyaret etmiştir. Daha sonra, Kufe'de bulunan İmam Musa El-Kazım, Ebu Yusuf, İmam-ı Azam ve Şeyh Abdülkadir El-Geylani Hazretlerinin

<sup>113</sup> "Irak İle İktisadi İlişkiler Arttırılacak ", *Hürriyet*, 29.04.1968.

<sup>114</sup> "Sunay Irak'ta Türk Kolonisiyle Görüşme Yaptı", *Ulus*, 30.04.1968.

<sup>115</sup> "Genç Osman'ın Kabrinde", *Ulus*, 30.04.1968.

türbelerine de ziyaretlerde bulunulmuştur<sup>116</sup>. Bu ziyaretlerin, Türk Şehitliklerini ve İslam büyüklerinin kabirlerini ziyaret etmesiyle, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ülkesinin tarihine ve kültürüne verdiği derin değer bir tezahürü olduğu söylenebilir. Söz konusu ziyaretler, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin önemli bir parçası olan dini ve tarihi değerlere saygı göstermenin bir ifadesidir.

Cumhurbaşkanı, son olarak burada yaşayan Türklerle bir görüşme gerçekleştirmek üzere elçiliğe gitmiştir. Sunay, Büyükelçi Ali Binkaya ve Türkler tarafından karşılanmıştır. Görüşme sonrasında Türk-Irak Cemiyeti Başkanı Mehmet Salih Bey, Sunay'a hem cemiyet hem de kendi adına çeşitli hediyeler takdim etmiştir. Cumhurbaşkanı elçilikte ayrıca Türkiye'den gelen sanayi odası temsilcisiyle de bir görüşme gerçekleştirerek, Irak tüccarlarıyla yapılan anlaşma gereği bundan sonra Irak'a Türk malı buzdolapları gönderileceği bilgisini almıştır<sup>117</sup>. Cumhurbaşkanının Irak'ta yaşayan vatandaşlarımızla görüşmesi ve onların sorunlarıyla ilgilenmesi, kendilerinin yalnız veya unutulmuş hissetmemeleri açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu, Türk toplumunun dışarıdaki vatandaşlarına verdiği destek ve ilginin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

#### 1.5.5. Sunay'ın Musul ve Kerkük'e Yaptığı Ziyaret

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Irak ziyaretinin dördüncü günü olan 30 Nisan'da, Bağdat'tan ayrılarak kendisine tahsis edilen özel bir uçak ile Musul'a ulaşmıştır. Havaalanında aşiret reisleriyle bir araya gelen Cumhurbaşkanı, daha sonra şehir merkezine doğru hareket etmiştir. Yol boyunca Musul halkı tarafından büyük bir sevgi ve ilgiyle karşılanan Sunay, bu sıcak karşılama karşısında duygulanmıştır. Cumhurbaşkanı, Musul Mutasarrıfının gar binasında verilen öğle yemeğine katılmış ve ardından Kerkük şehrine gitmek üzere tekrar uçağa binmiştir. Sunay'ı taşıyan uçak, yerel saatle 14.30'da Kerkük'e varmıştır. Kerküklü Türkler, Cumhurbaşkanının geçeceği tüm cadde ve sokakları Türk ve Irak bayraklarıyla süsleyerek Sunay lehine sloganlar atmıştır<sup>118</sup>. Bu durum, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak'ın farklı şehirlerinde de geniş bir şekilde sevgi ve takdirle karşılandığını göstermektedir.

Konuk Devlet Başkanı olarak Kerkük'ü ziyaret eden Cumhurbaşkanı Sunay, petrol tesislerini de ziyaret ederek görevlilerden tesisler hakkında bilgi almıştır. Sunay ve beraberindeki heyet, Kerkük petrol tesislerinin verimliliğiyle ilgili bilgileri öğrendikten sonra etkilenmişlerdir. Petrol tesislerine yapılan ziyaretin ardından şehir merkezine geri dönen Cumhurbaşkanı'na, Kerkük halkı tarafından çay ikram edilmiştir. Bu esnada, Sunay'ın

<sup>116</sup> "Sunay İslam Büyüklerinin Kabirlerini Ziyaret Etti", *Cumhuriyet*, 30.04.1968.

<sup>117</sup> "Sunay Türk Kolonisiyle Görüştü", *Ulus*, 30.04.1968.

<sup>118</sup> "Kerkük Türkleri Sunaya Büyük Tezahürat Yaptı", *Hürriyet*, 01.05.1968.

bulunduğu binanın önünde toplanan Kerküklü Türkler, davul ve zurnalar eşliğinde sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır. Akşam saatlerinde, gününbirlik ziyareti sona eren Sunay, özel uçakla Bağdat'a geri dönmüştür. Daha sonra, Bağdat'taki bir otelde Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif onuruna bir yemek düzenlenmiştir<sup>119</sup>. Bu ziyaret, Sunay'ın Irak'ın farklı bölgelerindeki tesisleri ve halkı ziyaret ederek ülkenin farklı yönlerini tanıma çabasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Kerkük'teki petrol tesislerini ziyareti ve resmi görüşmelerde ele alınan Irak'tan Türkiye'ye gaz sevkiyatı meselesi, Sunay'ın bu ziyarette yalnızca siyasi veya güncel sorunlar üzerinde odaklanmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu ziyaret, enerji alanında iş birliği ve tedarik çeşitliliği gibi stratejik konuların ele alındığını ve Türkiye'nin enerji ithalatında sadece belirli ülkelere olan bağımlılığını azaltarak alternatif kaynaklar ve rotalar oluşturulmasını teşvik ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye'nin enerji güvenliğini artırmak ve dışa bağımlılığını azaltmak adına atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

#### 1.5.6. Türkiye-Irak Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak'a gerçekleştirdiği beş günlük resmi ziyaretin ardından 1 Mayıs günü Türk-Irak Ortak Bildirisi yayınlanmıştır. Bildiri, Irak Cumhuriyeti'nin kuruluşundan buyana ilk kez bir Türk Devlet Başkanının Irak'a gerçekleştirmiş olduğu ziyareti hatırlatarak iki ülke arasındaki dostluk ve karşılıklı bağlılık ifade edilmiştir<sup>120</sup>. Kıbrıs konusunun da ele alındığı bildiride şu ifadeler yer verilmiştir:

Sayın Türkiye Cumhurbaşkanı Kıbrıs meselesinin muhtelif yönlerini, son gelişmeleri ve hükümetinin bu konudaki tutumunu açıklamış ve Irak Hükümeti'nin Kıbrıs meselesindeki duruşuna Türk hükümetinin takdirini iletmiştir. Sayın Irak Cumhurbaşkanı ise hükümetinin Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunması ve Türk ve Rum topluluklarının uluslararası anlaşmalarda güvence altına alınan meşru haklarına saygı duyulması ilkesini yinelemiştir<sup>121</sup>.

Bu bildiri, Türk ve Irak hükümetleri arasındaki ortak çıkarlar ve karşılıklı anlayışın vurgulanmasının yanı sıra Kıbrıs konusunda da ortak bir anlayış ve iş birliği mesajının verilmesi açısından önemlidir.

Orta Doğu olaylarına ilişkin olarak Türk-Irak Ortak Bildirisi'nde şu ifadeler yer verilmiştir:

<sup>119</sup> “Petrol Bölgesinde”, *Hürriyet*, 01.05.1968.

<sup>120</sup> “Sunay Bağdat’tan Kabile gitti”, *Milliyet*, 2.05.1968.

<sup>121</sup> “Türk-Irak Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Cumhuriyet*, 2.05.1968.

Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin Arap ülkelerine yönelik dostluk ve sempati duygularını tekrar vurgulamış ve siyasi avantaj ve toprak kazanımı amacıyla güç kullanımı yoluyla elde edilen kazanımlara ve bu tür kazanımların tek taraflı olarak dayatılan çözüm şekilleriyle zorla kabul ettirilmesine karşı olduğunu yeniden dile getirmiştir<sup>122</sup>.

Bildiride ayrıca, iki ülke arasında ekonomi, ticaret, kültür ve ulaştırma alanlarında elde edilen sonuçlardan duyulan memnuniyet ifade edilmiştir<sup>123</sup>. Tüm bu açıklamalar, Türkiye ve Irak arasındaki ortak tutumu ve bu alanlardaki iş birliğini vurgulamakta, aynı zamanda bölgedeki siyasi istikrarın ve barışın korunması için ortak bir çaba gerektiğini belirtmektedir.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Irak'a gerçekleştirdiği beş günlük resmi ziyareti, bölgesel ve uluslararası meselelerde Irak hükümetinin desteğini almayı hedeflemiş olup özellikle Kıbrıs sorunu gibi konularda başarıyla sonuçlanmıştır. Sunay'ın bu ziyareti, Türkiye'nin Orta Doğu'daki etki alanını genişletme ve bölgedeki sempatisini artırma hedeflerinin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, Sunay'ın Irak'a olan ziyareti, Türkiye'nin enerji ve diğer sosyo-ekonomik alanlardaki ilişkilerini olumlu yönde etkileme niyetini ortaya koymuş ve bu yönde önemli başarılar elde edilmiştir. Bu adımlar, Sunay liderliğindeki Türkiye'nin dış politikasının yeni bir yönünü temsil etmekte ve ülkenin uluslararası ilişkilerindeki hareket alanını ve etkinliğini artırmaktadır.

#### 1.6. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Afganistan Gezisi (1-5 Mayıs 1968)

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 1 Mayıs günü Irak ziyaretini tamamladıktan sonra sabah saat 09.00'da Bağdat Havaalanı'na gelerek Afganistan'a dört günlük bir ziyaret için hazırlandı. Sunay ve beraberindeki heyeti havaalanından askeri törenle uğurlayan Irak Cumhurbaşkanı Abdurrahman Arif, Konuk Devlet Başkanı'na bineceği uçağın merdivenlerine kadar eşlik etmiştir<sup>124</sup>.

Bu ziyaret, Türk basın yayın organlarında geniş bir şekilde haber konusu oldu. Kabil Havaalanı'nda Afganistan kralı Mohammed Zahir Şah ve diğer yetkililer tarafından karşılanan Sunay, burada yaptığı konuşmada Türk-Afgan dostluğuna vurgu yaptı. Bu dostluğun geçmişe dayandığını belirten Sunay, dünya ve bölgesel barışın ciddi tehditlerle karşı karşıya olduğu bir dönemde kral hazretleri ile ülkelerini ilgilendiren uluslararası konularda iş birliğinin

<sup>122</sup> "Ortak Bildiri", *Milliyet*, 2.05.1968.

<sup>123</sup> "Ortak Bildiri", *Milliyet*, 2.05.1968.

<sup>124</sup> "Sunay Irak'tan Ayrıldı", *Ulus*, 2.05.1968.

geliştirilmesi fırsatından bahsetti. Sunay'a Kabil Havaalanı'ndan Chisutun Sarayı'na kadar olan yolculuk boyunca büyük bir coşkuyla karşılandı ve çiçekler atıldı<sup>125</sup>.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Afganistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret, Afgan basınında geniş yankılar uyandırmıştır. Kabil'de yayımlanan on beşten fazla gazete, bu konudaki haberlerini ilk sayfalarında manşetten vermiştir. Özellikle "Islah", "Enis", "Kabil-Times", "Hivat", "Pamir", "Afgan Millet", "Peyami Vivdan", "Tercüman", "Perçem" ve "Şule-i Cavit" gibi Kabil'in büyük okuyucu kitlesine sahip gazeteler, Cumhurbaşkanı Sunay'ın resimleriyle süsledikleri haber, yorum ve baş makalelerinde, Türk-Afgan dostluğunun her geçen gün arttığını vurgulamışlardır<sup>126</sup>. Gerçekleştirilen bu ziyaretle, büyük Atatürk ile başlayan Türk-Afgan dostluğunun daha da güçleneceğine olan inançlarını dile getirmişlerdir. Ayrıca, haber, yorum ve baş makalelerde, Türk-Afgan ikili ticaret ilişkilerinin artırılması ve kültürel temasların daha sıkı hale getirilmesinin her iki ülkenin milli çıkarlarına büyük katkı sağlayacağı vurgulanmıştır<sup>127</sup>.

#### 1.6.1. Sunay'ın Nadir Şah'ın Kabrini Ziyareti ve Türkiye-Afganistan Resmi Görüşmeleri

Cumhurbaşkanı Sunay, Afganistan'daki ikinci gününde (2 Mayıs), Nadir Şah'ın kabrine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Kırmızı ve beyaz karanfillerle süslü bir çelengi kabre bıraktıktan sonra Sunay, Türk-Afgan resmi görüşmelerine başlamak üzere Dilkuşa Sarayı'na hareket etmiştir. Afganistan Kralı Zahir Şah ile konuk devlet başkanı arasındaki görüşmeler toplamda iki buçuk saat sürmüştür<sup>128</sup>.

Görüşme sırasında ele alınan konular olarak, iki liderin uluslararası meseleler ile iki devleti ilgilendiren problemlere odaklandıkları belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin ve Afganistan'ın ulaşım, haberleşme, kültürel ve ticari ilişkilerinin artırılması ve bu alanların daha fazla geliştirilmesi konusunda görüş alışverişinde bulundukları ifade edilmiştir. Son olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Afganistan Kralı'na Kıbrıs meselesine ilişkin son durumu aktardığı ve Türkiye'nin bu konudaki tutumunu ifade ettiği belirtilmiştir<sup>129</sup>. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı'nın bölge ülkelere yaptığı önceki ziyaretlerde olduğu gibi Kıbrıs meselesine ilişkin güncel durumu ev sahibi liderlerle paylaşma geleneğini sürdürerek, Afganistan gibi kardeş ve dost ülkelere bu konuda Türkiye'nin tutumunu anlatma arzusu, mevcut meseleleri bizim bakış açımızla okunması istek ve beklentisi içinde atılmış bir adım olarak görülmelidir. Ayrıca, Türk ve Afgan yetkililerin katılımıyla gerçekleştirilen resmi görüşmeler, iki ülke

<sup>125</sup> "Cevdet Sunay Kabilde Büyük Tezahürat Yapıldı", *Hürriyet*, 2.05.1968

<sup>126</sup> "Cumhurbaşkanı Sunay'ın Afganistan'a Ziyaretinin Afgan Basınındaki Yansımaları", *Ulus*, 3.05.1968.

<sup>127</sup> "Cumhurbaşkanı Sunay'ın Afganistan'a Ziyaretinin Afgan Basınındaki Yansımaları", *Ulus*, 3.05.1968.

<sup>128</sup> "Sunay İle Zahir Şah'ın Görüşmesi 2,5 Saat Sürdü", *Hürriyet*, 3.05.1968.

<sup>129</sup> "Sunay İle Zahir Şah'ın Görüşmesi 2,5 Saat Sürdü", *Hürriyet*, 3.05.1968.

arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine ve iş birliğinin artmasına yönelik bir adım olarak önem taşımaktadır.

Türk-Afgan resmi görüşmelerine Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi Hamit Batu, Orta Doğu ve Afganistan Dairesi Genel Müdürü Oktay İşçen, Siyaset Planlaması Dairesi Genel Müdürü Özdemir Yiğit gibi Türk yetkililerin yanı sıra Afganistan tarafından da Baş Vezir ve Dışışleri Vekili Nur Ahmet Etemadi, bazı Vezirler ve diğer Dışışleri yetkilileri katılmıştır<sup>130</sup>.

### 1.6.2. Sunay'ın Afganistan'da Gerçekleştirdiği Ziyaretler

Cumhurbaşkanı Sunay, Afganistan'daki üçüncü gününde (3 Mayıs), Kabil'den Kunduz Şehri'ne uzanan 467 kilometrelik bir karayolu yolculuğu yapmıştır<sup>131</sup>. Kabil-Kunduz arasındaki yol, iki ülke bayraklarıyla süslenmiştir. Yol boyunca köylerde, Cumhurbaşkanı Sunay onuruna oyunlar ve gösteriler düzenlenmiştir. Sunay öğle yemeğini, Afganistan'ın önemli turizm bölgelerinden biri olan Pull Humri'de yemiştir. Sunay'a gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında Afganistan Kültür ve Enformasyon Bakanı Mehmet Aras eşlik etmiştir<sup>132</sup>. Kunduz'da Sunay'a Afganistan'ın ünlü oyunu olan Buzkas izletilmiştir<sup>133</sup>. Sunay, programının dördüncü gününde Bomiyon şehrine bir ziyaret gerçekleştirmiş ve aynı günün akşamı Kabil'e dönerek Afgan Kralı Mohammed Zahir Şah onuruna Chilsutun Sarayı'nda bir yemek ziyafeti düzenlenmiştir<sup>134</sup>.

### 1.6.3. Sunay'ın Tahran'a Yaptığı Günü Birlik Ziyaret ve Türkiye-Afganistan Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Irak ve Afganistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyareti 5 Mayıs günü tamamlamıştır. Bu kapsamda, sabah saat 09.00'da Kabil Havaalanı'ndan ayrılmak üzere hazırlanan Sunay, Afgan lider Mohammed Zahir Şah tarafından askeri törenle uğurlanmıştır. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Kabil'den ayrılmasının ardından saat 12.30'da günübirlik bir ziyaret için Tahran'a varmış ve Mehrabad Uluslararası Havaalanı'nda İran Şahı Rıza Pehlevi tarafından askeri törenle karşılanmıştır. Sunay ve Rıza Pehlevi, Şeref Salonu'nda kısa bir görüşme gerçekleştirmiş ve özellikle çeşitli dünya meseleleri ile Orta Doğu'daki son gelişmeler üzerinde görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Bu görüşmede Pehlevi'ye, İran Başbakanı Abbas Hüveyda ve Dışışleri Bakanı Ardeşir Zahidi eşlik etmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay'a ise Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil eşlik etmiştir. İki liderin

<sup>130</sup> "Sunay İle Afganistan Kralı Görüştüler", *Ulus*, 3.05.1968.

<sup>131</sup> "Sunay'ın Afganistan Gezisi Sona Eriyor", *Cumhuriyet*, 4.05.1968.

<sup>132</sup> "Sunay Afganistan içinde geziye Çıktı", *Ulus*, 4.05.1968.

<sup>133</sup> "Sunay'ın Afganistan Gezisi Sona Eriyor", *Cumhuriyet*, 4.05.1968.

<sup>134</sup> "Sunay Afganistan İçinde Geziye Çıktı", *Ulus*, 4.05.1968.

gerçekleştirdikleri görüşme sonrasında birlikte öğle yemeği yemişler ve ardından Cumhurbaşkanı, Türkiye'ye gitmek üzere İran'dan ayrılmıştır<sup>135</sup>.

Sunay'ın yurda dönüşü sırasında İran'a gerçekleştirdiği bu gezi, Cumhurbaşkanının her fırsatı değerlendirmesi ve aktif bir dış politika yürütmesinin önemli bir göstergesidir. Bu ziyaret, önceki Irak ve Afganistan ziyaretlerinin hemen ardından gerçekleştirilmiş olması, iki liderin gerçekleştirdikleri görüşmelere etki etmiş olabilir. Bu bağlamda, görevliler tarafından paylaşılan Orta Doğu'daki son gelişmelerin masaya yatırıldığı bilgisi, bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Afganistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyarete ilişkin ortak bildiri, iki ülke başkentinde eş zamanlı olarak yayınlanmıştır. Bildiride, iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin yanı sıra Kıbrıs, Ortadoğu ve Vietnam konularına da değinilmiştir. Bildiride, iki ülke liderlerinin gerçekleştirdikleri görüşmelerin karşılıklı anlayış içinde gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Sunay'ın Afgan Kralı Zahir Şah'ı Türkiye'yi ziyaret etmek üzere davet ettiği, Afgan liderin bu daveti memnuniyetle karşıladığı belirtilmiştir. Gerçekleştirilecek ziyaretin tarihinin ise ilerleyen günlerde açıklanacağı ifade edilmiştir. Kıbrıs konusunda ise adadaki Türk cemaatin haklarının korunacağı, süratli ve adil bir barış arzusu ifade edilmiştir<sup>136</sup>.

Bildiride, Türkiye ve Afganistan arasındaki gelişen ilişkilerin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gösterilen konukseverliğin övüldüğü ifade edilmiştir. Bildiride, Orta Doğu'da İsrail'e yönelik eleştiriler yapılarak, İsrail'in savaş öncesi topraklara çekilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, Vietnam Savaşı'nın<sup>137</sup> 1954 Cenevre Anlaşmalarına uygun olarak çözümlenmesi gerektiği görüşü savunulmuştur<sup>138</sup>.

Ortak bildiride öne çıkan hususlardan biri Kıbrıs meselesidir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın daha önce ziyaret ettiği bölge ülkelerinden aldığı destekleri, ziyaret ettiği Afganistan'da da alması başarı olarak değerlendirilmiştir. İkinci önemli husus, İsrail'in Orta Doğu'da sağladığı haksız toprak kazançlarına karşı alınan tavrıdır. Bu tavrın Afganistan tarafından olumlu karşılanarak iki ülke ilişkilerini güçlendirmeye yönelik bir adım olduğu düşünülmektedir. Son olarak, dikkate değer bir husus da Vietnam meselesidir. Bu doğrultuda 1954 Cenevre Anlaşmaları vurgulanarak, ülke halklarının kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi istenmiş ve dolaylı olarak ABD'ye bir mesaj gönderilmiştir. Bu bildiri, Türkiye ve Afganistan

<sup>135</sup> "Cevdet Sunay Batman'da", *Hürriyet*, 6. 05.1968.

<sup>136</sup> "Türk-Afgan Bildirisi Yayınlandı", *Ulus*, 6.05.1968.

<sup>137</sup> 1 Kasım 1955-30 Nisan 1975 tarihleri arasında gerçekleşen savaştır. Çin ve SSCB'nin desteklediği Kuzey Vietnam ile ABD destekli Güney Vietnam arasında cereyan etmiştir.

<sup>138</sup> "Ortak Bildiri", *Cumhuriyet*, 6.05.1968.

arasındaki diplomatik ilişkilerin yanı sıra, bölgesel ve uluslararası konulardaki ortak tutumları da yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Irak ve Afganistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaretler, bölgesel ve uluslararası alanda Türkiye'nin etkinliğini ve liderliğini gösteren önemli adımlardır. Bu ziyaretler sırasında yayınlanan ortak bildiriler, Türkiye ile söz konusu ülkeler arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, ortak çıkarların vurgulanması ve bölgesel istikrarın sağlanması için yapılan ortak çabanın bir ifadesidir.

Irak'a gerçekleştirilen ziyaret sonrasında yayınlanan Türk-İrak ortak bildirisi, iki ülke arasındaki dostluğun ve karşılıklı bağlılığın altını çizerek, Kıbrıs konusunda ortak bir anlayışın varlığını vurgulamıştır. Ayrıca, Orta Doğu'daki olaylara ilişkin yapılan açıklamalar, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini ve bölgedeki politikasını şekillendiren prensipleri yansıtmaktadır.

Afganistan ziyareti sırasında yayınlanan ortak bildiri ise Türkiye ile Afganistan arasındaki dostane ilişkilerin ve karşılıklı anlayışın bir göstergesi olmuştur. Bildiride Kıbrıs meselesi, İsrail politikası ve Vietnam konusu gibi bölgesel ve uluslararası meselelere de değinilmiştir. Bu açıklamalar, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası arenadaki aktif rolünü ve çeşitli konulardaki tutumunu yansıtmaktadır.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın bu ziyaretleri, Türkiye'nin dış politikadaki etkinliğini ve bölgesel ilişkilerini güçlendirmeye yönelik kararlılığını göstermektedir. Bu ziyaretlerin sonuçları, Türkiye'nin bölgesel barış ve istikrarın korunması konusundaki taahhüdünü ve liderliğini desteklemektedir. Bu bağlamda, Sunay'ın bölgesel diplomasiye verdiği önem ve bu ziyaretlerin Türkiye'nin uluslararası ilişkilerindeki önemli bir dönüm noktası olduğu vurgulanmalıdır.

## 1.7. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün Gezisi (15-17 Aralık 1969)

### 1.7.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi

**Tablo 1.4 Ürdün Gezisine İlişkin Heyet Tablosu**

| SIRA | ADI         | SOYADI      | UNVAN             |
|------|-------------|-------------|-------------------|
| 1    | Cevdet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı     |
| 2    | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi |
| 3    | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı  |

|    |            |              |                                                                       |
|----|------------|--------------|-----------------------------------------------------------------------|
| 4  | Haluk      | Kura         | Türkiye'nin Amman Büyükelçisi                                         |
| 5  | Nihat      | Dinç         | Türkiye'nin Abisababa Büyükelçisi                                     |
| 6  | Kasım      | Gülek        | Cumhuriyet Senatosu Üyesi, Eski Bakan                                 |
| 7  | Necip      | Mirkelamoğlu | Cumhuriyet Senatosu Üyesi, C.H.P. İzmir Milletvekili                  |
| 8  | Nizamettin | Erkmen       | Giresun Milletvekili- A.P. Genel Sekreteri Nizamettin Erkmen          |
| 9  | Hüseyin    | İncioğlu,    | Gaziantep Milletvekili –G.P. Yöneyim Kurulu Üyesi                     |
| 10 | Ahmet      | Dural        | Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral                             |
| 11 | Daniş      | Tunalıgil    | Büyükelçi, Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcısı |
| 12 | Sulhi      | Dişlioğlu    | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                                    |
| 13 | Turgut     | Özbahadır    | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Kıdemli Albay                              |
| 14 | Şefik      | Fenmen       | Dışışleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi                            |
| 15 | Fahir      | Alaçam       | Dışışleri Bakanlığı Ortadoğu Ve Afrika Dairesi Başkanı                |
| 16 | Oktay      | İşçen        | Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Reisi                         |
| 17 | Mehmet     | Baydar       | Dışışleri Bakanlığı İktisadi İşler Da. Gn Müdürü                      |
| 18 | Savlet     | Aktuğ        | Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                                 |
| 19 | İsmet      | Ergene       | Cumhurbaşkanlığı Yazı İşleri Müdür Vekili                             |
| 20 | Ali        | Kolcu        | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından Kurmay Albay                       |

|    |                  |            |                                    |
|----|------------------|------------|------------------------------------|
| 21 | Prof. Dr. Zinnur | Rollas     | Tabip                              |
| 22 | Güngör           | Yeşilırmak | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Deniz Bnb  |
| 23 | Utku             | Güney      | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Piyade Yzb |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/243-83-9, (10.12.1969). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-5)

Bu heyet, Cumhurbaşkanı Sunay'ın yurt dışı ziyaretleri sırasında ona eşlik eden ve çeşitli görevleri yerine getiren önemli bir grup olarak görülmektedir. Heyet, çeşitli devlet kurumlarından ve farklı alanlardan uzmanları içermektedir. Örneğin, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, büyükelçiler ve diğer dış ilişkiler uzmanları heyette yer almaktadır. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı özel kalem müdürleri, muhafız alayı komutan yardımcıları ve diğer Cumhurbaşkanlığı görevlileri de listede bulunmaktadır. Bu kişiler, Cumhurbaşkanının ziyaretleri sırasında iletişimi sağlamak, protokol işlerini yürütmek, güvenliği sağlamak ve diğer çeşitli lojistik ve idari görevleri yerine getirmekten sorumludurlar. Heyette yer alan bu kişilerin çeşitli alanlardaki uzmanlıkları ve deneyimleri, Cumhurbaşkanının ziyaretlerinin başarılı ve verimli bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu şekilde hem ulusal çıkarların korunması hem de diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

### 1.7.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün'e Gidişi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Ürdün ve Etiyopya'ya eş zamanlı bir ziyaret gerçekleştirecektir. Bu kapsamda, 15 Aralık günü sabah saat 10.00'da Ankara Esenboğa Havaalanı'ndan askeri törenle uğurlanacak olan Cumhurbaşkanı Sunay, öncelikle Ürdün'e gidecek ve burada iki gün konakladıktan sonra 17 Aralık günü Etiyopya İmparatoru Haile Selasiye I'nin resmi davetlisi olarak başkent Adisababa'ya geçecektir. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in de bu geziye katılacağı belirtilmektedir. Söz konusu ziyaretin 21 Aralık günü sona ereceği planlanmaktadır<sup>139</sup>.

Ürdün'e hareketinden önce Esenboğa Havaalanı'nda basına bir demeç veren<sup>140</sup> Cumhurbaşkanı Sunay, iki ülkeye gerçekleştireceği ziyarete ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

Aziz vatandaşlarım, Haşimi Ürdün Kralı Majeste Hüseyin bin Tallal ve Etiyopya İmparatoru Majeste Haile Selasiye I'nin davetleri üzerine Ürdün ve Etiyopya'ya resmi ziyaretlerde bulunmak amacıyla ülkemizden ayrılıyorum. Türkiye ile Ürdün arasındaki dostça ve kardeşçe ilişkilerin uzun bir tarihi

<sup>139</sup> “Sunay Ürdün'e Bu Sabah Gidiyor”, *Vatan*, 15.12.1969.

<sup>140</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-4.

geçmişini bulunmaktadır. Her iki ülkenin devlet adamları ve halkları arasında her zaman yakın ve içten ilişkiler sürdürülmüştür. Eylül 1967'de ülkemize gerçekleştirdikleri resmi ziyaret sırasında, milletimizin Kral'a ve Ürdün milletine gösterdiği sıcak karşılama, iki millet arasındaki ilişkilerin ne kadar sağlam ve samimi olduğunu göstermiştir. Bu ziyaret, ikili ilişkilerimiz üzerinde olumlu etkiler bırakmış ve o tarihten itibaren bu alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ticari, ekonomik ve kültürel alanlarda da önemli adımlar atılmıştır<sup>141</sup>.

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyeti taşıyan özel uçak, Türkiye saatiyle 12.00'de Amman Havaalanına iniş yapmıştır. Cumhurbaşkanı Sunay'ın uçaktan inişinde Ürdün Kralı Hüseyin, Başbakan Behçet Talhuni, bakanlar, yüksek rütbeli subaylar ve diplomatik üyeler tarafından karşılanmıştır. Akşam ise konuk Devlet Başkanı şerefine Ürdün Kralı tarafından bir ziyafet düzenlenmiştir. Bu ziyafette bir konuşma yapan Sunay, özellikle Orta Doğu sorununa vurgu yaparak bölgede barışın sağlanması için Ürdün Kralı Hüseyin Bin Talal'ın çabalarını övmüş ve Orta Doğu'da herhangi bir tek taraflı kararı kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Konuşmasının devamında Kudüs'ün Müslümanlar için taşıdığı önemi vurgulayan Sunay, bu konuda Birleşmiş Milletler Kararı'nı hatırlatarak Kudüs'teki mevcut durumu tanımadıklarını ifade etmiştir<sup>142</sup>. Bu açıklamalar, Türkiye'nin Orta Doğu'daki rolünü ve dış politika hedeflerini vurgulamaktadır.

### 1.7.3. Türkiye-Ürdün Resmi Görüşmeleri ve Yayınlanan Ortak Bildiri

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Ürdün Kralı Majeste Hüseyin Bin Tallal ile resmi görüşmelere başlamak üzere 16 Aralık sabahı saat 10.00'da Kraliyet Sarayı'na gelmişlerdir. Bu görüşmelerde uluslararası meselelerin yanı sıra Türkiye ve Ürdün arasındaki ikili ilişkiler ele alınmıştır. Ayrıca, Orta Doğu meseleleri ve Arap-İsrail sorunu gibi önemli konuların da masaya yatırılacağı ifade edilmiştir. Görüşme sonrasında ise iki liderin ortak bir bildiri yayınlaması beklenmektedir<sup>143</sup>. Görüşmenin ardından Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Behçet Talhuni'nin şerefine verdiği öğle yemeğine katılmıştır. Daha sonra saat 17.00'de, Amman'da inşa edilen Türk Kültür Merkezi'nin açılışı gerçekleştirilmiştir. Açılışın ardından Cumhurbaşkanı Sunay, Amman'daki Türk Büyükelçiliği'ni ziyaret etmiştir. Aynı günün akşamında ise Ürdün Kralı'nın şerefine Cumhurbaşkanı tarafından bir yemek düzenlenmiştir<sup>144</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Ürdün'e gerçekleştirdikleri iki günlük resmi ziyareti 17 Aralık'ta tamamlayarak Etiyopya'ya gitmişlerdir. Cumhurbaşkanı Sunay,

<sup>141</sup> "Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün'e Hareketinden Önce Verdiği Demeç", *Haber*, 16.12.1969.

<sup>142</sup> "Sunay Ürdün'e Bu Sabah Gidiyor", *Vatan*, 15.12.1969.

<sup>143</sup> "Türk-Ürdün Resmi Görüşmeleri Dün Başladı", *Ulus*, 17.12.1969.

<sup>144</sup> "Sunay'ın Ürdün Gezisi Sona Erdi", *Vatan*, 17.12.1969.

Ürdün'den ayrılırken Ürdün Kralı Hüseyin Bin Tallal, Veliaht Prens ve diğer ilgililer tarafından havaalanında askeri törenle uğurlanmıştır. Sunay'ın Ürdün'den ayrılmasıyla birlikte iki ülkede eş zamanlı olarak bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Bildiride, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün Kralı Hüseyin Bin Tallal'ı Türkiye'ye davet ettiği ve kralın bu davete olumlu yanıt verdiği ifade edilmiştir. Ayrıca, iki liderin gerçekleştirdikleri görüşmelerin oldukça verimli ve başarılı bir şekilde sonuçlandığı belirtilmiştir. Orta Doğu meselesi hakkında Türkiye'nin İsrail'e karşı Arap ülkelerine verdiği destekten ötürü Kral Hüseyin Bin Tallal'ın şükran duygularını ilettiği ifade edilmiştir. Buna karşılık Sunay'ın da haksız arazi kazanımı ve siyasi imtiyazlar elde etmek amacıyla kuvvet kullanımına karşı olduklarını Ürdünlü lidere ilettiği belirtilmiştir<sup>145</sup>.

Bildiride, Türkiye'nin Arap topraklarını işgal eden İsrail kuvvetlerinin, Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli kararı<sup>146</sup> gereğince bu topraklardan ivedi bir şekilde çekilmesinin bir an önce sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Kıbrıs konusunun da ele alındığı bildiride, Kral Hüseyin bin Tallal ile Cumhurbaşkanı Sunay'ın barış ve emniyet içerisinde adadaki Türk cemaatin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla bu soruna acil bir çözüm getirilmesi gerektiği konusunda karşılıklı olarak mutabık kaldıkları ifade edilmiştir<sup>147</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, Ürdün ziyaretinde kral Hüseyin Bin Tallal ile gerçekleştirdiği görüşmelerde özellikle Kıbrıs ve Orta Doğu meseleleri üzerine istişarelerde bulunmuştur. Bu istişareler neticesinde Kıbrıs davasında Ürdün Kralı'nın desteğini alan Sunay, Orta Doğu'da İsrail'in yayılmacı politikalarını eleştirerek sorunun uluslararası bağlayıcılığı olan anlaşmalarla çözülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, ortak bildiride sorunun çözümü için 1967 Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması gerekliliği savunulmuştur. Cumhurbaşkanı'nın bu ziyareti, bölgesel ve uluslararası sorunlarda Ürdün ile benzer fikirlerde olduğunun gösterilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Ürdün'e gerçekleştirdiği resmi ziyaret, Türkiye ile Ürdün arasındaki dostluğun ve iş birliğinin güçlendirilmesi, bölgesel ve uluslararası konularda ortak bir anlayışın sergilenmesi açısından önemli bir adımdır. Ziyaret sırasında yayınlanan ortak bildiri, iki ülke liderinin gerçekleştirdikleri verimli görüşmelerin sonuçlarını ve ortak tutumlarını yansıtmaktadır. Bu bildiride, Türkiye ve Ürdün arasında Kıbrıs meselesi ve Orta Doğu'daki gelişmeler gibi önemli konuların ele alındığı ve iki ülkenin bu konularda ortak bir çözüm arayışında olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin İsrail'e karşı Arap ülkelerine verdiği destek, Ürdün Kralı Hüseyin Bin Tallal tarafından takdirle karşılanmış, aynı şekilde Türkiye'nin kuvvet kullanımıyla elde

<sup>145</sup> "Sunay Habeşistan'da", *Cumhuriyet*, 18.12.1969.

<sup>146</sup> Orta Doğu'da barışın tesisi için gerekli olan ilkelerin yer aldığı kararlardır.

<sup>147</sup> "Ortak Bildiri", *Cumhuriyet*, 18.12.1969.

edilen kazanımlara karşı olduğu mesajı da iletilmiştir. Özellikle Kıbrıs konusunda ortak bir çözüm arayışı ve adadaki Türk cemaatinin hak ve menfaatlerinin korunması hususunda karşılıklı mutabakatın altı çizilmiştir. Ayrıca, İsrail'in Arap topraklarını işgal etmesine ve 1967 Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanmamasına ilişkin endişeler ifade edilmiş ve bu konularda uluslararası toplumun daha fazla çaba göstermesi çağrısında bulunulmuştur.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ürdün Kralı Hüseyin Bin Tallal ile gerçekleştirdiği görüşmeler, bölgesel ve uluslararası konularda benzer fikirlerin paylaşıldığını ve ortak bir çaba içinde olunduğunu göstermiştir. Bu ziyaret, Türkiye'nin bölgesel ilişkilerindeki önemli bir adımı temsil etmekte ve bölgesel barış ve istikrarın sağlanması için yapılan ortak çabanın bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

## 1.8. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İran İmparatorluğu'nun Kuruluşunun 2500. Yıl Dönümü Dolayısıyla İran'a Gerçekleştirdiği Ziyaret ( 14-17 Ekim 1971 )

### 1.8.1. Cumhurbaşkanına Eşlik Edecek Heyet listesi

Tablo 1.5 İran Ziyareti Heyet Listesine İlişkin Tablo

| SIRA | ADI     | SOYADI    | UNVAN                                                         |
|------|---------|-----------|---------------------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet  | Sunay     | Cumhurbaşkanı                                                 |
| 2    | Atıfet  | Sunay     | Cumhurbaşkanı Eşi                                             |
| 3    | Osman   | Olçay     | Dışişleri Bakanı                                              |
| 4    | Veysel  | Versan    | Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter<br>Protokol Baş Yardımcısı |
| 5    | Sulhi   | Dişlioğlu | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem<br>Müdürü                         |
| 6    | Hüseyin | Topa      | Cumhurbaşkanlığı Baş Yaveri Kur.<br>Alb.                      |
| 7    | Atilla  | Sunay     | Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru                                 |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 0-18-1-2/272-75-19, (18.10.1971). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-6)

Heyet, 1971 yılında İran İmparatorluğu'nun kuruluşunun 2500. yıldönümü kutlamalarına katılmak üzere hazırlanmıştır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın yanında bulunan heyet üyeleri,

önemli isimlerden oluşmaktadır. Dışışleri Bakanı Osman Olcay, Türkiye'nin dış politikasını temsil etme ve yürütme görevine sahip olan önemli bir figürdür. Ülkenin uluslararası ilişkilerinde söz sahibi bir isim olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyaretleri sırasında diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol üstlenir. Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreter Protokol Baş Yardımcısı Veysel Versan, protokol ve diplomatik ilişkilerin yönetiminde uzmanlaşmış bir yetkili olarak, ziyaretlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Heyetin ziyaret programının düzenlenmesi ve diğer ülkelerle olan ilişkilerin koordinasyonu gibi konularda sorumluluk taşır. Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Sulhi Dişliöğlü, Cumhurbaşkanı'nın günlük işlerini ve resmi yazışmalarını yöneten kritik bir pozisyonda bulunmaktadır. Özel Kalem Müdürü, Cumhurbaşkanı'nın programını organize eder, randevularını düzenler ve iletişimini sağlar. Cumhurbaşkanlığı Baş Yaveri Kurmay Albay Hüseyin Topa, Cumhurbaşkanı'nın güvenliğinden ve genel refahından sorumlu bir figürdür. Cumhurbaşkanının korunması ve güvenliğinin sağlanması, Topa'nın başlıca sorumlulukları arasındadır. Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru Atilla Sunay, Cumhurbaşkanı'nın sağlık durumuyla ilgilenen ve gerektiğinde tıbbi yardım sağlayan kritik bir figürdür. Cumhurbaşkanı'nın sağlık ve refahını korumak, Sunay'ın en önemli sorumluluklarından biridir.

Bu heyet üyeleri, Cumhurbaşkanı'nın resmi ziyaretlerinde ona eşlik ederek farklı alanlarda destek sağlarlar ve ziyaretlerin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlarlar.

### 1.8.2. Kutlamalara Katılan Devlet Başkanları

Tablo 1.6 İran İmparatorluğu'nun 2500. Kuruluş Yıldönümü Davetliler Tablosu

| SIRA | ADI                 | UNVAN                 |
|------|---------------------|-----------------------|
| 1    | Haile Selasiye      | Habeşistan İmparatoru |
| 2    | Melik Hasan         | Fas Kralı             |
| 3    | Mohendra Bin Bigram | Nepal Kralı           |
| 4    | Roland Mişner       | Kanada Genel Valisi   |
| 5    | Boudouin            | Belçika Kralı         |
| 6    | Frederik            | Danimarka Kralı       |
| 7    | Sedar Sengur        | Senegal Cumhurbaşkanı |
| 8    | Cevdet Sunay        | Türkiye Cumhurbaşkanı |

|    |                        |                                        |
|----|------------------------|----------------------------------------|
| 9  | Varahagiri             | Hindistan Cumhurbaşkanı                |
| 10 | Habib Burgiba          | Tunus Cumhurbaşkanı                    |
| 11 | Prens Karlgüstav       | İsveç Veliahdı                         |
| 12 | Prens Mikasa           | Japonya İmparatoru                     |
| 13 | Olaf                   | Norveç Kralı                           |
| 14 | Mareşal Tito           | Yugoslav Cumhurbaşkanı                 |
| 15 | Orho Gegoden           | Finlandiya Cumhurbaşkanı               |
| 16 | Şeyh Raşidd            | Ebu Dubi Emiri                         |
| 17 | Nicola Çavşescu        | Çavşescu                               |
| 18 | Melik Hüseyin          | Ürdün Kralı                            |
| 19 | Bernhard               | Hollanda Prensi                        |
| 20 | Bayan Ferdinand Markus | Filipin Cumhurbaşkanı'nın Eşi          |
| 21 | Muhtar Veled Dad       | Moritanya Cumhurbaşkanı                |
| 22 | Constantin             | Yunanistan Kralı                       |
| 23 | Nicola Podgorni        | Sovyetler Merkez İcra Komitesi Başkanı |
| 24 | Şeyh İsa               | Bahreyn Emiri                          |
| 25 | General Yahya Han      | Pakistan Cumhurbaşkanı                 |
| 26 | Şeyh Zaid              | Ebu Zeki Emiri                         |
| 27 | 2. Mut Lut Lehi Muşu   | Lesoto Sultanı                         |

**Kaynak:** Tablo Yazar Tarafından Düzenlenmiştir. “İran’a Gelecek Ünlü Misafirler”, Hürriyet, 12.10.1971.

Davetli listesinde bulunan liderlerin ve temsilcilerin çeşitliliği, İran'ın uluslararası alandaki diplomasi stratejisinin ve ilişkilerinin önemini vurgulamakla birlikte İran'ın uluslararası alandaki ilişkilerinin geniş kapsamlı olduğunu ve çeşitli ülkelerle dostane ilişkiler

sürdürdüğünü de göstermektedir. Bu tür etkinlikler, ülkeler arasında kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve dostluğun pekiştirilmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu nedenle, İran İmparatorluğu'nun kuruluşunun bu etkinlikle kutlanması, uluslararası toplumun geniş yelpazesini bir araya getirebilmeyi başarması, İran'ın tarihî ve kültürel önemini de göstermesi açısından önemli görülmelidir.

İran İmparatorluğu'nun kuruluşunun 2500. yıldönümü vesilesiyle, Türkiye'de de 13-17 Ekim tarihleri arasında çeşitli törenler düzenlenmiştir. Bu törenler, Ankara -Yeni Mahalle, İstanbul-Kadıköy, İzmir-Karşıyaka ve Konya-Halk Eğitim Merkezi gibi illerimizde gerçekleştirilmiştir. Törenlerde, Türk-İran dostluğunu yansıtan konuşmalar yapılmış, İranlı lider Şah Rıza Pehlevi'nin Türkiye ziyaretlerine ilişkin arşivden filmler gösterilmiş ve İran Türk Folklor ekipleri gösteriler sunmuştur<sup>148</sup>. Bu törenlere ilaveten, İran'ın kuruluşu dolayısıyla Topkapı Sarayı'nda "İran Eserleri Sergisi" Kültür Bakanı Talat Halman tarafından açılmıştır. Bakan Halman, törende, "2500 yıllık bir egemen devlet olmak pek az bir millete nasip olmuştur" ifadelerini kullanmıştır<sup>149</sup>. Türkiye'de gerçekleştirilen törenler, Cumhurbaşkanı Sunay'ın görevde bulunduğu dönemde en sık ziyaret ettiği ülke olan İran ile kurulan dostluğun ve geliştirilen ikili ilişkilerin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

### 1.8.3. Cumhurbaşkanı Sunay İran'da

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, İran İmparatorluğu'nun Kuruluşunun 2500. yıldönümü törenlerine katılmak amacıyla kendisine tahsis edilen özel uçakla Şiraz'a gitmek üzere havaalanına gelmiştir. Havaalanında Cumhurbaşkanı Sunay'ı Senato Başkanı Tekin Arıburun, Meclis Başkanı Sabit Osman Avcı, Başbakan Nihat Erim, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Tağmaç, Bakanlar, Kuvvet Komutanları ve diğer ilgililer uğurlamışlardır<sup>150</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ı ve beraberindeki heyeti İran'a taşıyan uçak, planlanan rotayı takip ederek sorunsuz bir şekilde Şiraz havaalanına iniş yapmıştır. Burada, İran Şahı Rıza Pehlevi tarafından karşılanan Cumhurbaşkanı Sunay, ardından kısa bir otomobil yolculuğu yaparak kutlamaların düzenleneceği Persepolis şehrine ulaşmıştır. Törenlerin gerçekleştirileceği Persepolis, İran'ın kuruluşunda başkent olması sebebiyle tercih edilmiş ve ülkeye gelen konuk devlet başkanları için çadırların kurulduğu bir mekân olarak belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, akşam saatlerinde İran Şahı Rıza Pehlevi ve eşinin ev sahipliğinde gerçekleştirilen büyük davete katılmıştır. Bu davette kendisine, üzerinde silueti bulunan el

<sup>148</sup> "Sunay İran'a Gitti", *Haber*, 14.10.1971.

<sup>149</sup> "İran'da 2500. Kuruluş Yılı Dönümü Şenlikleri Başladı", *Milliyet*, 13.10.1971.

<sup>150</sup> "Sunay İran'a Gitti", *Cumhuriyet*, 15.10.1971.

yapımı bir halı hediye edilmiştir<sup>151</sup>. Yemek sonrasında, konuklar ses ve ışık gösterileri eşliğinde Persepolis şehrinin kuruluşunu ve iki yüz yıl sonra Büyük İskender tarafından şehrin tahrip edilmesini izlemişlerdir<sup>152</sup>.

Kutlamalar boyunca, devlet başkanları ve krallarının ikamet edecekleri çadırların iç ve çevresi, Hürriyet Gazetesi yazarı Tahsin Öztin tarafından detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir.

.....Hemen Persepolis kalıntılarının önüne düşen krallar mahallesi iki yoldur yediği suyla yeşermiştir. Mahallenin nefis asfalt yolları arasına sıkıştırılan şerit havuzlarda sığağa kendi çapında kafa tutar. Kil toprağı rengindeki kral çadırlarının içi gayet zevkle döşenmiştir. Yerler çimento beyazı halı ile tamamen örtülüdür. Salonu, iki yatak odası, koridorunda gömme açık dolapları bile vardır. Keten işlemeli pembe yatak odaları, tuvaleti ile her şeyi tamamlar. Kompostolar çeşitli içkiler dolaplarına yerleştirilmiştir. Kral çadırlarında kuş sütü dâhil her şey vardı<sup>153</sup>.

Bu tasvirler, kutlamaların ihtişamını ve konukseverliğin düzeyini yansıtmaktadır.

#### 1.8.4. İran Lideri Rıza Pehlevi ve Eşinin Verdiği Büyük Ziyafet

İran İmparatorluğu'nun kuruluşunun 2500. yıldönümü törenleri, Şah Rıza Pehlevi'nin altı yüz kadar seçkin davetli önünde yaptığı konuşmayla açıldı. Pehlevi, konuşmasında, yöneticilerin iş birliğiyle dünyayı sevgi, barış ve iş birliği dünyası haline getirmelerini talep etti. Davetliler arasında bulunan Habeşistan Hükümdarı Haile Selasiye, konuk devlet başkanları arasında en eski hükümdar olması sebebiyle İran Şahı'na teşekkürlerini iletmek üzere cevabi bir konuşma gerçekleştirdi. Persepolis otağlarına davetlilerden başka kimsenin alınmadığı, İran güvenlik güçleri tarafından sıkı bir şekilde korunduğu gözlemlendi<sup>154</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, öğleden sonra konuk devlet başkanlarıyla birlikte İran Ordusu'nun düzenlediği resmigeçit törenine katıldı. Davetliler, törende Pers Ordusunun savaşlarda kullandığı askeri teçhizatların zaman içindeki gelişimini izlediler. Törenleri izlemek üzere tribünleri dolduran kalabalığı en çok etkileyen sahne, tekerlekler üzerine oturtulan savaş gemilerinin geçişi oldu<sup>155</sup>. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Sunay, kendisi onuruna Tahran'daki Türk Büyükelçiliğinde verilen yemeğe katıldı ve İran Şahı Rıza Pehlevi'nin merhum babasını anma törenlerine de iştirak etti<sup>156</sup>.

<sup>151</sup> "İran Şah'ı Sunay'a Halı Hediye Edecektir", *Haber*, 15.10.1971.

<sup>152</sup> "İran'da 2500. Kuruluş Yıldönümü Törenleri Başladı", *Yeni Asır*, 15.10.1971.

<sup>153</sup> "Sunay İran'da Sevgi Gösterileriyle Karşılandı" Tahsin Öztin Tahrandan Bildiriyor, *Hürriyet*, 15.10.1971.

<sup>154</sup> "Farah Pehlevi, Törene Habeş İmparatoru ile Birlikte Geldi/Tahsin Öztin Tahrandan Bildiriyor", *Hürriyet*, 16.10.1971.

<sup>155</sup> "Muhteşem Kutlama", *Milliyet*, 16.10.1971.

<sup>156</sup> "Sunay Bugün Geliyor", *Milliyet*, 17.10.1971.

İran İmparatorluğu'nun 2500. kuruluş yıldönümü kutlamaları, harcanan paraların İran halkı tarafından tepkiyle karşılanmasıyla damga vurdu. Bu bağlamda, yurt dışındaki İran elçiliklerinde gerçekleştirilen protesto gösterileri, halkın kutlamalar için harcanan paraları eleştirisini yansıttı. Örneğin, San Francisco'daki gösterilerde, yaklaşık iki yüz elli İranlı, Şah'a karşı protesto gösterileri düzenleyerek kutlamaların masraflarını protesto etti. Gösteriler sırasında bir elçilik binasında meydana gelen patlamada sadece maddi hasar oluşurken, can kaybı veya yaralanma yaşanmadı<sup>157</sup>. Bu tür kutlama törenlerinin toplumsal infiale yol açmasının, İran'daki ekonomik istikrarsızlıkla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Ancak, bu protestoların, kutlamaların gerçekleştirildiği İran yerine yurt dışındaki temsilciliklerde gerçekleşmesi, ülke içindeki toplumsal dalgalanmaların bastırılmasının bir dışa vurumu olarak yorumlanabilir.

#### 1.8.5. Cevdet Sunay'ın Yurda Dönüşü

İran İmparatorluğu'nun 2500. kuruluş yıl dönümü törenlerine katılmak üzere üç gün boyunca İran'da bulunan Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, 17 Ekim'de ziyaretlerini tamamlayarak saat 12:25'te özel bir uçakla Türkiye'ye dönmüştür. Esenboğa Havaalanı'nda Sunay'ı, Senato Başkanı Tekin Arıburun, Meclis Başkanı Sabit Osman Avcı, Başbakan Nihat Erim, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Başbakan Yardımcıları, Kuvvet Komutanları, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ve diğer ilgililer askeri törenle karşılamışlardır<sup>158</sup>.

Cumhurbaşkanı, uçağın kapısında kendisini karşılayan İsmet İnönü'ye hitaben, "Paşam, zahmet ettiniz ama sizi dinç görmekle memnun oldum" şeklinde ifadeler kullanmıştır. İnönü ise bu sözlerle "Çok teşekkür ederim" şeklinde karşılık vermiştir. Daha sonra Cumhurbaşkanı Sunay, kendisini karşılamaya gelenlerle birlikte Havaalanı Şeref Salonuna geçmiştir. Burada, gerçekleştirilen kutlamaların muhteşem bir şekilde gerçekleştiğini ifade ederek geziye ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur<sup>159</sup>. Aynı zamanda, Cumhurbaşkanı Sunay, gün içerisinde İran'dan Türkiye'ye gelen İngiliz Kraliçesi'ni de karşılayıp Ankara'dan uğurlamıştır. Ardından, ülkedeki mevcut siyasi krizlerin giderilmesi amacıyla düzenlediği çeşitli toplantılara katılmak üzere havaalanından ayrılmıştır<sup>160</sup>. Bu süreç, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ulusal ve uluslararası ilişkilerin yanı sıra iç siyasi gelişmelere olan katılımını ve liderlik rolünü göstermektedir.

<sup>157</sup> "İran'daki Şenlikler Protesto Ediliyor", *Cumhuriyet*, 17.10.1971.

<sup>158</sup> "Cumhurbaşkanı Yurda Döndü", *Cumhuriyet*, 18.10.1971.

<sup>159</sup> "Sunay Dün İran'dan Döndü", *Milliyet*, 18.10.1971.

<sup>160</sup> "Cumhurbaşkanı Yurda Döndü", *Cumhuriyet*, 18.10.1971.

## İKİNCİ BÖLÜM

### V. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN AVRUPA VE KUZEY AMERİKA ÜLKELERİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER

#### 2.1. Cumhurbaşkanı Sunay'ın ABD Gezisi (2-14 Nisan 1967)

##### 2.1.1. Sunay'a Refakat Edecek Heyet

Tablo 2.1 ABD Gezisinde Sunay'a Refakat Edecek Heyete İlişkin Tablo

| SIRA | ADI         | SOYADI      | UNVAN                                                  |
|------|-------------|-------------|--------------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı                                          |
| 2    | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                                      |
| 3    | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                                       |
| 4    | Cahit       | Okurer      | İzmir Senatörü                                         |
| 5    | Prof. Nihat | Erim        | Kocaeli Milletvekili                                   |
| 6    | Aydın       | Yalçın      | İstanbul Milletvekili                                  |
| 7    | Melih       | Esenbel     | Amerika Birleşik Devletleri Nezdindeki<br>Büyükelçimiz |
| 8    | Cihat       | Alpan       | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri                       |
| 9    | Muhsin      | Batur       | Korgeneral                                             |
| 10   | İlter       | Türkmen     | Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı          |
| 11   | Melih       | Akbil       | Batı Dairesi Reisi                                     |
| 12   | Şefik       | Fenmen      | Protokol Dairesi Genel Müdürü.                         |
| 13   | Turgut      | Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Baş Yaveri Top. Albay                 |
| 14   | Galip       | Balkar      | Özel Kalem Müdürü                                      |
| 15   | Tanju       | Ülgen       | Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                  |
| 16   | Remzi       | Gökseven    | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Binbaşı                        |

|    |            |           |                                     |
|----|------------|-----------|-------------------------------------|
| 17 | Atilla     | Sunay     | Doktor                              |
| 18 | Atilla     | Onuk      | Anadolu Ajansı Genel Müdürü         |
| 19 | Burhan     | Felek     | Gazeteciler Cemiyeti Başkanı        |
| 20 | Cüneyt     | Arcayürek | Hürriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi |
| 21 | Selehattin | Onuk      | T.R.T. Kurumu Muhabiri              |
| 22 | Özden      | Anıl      | Cumhurbaşkanlığı Personeli          |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-/204-22-4, (30.03.1967) (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-7)

1967 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanı Sunay'ın Amerika Birleşik Devletleri ziyareti için oluşturulan heyet, çeşitli önemli görevlilerden meydana gelmiştir. Bu heyet, Cumhurbaşkanı'nın ziyaretinde çeşitli alanlarda temsil ve destek sağlamak amacıyla özenle seçilmiştir. Örneğin, Melih Esenbel gibi Amerika Birleşik Devletleri nezdindeki büyükelçi, Sunay'ın ziyaretine rehberlik ederek Türk-Amerikan ilişkilerinin güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. İhsan Sabri Çağlayangil gibi Dışişleri Bakanı ise Sunay'a diplomatik destek sağlayarak ve Türkiye'nin dış politikasını temsil ederek ziyaretin başarılı geçmesine yardımcı olmuştur. Muhsin Batur gibi askeri liderler, heyetin güvenlik ve protokol konularında liderlik etmişlerdir. İlder Türkmen gibi Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı ise organizasyon ve lojistik açıdan heyetin düzgün bir şekilde işlemesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, Remzi Gökseven gibi Cumhurbaşkanı'nın yaveri, günlük işlerin koordinasyonunu sağlayarak ve güvenliği temin ederek kritik bir rol üstlenmiştir.

Bu heyet, diplomatik ve güvenlik açısından dengeli bir yapıya sahip olduğu için Sunay'ın ABD seyahati, Türk-Amerikan ilişkilerinin güçlendirilmesi ve uluslararası alanda Türkiye'nin pozisyonunun güçlendirilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

## 2.1.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ankara'dan Ayrılışı ve ABD'ye Varışı

2 Nisan 1967 sabahı saat 10.30'da Esenboğa Havaalanı'nda gerçekleştirilen uğurlama töreniyle birlikte<sup>161</sup>, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve eşi Bayan Sunay, Amerika Birleşik Devletleri'ne Başkan Johnson'un resmi daveti üzerine gerçekleştirdikleri on bir günlük ziyaret için hareket etmişlerdir<sup>162</sup>. Havaalanı Şeref Salonu'nda yurttan ayrılmadan önce gerçekleştirilen

<sup>161</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-5.

<sup>162</sup> Sunay: “İş birliği kuvvetlenecek” Dedi, *Hürriyet*, 3.04.1967.

törende gazetecilere bir beyanat veren Cumhurbaşkanı, Amerika Birleşik Devletleri ile olan uluslararası iş birliğine vurgu yaparak, Amerikalı yetkililerle yapılacak resmi ve özel görüşmelerin ilişkilerin daha da güçlenmesine katkı sağlayacağı ümidini dile getirmiştir<sup>163</sup>. Ayrıca, bir gazetecinin Kıbrıs meselesinin görüşülüp görüşülmeyeceği yönündeki sorusuna karşılık olarak, Cumhurbaşkanı, "Davamızı her zaman her yerde savunacağımız tabiidir" şeklinde cevap vermiştir<sup>164</sup>. Bu beyanlar, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki kararlılığını ve Kıbrıs meselesinin önemini vurgulamaktadır.

Gerçekleştirilen gezinin planlanma zamanı açısından yapılan yorumlar, iki önemli noktaya odaklanmıştır. İlk olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın on yıl aranın ardından<sup>165</sup> bir Türk Devlet Başkanı sıfatıyla Amerika Birleşik Devletleri'ne ziyaret gerçekleştirecek olmasıdır. Bu durum, Türk-Amerikan ilişkileri açısından uzun bir süreçten sonra gerçekleşen önemli bir temasın işaretidir. İkinci olarak, ziyaretin planlanma zamanı, Türk-Amerikan dostluğu ve iş birliği açısından kritik bir döneme denk gelmiştir. Zira ziyaretin gerçekleştiği dönemde Truman Doktrini'nin<sup>166</sup> yirminci yıl dönümü yaşanmaktadır. Truman Doktrini, Soğuk Savaş döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir rol oynamış ve Türkiye'nin dış politikasını etkilemiştir. Dolayısıyla, bu ziyaretin Truman Doktrini'nin yirminci yıl dönümüne denk gelmesi, Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemli bir kilometre taşı olmasını sağlamıştır. Bu iki nokta, gerçekleştirilen gezinin sadece tek başına değil, aynı zamanda Türk-Amerikan ilişkileri açısından da önemli bir hâl almasına neden olmuştur. Bu durum, ziyaretin stratejik ve sembolik önemini vurgulamaktadır.

Sunay'ın Amerika'ya varışının ardından New York'ta bulunan Kennedy Havaalanı'nda basına yönelik yaptığı açıklamada, Türk halkının sevgi ve selamlarını Amerikalılara iletteği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı, Başkan Johnson'a nazik daveti için teşekkürlerini ileterek, Amerika Birleşik Devletleri'ne olan dostluk ve iş birliği duygularını ifade etmiştir. Konuşmasında, bu ziyaretin Türk-Amerikan ilişkilerini daha da güçlendireceği umudunu dile getiren Sunay, aynı zamanda ziyaretinin Truman Doktrini'nin yirminci yıl dönemine denk geldiğini hatırlatmıştır. Cumhurbaşkanı, sözlerini, "Bu güzel şehrinize tekrar gelmeyi çok istiyorum" diyerek noktalamıştır<sup>167</sup>. Bu açıklama, Sunay'ın Amerika ziyaretinin sadece bir

<sup>163</sup> "Cumhurbaşkanı Amerika'ya Gitti", *Cumhuriyet*, 3.04.1967.

<sup>164</sup> "Sunay Amerika'ya Gitti", *Milliyet*, 3.04.1967.

<sup>165</sup> III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar kast edilmektedir.

<sup>166</sup> 1947 yılında ABD Başkanı Henry Truman'ın Sovyet tehdidi altındaki ülkelere finansal destek amaçlayan yardım planıdır. Türkiye bu bağlamda 100 milyon dolar yardım almıştır.

<sup>167</sup> Amerika'da on bir gün, 1968: 5.

ziyaret olmanın ötesinde, Türk-Amerikan ilişkilerinin derinleşmesi ve gelecekteki iş birliği potansiyelinin güçlendirilmesi açısından önemli bir adım olduğunu vurgulamaktadır.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Washington'a varışından yaklaşık iki saat önce, Türkiye'nin Washington'daki büyükelçiliği binasına bir arabadan el bombası atılmıştır. Kimliği belirsiz bir kişi tarafından gerçekleştirilen bu saldırı sonucunda, elçilik binasında herhangi bir fiziksel hasar meydana gelmemiştir. Gerçekleşen bu münferit olay, Amerikan Emniyet Birimleri ve Dışişleri Bakanlığı tarafından beklenmedik bir olay olarak değerlendirilmiştir. Bombalı saldırının arkasında Türkiye aleyhine propaganda faaliyetlerini artıran Ermeni veya Rum gruplarının olabileceği üzerinde durulmuştur<sup>168</sup>. Ancak, saldırıyı gerçekleştirenlerin kesin kimliği belirlenememiştir. ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, olayın ardından yaptığı açıklamada, "Türkiye'nin ABD'de bir düşmanı varsa, iki yüz milyon da dostu bulunduğunu" ifade etmiştir<sup>169</sup>. Bu açıklama, Türkiye'nin ABD ile olan geniş kapsamlı dostane ilişkilerine vurgu yaparak, tek bir olayın tüm ilişkileri etkilemeyeceği ve dostluğun devam edeceği mesajını vermektedir.

### 2.1.3. Sunay'ın Beyaz Saray'a Gelişi ve Başkan Johnson ile Görüşmeler

Philadelphia'da bir gece konaklayan Cumhurbaşkanı Sunay, 3 Nisan sabahı saat 10.45'te yerel saatle Maryland Eyaleti'ndeki Andrews Hava Kuvvetleri Üssü'ne ulaşmıştır. Andrews Hava Kuvvetleri Üssü'nde helikopterle gerçekleştirilen bir yolculuğun ardından, Beyaz Saray'a yakın bir bölgeye iniş yapan Sunay, kendisine tahsis edilen bir otomobille Beyaz Saray'a geçmiştir<sup>170</sup>. Burada, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Johnson ve Dışişleri Bakanı Dean Rusk tarafından karşılanmıştır<sup>171</sup>. Karşılama töreninde, Sunay'a şerefine yirmi bir pare top atışı yapılarak konuk Devlet Başkanı selamlanmış, ardından iki ülkenin milli marşları dinlenmiştir<sup>172</sup>.

Başkan Johnson, hoş geldiniz konuşmasında şu ifadeyi kullanmıştır: "Hür insanlar tabii müttefiklerdir. Türkler, hür insanların güçlü ve bağımsız kurumlar inşa edebileceklerini kanıtlamışlardır." Konuşmasının devamında Başkan Johnson, Atatürk önderliğinde gerçekleşen Türk Devrimlerinin büyük cesaret devrimleri olduğunu belirtmiş ve bu devrimlerin o zamandan bu yana bağımsızlık mücadelesi verenlere ilham kaynağı olduğunu vurgulamıştır. Türk Milleti'nin vicdan hürriyetini kararlılıkla koruduğunu belirten Johnson, Türkiye'nin Kore Harbi'nde Birleşmiş Milletler kuvvetlerine katılması gibi uluslararası meselelerde oynadığı

<sup>168</sup> "Amerika'da Türk Büyük Elçiliğine Bomba Atıldı, Cüneyt Arcayürek Bildiriyor ", *Hürriyet*, 4.04.1967.

<sup>169</sup> "Bombayı Atanlar Tespit Edilemedi", *Cumhuriyet*, 5.04.1967.

<sup>170</sup> "Karşılama", *Cumhuriyet*, 4.04.1967.

<sup>171</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-6.

<sup>172</sup> "Sunay Washington'da", *Milliyet*, 4.04.1967.

rolün önemine değinerek, Türkiye ile Amerika arasında özel bir dostluğun varlığına işaret etmiştir<sup>173</sup>.

Johnson'dan sonra Sunay da bir konuşma yaparak şu ifadeleri kullanmıştır:

Burada bulunmaktan ve Türk Milleti'nin dostluk hislerini ve iyi temennilerini sizlere iletmekten büyük bir memnuniyet duyuyorum. Sayın Başkan, milletlerimiz barışın, özgürlüğün ve insan haysiyetinin korunmasını hedefleyen yakın dostluk ve ittifak bağları ile birbirlerine bağlıdır. Türkiye, özgür bir dünyanın ve hakça bir barışın gerçekleşmesine yönelik çabaları destekleyen milletlerle iş birliği yapmayı insanlık ve ulusal bir görev olarak görmektedir. Bu zorlu yolculukta, müttefiklerimizle birlikte hiçbir çabayı esirgemeye kararlıyız. Türk Milleti için özgürlük, insan hayatının temelidir. Türk ve Amerikan milletleri arasında his ve düşünce birliğinin, bu temel prensip etrafında birleştiğine inanıyorum. Türk hükümeti ve milleti, bu dostluk ve iş birliği bağlarına büyük değer vermektedir. Amerikan Milleti'nin büyük liderinden bu bağların önemini duymak beni derinden mutlu etmiştir. Sayın Başkan, ülkelerimizin ortak çıkarlarını ilgilendiren konuları sizinle görüşmeyi dört gözle bekliyorum. Ayrıca, Türkiye'nin Amerika'daki değerli dostlarıyla tanışma fırsatı bulacak olmaktan da ayrı bir zevk duyuyorum. Kişisel temaslarımızın, ülkelerimiz arasındaki dostluk ilişkilerini daha da güçlendirmeye ve insanlarımız arasındaki anlayışı artırmaya hizmet etmesi en içten dileğimdir<sup>174</sup>.

Gerçekleştirilen konuşmalarda hem Johnson hem de Sunay'ın sözlerinin ana temasını bağımsızlık üzerine odakladığı görülmektedir. Özellikle Johnson'ın Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi ve Atatürk liderliğinde gerçekleştirilen devrimleri vurguladığı görülmektedir, bu da Türkiye'nin bağımsızlık konusundaki hassasiyetini göz önünde bulundurduğunu göstermektedir. İki liderin Türk ve Amerikan ilişkilerini özel bir seviyede olduğunu ifade etmeleri, yapılacak görüşmeler öncesinde ılımlı bir hava yaratma arzusunun bir yansıması olabilir. Johnson'un Türkiye'nin Kore Savaşı'nda ve Birleşmiş Milletlerde oynadığı önemi ve katkıyı hatırlatması, bu düşüncenin daha da pekiştirilmesini sağlamıştır. Bu değerlendirme, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihî derinliğine ve karşılıklı saygıya dayalı önemine işaret etmektedir.

Yapılan konuşmaların ardından, Johnson ve eşi ile Bay ve Bayan Sunaylar, resmî kabul salonuna geçerek bir takdim töreni düzenlenmiştir. Törenin sona ermesinin ardından, Johnson ve Sunay, zırlı bir araca binerek Washington şehrini gezmişlerdir. Cumhurbaşkanı Sunay, Blair House'a<sup>175</sup> geldiğinde, kendisine şehrin altın anahtarı hediye edilmiştir<sup>176</sup>. Yol boyunca gösterilen sevgi ve ilgiyle karşılanan Sunay'a, Belediye Başkanı tarafından Washington şehrinin

<sup>173</sup> “Johnson’un Konuşması”, *Cumhuriyet*, 4.04.1967.

<sup>174</sup> “Johnson ve Sunay’ın Konuşmaları”, *Yeni Asır*, 4.04.1967.

<sup>175</sup> Başkanlık Konuk Evi.

<sup>176</sup> “Washington Şehrini Anahtarı”, *Cumhuriyet*, 4.04.1967.

altın anahtarı verilmiştir. Ayrıca, 1954'ten<sup>177</sup> beri Amerika'yı ziyaret eden ilk Cumhurbaşkanı olması sebebiyle, Washington Belediyesi, 3 Nisan'ın "Cumhurbaşkanı Sunay ve Bayan Sunay Günü" olarak ilan edildiğini duyurmuştur<sup>178</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi, öğle yemeğini ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk'un kendileri onuruna verdiği ziyafete katılarak yemişlerdir. Ziyafette bir konuşma yapan Rusk, iki ülkenin benzer yollar izleyen yakın dost ve müttefikler olduğunu vurgulamıştır<sup>179</sup>. Konuşmasında, Türk askerlerinin kendi ülkelerini ve özgür dünyayı savunmak için gösterdikleri kararlılığı belirtmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin yanında her zaman yer alacağını ifade ederek sözlerini sonlandırmıştır<sup>180</sup>. Bu ifadeler, Türk-Amerikan ilişkilerinin stratejik önemini ve karşılıklı bağlılığı vurgulamaktadır.

Akşam saat 17:00'de iki Devlet Başkanı, resmi görüşmelere başlamak üzere bir araya gelmiş ve yaklaşık bir saat kırk beş dakika süren bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Görüşmenin içeriği hakkında, Sunay'ın Johnson'a uluslararası meselelerde Türkiye'nin takındığı tavrı ifade ettiği ve Türkiye'deki siyasal istikrarın önemine vurgu yaptığı belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı ayrıca, Türk demokrasisinde sağlanan başarı ve istikrarı net bir dille Johnson'a aktarmıştır. Kıbrıs meselesinin de ele alındığı görüşmede, Türk tarafının Amerikalı muhataplarına, adada federatif bir Kıbrıs Devleti'nin desteklenmesinin çözüme ulaşmak için oldukça önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. NATO meselelerine de temas edilen görüşmede, Cumhurbaşkanı Türkiye'nin NATO içinde kalacağını ve ittifaklarına bağlılığını sürdüreceğini, ancak bu anlaşmaların sağladığı imkânlar çerçevesinde diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye özen göstereceğini açıklamıştır. Sunay, önümüzdeki yıllarda NATO'nun statüsünde yapılacak değişikliklerle küçük devletlerin daha fazla söz sahibi olması gerekliliğini de sözlerine eklemiştir<sup>181</sup>. Bu görüşme, Türk-Amerikan ilişkilerindeki stratejik konuların ele alındığı ve iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik karşılıklı taahhütlerin dile getirildiği önemli bir adımı temsil etmektedir.

#### **2.1.4. Başkan Johnson ve Eşinin Cumhurbaşkanı Sunay ve Eşi Onuruna Verdiği Akşam Yemeği**

Başkan Johnson ve Bayan Johnson, Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi Bayan Sunay şerefine bir akşam yemeği vermiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, yaptığı konuşmada Amerika'da kendisine gösterilen sıcak ilgiden memnuniyet duyduğunu ifade ederek teşekkürlerini sunmuştur.

<sup>177</sup> Kastedilen 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır.

<sup>178</sup> "Cüneyt Arcayürek, Sokaklar Türk Bayrağı İle Süslenmişti", *Hürriyet*, 4.04.1967.

<sup>179</sup> "Rusk", *Cumhuriyet*, 5.04.1967.

<sup>180</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 10.

<sup>181</sup> "Johnson İle Görüşen Sunay Kıbrıs Konusunda Amerika'nın Desteğini İstedi", *Hürriyet*, 4.04.1967.

Konuşmasının devamında, Türkiye'nin Amerikan demokrasisine duyduğu hayranlığı belirten Sunay, Türkiye'deki demokratik kurumların gücü ve önemini vurgulayarak bu kurumların varlığıyla iftihar ettiklerini belirtmiştir<sup>182</sup>. Türk ekonomisiyle ilgili de görüşlerini paylaşan Sunay, özetle "kalkınma hedefimize ulaşmak için halen dış yardıma ihtiyacımız olduğunu, ancak ilânihiye bu yardımlara dayanmak niyetinde olmadıklarını" ifade etmiştir<sup>183</sup>. Ek olarak, Cumhurbaşkanı, ekonominin Türkiye'nin iç ve dış kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması ve üçüncü beş yıllık kalkınma planı doğrultusunda kendi kendine yeterli bir ülke olma hedeflerinin önemini vurgulamıştır<sup>184</sup>.

Johnson, konuşmasında Türkiye'nin iki kıtayı birleştiren bir köprü görevini üstlendiğini vurgulayarak, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün İmparatorluğun küllerinden Türkiye Cumhuriyeti'ni inşa etmesine övgü dolu sözlerle değinmiştir. Devamında, Truman Doktrini'nin yirminci yıl dönümünde olduklarını hatırlatarak, şahsi olarak en gurur verici anının Temsilciler Meclisi'nde Türkiye ve Yunanistan'a verilecek olan yardıma müspet oy kullanmak üzere ayağa kalktığı an olduğunu ifade etmiştir. Johnson ayrıca, Kore Savaşı'na atıfta bulunarak, Kore'deki cesur Türk ve Amerikan askerlerinin mezarlarının dostluğun sonsuz mirası olduğunu belirtmiştir<sup>185</sup>. Bu ifadeler, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel derinliğine ve karşılıklı saygıya dayalı önemine işaret etmektedir.

Gerçekleştirilen konuşmalarda özellikle vurgulanana nokta ekonomi bölümü olmuştur. Cumhurbaşkanı Sunay, Türk ekonomisinin güçlenmesi bağlamında dış yardımlara duyulan ihtiyacı ifade etmiş ve amaçlarının kendi kendine yetebilen ülkeler arasına girmek olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamalar, Amerika'nın desteğini almayı hedeflediğini düşündürmektedir. Johnson da bu bağlamda Truman Doktrini'yi hatırlatarak Türkiye'ye yapılan destek ve yardımlar noktasında mecliste olumlu oy kullandığını belirtmiş ve Sunay'ın ekonomik kalkınma noktasındaki mali destek düşüncesine olumlu yaklaşacağı izlenimini vermiştir.

Sunay ve eşi şerefine verilen yemekte, Beyaz Saray'ın şefi tarafından hazırlanan tatlı, Atıfet Sunay adını taşımış olup bu da Bayan Sunay adına gecenin güzel bir sürprizi olmuştur<sup>186</sup>. Yemeğin ardından, Saray'ın Şark Salonu sahnesinde Jacques Offenbach'ın "Aya Seyahat Müzik Fantezisi" canlandırılmıştır<sup>187</sup>. Sanatçılardan Türkçe bilen Robert Mesrobilgen, oyunun "Apple Jack Rondosu" adını taşıyan bir pasajını Türkçeye çevirerek oynamıştır<sup>188</sup>.

<sup>182</sup> "Sonuna Kadar Yardıma Dayanma Fikrinde Değiliz", *Cumhuriyet*, 5.04.1967.

<sup>183</sup> "Sunay: Yardıma İhtiyaç Var", *Hürriyet*, 5.05.1967.

<sup>184</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 18.

<sup>185</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 14-16.

<sup>186</sup> "Sunaylar Şerefine Verilen Yemekte Atıfet Sunay Tatlısı Gecenin Sürprizi Oldu", *Milliyet*, 5.04.1967.

<sup>187</sup> "Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor", *Hürriyet*, 5.04.1967.

<sup>188</sup> "Sunaylar Şerefine Verilen Yemekte Atıfet Sunay Tatlısı Gecenin Sürprizi Oldu", *Milliyet*, 5.04.1967.

### 2.1.5. Sunay'ın Milli Basın Kulübünü Ziyareti

Cumhurbaşkanı Sunay, Amerika'daki üçüncü gününde Türkiye'nin Washington'daki Büyük Elçiliğinde burada yaşayan Türklerle bir araya gelmiştir. Daha sonra, Basın Kulübünde verilen akşam yemeğine katılan Cumhurbaşkanı, burada yaptığı konuşmada NATO'nun barış ve güvenliğin tesisindeki önemine vurgu yapmıştır<sup>189</sup>. Sunay, konuşmasına devamlı, eğer Avrupa'da savaş endişesi azalmışsa ve bugün dostane ve barışçıl bir ittifakın varlığından bahsedilebiliyorsa, bunun başlıca sebebinin Kuzey Atlantik Anlaşması'nın her türlü saldırıları önlemede bir kalkan görevi üstlenmesinden kaynaklandığını belirtmiştir<sup>190</sup>. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Kıbrıs konusunda Türkiye'nin başkalarının çıkarlarıyla ilgilenmediğini, aynı zamanda herhangi bir toprak arzusunda da olunmadığını belirtmiş; bölgede herhangi bir kuvvete boyun eğmek veya meşru haklarından ödün vermek gibi bir tavır sergilemenin Türk geleneklerine uygun olmadığını ifade etmiştir<sup>191</sup>. Bu sözler, Türkiye'nin dış politika ve uluslararası ilişkilerdeki tutumunu ve prensiplerini yansıtmaktadır.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın konuşmasında Vietnam Sorununa da değinerek, gelişmeleri endişe içinde takip ettiklerini ve bir an evvel savaşın sonlandırılması ve Vietnam halkının meşru çıkarlarının korunması için kalıcı bir barışın tesis edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Truman Doktrini Anlaşmasının Türk-Amerikan dostluğunu ve iş birliğini güçlendirdiğini belirten Sunay, Truman'a duyduğu saygıyı ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, ülkesinin iç hedeflerine ulaşabilmesi için barışa ve diğer devletlerle uyumlu ve verimli bir iş birliği içinde olması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecine de değinen Sunay, bu geçişin sancılı olduğunu ancak karşılaşılan zorlukların Türk halkının demokrasi iradesini güçlendirdiğini ifade etmiştir. Konuk Devlet Başkanı, ülkesinin dış politikadaki amaçlarını açıklarken, dış politikadaki etki alanını genişletmek, komşularıyla ve Orta Doğu ile Balkan devletleriyle ilişkileri daha da geliştirmek, BM'de daha etkin bir rol oynamak, bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelere destek vermek ve tüm dünya devletleriyle karşılıklı menfaate dayalı ilişkiler kurmak arzusunda olduklarını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, son olarak basın özgürlüğünün önemine vurgu yapmış ve demokrasinin basın özgürlüğü olmadan tam anlamıyla var olamayacağını belirtmiştir. Türkiye'de on üçten fazla gazete ve on bir dergi ile basının toplum hizmeti gördüğünü de eklemiştir<sup>192</sup>.

Soru-cevap bölümünde Amerikalı gazetecilerin sorularını yanıtlayan Sunay, Vietnam'a asker gönderilip gönderilmeyeceği şeklindeki bir soruya, bölgede barışı savunduğunu ve bu

<sup>189</sup> “Milli Basın Kulübünde”, *Cumhuriyet*, 5.04.1967.

<sup>190</sup> Amerika’da On Bir Gün, 1968: 26.

<sup>191</sup> “Milli Basın Kulübünde”, *Cumhuriyet*, 5.04.1967.

<sup>192</sup> Amerika’da On bir Gün, 1968: 21–27.

doğrultuda asker gönderilip savaşılmamasına karşı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, bir gazetecinin Rusya ile olan komşuluk ilişkisine ilişkin sorusuna ise Türkiye'nin Rusya ile yakın komşuluk ilişkisine sahip olduğunu ve dolayısıyla ABD ile ilişkilerin asla bozulmayacağını belirtmiştir<sup>193</sup>.

Sunay'ın gazetecilerle yaptığı konuşmada, önemli konu başlıkları bulunmaktadır. İlk olarak, Sunay'ın NATO'nun dünya barışını sağlama noktasındaki başarısını vurgulaması dikkat çekicidir. Bu, Türkiye'nin NATO içindeki rolüne ve ittifakın önemine verdiği değeri yansıtmaktadır. Kıbrıs meselesine ilişkin olarak, Sunay'ın Türkiye'nin barışçıl bir çözüm arayışında olduğunu ve herhangi bir olup bitmeye karşı duracağını Amerika'da açıkça ifade etmiş olması oldukça önemlidir. Bu, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu netleştirerek Amerikalı muhataplarına önemli bir mesaj göndermiştir. Vietnam'a asker gönderme ve Sovyetlerle olan iyi komşuluk ilişkilerine ilişkin sorulara verdiği cevaplar da dikkat çekicidir. Sunay, Amerika'nın hassasiyetini anlamakla birlikte Türk dış politikasının bağımsızlığını koruyacağını söylemiş ve Amerika'nın beklediği cevapları vermemiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış politikasında bağımsızlıktan taviz verilmeyeceğini ve Türkiye'nin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir.

Cumhurbaşkanı Sunay, Washington'daki son gününde (5 Nisan) Arlington Askeri Mezarlığı'nı ziyaret etmiştir. Burada Meçhul Asker Abidesi'ni ziyaret eden Sunay, aynı zamanda merhum Başkan Kennedy'in kabrini de ziyaret ederek bir çelenk bırakmıştır<sup>194</sup>.

#### 2.1.6. Türkiye-Amerika Ortak Bildirisi

Sunay ve Johnson, 5 Nisan'da toplamda ikinci ve son bir görüşme daha gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşmenin ardından Türk-Amerikan ortak bildirisi yayınlanmıştır<sup>195</sup>. Bildiride, öncelikle Sunay'ın, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ve halkına gösterilen yakın ilgi ve alakadan ötürü teşekkürlerini ilettiği belirtilmiştir. Görüşmelerde, iki ülke arasındaki ilişkilerin ve dünya barışını etkileyebilecek meselelerin ele alındığı vurgulanmıştır. İki lider, Türk-Amerikan ilişkilerinin geçmişine atıfta bulunarak, 1947 Truman Doktrini ile başlayan yakın ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Taraflar, dünya barışını etkileyen meselelerde demokrasi ve bağımsızlığa bağlı kalacaklarını, uluslararası ilişkilerde saygının önemini vurgulamışlar ve ikili ilişkilerin güven ortamında daha da geliştirilmesi konusunda kararlı olduklarını ifade etmişlerdir<sup>196</sup>.

<sup>193</sup> "Cüneyt Arcayürek Bildiriyor", *Hürriyet*, 6.04.1967.

<sup>194</sup> "Sunay Amerikalı Gazeteciler İle Konuştu", *Cumhuriyet*, 6.04.1967.

<sup>195</sup> "Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor", *Hürriyet*, 6.04.1967.

<sup>196</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 29.

Metinde Türk ekonomisiyle ilgili olarak Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen hedeflere ulaşacağını ve bu yöndeki azminin devam ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Başkan Johnson'un Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına verdiği desteği teyit ettiği ve Türkiye'nin ekonomik olarak kendi kendine yetebilen bir ülke olması konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin kararlı olduğu belirtilmiştir. İki lider, Atlantik İttifakı üzerinde de durarak, Avrupa'daki gerginliğin azalmasından memnuniyet duyduklarını ifade etmişler ve dünyanın güvenliği ve barışının sürdürülebilirliği konusunda Atlantik İttifakının önemli bir teminat sağladığını belirtmişlerdir. Bildiride Başkan Johnson, Türkiye'nin NATO'daki kilit rolünün önemine vurgu yapmış ve Türkiye'nin savunma imkânlarının güçlendirilmesi için Amerika'nın desteğinin devam edeceğini belirtmiştir<sup>197</sup>.

İki lider, Doğu-Batı gerginliğinin ortadan kaldırılması ve ilişkilerin düzeltilmesi amacıyla ortak bir irade sergileyerek karşılıklı güven ortamının oluşturulması konusunda mutabık kaldıklarını bildirmişlerdir. Bildiride, Birleşmiş Milletler Yasası'nda belirtilen prensiplere bağlı kalacaklarını vurgulayan liderler, uluslararası barış ve güvenliğin tesisinde Birleşmiş Milletlerin rolünün artacağı umudunu dile getirmişlerdir. Ayrıca, Türk ve Amerikan yetkililerinin uluslararası kontrole dayalı genel bir silahsızlanma çabalarında bulunması gerektiği, nükleer silahların yayılmasının önlenmesinin tüm taraflar için faydalı olacağı vurgulanmıştır. Bildiride Sunay ve Johnson'un Vietnam'daki durumu da görüştükleri bu bağlamda Amerika'nın bölgede barışçıl bir çözüm bulma çabalarının Sunay'a iletildiği belirtilmiştir. Her iki lider de Kuzey ve Güney Vietnam halklarının kendi geleceklerine barışçıl bir şekilde karar vermelerini desteklediklerini yenilemişlerdir<sup>198</sup>.

İki başkan, görüşmede Kıbrıs meselesi üzerinde de durmuş ve adada 1963 olaylarından<sup>199</sup> bu yana yaşanan gelişmeleri ele almışlardır. Her iki tarafın da gerginliği artırabilecek söylem ve eylemlerden kaçınması gerekliliği vurgulanmıştır. Sunay, Türk tarafının yaşadığı sıkıntılar hakkında Johnson'u bilgilendirmiştir ve Johnson da Türk tarafının barışçıl bir çözüm bulma çabalarını anlayışla karşıladığını belirtmiştir. Türk-Yunan görüşmelerinin sonuçlanması ve bölgedeki tüm tarafların menfaatleri ve onurlu bir çözüm için bu tür görüşmelerin gerekliliği vurgulanmıştır. İki lider, Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün faaliyetlerini överek bölgede barış ve normal düzenin sağlanması konusundaki potansiyel rolünü ele almışlardır. Bildiride, gerçekleştirilen samimi görüşmelerin Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ikili ilişkileri daha da güçlendireceği inancı ifade edilmiştir.<sup>200</sup>

<sup>197</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 30.

<sup>198</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 31.

<sup>199</sup> Adadaki Rumların Kıbrıslı Türklere karşı başlattıkları silahlı eylemlerdir. 21 Aralık 1963 tarihli olaylar Kanlı Noel olarak bilinmektedir.

<sup>200</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 32.

Bildiriden anlaşıldığı üzere, taraflar gerçekleştirdikleri karşılıklı görüşmeleri ortak bir metinde belgelemiştir. Metinde, Türkiye ve Amerika arasındaki Turuman Doktrini desteğine duyulan memnuniyet, NATO'nun caydırıcılık açısından önemi, Doğu-Batı geriliminin azaltılması için vurgulanan ortak irade, BM'nin barışı sağlamadaki başarılı görevi, silahsızlanma konusunda tarafların mutabakatı gibi konular belirtilmiştir. Ancak özellikle Amerika için Vietnam meselesinde Türkiye'nin Amerikalıların beklentilerine tam olarak karşılık vermediği anlaşılmış, metinde sadece bölge halkının geleceğine kendilerinin karar vermesi gerektiği şeklinde sorunun geçiştirildiği görülmüştür. Buna karşılık Amerika'nın Kıbrıs meselesine ilişkin gri bir pozisyon aldığı ve soruna ilişkin itidal, karşılıklı anlayış, hakkaniyetli bir çözüm gibi alışılmış ifadelerin ötesine geçilmediği gözlemlenmektedir.

### **2.1.7. Sunay'ın Amerika İçi Seyahatleri**

#### **2.1.7.1. Cumhurbaşkanı Cape Kennedy Uzay Merkezi'nde**

Cumhurbaşkanı Sunay, 6 Nisan'da Başkan Johnson'un özel uçağıyla Washington'dan ayrılarak Florida'da bulunan Cape Kennedy Uzay Merkezi'ni ziyaret etmiştir. Yaklaşık dört saat süren ziyaretinde, Cumhurbaşkanı roketler, uzay araçları ve atış kontrol merkezlerini büyük bir ilgiyle incelemiştir. Ardından Apollo Füzesi'ni yakından inceleyerek bu projenin sorumlularıyla sohbet etmiş ve uzay çalışmalarına olan ilgisini göstermiştir. Cape Kennedy Uzay Merkezi çalışanlarından aldığı teknik bilgilerin ardından bir konuşma yapan Sunay, Amerika'nın uzay çalışmalarında ileri bir aşamada olduğunu ve bu çalışmaları yerinde görmekten büyük heyecan duyduğunu ifade etmiştir. Son olarak, Sunay tüm bu çalışmaların dünya barışına katkı sağlaması temennisinde bulunmuştur<sup>201</sup>. Bu ziyaret, Cumhurbaşkanının uzay teknolojisi ve Amerika'nın uzay programına olan ilgisi hakkında önemli bir iç görü sağlamaktadır. Ayrıca, Cumhurbaşkanının uzay araştırmalarının dünya barışına olan potansiyel katkısını vurgulayarak uluslararası ilişkiler bağlamında da bir mesaj ilettiği görülmektedir.

#### **2.1.7.2 Cevdet Sunay Palm Springs Şehrinde**

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, saat 17.30'da Cape Kennedy'den ayrılarak yerel saatle 19.15'te Kaliforniya Eyaleti Palm Springs Havaalanına gelmiştir. Burada, Palm Springs şehrinin önde gelenleri tarafından karşılanmıştır, ayrıca bir grup kovboy kostümü giymiş Amerikalı genç kızlar da bulunmuştur<sup>202</sup>. Şehrin Belediye Başkanı Edgar L. McCouberg, düzenlediği törenle Cumhurbaşkanı Sunay'a Fahri Hemşerilik Unvanı Sertifikası vermiştir. Cumhurbaşkanı, burada yaptığı konuşmada kendisine gösterilen ilginin Türkiye'nin

<sup>201</sup> "Sunay'ın Feza Bilgisi Amerikalıları Hayrete Düşürdü", *Yeni Asır*, 7.04.1967.

<sup>202</sup> "Kovboy Kızları Karşıladi", *Yeni Asır*, 7.04.1967.

Cumhurbaşkanı olmasından kaynaklandığını belirterek Fahri Hemşerilik Unvanının verilmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir<sup>203</sup>. Bu olay, Sunay'a gösterilen saygının ve ilginin resmi bir ifadesi olarak Türk-Amerikan ilişkilerindeki dostluğun ve iş birliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Cumhurbaşkanı Sunay, Amerika'nın eski Başkanlarından Eisenhower'ı ziyaret etmiştir. El Dorado Golf Kulübü'nde gerçekleşen bu buluşmada ikili toplamda kırk dakika süren bir görüşme yapmıştır. Görüşme sırasında eski Başkan, Türkiye ve Yunanistan için adanın taksimi-bölünmesinin tek çözüm olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Eisenhower, Türkiye'nin mevcut durumu hakkında detaylı bilgi almak amacıyla Sunay'a geniş çaplı sorular sormuştur. Sunay ve Eisenhower arasındaki bu görüşme Amerikan televizyonlarında geniş bir şekilde yer bulmuştur<sup>204</sup>. Bu buluşma, Türk-Amerikan ilişkileri açısından önemli bir etkileşim ve diplomasi örneği olarak değerlendirilebilir.

New York Times Gazetesi, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Amerika ziyaretiyle ilgili olarak "Türkiye bir müşteri değil, hürmet edilen bir müttefiktir" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makalede, Sunay'ın Amerika ziyaretinin, soğuk savaş döneminin en gergin zamanlarında Türk ve Amerikan ilişkilerinde sıcak bir yakınlaşmayı beraberinde getireceği değerlendirilmiştir. Türkiye'nin Sovyetlerle yakınlaşmasının Amerika tarafından gereksiz bir endişe kaynağı olarak görülmesi gerektiği vurgulanarak, bu yakınlaşmanın bölgede istikrarı artıracağına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de bulunan Amerikan askerlerinin halk arasında yarattığı rahatsızlığa da değinilerek, Türk ve Amerikan askeri ilişkilerini düzenleyen anlaşmaların taraflarca yeniden gözden geçirilip uygun şartlarda revize edilmesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur<sup>205</sup>. Bu makale, Türk-Amerikan ilişkilerinin önemini ve gelecekteki iş birliği potansiyelini vurgulamakta ve bu ilişkilerin istikrar ve güvenlik açısından kritik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

### 2.1.7.3 Cumhurbaşkanı Sunay Disneyland'da

Cumhurbaşkanı Sunay, Palm Springs'ten sonra ABD içindeki gezisine California'ya gelerek devam etmiştir. California'da, Walt Disney'in kurduğu Minyatür Masallar Şehri Disneyland'ı ziyaret etmiştir<sup>206</sup>. Disneyland'a adım attığında, devlet büyüklerine tahsis edilen iki arabanın arka arkaya durduğu görülmüştür. Birinci arabaya Sunay ve diğerine eşi ile birlikte Dış İşleri Bakanı ve eşleri binmişlerdir<sup>207</sup>. Sunay, bu renkli gezinin bir parçası olarak deniz altı

<sup>203</sup> "Cumhurbaşkanı Cape Kennedy'yi Gezdi", *Cumhuriyet*, 6.04.1967.

<sup>204</sup> "Cüneyt Arcayürek Bildiriyor, Kıbrıs İçin En İyi Çözüm Yolu: Taksim", *Hürriyet*, 7.04.1967.

<sup>205</sup> "Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor", *Hürriyet*, 7.04.1967.

<sup>206</sup> "Sunay Hollywood'da Artistlerle Tanıştı", *Milliyet*, 8.04.1967.

<sup>207</sup> "Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor Sunay Harikalar Diyarında", *Hürriyet*, 8.04.1967.

canavarlarını, çeşitli yaratıklara ait maketleri, görsel şovları ve vahşi ormanı ilgiyle izleyerek fotoğraflar çekirmiştir. Sonrasında burada bir öğle yemeği yiyen Cumhurbaşkanı, ayrılışında Disneyland'ın bayrağı hediye edilmiştir<sup>208</sup>.

#### 2.1.7.4. Sunay Los Angeles'te

Cumhurbaşkanı, ABD içindeki gezisini 7 Nisan günü Los Angeles şehrine gelerek sürdürmüştür. Şehrin ilgilileri tarafından özenle karşılanmış ve Los Angeles Belediye Başkanı tarafından şehrin altın anahtarı hediye edilmiştir<sup>209</sup>. Cumhurbaşkanı Helikopterle Los Angeles'a varışının ardından, Ünlü Film Stüdyolarını da ziyaret etmiş ve burada bir film çekiminin izleyicisi olmuştur<sup>210</sup>. Stüdyoda bir aktörün, Türkiye'deki bir arkadaşının yüz kiloluk bir domuz avladığını iddia etmesi üzerine Cumhurbaşkanı Sunay'ın "gelip bu gerçeği kendi gözünüzle görün" şeklinde cevap verdiği belirtilmiştir<sup>211</sup>.

Ayrıca, Hollywood'da Film Birliği tarafından onuruna verilen bir yemeğe katılan Cumhurbaşkanı, ünlü aktörlerin de bulunduğu bu etkinlikte bir konuşma yapmıştır. Etkinlikte, Olivia De Havilland, George Hamilton, Pat Boone, Rock Hudson, Edward G. Robinson, Omar Sharif, Jack C. Warner, Charlton Heston ve James Coburn gibi ünlü isimlerin de yer aldığı ifade edilmiştir<sup>212</sup>. Sunay'ın yaptığı konuşmada şu ifadeler kullanılmıştır:

Amerikan sinemacıları, insanları farklı menşelerden gelmelerine rağmen ve hatta farklı düşünce tarzları ve siyasi görüşlere sahip olmalarına rağmen, ortak ilgi alanlarına hitap ederek insanlığı ortak bir anlayış ve uyum içinde birleştirebilmektedir. Müşterek dünya ideallerine sahip milletler arasında hem hükümetler hem de bireyler açısından, çeşitli alanlarda mevcut olan iş birliğinin olumlu sonuçlarına paralel olarak, Amerika'nın büyük sinema endüstrisi ile yeni gelişmekte olan milli sinemacılığımız arasında da faydalı ilişkiler kurulabileceğine inanıyoruz<sup>213</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Los Angeles ziyareti sırasında gezi programında değişiklik yapılmıştır. Bu kapsamda, Kansas City ve Niagara Şelalesi'ne yapılacak olan ziyaretler, Sunay'ın yoğun programı nedeniyle iptal edilmiştir<sup>214</sup>.

<sup>208</sup> "Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor", *Hürriyet*, 8.04.1967.

<sup>209</sup> "Sunay Hollywood'da Artistlerle Tanıştı", *Milliyet*, 8.04.1967.

<sup>210</sup> "Sunay Hollywood'da Artistlerle Tanıştı", *Milliyet*, 8.04.1967.

<sup>211</sup> "Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor, Sunay Harikalar Diyarında", *Hürriyet*, 8.04.1967.

<sup>212</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-7.

<sup>213</sup> "Sunay Hollywood'da", *Cumhuriyet*, 8.04.1967.

<sup>214</sup> "Sunay'ın Gezi Programında Değişiklik Yapıldı", *Milliyet*, 9.04.1967.

### 2.1.7.5. Sunay San Francisco’da

Cumhurbaşkanı Sunay, 8 Nisan günü saat 20.55'te Los Angeles'dan ayrılarak San Francisco'ya gelmiştir. San Francisco Belediye Başkanı Shelly, Cumhurbaşkanı Sunay'ı havaalanında karşılayarak şehrin altından yapılmış anahtarını hediye etmiştir<sup>215</sup>. Cumhurbaşkanı, San Francisco Dünya Meseleleri Konseyi'nin verdiği yemekte bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, Türkiye'deki demokratik kurumların varlığından bahsederek bunların sağlam bir şekilde işlediğini vurgulamıştır. Türk toplumunun özünün özgürlük, demokrasi ve insan haysiyeti temellerine dayandığını belirtmiştir<sup>216</sup>. Ayrıca, ülkenin sosyal ve ekonomik durumuna da değinen Cumhurbaşkanı Sunay, Türkiye'nin bu alanlarda önemli ilerlemeler kaydettiğini ifade ederek ekonominin ana hedefinin kendi kendine yetebilen bir Türkiye olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının devamında, ülkeye giriş yapacak yabancı sermayenin önemine de vurgu yaparak bu konunun ekonomik kalkınma açısından kritik bir rol oynadığını belirtmiştir<sup>217</sup>.

Sunay, Türkiye'deki çeşitli ideolojik akımların varlığına değinerek ülkesinde farklı düşünce ve hükümlerin çeşitli toplumsal kesimler tarafından savunulduğunu belirtmiştir. Bu çeşitliliğin Türkiye'nin dünya üzerindeki jeopolitik konumu göz önüne alındığında, halkının bağımsızlık ve refah içinde yaşama arzusunu güçlendirdiğini vurgulamıştır. Sunay, Türkiye'nin bir demokrasi kalesi olduğunu ifade ederek, bu demokratik yapıların sağlam duruşunun bağımsızlık ve barış yanlısı olan tüm insanlığın huzur ve menfaatine hizmet edeceğini eklemiştir<sup>218</sup>.

Konuşmasında San Francisco Dünya Meseleleri Konseyi üyeleriyle tanışma fırsatını değerli bulduğunu ifade eden Sunay, bu şehirde bulunmaktan dolayı memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir<sup>219</sup>. Cumhurbaşkanı, Yoğun programı nedeniyle cumartesi ve pazar günlerini Yosemite Milli Parkı'ndaki bir otelde dinlenerek geçirdiklerini belirtmiş ve burada Park Müdürü John M. Davis ve eşi tarafından onurlandırıldıklarını ifade etmiştir. Park Müdürü ve eşi, konuk Devlet Başkanı ve eşine bir akşam yemeği düzenlemişlerdir<sup>220</sup>. Bu durum, Cumhurbaşkanının uluslararası ziyaretlerin yanı sıra yerel topluluklarla da etkileşim kurmaya özen gösterdiğini yansıtmaktadır.

<sup>215</sup> “Sunay San Francisco’da”, *Cumhuriyet*, 8.04.1967.

<sup>216</sup> “Cüneyt Arcayürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 9.04.1967.

<sup>217</sup> Amerika’da On Bir Gün, 1968: 42–45.

<sup>218</sup> “Cüneyt Arcayürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 9.04.1967.

<sup>219</sup> Amerika’da On Bir Gün, 1968: 42.

<sup>220</sup> “Sunay Hafta Sonunu Bir Motelde Geçirdi”, *Cumhuriyet*, 10.04.1967.

### 2.1.7.6. Sunay Chicago’da

Cumhurbaşkanı, 10 Nisan günü San Francisco ziyaretini sonlandırarak sabaha karşı saat 04.30’da Chicago’ya varmıştır<sup>221</sup>. Yolculuk sırasında, uçağın Amerikalı pilotu ile Cumhurbaşkanı arasında keyifli bir diyalog yaşanmıştır. Helikopterin Amerikalı pilotu, Türkçe olarak Cumhurbaşkanına seyahatinin nasıl geçtiğini sormuş, bu jest Cumhurbaşkanı tarafından memnuniyetle karşılanarak pilotu Türkiye’ye davet etmiştir<sup>222</sup>. Pilot, Türkiye’de belli bir süre kaldığını ve bu süre zarfında Türkçe öğrendiğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, havaalanından yabancı devlet başkanlarının ikametine sunulan Drake Otel’ine<sup>223</sup> getirilmiştir. Otelin önünde bekleyen Türk-Amerika Kültür Derneği üyeleri, düzenledikleri gösterilerle Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyeti karşılamışlardır<sup>224</sup>.

Sunay, Chicago’da Fahri Hemşerilik unvanının verildiği tören sonrasında basına yaptığı açıklamada, Johnson ile gerçekleştirdiği görüşmeler hakkında karşılıklı saygı ve güven çerçevesinde iki ülke ilişkilerinin daha da geliştirilmesi konusunda tam bir mutabakat içinde olduklarını vurgulamıştır. Ayrıca, askeri ve ekonomik alanlardaki ilişkilerde de görüş birliği içinde olduklarını ifade etmiştir<sup>225</sup>. Sunay, konuşmasına devam ederek Chicago’daki Orta Doğu Memleketleri Merkezi’ni ziyaret edeceğini ve bu ziyaretin Türkiye’ye gösterilen ilginin bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Atatürk’ün bağımsızlık mücadelesine Amerikan basınının büyük ilgi gösterdiğini dile getiren Sunay, bu doğrultuda Chicago Daily News Gazetesi muhabiri Paul Braun’un Atatürk ile Anadolu’da gerçekleştirdiği bir röportajı hatırlatmıştır. Sunay, Washington’da oldukça verimli bir görüşme gerçekleştirdiğini belirterek, bu ziyaretin Türk-Amerikan ilişkileri açısından oldukça önemli olduğunu ve Truman Doktrini’nin yirminci yıl dönemine denk gelmesiyle birlikte Türk-Amerikan ilişkilerine yeni bir ivme kazandıracağını ifade etmiştir<sup>226</sup>.

Soru-cevap bölümünde, bir gazetecinin Türkiye’nin Vietnam meselesini nasıl değerlendirdiği şeklindeki sorusuna Cumhurbaşkanı, ilgili tarafların meşru menfaatlerine uygun barışçıl bir çözüm önerisiyle yanıt vermiştir. Vietnam’daki durumun kötüleşmesi halinde Türkiye’nin askeri güç gönderme seçeneğini değerlendirip değerlendirmeyeceği sorusuna ise Sunay, bölgede barış odaklı bir yaklaşım izlediklerini ifade etmiştir. Türk askerinin Kore Savaşı’ndaki<sup>227</sup> başarılarına atıfta bulunan bir gazetecinin, Vietnam için benzer bir rol oynayıp

<sup>221</sup> “Sunay’ı Götüren Helikopterin Pilotu Türkçe Konuştu”, *Hürriyet*, 11.04.1967.

<sup>222</sup> “Sunay’ı Chicago’da Dağ Başını Duman Almış Marşıyla Karşıladılar”, *Cumhuriyet*, 11.04.1967.

<sup>223</sup> Bu otelde daha önce ziyaret için bölgeye gelen Kraliçe Elizabeth’te ikamet etmiştir.

<sup>224</sup> “Sunay’ı Götüren Helikopterin Pilotu Türkçe Konuştu”, *Hürriyet*, 11.04.1967.

<sup>225</sup> “Sunay “Kore İle Vietnam’ın Şartları Değişik” Dedi”, *Cumhuriyet*, 12.04.1967.

<sup>226</sup> Amerika’da On Bir Gün, 1968: 49–50.

<sup>227</sup> 25 Haziran 1950’de Çin ve SSCB destekli Kuzey Kore ile ABD destekli Güney Kore arasında 27 Temmuz 1953’e kadar devam eden savaştır.

oynayamayacaklarını sorması üzerine Sunay, Türkiye'nin ve Amerika'nın bölgede barışı arzuladıklarını belirterek, koşulların farklı olduğunu ve Kore'deki durumun Vietnam için geçerli olmayabileceğini ifade etmiştir. Son olarak, Amerikan hükümetinin Vietnam sorununa yönelik attığı adımları yerinde bulup bulmadığına ilişkin soruya Sunay, Amerika'nın bölgede barışçıl bir çözüm bulma çabalarını desteklediğini ve bu yönde çalışmalar yaptığını ifade etmiştir<sup>228</sup>. Tüm bu ifadeler, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Amerika ziyaretinin diplomatik, siyasi ve barış odaklı bir çerçevede gerçekleştiğini göstermektedir. Olaylar arasındaki ilişki ve vurgular, Türk-Amerikan ilişkilerinin önemine ve Sunay'ın barışçıl bir dış politika izleme niyetine işaret etmektedir.

#### 2.1.7.7. Sunay Ford Otomobil Fabrikası'nda

Cumhurbaşkanı, 11 Nisan'da Chicago'daki temaslarını tamamlayarak Michigan eyaletinin Detroit şehrine gelmiştir. Detroit'te, Ford Otomobil Fabrikası'na bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Fabrika önünde Cumhurbaşkanını, Ford Şirketi İdare Meclisi Başkanı Henry Ford II karşılamıştır. Sunay ve beraberindekiler, öncelikle Ford'un dokuz yüz araba üreten atölyelerini gezmişlerdir. Daha sonra, öğle yemeğini fabrikada Henry Ford II ile birlikte yiyen Cumhurbaşkanı aynı zamanda Ford'u Türkiye'ye davet etmiştir<sup>229</sup>. Sunay ile özel olarak görüşen Henry Ford, İstanbul'da büyük bir otomobil sanayisi kurmak için yatırıma hazır olduğunu ifade etmiştir. Bu gelişme, Türk basını tarafından Sunay'ın Amerika ziyaretinin bir başarısı olarak değerlendirilmiştir<sup>230</sup>.

Aynı zamanda, Amerikalı iş adamları, Türkiye'ye yapacakları yatırımları görüşmek amacıyla kendi aralarında bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantının ardından iş adamları, Türkiye'nin güvenilir bir iş ortağı olduğunu vurgulayarak, bu durumun tarım ve turizm sektörlerinde büyük ölçekli yatırımların gerçekleştirilmesini mümkün kıldığını belirtmişlerdir<sup>231</sup>. Toplantıda ele alınan başlıca konular ise kereste ihracı, gelecekteki büyük otomobil sanayisinin temelini oluşturacak bir motor fabrikası tesisi ve turistik yatırımlar olmuştur<sup>232</sup>. Bu durum, Türkiye'nin yatırım yapılabilirliği ve ekonomik potansiyeli hakkında olumlu bir görüş ortaya koymaktadır.

<sup>228</sup> "Sunay "Kore İle Vietnam'ın Şartları Değişik " Dedi ", *Cumhuriyet*, 12.04.1967.

<sup>229</sup> "Sunay Yarın Türkiye'ye Hareket Ediyor ", *Hürriyet*, 13.04.1967.

<sup>230</sup> "Ford İstanbul'da Otomobil Sanayi Kurmak İstiyor", *Hürriyet*, 14.04.1967.

<sup>231</sup> "Ford İstanbul'da Otomobil Sanayi Kurmak İstiyor", *Hürriyet*, 14.04.1967.

<sup>232</sup> "Amerikalı İş Adamları Demirel'i Övdü", *Cumhuriyet*, 14.04.1967.

### 2.1.7.8. Sunay Michigan Eyalet Üniversitesi Tarafından Kendisine Verilen Fahri Doktora Unvanı Töreninde

Cumhurbaşkanı Sunay, iki gün kalacağı New York'a gitmeden önce Michigan'a gelerek Michigan Üniversitesi tarafından kendisine verilen fahri Hukuk Doktorluğu unvanını almıştır<sup>233</sup>. Burada yaptığı konuşmada, öncelikle Michigan Üniversitesi'nin kendisine verdiği Fahri Hukuk Doktora unvanı dolayısıyla teşekkürlerini sunarak, bu seçkin ailenin bir parçası olmaktan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Konuşmasının devamında, Türk milletinin hukuk ve adalet ilkelerini zihinlerinde daima canlı bir şekilde tuttuğunu vurgulayan Cumhurbaşkanı, ülkesinde hukukun devlet işleyişindeki yeri ve önemini "Adalet Mülkün Temelidir" deyiimiyle ifade edildiğini belirtmiştir<sup>234</sup>.

Cumhurbaşkanı, konuşmasında Atatürk'ün uluslararası bağlılık ve dayanışma duygusuna verdiği önemi vurgulayarak, daha Birleşmiş Milletler ve UNESCO gibi kurumlar kurulmadan önce Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'nin kuruluş çalışmaları dâhil olmak üzere cemiyetin her alanında faaliyet göstermesiyle bu duyarlılığın somut bir örneğini sunduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin BM Anlaşması'nın sorumluluklarına bağlı olduğunu belirten Cumhurbaşkanı, insanlığın barış içinde savaştan kaçınarak yaşamasının büyük önem arz ettiğini vurgulayarak, bu noktada Alman filozof Emanuel Kant'ın "Ebedi Barış" adlı eserinden bir pasaj okumuştur. Cumhurbaşkanı, Kant'ın şu sözlerini aktarmıştır: "Bir imha harbi, taraflardan her ikisine de her türlü hukukla birlikte ortadan kaldıracığından, ebedi barışa ancak insan nevinin vasi mezarlığında erişilebilecektir. Bu yüzden böyle bir harbi ve böyle bir harbe sürükleyecek yolları mutlaka yasak saymalıdır." Sunay, Kant'ın bu ifadesinden sonra, dünyadaki bilimsel ilerlemelerin insanlığın yararına kullanılması gerektiğini vurgulayarak, aksi halde ilmin kötülük ve ölüm getirebileceği uyarısıyla konuşmasını sonlandırmıştır<sup>235</sup>.

Cumhurbaşkanı Ayrıca ABD'deki şuna kadar ki edindiği izlenimlerini Anadolu Ajansı'na aktarmış olup Amerikalıların samimiyeti, yapıcı hareket etmeleri ve insan şahsiyetine verdikleri değerin kendisini etkilediğini belirtmiştir<sup>236</sup>. Cumhurbaşkanı Sunay'ın konuşmasının son bölümünde vurguladığı bilimsel ilerlemenin insanlığın yararına kullanılması gerekliliği önemlidir. Bu, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin sadece insanlığın refahını artırmak için değil, aynı zamanda toplumların ve dünyanın genel iyiliği için kullanılması gerektiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, Sunay'ın Amerika'daki izlenimleri paylaşması da önemlidir. Özellikle Amerikalıların samimiyeti, yapıcı tutumları ve insan haklarına verdikleri önem, Sunay'ın

<sup>233</sup> "Cevdet Sunay New York'ta", *Cumhuriyet*, 13.04.1967.

<sup>234</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 51.

<sup>235</sup> Amerika'da On bir Gün, 1968: 54 –55.

<sup>236</sup> "Cevdet Sunay New York'ta", *Cumhuriyet*, 13.04.1967.

Amerika ziyaretinden edindiği olumlu izlenimleri yansıtmaktadır. Bu, Amerikan toplumunun değerlerine ve insan haklarına verdiği önemi vurgulayan bir ifadedir. Bu izlenimler, Sunay'ın ziyareti sırasında Amerika'daki toplumla kurduğu olumlu ilişkilerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

#### 2.1.7.9. Cumhurbaşkanı New York'ta

Cumhurbaşkanı Sunay, Michigan ziyaretini 12 Nisan'da tamamlayarak New York'a gelmiştir<sup>237</sup>. New York Üniversitesi'nin kendisine vereceği Fahri Hukuk Doktorluğu Töreni'ne katılan Sunay, burada yaptığı konuşmada üniversite yönetimine bu unvanı layık gördükleri için teşekkürlerini sunmuştur. Konuşmasının devamında, Türk hukuk sisteminin Türkiye'nin modernleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulayan Sunay, ülkesindeki adalet sisteminin Atatürk'ün Batı ile ilişkilerde kurduğu bir köprü olduğunu değerlendirmiştir<sup>238</sup>. Sunay, Türk hukuk sisteminin Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte değişim içine girdiğini ve miadını yitirmiş kanunların yerine İsviçre, Almanya ve İtalya gibi ülkelere alınan modern hukuk kurallarının kullanıldığını belirtmiştir<sup>239</sup>.

Cumhurbaşkanı, hukuk sistemlerinde yapılan yenileşme kararları doğrultusunda atılan adımlara da değinerek, ülkesinde yargılama usullerinin değiştirilerek daha rasyonel bir hale büründüğünü, hâkimler kadrosunun teşkil edildiğini, anayasa mahkemesinin kurulması ve adalet mensubu üyelere geniş garanti ve haklar tanındığını ifade etmiştir. Sunay, konuşmasının devamında, ülkelerinde eğitime verilen önemin diğer alanlardaki reformların gerisinde kalmadığını belirterek, hukuk ve ekonomi öncelikli olarak iki reform alanı olarak görülmüş olsa da, eğitim ve kültürel değişimlere, modern anlamda eğitim uygulamalarına ve Türk öğrencilerin yabancı ülkelere eğitimlerini sürdürmeleri için gönderilmesine Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren aynı şekilde hassasiyet ve önem verildiğini ifade etmiştir<sup>240</sup>. Son olarak, Cumhurbaşkanı Amerika'da tahsillerini sürdüren Türk öğrencileri hakkında ise, şu anda Türkiye'de yüksek dereceli eğitim olanaklarının kısıtlı olduğunu ifade ederek, Amerikan üniversitelerinin Türk öğrencileri için daha fazla kontenjan arttırması gerektiğini belirtmiştir<sup>241</sup>.

Cumhurbaşkanı, aynı zamanda New York'ta Birleşmiş Milletlerin Asya-Afrika Grubu'na üye devletlerinin temsilcilerini BM teşkilatı merkezinde kabul etmiştir<sup>242</sup>. Burada yaptığı konuşmada, on üç sene sonra bir Türk Devlet Başkanının BM'ye yaptığı ilk ziyaret

<sup>237</sup> “Sunay’ın Amerika Gezi Dün Sona Erdi ”, *Milliyet*, 12.04.1967.

<sup>238</sup> Amerika’da On bir Gün, 1968: 57.

<sup>239</sup> Amerika’da On bir Gün, 1968: 58.

<sup>240</sup> Amerika’da On bir Gün, 1968: 58- 60.

<sup>241</sup> Amerika’da On Bir Gün, 1968: 62.

<sup>242</sup> “Sunay Faydalı Temaslarda bulundum” *Hürriyet*, 15.04.1967.

olduğunu hatırlatarak başlayan Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin BM'nin kurucuları arasında bulunduğunu ifade ederek ülkesinin teşkilatın getirdiği sorumlulukların bilincinde olduklarını ve buna sadık kaldıklarını belirtmiştir. Konuşmasının devamında, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Emperyalizmle mücadelesinin, birçok Asya ve Afrika ülkesinin yabancı devletlerin boyunduruğundan kurtulmak için uğraş verdikleri Milli Mücadelelerinin ilkinin teşkil ettiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin yeni kurulan Asya-Afrika ülkelerine yakınlık gösterdiğini belirten Sunay, bu ülkelerin maruz kaldıkları sömürgecilik ve Apartheid gibi insani değerden yoksun faaliyetlere karşı giriştikleri mücadelelerde Türkiye'nin bu ülkelere destek vererek yanlarında durduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs meselesine de değinen Sunay, dileklerinin bölgede tüm tarafların meşru menfaatlerini koruyan barışçı bir çözüm olduğunu belirtmiştir. Son olarak, zengin ve yoksul ülkeler arasındaki artan farkların kapatılmadığı sürece uluslararası camianın uzun süre barış içinde kalmasının mümkün olmayacağına değinen Sunay, bu hususta sadece BM'nin çalışmalarıyla yetinilmeyip kalkınmak için Bölgesel İş Birliği Teşkilatı şeklinde ortak bir çalışma içerisinde olunması gerektiğini belirtmiştir<sup>243</sup>.

Özetle, Cumhurbaşkanı, ülkesinde hukuk sistemine yapılan yenileşme kararlarının yargılama usullerini daha rasyonel hale getirdiğini ve adaletin sağlanması için önemli adımların atıldığını vurgulamıştır. Ayrıca, hukuk ve ekonomi reformları kadar eğitime de büyük önem verildiği belirtilmiştir. Cumhuriyet döneminden itibaren eğitime hassasiyet ve önem gösterildiği ifade edilmiştir. Türkiye'deki yüksek dereceli eğitim olanaklarının kısıtlı olduğu ve bu nedenle Amerikan üniversitelerinin Türk öğrencileri için daha fazla kontenjan arttırması gerektiği vurgulanmıştır. Bu değerlendirmeler, Cumhurbaşkanı'nın hem iç politikadaki reform çabalarına hem de dış politikadaki aktif rolüne işaret etmektedir.

### 2.1.8. Sunay'ın Yurda Dönüşü

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, New York ziyaretini sonlandırarak Pan Amerikan Hava Yolları'na ait bir uçakla saat 17.40'ta Türkiye'ye dönmüştür<sup>244</sup>. Cumhurbaşkanı'nın uçağı Hareket etmeden önce basına dağıtılan demeçte Cumhurbaşkanı Sunay, Johnson ile gerçekleştirdiği görüşmelerin son derece yapıcı ve verimli geçtiğine inandığını belirtmiş olup Türk-Amerikan ilişkilerinin karşılıklı menfaat ve güvene dayalı olarak daha da gelişmeye devam edeceği noktasında emin olduğunu belirtmiştir. Johnson da Sunay'ın Amerika'dan ayrılmasının ardından bir mesaj yayınlarak, konuk Cumhurbaşkanı'nın ülkelere gerçekleştirdiği ziyaret dolayısıyla şeref duyduklarını ifade etmiş ve bu ziyaret

<sup>243</sup> Amerika'da On Bir Gün, 1968: 63– 66.

<sup>244</sup> Sunay "Görüşmeler Yapıcı Oldu", *Milliyet*, 15.04.1967.

vesilesiyle iki ülke arasındaki dostluk ve iş birliği bağlarının daha da kuvvetlendiğini belirtmiştir<sup>245</sup>.

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, Esenboğa Havalimanı'nda Senato ve Cumhurbaşkanı Vekili İbrahim Şevki Atasagun, Meclis Başkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Bakanlar, Kuvvet Komutanları ve Türkiye'deki yabancı ülke büyükelçileri tarafından karşılanmıştır<sup>246</sup>. Cumhurbaşkanı, ülkeye dönüşünden sonra havaalanı şeref salonunda herhangi bir gazeteci kabul etmemiş ve Anadolu Ajansı ile TRT aracılığıyla bir demeç vermiştir. Demeçte, uluslararası dostlukların, karşılıklı sevgi ve saygı ile devletlerarası ittifakların siyasi realitelere dayanması durumunda değer taşıdığına vurgu yapılmıştır. Cumhurbaşkanı, ziyaretin izlenimlerinin bu açıdan oldukça olumlu ve teyit edici olduğunu ifade etmiştir<sup>247</sup>.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Amerika ziyareti, zamanlama açısından oldukça yerinde ve planlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret ve verilen mesajlar, özellikle Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki iyi ilişkilerin Amerikan kamuoyunda Türkiye'nin ideolojik bir eksen kayması yaşayabileceği gibi gereksiz endişelerine cevap niteliği taşımıştır. İki ülke ilişkilerinin derinliği ve önemi, tarafların birbirlerine yapıcı cümlelerle yaklaşmasını sağlamıştır. Ziyaret, aynı zamanda iki ülkenin uluslararası meselelerde benzer düşünceleri paylaştığını bir kez daha teyit etmiştir. Ancak, Amerika'nın Vietnam meselesinde beklediği askeri desteği Türkiye'den alamaması ve Türkiye'nin de Kıbrıs meselesinde Amerika'dan beklediği desteği görememesi gibi konular da dikkate alınmalıdır. Cumhurbaşkanı Sunay, ziyareti sırasında çeşitli Amerikan bilimsel, teknik ve iktisadi tesisleri ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Bu teknik incelemeler, Türkiye'nin kalkınma hamleleri için önemli bir alt yapı oluşturacaktır. Son olarak, bu ziyaretle Türkiye'nin sadece Sovyet yanlısı ya da sadece Amerikancı bir eksende olmadığı, geçmişten bu yana sürdürdüğü denge siyasetinin başarıyla devam ettirildiğinin dünyaya gösterilmesi açısından son derece başarılı olmuştur.

## 2.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Fransa Gezisi (27 Haziran-4 Temmuz 1967)

### 2.2.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi

Tablo 2.2 Fransa Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo

| SIRA | ADI | SOYADI | UNVAN |
|------|-----|--------|-------|
|------|-----|--------|-------|

<sup>245</sup> “Sunay Faydalı Temaslarda Bulundum”, *Hürriyet*, 15.04.1967.

<sup>246</sup> “Sunay Amerika Gezisinden Ankara'ya Döndü”, *Cumhuriyet*, 15.04.1967.

<sup>247</sup> “Demecini AA ve TRT'ye Verdi”, *Cumhuriyet*, 15.04.1967.

|    |             |             |                                          |
|----|-------------|-------------|------------------------------------------|
| 1  | Cevdet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı                            |
| 2  | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                        |
| 3  | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışışleri Bakanı                         |
| 4  | Amil        | Artüs       | C. Senatosu Üyesi                        |
| 5  | Raif        | Aybar       | Milletvekili                             |
| 6  | Faruk       | Gürler      | K.K. Komutanlığı Kurmay Başkanı Korg.    |
| 7  | Alb. Turgut | Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri               |
| 8  | İlter       | Türkmen     | Dışışleri Bak. Genel Sekreter Yrd        |
| 9  | Melih       | Akbil       | Dışışleri Bak. Batı Dairesi Reisi        |
| 10 | Şefik       | Fenmen      | Dışışleri Bak. Protokol Dairesi Gn. Müd. |
| 11 | Galip       | Balkar      | Özel Kalem Müdürü                        |
| 12 | Alb. Ekrem  | Ungan       | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı K.Yrd.    |
| 13 | Alb. Necati | Gafuroğlu   | Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru            |
| 14 | Oğuz        | Saka        | Cumhurbaşkanlığı Yaveri                  |
| 15 | Tanju       | Ülgen       | Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü    |
| 16 | Nazım       | Gürtekin    | Cumhurbaşkanlığı Koruma Müdürü           |
| 17 | Beyhan      | Cenkoi      | Ankara Gazeteciler Cemiyeti Üyesi        |
| 18 | Ahmet       | Kabaklı     | İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Üyesi      |
| 19 | Cevdet      | Perin       | Haber Gazetesi ve Durum Dergisi          |
| 20 | Ali Şevket  | Birgin      | İzmir Yeni Asır Gazetesi                 |
| 21 | Orhan       | Belet       | Cumhurbaşkanlığı Hizmetlisi              |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/ 208-47-17, (26.6.1967). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-8).

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Fransa gezisi, çeşitli önemli devlet görevlileri ve uzmanlarından oluşan geniş bir heyetle gerçekleştirilmiştir. Bu heyetin içerisinde Dışişleri Bakanı, Cumhurbaşkanlığı başyaveri, askeri yetkililer, gazeteciler ve diğer önemli görevliler bulunmaktadır. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, heyetin en önemli üyelerinden biridir. Fransa gezisi sırasında, diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi ve ikili görüşmelerin yönetilmesi gibi önemli görevler üstlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı başyaveri Alb. Turgut Özbahadır, Cumhurbaşkanı'nın yakın koruması ve organizasyonunun sağlanması gibi önemli sorumlulukları üstlenmiştir. Diğer heyet üyeleri arasında milletvekilleri, askeri yetkililer, gazeteciler ve medya temsilcileri de bulunmaktadır. Bu kişiler, gezinin farklı yönlerini ve sonuçlarını ele almak üzere farklı perspektifler sunmuşlardır. Genel olarak, heyetin çeşitli alanlarda uzmanlaşmış ve farklı görevler üstlenmiş bir grup olduğu görülmektedir.

### 2.2.2. Sunay'ın Ankara'dan Ayrılışı ve Fransa'ya Gelişi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve eşi Bayan Sunay, 27 Haziran tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün resmi daveti üzerine altı günlük bir ziyaret için sabah saat 9.30'da Esenboğa Havaalanı'na geldiler. Havaalanında Aralarında Senato ve Millet Meclisi Başkanları, Başbakan Demirel, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ve eşi, Genel Kurmay Başkanı, Ankara'da bulunan bakanlar, kuvvet komutanları ve yabancı ülke temsilcileri de hazır bulunarak<sup>248</sup> Cumhurbaşkanını uğurlamışlardır<sup>249</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın, 1867'de Sultan Abdülaziz'in III. Napolyon'un daveti üzerine Fransa'ya gerçekleştirdiği ziyaretten yaklaşık bir asır sonra Fransa'ya gerçekleştirdiği ziyaret, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde yeni bir döneme girdiği şeklinde değerlendirilmiştir<sup>250</sup>. Bu ziyaret, Türk-Fransız ilişkilerinin tarihinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmiş ve Türkiye'nin Batı ile olan bağlarını güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyareti, Türkiye'nin uluslararası alanda daha etkin ve aktif bir rol üstlenme çabalarının bir yansıması olarak da değerlendirilmiştir.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, uçağa binmeden önce Fransa Devlet Başkanı General De Gaulle ile görüşecek olmaktan duyduğu memnuniyeti ifade eden bir demeç vermiştir. Bu demeçte, Türk ve Fransız milletlerinin egemenlik, hürriyet, demokrasi ve barış ideallerine samimi bir inançla bağlı olduğu vurgulanmıştır. Sunay, Türk ve Fransız milletleri arasında çeşitli alanlarda mevcut köklü ve sıkı ilişkilerin, bu ziyaret kapsamında Fransız yetkilileriyle

<sup>248</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-8.

<sup>249</sup> “Sunay Paris’e Gitti”, *Ulus*, 28.06.1967.

<sup>250</sup> “Sunay Yarın Fransa’ya Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 26.06.1967.

yapılacak temaslar sonucunda daha da güçleneceğine inandığını ifade etmiştir<sup>251</sup>. Bu ifadeler, Sunay'ın Türk-Fransız ilişkilerinin gelişimine yönelik umut ve güvenini yansıtmaktadır.

De Gaulle Fransa'sı Türkiye'ye büyük önem vermiştir. De Gaulle daha 1958'de Başbakanlık görevindeyken Türkiye'nin Fransız Büyük Elçisi Ferudun Cemal Erkin'e "Türkiye'nin Orta Doğu'da öbür ülkelerden farklı olarak tam anlamda tek devlet olduğunu belirtmiştir." 1965'te ise Fransız Lider, güven mektubunu sunmaya gelen Büyük Elçi Namık Yolga'ya iki ülke arasındaki dostluktan söz ederek beraberinde Türkiye'nin dünya barışı için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ifade etmiştir. De Gaulle aynı zamanda kişisel olarak Atatürk'e hayranlık besleyen bir devlet başkanıydı<sup>252</sup>. Bu ifadeler, Sunay'ın Fransa'yı ziyareti öncesi De Gaulle'ün Türkiye'ye karşı bakış açısını göstermesi açısından önemli görülmelidir.

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyetin taşıdığı özel uçak, saat 15.00'te Orly Havaalanına iniş yapmış ve burada General De Gaulle ve eşi tarafından karşılanarak kendilerine "hoş geldiniz" denilmiştir<sup>253</sup>. Bu karşılama töreninin ardından iki başkan, basına bir demeç vermiştir. İlk konuşmayı yapan De Gaulle, özetle şu ifadeleri kullanmıştır:

Bugün ziyaret ettiğiniz Fransa, bir dizi zorlu deneyimlerin ardından tam bir yenilenme sürecindedir ve diğer ülkeler arasında özellikle uzun zamandır derin ve dostça bir takdirle yaklaştığı Türkiye'nin ilerlemesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Paris'e ulaştığınız bugün, dünya ve özellikle Türkiye'nin önemli bir konuma sahip olduğu Doğu, ciddi krizlerle karşı karşıyadır ve bu koşullar altında tüm insanların denge, ilerleme ve barış içinde yaşamalarına hizmet etmeye ve bunun için harekete geçmeye teşvik etmektedir. Bu nedenle, Sayın Başkan, buluşmamızın ve görüşmemizin ne kadar önemli olabileceğini ifade etmek istiyorum. Yaşasın Türkiye<sup>254</sup>.

Sunay, De Gaulle'ün konuşmasına cevaben özetle şunları ifade etmiştir:

Türk Milleti, Fransız halkının yapıcı zekâsıyla sanat ve bilim alanlarındaki başarılarına her zaman hayranlık duymuştur. İki ülke arasındaki dostluk ve takdir duyguları yüzyıllardır var olup zamanın etkilerine dayanmaktadır. Bu nedenle, kendisini Fransız topraklarında yabancı hissetmediğini ifade etmektedir. Görüşmelerimizde ele alınacak hayati konuların, Fransa ile Türkiye arasındaki geleneksel dostluğu daha da güçlendireceğine inanmaktayım. Yaşasın Fransa<sup>255</sup>.

General De Gaulle'ün konuşmasında özellikle Orta Doğu'daki sorunlara vurgu yapması, ziyaretin zamanlamasının uygunluğunu vurgulaması ve gerçekleştirilecek görüşmelerin bölge

<sup>251</sup> "Sunay'ın Sözleri", *Ulus*, 28.6.1967.

<sup>252</sup> Soysal, 1987: 952-953.

<sup>253</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-9.

<sup>254</sup> "De Gaulle'ün Konuşması", *Milliyet*, 28.06.1967.

<sup>255</sup> "De Gaulle'ün Konuşması", *Milliyet*, 28.06.1967.

için taşıdığı önemin altını çizmesi kuşkusuz Türk tarafına ziyaretin stratejik önemini hissettirmek amacıyla seçilmiş ifadelerdir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın konuşmasında ise daha çok geleneksel dostluk ve Fransa ile olan ikili ilişkilerin Türkiye için taşıdığı anlam üzerinde durulmuş, resmi görüşmeler öncesinde taleplerin karşılanması noktasında daha yumuşak bir üslup tercih edilmiştir.

Karşılıklı konuşmaların ardından iki devlet başkanı, havaalanında düzenlenen törende önce iki ülke milli marşlarını dinlemiş ve ardından şeref kıtasını denetlemişlerdir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Fransa ziyaretine, burada yaşayan Türkler yoğun ilgi göstermiştir. Yaklaşık iki yüz kadar Türk, Sunay'ı havaalanında karşılayarak tezahüratlarda bulunmuşlardır. Gerçekleştirilen törenlerin ardından Cumhurbaşkanı Sunay ve De Gaulle, Orly Havaalanından ayrılarak Sunay ve eşinin ziyaretleri boyunca ikamet edecekleri Dışişleri Bakanlığı Köşkü'ne geçmişlerdir<sup>256</sup>.

### **2.2.3. Birinci Türkiye-Fransa Görüşmesi ve De Gaulle'ün Sunay Şerefine Verdiği Yemek**

Quai d'Orsay'de kendisine ayrılan ikametgâhta kısa bir süre dinlendikten sonra Cumhurbaşkanı Sunay, kendisine tahsis edilen bir otomobil ile Elysee Sarayı'na hareket etmiştir. Kapıda De Gaulle tarafından karşılanan Sunay, yaklaşık kırk beş dakika boyunca Fransız liderle bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu kısa görüşmenin içeriğinin ağırlıklı olarak Orta Doğu buhranı üzerine olduğu bildirilmiştir<sup>257</sup>. Gerçekleştirilen bu görüşmenin ardından Cumhurbaşkanı Sunay, Meçhul Asker Abidesini ziyaret ederek abideye bir çelenk bırakmıştır. Sunay ve De Gaulle arasındaki resmi görüşmelerin ikinci aşamasının ertesi gün devam edeceği belirtilmiştir; bu görüşmede özellikle Orta Doğu, Kıbrıs, Türk-Fransız ilişkileri, Vietnam, NATO ve Avrupa Güvenliği konularının ele alınacağı ifade edilmiştir<sup>258</sup>.

Elysee Sarayı'nda düzenlenen yemekte konuşan Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, Kıbrıs meselesine temas ederek, "Kıbrıs'ta Türklerin Türk, Rumların da Rum kalmalarına hiçbir şeyin engel olmaması gerektiğini" ifade etmiştir. Ayrıca De Gaulle, konuşmasında Orta Doğu olaylarının Türk-Fransız yakınlaşmasını zorunlu kıldığını, Washington, Moskova ve Pekin'in tahakküm hırslarından bahsederek milletlerin kendi kaderlerini belirlemeleri gerektiğini vurgulamıştır<sup>259</sup>. De Gaulle ayrıca Amerika'nın Vietnam'dan çekilmesi çağrısını yenileyerek

<sup>256</sup> "Türkler'in Tezahüratı", *Cumhuriyet*, 28.06.1967.

<sup>257</sup> "45 Dakikalık İlk Görüşme", *Cumhuriyet*, 28.06.1967.

<sup>258</sup> "Sunay De Gaulle ile Görüştü", *Milliyet*, 28.06.1967.

<sup>259</sup> "De Gaulle Kıbrıs için Federasyonu Benimsiyor", *Milliyet*, 29.06.1967.

Güneydoğu Asya'daki "faciaya" son verilmesi gerektiğini ve her milletin kendi kendine yönetimini sağlamasını istemiştir<sup>260</sup>.

General'in konuşmasına yanıt olarak, Cumhurbaşkanı Sunay, Kıbrıs meselesine vurgu yapmış ve Türkiye'nin bu konuda barışçıl, adil ve her iki cemaatin temel haklarını koruyacak bir çözüm yolu aradığını ifade etmiştir. Türkiye'nin bu yolda ilerlemeye devam edeceğini ve hiçbir tarafın anlaşmazlığı vahimleştirecek sorumlulukları üstlenmeyeceğini umduğunu belirtmiştir<sup>261</sup>. Orta Doğu'daki olayların dünyayı felaketin eşiğine getirdiğini hatırlatan Sunay, Türk Hükümeti'nin Fransa'nın Orta Doğu'daki hedeflerini iyi bildiğini ve Türkiye'nin siyasetinin aynı düşünceden ve endişelerden ilham aldığını belirtmiştir<sup>262</sup>. Konuşmasını Türk ve Fransız heyetleri arasındaki dostane ilişkilerin güçlenmesini sağlayacağına inandığını ifade ederek sonlandırmıştır<sup>263</sup>.

İki devlet başkanının demeçlerine bakıldığında, Türkiye ve Fransa'nın bölgesel ve ikili ilişkilerde benzer bakış açılarına sahip oldukları görülmektedir. Orta Doğuda yaşanan hadiselerden dolayı iki ülkenin birbirleriyle yakınlaşmasının bir zorunluluk olarak gösterilmesi bölgede barış ve istikrarı sağlama noktasında iletişim kanallarının daima açık tutulması noktasında ortak düşünceye sahip olduklarını yansıtmaları açısından önemli görülmelidir. Özellikle Kıbrıs meselesi gibi Türkiye için önemli bir konuda, Fransa'nın Türkiye'nin arzuladığı adada iki toplumlu bir çözüme destek vermesi ve bunu çözüm yolunun bir parçası olarak göstermesi, Türkiye'nin elini güçlendirmesi açısından son derece önemlidir. Bu tutum, Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki çözüm arayışlarını destekleyerek, uluslararası alanda daha etkili bir konum elde etmesine katkı sağlamaktadır.

#### 2.2.4. Sunay'ın Fransa'daki Türklerle Buluşması ve Paris Belediye'sini Ziyareti

Cumhurbaşkanı Sunay, Fransa ziyaretinin ikinci gününde (28 Haziran), tadilatı tamamlanmış olan Türk Büyükelçiliği'nde burada yaşayan Türkler ve öğrencilerle bir araya gelmiştir. Yaklaşık bir saat süren görüşme boyunca Sunay, Fransa'da eğitimlerini sürdüren Türk gençleriyle yakından ilgilenerek karşılaştıkları sorunları dinlemiştir. Elçilikten ayrılırken Türk Kulübü Başkanı tarafından altından yapılmış bir tabaka hediye edilmiştir. Saat 12:30'da Cumhurbaşkanı ve eşi, ikamet için ayrılan Devlet Misafirhanesine geri dönerek burada bulunan Yabancı Misyon Şeflerini kabul etmişlerdir. Bu kabul merasiminin ardından Cumhurbaşkanı,

<sup>260</sup> "De Gaulle'ün Dün Geceki Dikkate Değer Konuşması", *Cumhuriyet*, 28.06.1967.

<sup>261</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-10.

<sup>262</sup> "De Gaulle Kıbrıs İçin Federasyonu Benimsiyor", *Milliyet*, 29.06.1967.

<sup>263</sup> "Sunay-De Gaulle Ortak Bildirisi Yayınlanmayacak", *Cumhuriyet*, 29.06.1967.

Fransız Milli Meclisi'ni ziyaret etmiş ve burada Türk-Fransız grubu üyeleriyle kısa bir görüşme gerçekleştirmiştir<sup>264</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, saat 13.15'te Fransa İçişleri Bakanı ile birlikte Paris Belediyesi'ni ziyaret etmiştir. Sunay, burada Paris Valisi, Belediye Başkanı Michael Caldaques ve Emniyet Müdürü tarafından kapıda karşılanmıştır<sup>265</sup>. Belediye Sarayı önünde düzenlenen törende konuşan Belediye Başkanı Michael Caldaques, Türkiye ile Fransa arasındaki dostluğa vurgu yaparak Paris Belediye Sarayı'nın temelini bu dostluğun temeliyle aynı dönemde atıldığını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay da yaptığı konuşmada, Paris'in muhteşem güzelliğinden bahsederek iki ülke arasındaki dostluğun olumlu sonuçlarına değinmiştir<sup>266</sup>.

Bu ziyaretin sonucunda, Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin daha da güçlenerek ilerleyeceği ve ortak çıkarların korunması adına yapılan iş birliğinin devam edeceği öngörülmektedir. Ayrıca, Türk ve Fransız toplumları arasındaki kültürel ve sosyal ilişkilerin de artarak devam edeceği öngörülmektedir.

#### 2.2.5. İkinci Türkiye-Fransa Görüşmesi ve Yayınlanan Ortak Bildiri

29 Haziran sabahı saat 10.15'te Elysee Sarayı'nda Bakanlar Kurulu toplantı salonunda gerçekleşen ikinci Türk-Fransız resmi görüşmeleri, yaklaşık üç saat on beş dakika sürmüştür. Görüşmelerin ilk yarım saati boyunca De Gaulle ve Sunay arasında özel bir görüşme yapılmıştır. Fransız heyetinde Başbakan Pompidou, Dışişleri Bakanı Couve de Murville ve Bakanlık Genel Sekreteri, Fransa Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Desdroziers, Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Gontron De Junial ve Fransız Müşavirler yer almıştır. Türk heyetinde ise Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı İlter Türkmen, Dışişleri Bakanlığı Batı Dairesi Genel Müdürü Melih Akbil ve Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Nurettin Vergin bulunmuştur<sup>267</sup>.

Toplantıda öncelikli olarak Türk-Fransız ikili ilişkileri ele alınmış ve her iki ülkenin siyasi alanda herhangi bir sorun yaşamaması nedeniyle ekonomik ve kültürel ilişkilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca, Orta Doğu sorunu üzerinde durularak Türkiye ve Fransa'nın bölgede arabuluculuk görevi üstlenebilecekleri hususunda anlaşmaya varılmıştır. Kıbrıs konusunda ise iki ülkenin yetkililerinin benzer yaklaşımları olduğu belirtilmiştir. Uluslararası sorunlar da ele alınmış ve Türk yetkililerin Fransa'nın Amerika'yı suçlayan görüşüne (Vietnam meselesi kastedilmekte) katılmadığı, NATO konusunda ise tarafların

<sup>264</sup> "Türk Kolonisi", *Cumhuriyet*, 29.06.1967.

<sup>265</sup> "Paris Belediyesinde", *Cumhuriyet*, 28.06.1967.

<sup>266</sup> "Belediye Sarayında", *Cumhuriyet*, 28.06.1967.

<sup>267</sup> "Fransa İle Aramızdaki İş Birliği Arttırılıyor", *Hürriyet*, 30.06.1967.

savunma birliğinin önemini vurguladığı ifade edilmiştir<sup>268</sup>. Türkiye'nin Vietnam meselesinde Fransa kadar sert tenkitlerde bulunmamasının, Amerika ile olan ilişkilerde bir zafiyet yaşanmaması için atılmış bir adım olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Fransa makamlarıyla gerçekleştirilen resmi görüşmelerin ardından Türkiye'nin Dışişleri Sözcüsü, herhangi bir ortak bildirinin yayınlanmayacağını açıklamıştır. Fransa'nın devlet geleneğinde ortak bildiri anlayışının olmadığı belirtilmiş, ancak Cumhurbaşkanı Sunay'ın Fransa'ya gerçekleştirdiği tarihi ziyaret ve Fransız lider De Gaulle'ün arzusu doğrultusunda bu uygulamanın kaldırıldığı ifade edilmiştir. İki liderin son görüşmesinin ardından Ankara ve Paris, eş zamanlı olarak bir ortak bildiri yayınlamıştır<sup>269</sup>. Bildiride, Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkilere vurgu yapılmış ve karşılıklı iş birliği ve dostluk mesajları verilmiştir. Ayrıca bildiride, Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'nin Türkiye'yi en kısa sürede ziyaret edeceğinin belirtildiği ve Avrupa meselelerine ilişkin görüşlerin yer aldığı ifade edilmiştir. Bildiride, her iki tarafın da Kıta Avrupa'sındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve yumuşama politikalarından olumlu sonuçlar elde edildiğini vurguladığı ve Avrupa'yı hala bölen sorunlara çözüm bulunması gerektiği kanaatine varıldığı belirtilmiştir<sup>270</sup>.

Metinde, Orta Doğu ve Kıbrıs meselelerine ilişkin şu ifadelere yer verilmiştir: İki hükümet, Orta Doğu ile ilgili olarak aynı endişeleri paylaşmaktadır. İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki mevcut sorunların, askeri çatışmalar sonucunda daha da kötüleşmesi endişesiyle karşılanmaktadır. Her iki hükümet de askeri müdahaleler sonucunda gerçekleşen toprak işgallerinin kabul edilemez olduğu görüşündedir<sup>271</sup>. Kıbrıs'a ilişkin bölümde ise Fransa ilk kez adada iki toplumun varlığından bahsetmektedir. Kıbrıs paragrafında, Cumhurbaşkanı Sunay Kıbrıs'taki duruma değinmiş ve Türkiye'nin bu meseleye ilişkin tutumunu açıklamıştır. General De Gaulle ise bu açıklamaları olumlu karşılayarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili görüşmelerin, adadaki iki toplumun haklarına saygı gösteren adil bir çözümle sonuçlanmasını umut etmektedir şeklinde ifade edilmiştir<sup>272</sup>.

Bildiride vurgulanan son nokta ise Türkiye ve Fransa'nın ekonomik ve kültürel alanlardaki iş birliğini artırma isteğidir. Bu bağlamda, iki ülkenin kültür ve dillerinin karşılıklı olarak öğretilmesi için gösterdikleri arzunun daha da güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay ve General De Gaulle, bu konuda kararlı olduklarını belirtmişlerdir<sup>273</sup>.

<sup>268</sup> “Sunay İle De Gaulle Orta Doğu Buhranı Konusunda Görüş Birliğine Vardı”, *Milliyet*, 1.07.1967.

<sup>269</sup> “Fransa’da Kıbrıs’ta İki Cemaatin Varlığını Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 1.07.1967.

<sup>270</sup> “Fransa’da Kıbrıs’ta İki Cemaatin Varlığını Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 1.07.1967.

<sup>271</sup> “Türk-Fransız Ortak Bildirisinde Kıbrıs’ta İki Cemaat Olduğu Belirtildi”, *Hürriyet*, 1.07.1967.

<sup>272</sup> “Kıbrıs”, *Cumhuriyet*, 1.07.1967.

<sup>273</sup> “İlişkiler”, *Milliyet*, 1.07.1967.

Sonuç olarak, Türkiye ve Fransa arasındaki ikinci resmi görüşmeler, çeşitli önemli konuların ele alındığı ve karşılıklı anlayışın sağlandığı verimli bir toplantı olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerde siyasi alanda herhangi bir sorun yaşanmaması, ekonomik ve kültürel alanlardaki iş birliğinin geliştirilmesine odaklanılmasını sağlamıştır. Bu çerçevede iki liderin kültür ve dillerin karşılıklı olarak öğretilmesi noktasında ortaya koydukları kararlılık bu doğrultuda ileriye yönelik adımların atılacak olması açısından önemli görülmelidir. Bildiride Orta Doğu'daki duruma ilişkin ortak endişelerin paylaşılması ve İsrail'in haksız toprak kazanımına karşı verilen tepkinin Batılı bir ülke tarafından vurgulanması, Türkiye'nin Orta Doğu'daki ülkeler nezdinde itibarını artırıcı bir başarı olarak nitelendirilebilir. Ayrıca, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak, daha önce dolaylı da olsa ifade ettikleri adada federatif ve bağımsız bir ülke önerisinin ortak bildiriye yansıtılmadığı gözlemlenmektedir. Yalnızca "iki toplumlu" ve "karşılıklı haklara saygı" çerçevesinde çözüm önerisi klasik bir ifade tarzı olarak sürdürülmüştür. Bu görüşmelerin ardından yayınlanan ortak bildiri, Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi ve dostluğun pekiştirilmesi yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

#### **2.2.6. Fransız Basınında Geziye İlişkin Yazılar ve Fransız Dışişleri Bakanının Türk Gazetecilerle Buluşması**

Le Figaro Gazetesi yazarlarından Jacques M.J. Ogliastro tarafından kaleme alınan haberde, Cumhurbaşkanı Sunay'ın hayatına dair kesitler sunulmuş ve Türkiye ile Fransa arasındaki tarihi ilişkilerin kronolojisi incelenmiştir. Haberde, iki ülkenin sekiz yüz seksen yıl önce I. Haçlı Seferleri sırasında karşı karşıya geldiği ancak o dönemde birbirleriyle savaş halinde olduklarına dikkat çekilmiştir. İlerleyen dönemlerde, I. François ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde gelişen ilişkilerin vurgulanmasıyla birlikte, I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle bu ilişkilerin bir süre sekteye uğradığı belirtilmiştir. Ancak günümüzde, iki ülke arasındaki ilişkilerin mükemmel seviyede olduğu vurgulanmıştır. Gazete, Cumhurbaşkanı Sunay'dan övgüyle bahsederek, Türkiye'de demokrasinin yeniden tesis edilmesi için yoğun çaba harcadığını ve ordunun siyaset dışında kalması için mücadele verdiğini ifade etmiştir<sup>274</sup>.

La Aurore Gazetesi'nden Henri Benazet'in Türk ve Fransız liderler arasındaki gerçekleştirilen görüşmelerin ekonomik ve kültürel ilişkilere katkı sağlayacağını belirttiği haberin devamında, Türk Dış Politikası üzerinde odaklanılarak, bu alanda sergilenen şeffaflık ve olgunluğun uluslararası toplum tarafından desteklenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Kıbrıs

<sup>274</sup> "Le Figaro", *Cumhuriyet*, 30.07.1967.

konusuna da değinilen haberde, Türkiye'nin Orta Doğu'da önemli bir denge unsuru olabileceği vurgulanmış, ancak Yunanistan ile var olan anlaşmazlığın aşılması gerektiği belirtilmiştir<sup>275</sup>.

Combat Gazetesi ise geziye ilişkin bir makale kaleme alarak Türk Dış Politikası'nı övgüyle ele almıştır. Makalede, De Gaulle ve Sunay arasındaki görüşmelerin olumlu bir hava içinde başlayacağı ifade edilmiştir<sup>276</sup>. Paris Press Gazetesi, geziye dair haberinde öncelikle De Gaulle ve Sunay arasında gerçekleştirilen ikili görüşmelere odaklanarak başlamıştır. Gazete, Cumhurbaşkanı Sunay'a Fransızlar tarafından gösterilen yoğun ilgiye de değinerek, bu durumu "samimiyetten daha ileri bir uzanış" olarak değerlendirmiştir. La Croix Gazetesi ise bir Türkiye haritası yayınlayarak altına "Medeniyetlerin Beşiği Türkiye" başlığı atmış ve haberinde Türkiye'nin iktisadi alanda gösterdiği gelişmeler ile elde ettiği başarıları vurgulamıştır. Le Monde Gazetesi, Sunay'ın Fransa'da bulunmasının iki ülke arasındaki dayanışma ve iş birliğinin artırılmasına sebep olacağı temennisinde bulunmuştur. Gazete, Fransız ve Türk dış politikaları üzerinde durarak, iki ülkenin dış politikasının benzer bir yapıda olduğunu belirtmiştir<sup>277</sup>.

Yukarıda belirtildiği üzere, Fransa'nın önde gelen gazeteleri, geziye ilişkin yazdıkları haber ve makalelerde Cumhurbaşkanı Sunay'a yoğun bir iltifatta bulunarak Cumhurbaşkanı'na duydukları saygıyı açıkça ifade etmişlerdir. Ayrıca, gazeteler Sunay ile De Gaulle arasında gerçekleştirilecek görüşmelerin önemini iyi kavramışlar ve bu görüşmelerin sonucunda iki ülkenin hem iktisadi hem de kültürel alanlarda önemli kazanımlar elde edeceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Bu yazılar, görüşme öncesi olumlu bir hava yaratmıştır.

Bunun yanı sıra, gazeteler Türkiye'nin son dönemde (Sunay dönemi kastedilmektedir) dış politikasında yakaladığı şeffaflık ve başarıları vurgulayarak, bu alandaki gelişmelerin Fransız medyası tarafından övgüyle karşılandığını göstermişlerdir. Son olarak, Fransız medyası bu ziyaret vesilesiyle iki ülke arasındaki dostluğun ve dayanışmanın daha da artacağına inanarak, iki ülkenin sağlayacakları başarılarla olan inançlarını yinelemiş ve güvenlerini tazelemişlerdir.

Fransa Dışişleri Bakanı Coure De Muruille, Cumhurbaşkanı Sunay'ın gerçekleştirdiği ziyaret dolayısıyla Fransa'ya gelen Türk gazetecileri makamında kabul ederek basını yönlendirdiği soruları yanıtlamıştır. Fransız Bakan'a yöneltilen sorulardan biri, bu ziyaretin kısa süre içinde iktisadi ve siyasi sonuçları olup olmayacağıdır. Bakan, verdiği cevapta iki ülkenin siyasi ilişkilerinin sıkı bir şekilde devam edeceğini belirtmiş ve iktisadi alanda yeni bir gelişme olmadığını, ancak uluslararası anlaşmalar ve iş birlikleri çerçevesinde iki ülkenin temas halinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir soruda ise, Orta Doğu'daki mevcut siyasi krizin çözümü için

<sup>275</sup> "Aurare", *Cumhuriyet*, 30.07.1967

<sup>276</sup> "Fransız Gazeteleri Dış Politikamızı Olumlu Karşılıyor", *Hürriyet*, 29.06.1967

<sup>277</sup> "De Gaulle Sunay'ı Alanda Karşıladi", *Cumhuriyet*, 28.06.1967.

Türkiye ve Fransa'nın müşterek hareket edebilir mi sorusu yöneltmiştir. Bakan, bu çözümün uzun zaman alabileceğini belirtmiş ve iki ülkenin bu meseleye yönelik bakış açılarının benzer olduğunu ifade etmiştir. Son olarak bir gazeteci De Gaulle'nin Kıbrıs'ta Türklerin Türk Rumların Rum olarak kalmasında herhangi bir problem yok şeklindeki ifadesi hatırlatılarak bölgede federatif bir yapının Fransa tarafından desteklendiği şeklinde bir yorumda bulunulabilir mi Sorusu üzerine Bakan, herhangi bir sistem üzerinde odaklanmadıklarını belirtmiş ve adada her iki tarafın da devletler hukuku çerçevesinde bir arada yaşamasının önemli olduğunu vurgulamıştır<sup>278</sup>. Bu yanıt, önceden belirsizliğini koruyan soruya net bir dille yanıt verilerek meseleye nihai bir açıklık getirmiştir.

### 2.2.7. Cumhurbaşkanı Sunay ve De Gaulle'ün Beraber İzledikleri Bale Gösterisi

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Elysee Sarayı'nda gerçekleştirilen resmi görüşmelerin ardından Devlet Bakanı Schuman tarafından düzenlenen ziyafete iştirak etmiştir. Akşam ise Sunay Çifti, Fransız lider ve eşi onuruna, yeni restore edilen Türk Büyükelçiliği'nde bir akşam yemeği vermiştir. Bu ziyafetin ardından iki başkan ve beraberlerindeki heyet, Viktor Hugo'nun "Notre Dame de Paris" eserinden iki perde şeklinde düzenlenen bale gösterisini izlemek üzere Opera binasına gitmiştir. Opera binası önünde, Devlet Bakanı Maurice Schuman ve Milli Lirik Tiyatrolar Genel Müdürü Georges Suric tarafından iki lider ve eşleri karşılanmıştır. Bu karşılamanın ardından iki başkan ve eşleri, şeref locasına hareket etmiştir. Locanın giriş kısmında ise iki küçük balerin, Bayan Sunay ve Bayan De Gaulle'e birer çiçek takdim etmek üzere hazır bulunmuştur<sup>279</sup>.

Gösteriyi izlemeye gelen Fransızlar, şeref locasına giriş yapan Devlet Başkanlarını ayağa kalkarak selamlamışlardır. Gösteriye başlamadan önce salon, iki ülkenin Milli Marşları'nın çalınmasıyla açılmış ve ardından perdeler açılarak oyun başlamıştır. Perde arasında, Devlet Başkanları, eşleri ve refakatçileri opera kütüphanesine geçmiş ve burada bulunan balerinler ve oyuncularını tebrik etmişlerdir. General De Gaulle Cumhurbaşkanı Sunay'a balenin iki yıldızı olan Claire Motte ve Cyril Afanssof'u takdim etmiş ve Esmeralda ile Quasiudo'yu canlandıran sanatçılara "Bu oyunu çok severim, klasik hatları muhafaza etmekle beraber bize modern bir bale gösterdiniz demiştir". İki Lider oyunun ikinci ve son bölümünü izlemeye dönmeden önce Opera Müzesini ziyaret ederek 1836 yılında Esmeraldo Göstersi için yapılmış olan afişi görme fırsatı bulmuşlardır<sup>280</sup>.

<sup>278</sup> "Fransa Dışişleri Bakanı'nın Toplantısı", *Ulus*, 1.07.1967.

<sup>279</sup> "Sunay'ın Ziyaretinin Resmi Kısmı Bitti", *Ulus*, 1.07.1967.

<sup>280</sup> "Sunay'ın Ziyaretinin Resmi Kısmı Bitti", *Ulus*, 1.07.1967.

Cumhurbaşkanı Sunay, Fransa'daki üç günlük resmi temaslarının ardından ziyaretinin diğer üç günlük bölümüne başlamadan önce, eşi Bayan Sunay ile birlikte Elysee Sarayı'na giderek De Gaulle ve eşi ile vedalaşmıştır<sup>281</sup>. Bay ve Bayan Sunay, Fransa içinde sırasıyla Tours, Pau ve Toulouse şehirlerine bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir<sup>282</sup>. Cumhurbaşkanı ve Eşinin katıldıkları bu kültürel etkinlikler, aynı zamanda birçok Fransız şehirlerini ziyaret etmeleri ve oradaki insanlarla yüz yüze görüşmeleri Türk-Fransız ilişkilerinin geliştirilmesine ve dostluğun pekiştirilmesine şüphesiz katkıda bulunmuştur.

### 2.2.8. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Yurda Dönüşü

Cumhurbaşkanı Sunay, Fransa'ya gerçekleştirdiği resmi ve özel ziyaretlerin ardından, eşiyle birlikte Toulouse Blagnac Havaalanı'na yerel saatle 13.30'da gelmiş ve Türk Hava Yolları'na ait D.C.6 tipi uçakla Türkiye'ye hareket etmiştir. Havaalanında, Cumhurbaşkanı Sunay'ı Toulouse Valisi, Bölge Emniyet Müdürü, Garnizon Komutanı, Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Nurettin Vergin ve Marsilya Başkonsolosu Dişlioğlu uğurlamışlardır<sup>283</sup>.

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyeti taşıyan uçak, saat 20.32'de yurda dönüş yapmıştır. Havaalanında, Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyeti, Senato Başkanı, Başbakan Süleyman Demirel ve Bayan Demirel, CHP Genel Başkanı ve Ana Muhalefet Lideri İsmet İnönü ve Bayan İnönü, Genel Kurmay Başkanı, Bakanlar ve Kuvvet Komutanları tarafından karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı, basına verdiği demeçte, Fransız liderle gerçekleştirdiği görüşmelerin Orta Doğu'daki çatışmaların hemen ardından gerçekleştiğini belirterek, bu sebeple Orta Doğu meselesini öncelikli olarak ele aldıklarını ifade etmiştir. Bölgede kuvvet kullanmanın, toprak elde etmek için bir araç olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı, General De Gaulle ile ulusların meşru hak ve menfaatlerinin korunması konusunda mutabık kaldıklarını belirtmiştir<sup>284</sup>. Bu ifadeler, Türkiye'nin dış politikasının temel prensiplerini ve Orta Doğu'daki barış ve istikrarın sağlanması için takip edilen yaklaşımı yansıtmaktadır.

Cumhurbaşkanı Sunay, konuşmasında Kıbrıs sorununa da temas ederek, Kıbrıs meselesini General De Gaulle'ye tüm yönleriyle aktardığını ve Fransız liderin bu konuya adil bir bakış açısıyla yaklaşarak Kıbrıs davasına anlayış gösterdiğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, son olarak, bu ziyaretin Türkiye ve Fransa arasındaki tarihi dostluk ilişkilerinin yeniden canlanması ve güçlenmesi açısından özel bir fırsat sunduğunu

<sup>281</sup> "Sunay'ın Gezisi", *Milliyet*, 1.07.1967.

<sup>282</sup> "Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Eşi Tours'a Hareket Etti", *Ulus*, 1.07.1967.

<sup>283</sup> "Sunay Yurda Dönüyor", *Ulus*, 4.07.1967.

<sup>284</sup> "Sunay Yurda Döndü", *Cumhuriyet*, 4.07.1967.

belirtmiştir<sup>285</sup>. Bu ifadeler, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinliğine vurgu yapmakta ve gelecekteki iş birliği ve dostluk potansiyelini güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Sultan Abdülaziz'den yüz yıl sonra gerçekleştirdiği bu ziyaret, Batı ile ilişkilerde yeni bir dönemi hedeflediğini ve bunu Fransa ziyaretiyle hayata geçirdiğini göstermektedir. Cumhurbaşkanı, Fransa'da bulunduğu süre boyunca mevkidaşı General De Gaulle ile birlikte, özellikle Kıbrıs ve Orta Doğu meselesi gibi bölgesel ve uluslararası konular üzerinde yoğun bir şekilde çalışmıştır. Arap-İsrail savaşında İsrail'in haksız toprak kazanımlarına karşı Fransız makamlarından bu ülkeye bir tepki almayı başarmıştır. Ayrıca, Fransız lider De Gaulle'nin ifadelerinden yola çıkarak, Kıbrıs'ta iki cemaatli Federal bir devlet düşüncesinin Fransız yetkililer arasında gündemde olduğu ve destek gördüğü çıkarımı yapılabilmekte olup bu ise ziyaretin etkili geçtiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Sunay'ın gerçekleştirdiği ziyaret, iki ülke ilişkileri başta olmak üzere birçok alanda başarıyla tamamlanmış ve gelecekte Batı ülkelerine gerçekleştirilecek ziyaretlerde de etkisini hissettirecektir.

### 2.3. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere Gezisi (1-8 Kasım 1967)

#### 2.3.1. Sunay'a Refakat Edecek Heyet Listesi

Tablo 2.3 İngiltere Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo

| SIRA | ADI              | SOYADI      | UNVAN                                            |
|------|------------------|-------------|--------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet           | Sunay       | Cumhurbaşkanı                                    |
| 2    | Atıfet           | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                                |
| 3    | İhsan Sabri      | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                                 |
| 4    | Ümit Haluk       | Bayüken     | Londra Büyükelçisi                               |
| 5    | Feridun<br>Cemal | Erkin       | Millet Meclisi Üyesi (Eski Dışişleri Bakanı)     |
| 6    | Muhittin         | Güven       | Millet Meclisi Üyesi (Eski İmar Ve İskân Bakanı) |
| 7    | Fehmi            | Alpaslan    | Cumhuriyet Senatosu Üyesi                        |

<sup>285</sup> “Sunay Yurda Döndü”, *Milliyet*, 4.07.1967.

|    |             |           |                                               |
|----|-------------|-----------|-----------------------------------------------|
| 8  | M. Cihat    | Alpan     | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri              |
| 9  | Sadi        | Eldem     | Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi       |
| 10 | Namık Kemal | Ersun     | Kara Harp Okulu Komutanı Tümgl                |
| 11 | Turgut      | Özbahadır | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Alb.               |
| 12 | Melih       | Akbil     | Dışışleri Bakanlığı Batı Dairesi Genel Md..   |
| 13 | Şefik       | Fenmen    | Dışışleri Bakanlığı Protokol Dairesi Genel Md |
| 14 | Galip       | Balkar    | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü            |
| 15 | Recep       | Bayrak    | İrtibat Subayı Kurmay Yarbay                  |
| 16 | Atilla      | Sunay     | Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru                 |
| 17 | Baki        | Balıbey   | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Yüz b.                |
| 18 | Tanju       | Ülgen     | Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü         |
| 19 | Ahmet Emin  | Yalman    | Türkiye Basın Enstitüsü Başkanı               |
| 20 | Burhan      | Felek     | İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı         |
| 21 | Kemal       | Özçelik   | Müşavir                                       |
| 22 | Yılmaz      | Çınar     | Müşavir                                       |
| 23 | Tacettin    | Balçık    | Cumhurbaşkanlığı Memuru                       |
| 24 | Orhan       | Belet     | Cumhurbaşkanlığı Hizmetlisi                   |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/212-74-17, (27.10.1967) (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-9)

Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere gezisi için oluşturulan heyet, farklı alanlardan ve kurumlardan önemli isimleri içermektedir. Heyette yer alan isimler arasında siyasi, diplomatik, askeri ve medya alanlarında deneyim sahibi kişiler bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, ziyaretin çeşitli yönlerini kapsayacak şekilde hazırlanmış ve yürütülmüş olmasına işaret etmektedir.

Heyette bulunan Dışışleri Bakanı, Büyükelçi, Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı ve diğer diplomatik temsilciler, ziyaretin resmi ve diplomatik ilişkiler açısından önemini

vurgulamaktadır. Bu isimler, İngiltere ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi amacıyla yapılan görüşmelerde etkin roller üstleneceklerdir. Millet Meclisi üyeleri ve Cumhuriyet Senatosu üyesi ise, ziyaretin siyasi boyutunu temsil etmektedirler. Bu kişiler, Türkiye'nin iç ve dış politika konularında İngiltere ile olan ilişkilerini ve iş birliğini ele almak üzere görüşmelerde yer alacaklardır. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, Özel Kalem Müdürü ve diğer cumhurbaşkanlığı yetkilileri, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyareti sırasındaki organizasyon ve koordinasyonun yanı sıra resmi görüşmelerde de Cumhurbaşkanı'nı temsil edeceklerdir. Kara Harp Okulu Komutanı ve Cumhurbaşkanlığı Başyaveri, Cumhurbaşkanı Sunay'ın güvenliği ve refakatini sağlamışlardır. Medya ve iletişim alanından gelen temsilciler, ziyaretin medya üzerindeki etkisini ve kamuoyu algısını yönetmek üzere görev almışlardır. Bu kişiler, ziyaretin medyada doğru bir şekilde yansıtılması ve iletilmesi için çalışmışlardır. Bu çerçevede, heyette yer alan her bir temsilci, İngiltere gezisinin farklı yönlerini kapsayacak şekilde görev almış ve ziyaretin amacına hizmet etmek üzere bir araya gelmiştir.

### 2.3.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere'ye Gidişi

Cumhurbaşkanı Sunay, İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in resmi daveti üzerine, yedi günlük bir ziyaret için bu ülkeye seyahat etmiştir. Bu çerçevede, 1 Kasım günü saat 08.05'te Esenboğa Havaalanı'na varan Sunay, askeri bir törenle karşılanmış ve yirmi bir pare top atışıyla selamlanmıştır. Havaalanında, Cumhuriyet Senatosu Başkanı, Başbakan, Ana Muhalefet Partisi Lideri İsmet İnönü, Genel Kurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi de Sunay'ı uğurlamak üzere hazır bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanı Sunay, kendisini Londra'ya götürecek olan "Topkapı" isimli uçağın merdivenlerinde gazetecilere bir veda mesajı iletmek üzere yer almıştır<sup>286</sup>. Cumhurbaşkanı mesajında şu ifadeleri kullanmıştır:

Sevgili vatandaşlarım, dost ve müttefik İngiltere'nin değerli kraliçesi İkinci Elizabeth'in nazik daveti üzerine, 8 Kasım'a kadar sürecektir resmi bir ziyaret maksadıyla memleketimden ayrılıyorum. Bu ziyaret vesilesiyle, tarihi ve geleneksel dostluk ilişkileri içinde bulunduğumuz İngiliz Milleti'ne Türk Milleti'nin selamını iletmekten memnuniyet duyuyorum. İnaniyorum ki, bu ziyaretimiz, Türk ve İngiliz milletleri arasındaki mevcut karşılıklı anlayışı, saygıyı ve iş birliği zihniyetini daha da güçlendirecektir. İngiliz devlet erkânı ile yapacağımız resmi temasların hem ikili hem de çok taraflı ilişkilerimizde ve bölgemizi ile dünyamızı ilgilendiren çeşitli sorunlar üzerinde olumlu etkileri olacağına inancım tamdır. Yurdumdan ayrılırken, bugün yeni bir çalışma dönemine başlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, geçmiş dönemlerin tecrübelerini değerlendirerek başarılı ve ülkemize hayırlı hizmetler dilerim. Tüm vatandaşlarıma Allaha ısmarladık dileklerimi iletiyorum<sup>287</sup>.

<sup>286</sup> "Sunay Londra'da", *Ulus*, 2.11.1967.

<sup>287</sup> "Sunay Londra'da", *Ulus*, 2.11.1967.

Cumhurbaşkanının gazetecilere verdiği mesajda, "saygı", "iş birliği", "ikili ve çok taraflı ilişkiler" gibi ifadelerin kullanılması, gerçekleştirilecek olan ziyaretin amaçlarını açıklamakta ve Cumhurbaşkanı Sunay'ın dış politika yaklaşımının bu ziyarette de değişmediğini göstermektedir. Bu ifadeler, ziyaretin temel hedeflerinin, saygı ve iş birliğine dayalı bir diyalog kurmak, ikili ilişkileri güçlendirmek ve uluslararası alanda çok taraflı ilişkileri geliştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Sunay'ın bu söylem tarzını benimsemesi, Türkiye'nin dış politika stratejisinin istikrarını ve tutarlılığını yansıtmakta ve ülkenin barışçıl bir dış politika izlemeye devam ettiğini göstermektedir. Bu açıdan, Sunay'ın ziyaretin amacını ve dış politika yaklaşımını belirtirken kullandığı ifadelerin önemi büyüktür.

Cumhurbaşkanı Sunay ve eşini taşıyan uçak, Londra yakınlarındaki Gatwick Havaalanına iniş yapmıştır. Burada kendilerini, İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in kızı Prenses Alexandra ve eşi Angus Ogilvy karşılamıştır. Cumhurbaşkanı Sunay daha sonra trenle Londra'ya seyahat etmiştir. Türk ve İngiliz bayraklarıyla süslenmiş Victoria Garı'nda ise Kraliçe Elizabeth, eşi Prens Philip, Krallık ailesinin diğer üyeleri ve Başbakan Harold Wilson ile Dışişleri Bakanı George Brown gibi birçok yüksek rütbeli yetkili tarafından karşılanmışlardır<sup>288</sup>. Cumhurbaşkanı ve kraliçe daha sonra saltanat arabasına binerek Buckingham Sarayı'na doğru hareket etmişlerdir<sup>289</sup>. İngiltere saltanatının önde gelen isimlerinin neredeyse tamamının Cumhurbaşkanı ile karşılaşması, konuk Devlet Başkanı'na gösterilen ilgi ve saygının bir işareti olarak yorumlanabilir. Bu, iki ülke arasındaki ilişkilerin ve ziyaretin önemine ve resmiyetine işaret etmektedir.

### 2.3.3. Sunay'a Verilen Şövalyelik Unvanı ve Onuruna Verilen Akşam Yemeği

Karşılamanın ardından Kraliçe II. Elizabeth, Cumhurbaşkanı ve eşine Buckingham Sarayı'nda bir öğle yemeği vermiştir. Bu yemek sırasında Kraliçe, özel kişilere verilen Şövalyelik Nişanını Cumhurbaşkanı'na takdim etmiştir. Sunay'ın Londra'ya varışından birkaç saat sonra düzenlenen törende Kraliçe, Türk liderine Şövalye Büyük Haçı, Kuşağı ile Alametini takmış ve ayrıca üzerinde İngiliz Kraliyet arması bulunan bir gümüş tepsisi ile gümüş bir ibrik ve sekiz gümüş kâseli bir takım hediye etmiştir. Cumhurbaşkanı, kendisine verilen nişanın ardından Westminster Katedrali'nde bulunan Meçhul Asker Abidesi'ne bir ziyaret gerçekleştirerek abideye bir çelenk bırakmıştır. Sunay, programı kapsamında Clarence Malikânesinde bulunan Ana Kraliçe'ye de bir ziyaret gerçekleştirmiştir<sup>290</sup>.

<sup>288</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-11.

<sup>289</sup> "Cumhurbaşkanı Sunay'ı Kraliçe Elizabeth Karşıladı", *Milliyet*, 2.11.1967.

<sup>290</sup> "Kraliçe Elizabeth Sunay'a "Şövalyelik Nişanı" Verdi", *Hürriyet*, 3.11.1967.

Akşam saatlerinde ise İngiliz Kraliçesi ve eşi, Cumhurbaşkanı Sunay ve eşine Buckingham Sarayı'nda bir ziyafet vermiştir. Bu ziyafette Prens Margared, Lord Snowdon, Ana Kraliçe Galeov, Cester Düşesi, Prens Richard Wilson, Dışişleri Bakanı Brown, Prenses Marina, Kent Dükü ve Düşesi gibi önemli şahsiyetler de hazır bulunmuştur. Ziyafette, Sunay Türkçe ve Kraliçe İngilizce olmak üzere birer dostluk konuşması yapmıştır<sup>291</sup>.

Kraliçe Elizabeth, Türkiye ve İngiltere'nin geçmiş ve günümüz politikalarını karşılaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında iki ülkenin düşman saflarında yer aldığını ancak günümüzde NATO ve CENTO<sup>292</sup> gibi uluslararası platformlarda aynı görüşü savunduklarını vurgulayarak iki ülkenin müttefiklik bağlarının güçlü olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay ise konuşmasında Türkiye'nin İngiltere'nin köklü demokratik geleneğine duyduğu hayranlığı ifade etmiş ve iki ülke arasında siyasi alanda olduğu kadar ticaret, kültür, turizm, teknik ve bilim alanlarında da iş birliği potansiyeline dikkat çekmiştir. Ziyafette kullanılan el işi yemek takımlarının, bundan yirmi yıl önce Kraliçe Elizabeth'e Türkiye'den gönderilen düğün hediyeleri olması, tarihi ve sembolik bir ayrıntı olarak öne çıkmaktadır<sup>293</sup>. Bu ayrıntı, iki ülke arasındaki derin ve köklü ilişkilerin izlerini taşımaktadır.

Özetle, Kraliçe II. Elizabeth'in Cumhurbaşkanı Sunay ve eşini Buckingham Sarayı'nda öğle yemeği ile ağırlaması, resmi ziyaretin önemini ve İngiltere'nin Türkiye'ye gösterdiği saygıyı vurgulamaktadır. Özellikle Kraliçe'nin Cumhurbaşkanı Sunay'a Şövalyelik Nişanı takdim etmesi, Türk liderine verilen yüksek bir onur ve itibar işaretidir. Bu, iki ülke arasındaki ilişkilerin dostane ve işbirlikçi bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Meçhul Asker Abidesi'ne yaptığı ziyaret ve çelenk bırakması, Türk milletinin İngiliz halkının fedakârlıklarını ve savaşta hayatlarını kaybedenleri anma ve takdir etme duygusunu ifade etmektedir. Bu, iki ülke arasındaki tarihi bağların ve saygının bir ifadesidir. Clarence Malikânesinde bulunan Ana Kraliçe'ye gerçekleştirilen ziyaret, Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere ziyareti sırasında gösterilen protokol ve nezaketin bir parçasıdır. Ayrıca, İngiliz Kraliçesi ve eşi tarafından düzenlenen ziyafet, Cumhurbaşkanı Sunay ve eşinin İngiltere ziyareti kapsamında önemli bir etkinliktir. Bu ziyafet, iki ülke lideri ve üst düzey yetkililer arasında yakın ilişkilerin ve iş birliğinin sembolü olarak değerlendirilebilir.

<sup>291</sup> “Sunay’a Kraliçe Şövalyelik Nişanı Verdi”, *Milliyet*, 3.11.1967.

<sup>292</sup> 25 Şubat 1955’de Sovyetlerin Orta Doğu’daki nüfusunu kırmak amacıyla Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallığın üye olduğu güvenlik ve savunma teşkilatıdır.

<sup>293</sup> “Sunay’a Kraliçe Şövalyelik Nişanı Verdi”, *Milliyet*, 3.11.1967.

### 2.3.4. Sunay'ın Türk Vatandaşlarının Kabulü ve Londra Belediyesini Ziyareti

Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere ziyaretinin ikinci gününde, konakladığı Buckingham Sarayı'ndan ayrılarak Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği'ne gitmiştir. Burada yaşayan Türk vatandaşlarını kabul etmiştir. Cumhurbaşkanının elçilik binasına hareketi sırasında, İngiliz ve Türk bayraklarıyla süslenmiş olan Londra caddelerinden geçmiş ve İngiliz vatandaşları tarafından yoğun sevgi gösterilerine maruz kalmıştır<sup>294</sup>. Bu durum, Sunay'ın ziyaretinin kamuoyu nezdinde olumlu karşılık aldığını ve iki ülke arasındaki dostluğun sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Cevdet Sunay ve eşi, Londra Belediye Başkanı'nın konuğu olarak öğle yemeğine katılmışlardır. Yemek sırasında Londra Belediye Başkanı tarafından yapılan konuşmada, Türkiye'nin uzun tarihine vurgu yapılarak ülkenin denizciler, tüccarlar, bilginler, edebiyatçılar ve sanatçılar yetiştirmesi öne çıkarılmıştır. Ayrıca, İngiltere adalarına henüz uygarlık meyvelerinin ulaşmadığı dönemlerde, Türkiye'nin önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Belediye Başkanı, Sunay ve Türk ulusunun, İngiltere'nin süratli genişleme çağında ülkeye yeni bir görünüm kazandırdığını ve Türkiye'nin yürüttüğü büyük çalışmaları takdirle karşıladıklarını ifade etmiştir<sup>295</sup>. Bu sözler, Sunay'ın ve Türk ulusunun, uluslararası alanda tanınırlığı ve Türkiye'nin geçmişten bugüne geçirdiği her türlü olumlu dönüşümlerin batılı bir ülke görevlisi tarafından fark edilmesi ve takdir ile karşılanması bakımından önemli görülmelidir.

Sunay, Belediye Başkanı Sır Robert Belinger'in konuşmasına cevap vererek Türkiye'nin kalkınma hızının %8,2'ye ulaştığını ve birkaç yıl içerisinde dış yardıma olan ihtiyacın azalacağını ifade etmiştir. Ayrıca, Sunay, Türkiye'de hürriyete dayalı bir sosyal adalet ve güvenlik sisteminin uygulandığını vurgulamış ve İngiliz dostluğuna verilen önemi belirtmiştir<sup>296</sup>.

### 2.3.5. İngiliz Radyo ve Basımında Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ziyareti

Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere ziyareti, İngiliz basınında Türkiye ve İngiltere arasındaki ikili ilişkilere odaklanan makaleler ve yorumlarla geniş bir yankı uyandırmıştır. Muhafazakâr "Daily Telegraph" gazetesinin Ankara muhabiri Richard Obeston'un "Türkiye Batılılaşırken" başlıklı makalesi ile bu ziyareti değerlendirmiştir. Makalede, Sultan Abdülaziz'in 1867'deki ziyaretinden tam bir asır sonra Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyareti arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Sunay, "üçüncü Doğu ülkesi pozisyonundan kurtularak, Batılı anlamda demokratik değerleri benimseyen bir ülkenin lideri" olarak tanımlanmıştır.

<sup>294</sup> "Kraliçe Elizabeth Sunay'a Şövalyelik Nişanı Verdi", *Milliyet*, 3.11.1967.

<sup>295</sup> "Sunay Avam Kamarasını ziyaret etti", *Ulus*, 4.11.1967.

<sup>296</sup> "Sunay Glasgow'da Törenle Karşılandı", *Milliyet*, 5.11.1967.

Obeston, yazısında 1960 darbesini hatırlatarak askeri müdahale sonucu iktidardan uzaklaştırılan Demokrat Parti'nin halefi olan Adalet Partisi'nin yedi yıl gibi kısa bir sürede yeniden iktidara gelmesini büyük bir başarı olarak değerlendirmiştir. Adalet Partisi'nin ekonomi politikasının özel sektörü teşvik ettiğine vurgu yapılarak Türk ekonomisindeki yüzde sekizlik büyümenin altı çizilmiştir. Türk-Rus ilişkileri de ele alınarak Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı ekonomik yardımlar ve Kıbrıs meselesindeki Türkiye'ye destekleri ele alınmıştır. Bununla birlikte, Türk ordusundaki komünizme karşıtlığın dikkate değer olduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin NATO'ya en fazla asker gönderen ülke olduğu hatırlatılmıştır. Türk-İngiliz ilişkilerinde Türkiye'nin İngiltere'ye duyduğu saygı vurgulanmış ve Türkiye'nin İngiltere'ye yaptığı yardımların önemi üzerinde durulmuştur. Kıbrıs meselesinde Türk tarafının İngilizlere yönelik eleştirileri, İngiltere'nin garantör ülke olarak sorumluluklarını yerine getirememesi üzerinde odaklanmıştır. Makale, Türkiye ve İngiltere'nin birçok meselede aynı fikirde olduğunu belirterek, Orta Doğu krizi ve diğer konuların görüşülmesi açısından Sunay'ın ziyaretinin uygun bir zamanlamayla gerçekleştiğini ifade etmiştir<sup>297</sup>.

Obeston'un ziyarete ilişkin yazısında dikkat çeken iki nokta bulunmaktadır. İlk olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ı okuyucularına tanıtırken kullandığı "Doğunun ücra doğu ülkesinden kurtularak demokratik değerlerin benimsendiği bir ülkenin lideri" şeklindeki ifade, Osmanlı dönemine gönderme yaparak, tipik bir Batılı gazeteci yaklaşımı sergilemektedir. İkincisi ise Obeston'un Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki hayal kırıklığını, garantör ülke konumundaki ülkesinin sorumluluklarını yeterince yerine getirmemesine bağlaması ve Türk tarafının bu konuyu görüşmelerde gündeme getireceğini öngörmesi, Türkiye'nin dış politika adımlarını etkili bir şekilde değerlendirdiğini ve analiz ettiğini göstermektedir.

London Times Gazetesi, Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere ziyareti hakkında bir haber yaparak Türkiye'yi "Batının dostu ve müttefiki" olarak tanımlamıştır. Haberde, Türkiye'nin Orta Doğu ve yerel ile uluslararası meselelerde Avrupa tarzı bir bakış açısına sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, tarım ülkesi konumundaki Türkiye'nin çağın gerektirdiği seviyeye ulaşabilmesi için uzun bir yolun olduğu, ancak bunu başarabilecek güce sahip olduğu ifade edilmiştir. Gazete, Kıbrıs konusuna da değinerek Türkiye ve İngiltere arasındaki ilişkilerde uzun süredir var olan tek sorunun bu olduğunu belirtmiş ve İngiltere'nin adadaki Türk ve Rum toplulukları arasında anlaşma sağlaması gerektiğini öne sürmüştür. Ayrıca, iki ülkeyi ortak ilgilendiren diğer meseleler arasında Doğu ile Batı arasındaki çatışmaların durdurulması

<sup>297</sup> "Sunay Londra'da", *Cumhuriyet*, 2.11.1967.

meselesinin önemli olduğu ve Türk hükümetlerinin bu soruna duyarlı bir şekilde yaklaştığı belirtilmiştir<sup>298</sup>.

Evening Standard Gazetesi, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyaretine ilişkin ilgi çekici bir yazı paylaşarak "Eski bir savaş esirine devlet başkanı karşılaması yapıldı" başlığı altında Sunay'ın geçmişte İngiliz esir kampında bulunduğunu belirtmiş<sup>299</sup> ve günümüzde Türkiye'nin itidal sahibi bir devlet başkanı olduğunu vurgulamıştır<sup>300</sup>. Ayrıca, Oxford Üniversitesi'nden Dr. Jeffrey Lewis'in, İngiliz BBC Radyosu'na verdiği mülakatta bu ziyaretin Avrupa'nın diğer ucunda güvenilir ve akıllı başında bir ortak bulunduğunu hatırlama bakımından önemli olduğunu belirtmiştir. Dr. Lewis ayrıca, Türkiye'nin komünizme karşı bir ülke olduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin coğrafi konumu gereği Yugoslavya ve Rusya gibi ülkelerle iyi ilişkiler içinde olma isteğinin doğal olduğunu ifade etmiştir<sup>301</sup>. Bu bağlamda, Dr. Jeffrey Lewis ve bahsedilen gazetelerin, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler içinde olması ve komünizme karşı tutumunu sorgulamaları, soğuk savaş döneminin psikolojik etkilerinin bir yansıması olarak önemli bir gözlemi ortaya koymaktadır.

### 2.3.6. Sunay'ın İngiltere Başbakanı Wilson'u Kabulü ve İskoçya Gezisi

Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere ziyaretinin üçüncü günü, sabah saat 10'da Buckingham Sarayı'nda Başbakan Harold Wilson'u kabul ettiği bildirilmiştir<sup>302</sup>. Bu görüşme hakkında herhangi bir resmi açıklama yapılmamıştır<sup>303</sup>. Buckingham Sarayı'ndaki bu kabulün ardından, Cumhurbaşkanı ve eşi Kraliçe II. Elizabeth ve eşi Edinburgh Dükü tarafından düzenlenen törenle uğurlanmıştır<sup>304</sup>. Aynı gün, Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, kendilerine tahsis edilen özel bir trenle saat 11.15'te Glasgow'a ulaşmış ve şehrin Belediye Başkanı tarafından karşılanmıştır<sup>305</sup>. Sunay, kendisi için düzenlenen törende İskoçya şeref kıtasını denetledikten sonra beraberindeki heyetle birlikte Glasgow Garı'ndan ayrılmıştır. Bu esnada, İskoç yetkililerin, Sovyet Başbakanı Kosigin'in ziyaretine yapılan büyük karşılamayı hatırlatarak Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi için benzer bir karşılama yapılması önerisinde bulundukları ifade edilmiştir<sup>306</sup>.

<sup>298</sup> "Sunay Londra'da", *Cumhuriyet*, 2.11.1967.

<sup>299</sup> Konuya ilişkin İngiliz basını tarafından yöneltilen soruya Cumhurbaşkanı Sunay, savaşlarda böyle bir durumun normal olduğu şeklinde cevap vermiştir.

<sup>300</sup> "D. Uluç Bildiriyor", *Hürriyet*, 3.11.1967.

<sup>301</sup> "Güvenilir Akıllı Başında Bir Millet", *Milliyet*, 5.11.1967.

<sup>302</sup> "Cumhurbaşkanımız İngiliz Başbakanı Wilson İle Görüştü", *Hürriyet*, 4.11.1967.

<sup>303</sup> "Sunay Wilson'la Görüştü", *Milliyet*, 4.11.1967.

<sup>304</sup> "Sunay, Başbakan Harold Wilson İle Görüştü", *Cumhuriyet*, 4.11.1967.

<sup>305</sup> "Sunay Glasgow'da Törenle Karşılandı", *Ulus*, 5.11.1967.

<sup>306</sup> "Glasgow'lulardan Sunay'ı Bir Kosigin Gibi Karşılamaları İstendi", *Cumhuriyet*, 5.11.1967.

Glasgow'da bulunan Cleyde Nehri Liman tesislerini ziyaret eden Cumhurbaşkanı Sunay, "John Brown" gemi tersanelerine giderek inşası neredeyse tamamlanmış olan Kraliçe Elizabeth II Transatlantığını incelemiştir. Yaklaşık 800 milyon lira maliyetle inşa edilen gemi, gelecek yılın sonunda tamamlanacak ve ilk seferine 1969 Şubat'ında çıkacaktır<sup>307</sup>. Cumhurbaşkanı, burada Forth Yolu Köprüsü'nü de ziyaret ettikten sonra Glasgow'dan ayrılarak Edinburgh şehrine gitmiştir<sup>308</sup>. Edinburgh'da, İskoçya İçişleri Bakanı tarafından, İngiltere hükümeti adına, Tarihi Edinburgh Kalesi'nde konuk Devlet Başkanı ve eşi için bir ziyafet düzenlenmiştir<sup>309</sup>.

Ziyafette bir konuşma yapan Sunay, özetle şu ifadeleri kullanmıştır:

Sayın Bakan, İskoçya'ya yaptığım bu seyahat, Birleşik Krallığı ziyaretimin keyifli bir başka yönü oldu. Bu seyahatim, her açıdan unutulmaz bir deneyimdi ve bugün yeni ve renkli bir aşamaya ulaştı. Memleketinizin doğal güzellikleri ve halkının takdire şayan karakteri bizleri etkiledi. Büyük sanayi merkezlerinizden biri olan Glasgow ile tarihi ve güzel Edinburgh Şehri'ni görmüş olmaktan duyduğum memnuniyeti de bu vesileyle ifade etmek isterim<sup>310</sup>.

### 2.3.7. Cumhurbaşkanı Sunay British Museum'da

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, İngiltere'deki ziyareti sırasında 7 Kasım'da, beraberinde Dışişleri Bakanı Çağlayangil ve Türkiye'nin İngiltere Büyükelçisi Ümit Haluk Bayulken ile birlikte British Museum'u ziyaret etmiştir. Müze Müdürü, Cumhurbaşkanı'na müzenin tarihi hakkında çeşitli bilgiler vermiş, özellikle müzenin bulunduğu Russell Square'deki sütunlu binanın inşasına 1823 yılında başlanıp 1855 yılında tamamlanarak açıldığını aktarmıştır<sup>311</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, British Museum'da gezisi sırasında, müzenin kapsadığı beş bölümden oluşan eski eserler bölümünde; Mısır, Batı-Asya, Yunan, Roma, İngiltere, Orta Çağ ve Şark Medeniyeti kısımlarını ziyaret etmiştir. Özellikle Kütahya Çinileri ve 15-16. yüzyıldan kalma Osmanlı ve Türk sanat eserleriyle ilgilenmiştir. Yunan bölümünde, "Akropol"ün tarihçesini gösteren çeşitli aşamalarını içeren krokileri incelemiştir. Ayrıca, Osmanlı döneminde içinde bir cami de bulunan "Akropol" hakkında müze müdüründen bilgi almıştır. Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindekiler ayrıca müzenin zengin para koleksiyonu ve 1904 yılında kurulan gazete koleksiyonları bölümlerini de gezmişlerdir<sup>312</sup>.

<sup>307</sup> "Glasgow'lulardan Sunay'ı" Bir Kosigin Gibi" Karşılama İstendi", *Cumhuriyet*, 5.11.1967.

<sup>308</sup> "Cevdet Sunay: Harpte Her şey Olabilir Kırgınlığım Yok Dedi", *Hürriyet*, 5.11.1967.

<sup>309</sup> "Sunay İskoçya'yı Geziyor", *Ulus*, 6.11.1967.

<sup>310</sup> "Sunay İskoçya'yı Geziyor", *Ulus*, 6.11.1967.

<sup>311</sup> "Sunay Dün İngiliz Müzesini Ziyaret Etti", *Milliyet*, 7.11.1967.

<sup>312</sup> "Sunay British Museum'u Gezdi", *Ulus*, 7.11.1967.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın İngiltere ziyareti sırasında gerçekleştirdiği British Museum ziyareti önemli bir diplomatik ve kültürel etkileşim örneğini temsil etmektedir. Bu ziyaret, Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin güçlenmesi ve kültürel alışverişin artması açısından büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca bu ziyaret, Türkiye ve İngiltere arasındaki kültürel ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamış, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından önemli bir adım olmuştur.

### **2.3.8. Sunay'ın İngiltere Başbakanı Wilson'u Ziyareti ve Kıbrıs Türk Cemiyeti Resepsiyonu'na Katılması**

Cumhurbaşkanı Sunay, 7 Kasım günü saat 12.00'da İngiltere Başbakanı Harold Wilson'a, Downing Street 10'da bulunan adresinde bir ziyaret<sup>313</sup> gerçekleştirmiştir<sup>314</sup>. Sunay ve Wilson, öğle yemeğinde bir araya gelmiş ve görüşme sırasında Kıbrıs politikasına ilişkin konular ele alınmıştır. Sunay, Kıbrıs meselesinin hudutsuz bir sabır ve bekleme süreci olarak algılanmaması gerektiğini belirtmiştir. Wilson ise meselede çözüm için yardımcı olacağını ifade etmiştir<sup>315</sup>. Wilson-Sunay görüşmesinde, Doğu ile Batı arasındaki problemlerin çözümüne yönelik iki ülkenin yapıcı refleksler göstereceği ve ortak bir görüş içinde oldukları belirtilmiştir. Ayrıca, NATO'nun güçlendirilmesi gerektiği konusunda da mutabık kalındığı belirtilmiştir<sup>316</sup>. İngiliz Başbakan ile gerçekleştirilen görüşmede, Sunay'ın Kıbrıs meselesinin garantör ülkelerinden biri olan İngiltere'ye, ülkesinin sabrının sınırsız olmadığı uyarısında bulunması dikkat çekicidir. Bu durum, İngiltere hükümetini adadaki sorumluluklarını yerine getirmesi konusunda teşvik etmek amacıyla atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Cumhurbaşkanı Sunay, Wilson'u ziyaretinin ardından, Londra'daki Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin Hilton Otelinde düzenlediği bir resepsiyona katılmıştır. Cumhurbaşkanı, eşi, Dışişleri Bakanı ve bazı milletvekilleri ile birlikte resepsiyona katılan Sunay, burada Kıbrıs meselesine ilişkin bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin en büyük derdi olduğunu vurgulayarak, temennisinin en son çareye başvurmak zorunda kalınmaması olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Kıbrıs'ta haklarını kahramanca savunan Kıbrıslı vatandaşlarla iftihar ettiğini belirtmiştir. Resepsiyonda, Kıbrıs Türk Cemiyeti Genel Sekreteri Necati Sager, Cumhurbaşkanı ve heyetine hoş geldiniz konuşması yapmış ve Kıbrıs Türkü'nün kimsenin hakkında gözü olmadığını, ENOSİS musibetine asla izin vermeyeceklerini ve bu konuda kararlı olduklarını vurgulamıştır. Kıbrıs Türk Cemiyeti Genel

<sup>313</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-12.

<sup>314</sup> "Başkan Wilson'u Ziyaret", *Ulus*, 7.11.1967.

<sup>315</sup> "Sunay ve Kıbrıs", *Milliyet*, 8.11.1967.

<sup>316</sup> "Sunay Londra'da Kıbrıs Hakkında Konuştu", *Hürriyet*, 7.11.1967.

Sekreteri son olarak, bu trajedinin artık sona ermesi gerektiğini ifade etmiştir<sup>317</sup>. Bu konuşmalar, Kıbrıs meselesinin Türk toplumu için ne kadar önemli olduğunu ve çözüm için duyulan kararlılığı yansıtmaktadır.

### 2.3.9. Sunay'ın Claridge Otelinde Düzenlediği Basın Toplantısı ve Sunay'ın Yurda Dönüşü

İngiltere'deki altıncı gününde, Cumhurbaşkanı Sunay, Otel Claridge'de gazetecilerle bir araya gelerek bir basın toplantısı düzenlemiştir. Toplantıda Sunay, Türkiye'deki demokratik kurumların önemine vurgu yaparak, bu kurumların ülke içinde ve Türk halkı nezdinde tam olarak yerleştiğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin eski rejimlere dönüş gibi bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Dış politikası hakkında da düşüncelerini dile getiren Sunay, ülkesinin Birleşmiş Milletlerin getirdiği sorumluluklara bağlı olduğunu vurgulayarak, amacının tüm ülkelerle barış içinde iyi ilişkiler kurmak olduğunu vurgulamıştır. Sunay ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da güven ve iş birliğinin sağlanması amacıyla kurulan Avrupa Konseyi'ne Türkiye'nin gösterdiği ilgiyi hatırlatmış ve konseye üye olduğunu belirtmiştir<sup>318</sup>. Cumhurbaşkanı'nın demokratik kurumların en iyi şekilde işlediği İngiltere'de Türkiye'nin demokrasi anlayışına verdiği önemi vurgulaması, Avrupa'da güven ve iş birliğinin sağlanması bağlamında verdikleri desteği ve Birleşmiş Milletlere olan bağlılığı hatırlatması, Batı'da oluşmuş olumsuz imajın silinmesi ve Türkiye'nin artık farklı bir evrede olduğunu doğrudan ifade etmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

NATO'ya ilişkin görüşlerini dile getiren Sunay, bu kuruluşun barış ve güvenliğe hizmet ettiğini vurgulayarak birliğin korunması gerektiğini ifade etmiştir. Dış politika bağlamında Türkiye'nin zümreci bir yaklaşım izlemediğini belirten Cumhurbaşkanı, müttefik olduğu devletler dışında diğer devletlerle de iyi ilişkiler içine girmesine engel bir durum olmadığını belirtmiştir. Orta Doğu meselesine değinirken, sorunların barış yoluyla çözülmesi gerektiğini vurgulayarak bölgede aşırı güç kullanımıyla toprak elde etmek ve çeşitli avantajlar sağlanmasına karşı olduklarını belirtmiştir. Kıbrıs meselesine de değinen Sunay, adadaki son durum hakkında gazetecilere bilgi vermiş ve iki ülke başbakanlarının son görüşmesinden herhangi bir sonuç çıkmadığını belirtmiştir. Ancak, bu görüşmenin iki ülkenin karşılıklı düşünce ve beklentilerini en yüksek seviyeden birbirlerine ifade etmeleri açısından önemli olduğunu vurgulamıştır<sup>319</sup>.

<sup>317</sup> “Sunay Londra’da Kıbrıs Hakkında Konuştu”, *Hürriyet*, 7.11.1967.

<sup>318</sup> “Sunay: Türkiye’de Artık Eski Rejimlere Dönülemez”, *Ulus*, 8.11.1967.

<sup>319</sup> “Sunay: Türkiye’de Artık Eski Rejimlere Dönülemez”, *Ulus*, 8.11.1967.

Basın toplantısının ardından, Londra'daki Müslüman diplomatlar için bir kabul düzenleyen Cumhurbaşkanı, akşam yemeğinde İngiltere Dışişleri Bakanı George Brown'ın misafiri olmuştur. Yemeğin ardından Sunay çifti, Hampton Court Palace'da kendileri için düzenlenen bale gösterisini izlemiştir<sup>320</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi Bayan Sunay, 8 Kasım günü İngiltere'deki resmi ziyaretlerini tamamlayarak saat 16.15'te Türk Hava Yolları'na ait "Topkapı DC-9" adlı uçakla Esenboğa Havaalanı'na iniş yapmışlardır<sup>321</sup>. Cumhurbaşkanı, İngiltere'den ayrılmadan önce düzenlediği basın toplantısında, kendilerine gösterilen ilgiden memnuniyet duyduklarını belirterek, bu ziyaretin ikili ilişkilerin daha da gelişmesine katkı sağlayacağını umduğunu ifade etmiş ve Kraliçe Elizabeth'i Türkiye'ye davet ettiğini dile getirmiştir<sup>322</sup>.

Esenboğa Havaalanı'nda Cumhurbaşkanı ve eşini karşılayanlar arasında Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyle, Başbakan Süleyman Demirel, Ana Muhalefet Partisi Lideri (CHP) İsmet İnönü, Genel Kurmay İkinci Başkanı Esen, bakanlar, diplomatlar, İngiliz Büyükelçisi ve eşi bulunmuştur<sup>323</sup>. Sunay kendisini bekleyenlerin elini sıktıktan sonra havaalanında kendisi için düzenlenen törene katılmıştır. Törende istiklal Marşı Dinlenmiş ve yirmi bir pare top atışı yapılarak Cumhurbaşkanı selamlanmıştır. Sunay Şeref kıtasını teftiş ederken Deniz Kuvvetleri Bandosu Karadeniz marşını çalmıştır. Daha sonra havaalanı şeref salonunda basına yönelik bir demeç vererek, İngiltere ziyareti boyunca her yerde sıcak bir ilgiyle karşılaştığını belirtmiş ve ziyaretinin faydalı geçtiğini vurgulamıştır. Konuşmasında, İngilizlerle çeşitli ikili ve çok boyutlu meseleler ile Orta Doğu ve dünya genelindeki sorunlar hakkında görüş alışverişinde bulunduklarını ve bu görüşmelerin olumlu sonuçlar doğurabileceği inancını dile getirmiştir. Sunay, Türkiye'nin kalkınma faaliyetlerine İngilizlerin yakından ilgi gösterdiğini ifade etmiş ve II. Elizabeth'i ve eşini Türkiye'ye davet ettiğini, onların da bu daveti olumlu karşıladığını belirtmiştir<sup>324</sup>.

Milliyet Gazetesi'nden Abdi İpekçi, Cumhurbaşkanı Sunay'ın İngiltere ziyaretine ilişkin bir değerlendirme yazısı kaleme almıştır. İpekçi, ziyaretin İngiliz kamuoyu tarafından fazla heyecan uyandırmadığını, bunun sebebini o dönemde İngilizlerin kendi iç meselelerine odaklanmalarına ve ziyaretin sadece dostluk ziyareti olarak planlanmasına bağlamıştır. İpekçi yazısında Kıbrıs meselesine de yer vermiş olup İngiltere'nin meselenin çözümü noktasında Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla birlikte garantör ülke pozisyonunda olduğu hatırlatmasında bulunarak Cumhurbaşkanı Sunay'ın da İngiliz Dışişleri Bakanından meselenin çözümüne

<sup>320</sup> "Sunay Bugün Yurda Dönüyor", *Hürriyet*, 8.11.1967.

<sup>321</sup> "Sunay Yurda Döndü", *Cumhuriyet*, 9.11.1967.

<sup>322</sup> "Sunay, Kraliçe Elizabeth'i Davet Etti", *Milliyet*, 9.11.1967.

<sup>323</sup> "Sunay Yurda Döndü", *Cumhuriyet*, 9.11.1967.

<sup>324</sup> "Sunay'ın Demeci", *Cumhuriyet*, 9.11.1967.

ilişkin İngiltere'nin daha fazla sorumluluk alması gerektiğini ifade ettiğini belirtmiştir. Buna karşılık İngiltere Dışişleri Bakanı Brown'da Türk heyetine cevap olarak “Nasrettin Hoca'nın kadılığı hikâyesini hatırlatmış, Türkleri dinleyince Türk tarafına, Yunanlıları dinleyince de Yunan tarafına hak verdiklerini söylemiştir”, İpekçiye göre bu cevap İngiltere'nin meseleyi nasıl okuduğunu görmemiz bakımından son derece önemli olmuştur. İpekçi, yazısının devamında ziyaretin ekonomik boyutuna da değinerek, Türkiye'ye yatırım yapan ya da yapma arzusunda olan iş adamlarının da ziyarete davet edildiğini belirtmiştir. Son olarak İpekçi, bu gezinin iki ülkenin ilişkilerini daha da arttıracaklarını ifade ederek yazısını sonlandırmıştır<sup>325</sup>.

Özetle, Sunay'ın İngiltere'deki temasları, Türkiye'nin demokratikleşme süreci, dış politika öncelikleri ve uluslararası ilişkiler bağlamında önemli bir değerlendirme sunmuştur. Basın toplantısında yapılan açıklamalarda Türkiye'nin demokratikleşme çabaları ve uluslararası platformlardaki rolü vurgulanmıştır. Ayrıca NATO'ya ilişkin görüşler, Orta Doğu'daki gelişmeler ve Kıbrıs meselesi gibi konular da ele alınmıştır.

Öte yandan, gazeteci Abdi İpekçi'nin kaleme aldığı değerlendirme yazısı, Sunay'ın ziyaretinin İngiliz kamuoyu tarafından nasıl algılandığına ve bu ziyaretin iç siyasetteki etkilerine odaklanmıştır. İpekçi'nin yazısında, özellikle İngiltere'nin Kıbrıs konusundaki tutumu ve Dışişleri Bakanı Brown'ın verdiği cevap üzerinden İngiltere'nin tutumunun ve meselelere yaklaşımının eleştirisi yapılmıştır. Bununla birlikte, ziyaretin ekonomik boyutuna da dikkat çekilmiş ve iş adamlarının ziyaretin bir parçası olarak Türkiye'ye yatırım yapma potansiyeli üzerinde durulmuştur.

Genel olarak, Sunay'ın İngiltere ziyareti ve bu ziyaretin medyadaki yansımaları, Türkiye-İngiltere ilişkilerinin yanı sıra Türkiye'nin uluslararası konumunu ve dış politika önceliklerini anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

## 2.4. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Gezisi (13-17 Nisan 1970)

### 2.4.1. Geziye Katılacak Heyet

**Tablo 2.4 Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Gezisi Heyetine İlişkin Tablo**

| SIRA | ADI    | SOYADI | UNVAN         |
|------|--------|--------|---------------|
| 1    | Cevdet | Sunay  | Cumhurbaşkanı |

<sup>325</sup> “Abdi İpekçi: Ziyaretin Bilançosu”, *Milliyet*, 11.11.1967

|    |             |             |                                                                 |
|----|-------------|-------------|-----------------------------------------------------------------|
| 2  | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                                               |
| 3  | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                                                |
| 4  | Mustafa     | Gülcügil    | Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı<br>Isparta Senatörü      |
| 5  | Mustafa     | Üstündağ    | Cumhuriyet Halka Partisi Konya<br>Milletvekili                  |
| 6  | Vefa        | Tanır       | Güven Partisi Meclis Gurup Başkan Vekili,<br>Konya Milletvekili |
| 7  | Cihat       | Alpan       | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri                                |
| 8  | İsmail      | Sarıkey     | Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı<br>Koramiral,                   |
| 9  | Dr. Atilla  | Sunay       | Cumhurbaşkanının Özel Doktoru                                   |
| 10 | Turgut      | Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Topçu Albay                          |
| 11 | Şefik       | Fenmen      | Protokol Dairesi Başkanı Elçi                                   |
| 12 | Oktay       | İşçen       | Enformasyon Dairesi Başkanı Elçi                                |
| 13 | Erdem       | Erner       | Doğu Dairesi Genel Müdürü                                       |
| 14 | Savlet      | Aktuğ       | Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                           |
| 15 | Selçuk      | Korkut      | Araştırma Ve Siyaset Planlama Dairesi<br>Genel Müdür Vekili     |
| 16 | İsmail      | Sinan       | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Jandarma Yüzbaşı                        |
| 17 | Kemal       | Özçelik     | Müşavir                                                         |
| 18 | Tayyar      | Ünver       | Cumhurbaşkanlığı Dairesinden                                    |
| 19 | Atilla      | Canayaz     | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından<br>Piyade Üsteğmen           |
| 20 | Sedef       | İlkan       | Cumhurbaşkanlığında Tercüman Sekreter                           |
| 21 | Mehmet      | Ceylan      | Cumhurbaşkanlığı Dairesinden Komiser                            |

|    |              |             |                                      |
|----|--------------|-------------|--------------------------------------|
| 22 | Celal Tevfik | Karasapan   | Zafer Gazetesi Dış Politika Yazarı   |
| 23 | Cihat        | Baban       | Cumhuriyet Gazetesi Yazarı           |
| 24 | Atilla       | Onuk        | A.A. Genel Müdürü                    |
| 25 | Kadri        | Kayabal     | T.H.A. Genel Müdürü                  |
| 26 | Aydoğan      | Önal        | Haber Ajansı Genel Müdürü            |
| 27 | Sabri        | Süphandağlı | Yeniasır Gazetesi Yazarı             |
| 28 | Şemsi        | Kuseyri,    | Hayat Dergisi Ankara Temsilcisi      |
| 29 | Tahir Zengin | Gönül       | Tasvir Gazetesi Yazı İşleri Müdürü   |
| 30 | Hulusi       | Turgut      | Akşam Gazetesi Yazarı                |
| 31 | Ahmet Oktay  | Börtocene   | T.R.T. Kameramanı                    |
| 32 | Erdoğan      | Sağlam      | T.R.T. Muhabiri                      |
| 33 | Ümit         | İlhan       | T.R.T. Kameramanı                    |
| 34 | Yaşar        | Kutum       | Kameraman                            |
| 35 | İsmail       | Şenyüz      | Fotoğrafçı                           |
| 36 | Yaman        | Paslı       | Cumhurbaşkanlığı Dairesinde Hizmetli |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/248-26-7, (13.04.1970) (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-10)

Bu heyet, 1970 yılında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği ziyareti sırasında Türkiye'nin o dönemki dış ilişkileri ve siyasi dinamiklerine ışık tutmak amacıyla Romanya gezisinde yer almış kişilerdir. Heyetin birçok farklı alanı temsil eden üyeleri bulunmakta: Devlet ve Siyaset: Cumhurbaşkanı Sunay'ın yanı sıra, Dışişleri Bakanı, siyasi parti temsilcileri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri gibi üst düzey devlet görevlileri yer almaktadır. Askeri ve Güvenlik: Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından Piyade Üsteğmen gibi askeri yetkililer de heyette yer alıyor. Medya ve İletişim: Gazeteciler, gazete yazarları, haber ajansı genel müdürü gibi medya temsilcileri de bulunmaktadır. Bu da ziyaretin medya tarafından da yakından takip edildiğini göstermektedir. Kültürel ve Diplomatik İlişkiler:

Tercüman sekreter, dış politika yazarı gibi kültürel ve diplomatik ilişkilere katkı sağlayacak kişiler de heyette yer almaktadır.

Bu çeşitlilik, ziyaretin farklı alanlarda önemli konuları kapsayacağını ve çeşitli perspektiflerin değerlendirileceğini göstermektedir. Ayrıca, heyetin içindeki bu farklı alanlardaki uzman yetkililerin varlığı, Romanya ziyareti sırasında ortaya çıkabilecek her türlü duruma karşı hazırlıklı olmalarını sağlayabilecek yeterliliktedir.

#### 2.4.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Ankara'dan Ayrılışı ve Bükreş'e Varışı

13 Nisan günü saat 10.30'da özel bir uçakla Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Bükreş'e hareket eden Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, eşi ve Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in yanı sıra kalabalık bir heyetle seyahat etmiştir. Otoponi Havaalanı'nda Rumen Lider Ceausescu tarafından karşılanmıştır<sup>326</sup>. Bay ve Bayan Ceausescu beraberinde Başbakan Ion George Maurer ve Dışişleri Bakanı Corneliu Monescu ile birlikte uçağın yanına kadar gelerek Cumhurbaşkanı Sunay'a "Hoş geldiniz" ifadesini kullanarak kendisini Romanya'da görmekten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay da şahsına gösterilen ilgiye teşekkür etmiş ve ziyaret sırasında Rumen Halkını yakından tanıma imkânını bulacağından büyük memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, karşılamaya gelenlerin elini teker teker sıkarak kendileriyle tanışmıştır. Daha sonra havaalanından ayrılan Cumhurbaşkanı ve Ceausescu, Türk ve Rumen bayraklarıyla süslü Bükreş caddelerinden geçerken halkın sevgi gösterisine maruz kalmışlardır<sup>327</sup>. Rumen Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı Sunay'ı Devlet Misafir Hanesi kapısında uğurlamış ve ülke içinde gerçekleştireceği ziyaretin başarılı geçmesini dileyerek vedalaşmıştır<sup>328</sup>. Cumhurbaşkanı Sunay, ziyaret boyunca Rumen Anıtı ve Türk Şehitliği'ni ziyaret ederek her birine birer çelenk bırakacaktır. Akşam saatlerinde ise Ceausescu ve eşi, Sunay çifti onuruna bir yemek düzenleyecektir<sup>329</sup>.

Romanya'nın resmi konuğu olan ilk Türk Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın ziyareti, Romanya'da geniş yankılar uyandırmıştır. Romanya'da yayınlanan tüm gazeteler, manşetlerini Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyaretine ayırmıştır. Bu ziyaretin, son yıllarda önemli gelişmeler kaydeden Türk-Rumen ilişkilerine yeni bir katkıda bulunacağını belirten gazeteler, manşetlerini "Türkiye Cumhurbaşkanı Sunay Romanya'da-Hoş geldiniz", "Romanya'yı İlk Defa Bir Türk Devlet Başkanı Ziyaret Ediyor", "Türk-Rumen İlişkilerinde Yeni Bir Merhale",

<sup>326</sup> "Başkan Sunay Romanya'ya Gitti", *Haber*, 13.04.1970.

<sup>327</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-13.

<sup>328</sup> "Sunay Romanya'da", *Haber*, 14.04.1970.

<sup>329</sup> "Başkan Sunay Romanya'ya Gitti", *Haber*, 13.04.1970.

"Cumhurbaşkanı Sunay Parlak Törenle Karşılandı", "Sunay-Çeausescu Dünya Sorunlarını Görüşecek", "Bükreşliler Sunay'ı Sevgi Gösterileriyle Karşıladılar" şeklinde atmışlardır. Rumen gazeteleri, haber ve yazılarını Cumhurbaşkanı Sunay ve Türkiye ile ilgili fotoğraflarla, karşılama töreninden resimlerle süslemiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı Sunay ile Romen Devlet Başkanı Ceausescu'nun el sıkışırken gösteren resimler ilk planda yer almıştır. Bükreş'te yayınlanan yüz bin baskılı haftalık "Lumea" adlı dergi de Cumhurbaşkanı Sunay'ın Romanya'yı ziyaretine geniş bir yer ayırmıştır. Dergide, Cumhurbaşkanı Sunay'ın resimlerle süslenmiş bir biyografisi verilmiş ve Türkiye ile ilgili bir röportaj yayınlanmıştır. Lumea'nın başyazısı da Sunay'ın ziyaretine ayrılmış ve bu ziyaretin Türk-Rumen ilişkilerinin daha da gelişmesi bakımından büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır<sup>330</sup>.

Rumen basınının bu ziyarete ilişkin yaptıkları haberlerde üzerinde durdukları temel husus, Türk ve Romen liderlerinin gerçekleştirecekleri resmi görüşmeler neticesinde ikili ilişkilerin daha da artacağına olan inanç hususudur. Basının bu inancı yüksek sesle ifade etmesi, kuşkusuz ülkelerinde ilk kez bir Türk Devlet Başkanı ağırlamalarından dolayı duydukları heyecan ve beklentiden ileri gelmiştir. Bu durum, ziyaretin siyasi ve diplomatik önemini vurgulamakta ve Türk-Rumen ilişkilerinin gelecekte daha da güçleneceği beklentisini yansıtmaktadır.

#### 2.4.3. Romanya Devlet Başkanı Çeausescu'nun Türk Basınına Verdiği Demeç

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Romanya'ya gerçekleştirdiği ziyaret nedeniyle Bükreş'te bulunan Türk Basını'nı kabul eden Rumen lider Nikolai Çeausescu, Avrupa güvenliği, Kıbrıs sorunu ve gençlik hareketleri gibi konularda gazetecilerin kendisine yönelttiği soruları cevaplandırmıştır<sup>331</sup>. Bu çerçevede bir gazetecinin Türk-Rumen ikili ilişkileri üzerine düşüncelerinin sorulduğu soruya Ceausescu şu cevabı vermiştir:

Son yıllarda Romanya ile Türkiye arasındaki ilişkiler her alanda gelişiyor. Ben ülkelerimiz arasında iktisadi, teknik ve bilimsel ilişkilerin geliştiğini belirtmek isterim. Aynı zamanda ekonomik ve kültürel ilişkilerle sanatçılarımız arasında yapılan görüşmeler ve turistik ilişkilerin arttığını da eklemek isterim. Geçen yıl Türkiye'ye yaptığım ziyaret ve Türk liderleri ile yaptığım temaslara ilgili izlenimlerimi daima zevkle hatırlayacağım. Rumen-Türk ilişkilerinin izlediği yön hakkında ise, geçen yıl Türkiye'ye yaptığım ziyaretim ve Cevdet Sunay'ın ülkemizi ziyaretiyle bu alanda geniş imkânlar sağlanacağını umuyorum<sup>332</sup>.

<sup>330</sup> "Sunay'ın Ziyareti Büyük Yankı Uyandırdı", *Vatan*, 15.04.1970.

<sup>331</sup> "Çeausescu: Kıbrıs Bağımsız Kalmalı", *Milliyet*, 12.04.1970.

<sup>332</sup> "Çeausescu'nun Türk Basınına Özel Demeci", *Haber*, 13.04.1970.

Bir gazetecinin, Türkiye ziyaretinde Rumen Lider'e yöneltilen "Balkanlar'ın nükleer silahlardan arındırılması" hususunu hatırlatması üzerine, Rumen Lider, nükleer silahların tüm insanlık için tehlike arz ettiğini vurgulayarak ülkesinin Balkanlar'da nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturulması için yoğun çaba sarf ettiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu çabaların genel silahsızlanma sürecine katkıda bulunmak amacıyla yapıldığını da eklemiştir<sup>333</sup>. Romanya Devlet Başkanı, daha sonra kendisine yöneltilen bir soru üzerine gençlik hareketlerine değinerek, bunların halk kitlelerinin daha iyi ve daha güzel bir hayat için gösterdiği çabaların bir ifadesi olduğunu kabul ettiğini ve bu hareketleri sempatiyle karşıladığını ifade etmiştir<sup>334</sup>.

Kıbrıs meselesi hakkındaki düşüncelerinin ne olduğu şeklinde bir soruya Ceausescu şu cevabı vermiştir:

Tabiidir ki, Kıbrıs durumu her şeyden önce adada yaşayan halkı ilgilendirmektedir. Dolayısıyla bu meseleye o kadar teferruatlı değinmek istemiyorum, çünkü söylediğim gibi, bu, adadaki halkın bir meselesidir. Kıbrıs'ın iç işlerine karışmak istemiyorum. Fakat aynı zamanda bağımsızlığın ve hükümrancılığın temin edilmesinin, ilkin meselenin Kıbrıslılar tarafından halledilmesi suretiyle müspet imkânlar sağlayacağına inanıyorum. Bağımsız bir Kıbrıs, Balkan Bölgesi'nde barışın tesisi ve iş birliği uğrunda faydalı bir unsur teşkil edecektir<sup>335</sup>.

Rumen Lider, Avrupa Güvenliğinin tesisini ele alırken, bu konunun kıtasının en önemli meselesi olduğunu vurgulayarak, Avrupa ülkelerinin kuvvet kullanmaktan kaçınması gerektiğini belirtmiştir. Avrupa'nın güvenliğinin tüm Avrupa halklarının çıkarlarına uygun olacağını vurgulayan Ceausescu, bu doğrultuda bir Güvenlik Konferansının düzenlenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu konferansın ne zaman toplanacağı sorusuna ise bir tarih vermenin zor olduğunu belirten Ceausescu, şu anda sadece böyle bir konferansın toplanması için uygun şartların oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir<sup>336</sup>.

Çeausescu'nun Türk basınına verdiği cevaplar, tecrübeli bir lider olduğunu göstermiştir. Türk-Rumen ikili ilişkilerine değindiği kısımda, önceden Türkiye'ye yaptığı ziyareti hatırlatarak oluşturulan dostluğun temellerinin kırılğan olmadığını ifade etmeye çalışmıştır. Gençlik hareketlerini, Balkanların nükleer silahlardan arındırılması gerekliliğini ve Avrupa güvenliği sorularına verdiği cevaplarda, Rumen Lider, meselelere karşı bir taraf olarak

<sup>333</sup> "Romanya Devlet Başkanı Gençliği Destekliyor", *Vatan*, 12.04.1970.

<sup>334</sup> "Gençlik Hareketleri", *Cumhuriyet*, 12 04.1970.

<sup>335</sup> "Romanya Devlet Başkanı Gençliği Destekliyor", *Vatan*, 12.04.1970.

<sup>336</sup> "Çeausescu'nun Türk Basınına Özel Demeci", *Haber*, 13.04.1967.

görünmüş, ancak Kıbrıs meselesinde sorunun Kıbrıslılar tarafından çözülmesi gerektiğini belirterek daha gri bir tavır sergilemiştir.

#### 2.4.4. Türkiye-Romanya Resmi Görüşmeleri ve Sunay'ın Romanya'daki Ziyaretleri

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Romanya ziyaretinin ikinci günü, 14 Nisan sabahı saat 9.30'da Devlet Başkanı Çeausescu ile Devlet Konseyi Salonu'nda resmi görüşmelere başlamıştır. Görüşmeye Romanya tarafından Devlet Başkanı Yardımcısı Maniu Manescu, Başbakan Ion Ghearghe Mauer, Dışişleri Bakanı Corneliu Manescu, Dış Ticaret Bakanı Burila, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Gligo, Ankara Büyükelçisi Grigore Geamanu ve Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü ile çeşitli devlet görevlileri katılmıştır. Türkiye'den ise Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan, Bükreş Büyükelçisi Kamuran Gürün, Dışişleri Bakanlığı Doğu Dairesi Genel Müdürü Oktay İşçen ve Araştırma ve Siyaset Planlama Dairesi Genel Müdür Vekili Selçuk Korkut görüşmelere katılan isimler arasında yer almıştır<sup>337</sup>.

Görüşme sırasında Kıbrıs, Orta Doğu, Avrupa Güvenliği ve diğer küresel meseleler ele alınmış, Türkiye ile Romanya arasındaki ikili ilişkiler gözden geçirilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye ile Romanya arasındaki ticaret hacminin her biri yedi milyon dolar olmak üzere artırılması kararlaştırılmıştır. Ceausescu, Balkanlarda iş birliğinin sağlanması gerekliliğine vurgu yapmış ve Kıbrıs konusuna da değinerek adadaki iki toplumun bir arada yaşayacağı bağımsız bir devletin kurulması gerekliliğine inandığını ifade etmiştir<sup>338</sup>. İki lider, ekonomi, sanayi, ticaret ve kültürel alanlardaki sorunların çözümü, mevcut iş birliğinin güçlendirilmesi ve yeni iş birliği alanlarının keşfi için Türk-Rumen Karma Komisyonu'nun kurulması konusunda anlaşmışlardır<sup>339</sup>. Resmi görüşmelerde en dikkat çeken husus Ceausescu nezdinde Kıbrıs meselesine karşı başlangıçta tarafsız görünen bakış açısı resmi görüşmelerde “adada iki toplumlu bağımsız bir devletin kurulması” şeklinde daha somut bir hal alarak mevcut belirsizliğin Türkiye lehine ortadan kalkması olmuştur.

Resmi görüşmelerin ardından Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, Bükreş'teki Türk Büyükelçiliği'ni ziyaret etmiş ve ardından Türkiye'den gelen folklor ekibinin düzenlediği gösterileri izlemiştir. Aynı akşam, Rumen Lider Ceausescu ve eşi onuruna bir kabul resmi tertip edilmiştir. Ziyaretin üçüncü gününde (15 Nisan), Cumhurbaşkanı Sunay ve heyeti Craiova şehrine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Burada, şehre ait sanayi tesislerini incelemiş ve Electroputere Fabrikası'nı ziyaret etmiştir. Ardından, Chiova Belediye Başkanının verdiği öğle

<sup>337</sup> “Türk-Rumen Resmi Görüşmeleri Başladı”, *Haber*, 15.04.1970.

<sup>338</sup> “Türk-Rumen Resmi Görüşmeleri”, *Cumhuriyet*, 15.04.1970.

<sup>339</sup> “Resmi Görüşmeler”, *Haber*, 13 04.1970.

yemeğine katılmıştır. Akşam saatlerinde ise özel bir uçakla Kostence şehrine hareket etmiştir. Kostence'de bir gün kalan Cumhurbaşkanı, şehrin turistik yerlerini ziyaret etmiş ve Kuzey Mongolya'da Belediye Başkanının ev sahipliğinde bir kır yemeğine katılmıştır. Ertesi gün, Kostence'den ayrılarak tekrar Bükreş'e dönen Sunay çifti, Ceausescu ve eşi onuruna bir akşam yemeği düzenlemiştir. Yemekte, Türkiye'den gelen folklor ekibi de davetlilere çeşitli gösteriler sunmuştur<sup>340</sup>.

Neticede, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 13 Nisan'da gerçekleşen Romanya ziyareti, Türkiye ile Romanya arasındaki ikili ilişkilerin ve bölgesel iş birliğinin güçlenmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Resmi görüşmelerde Kıbrıs, Orta Doğu ve Avrupa Güvenliği gibi stratejik konular ele alınmış ve Türkiye ile Romanya arasındaki ticaret hacminin artırılması gibi somut adımlar atılmıştır. Bu, iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik iş birliğinin artması açısından olumlu bir gelişmedir. Özellikle Ceausescu'nun Kıbrıs konusundaki tarafsız tutumunu resmi görüşmeler sonrasında, Türkiye'nin kaygılarını da dikkate alarak meseleye daha gerçekçi bir bakış açısı ile yönelmesini sağlamış ve mevcut belirsizlik Türkiye lehine ortadan kaldırılmıştır. Bu durum, Türkiye'nin bölgesel çıkarlarını korumak ve Kıbrıs sorununun çözümünde etkin bir rol oynamak için Romanya ile iş birliğini güçlendirmesine olanak tanımaktadır.

Ayrıca, Sunay'ın Romanya ziyareti sırasında gerçekleştirilen kültürel etkinlikler ve folklor gösterileri, Türk ve Romen halkları arasındaki dostluğun ve kültürel ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu tür etkinlikler, diplomatik ilişkilerin yanı sıra halklar arasındaki ilişkilerin de derinleştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Ziyaretin son günlerinde yapılan Craiova ve Kostence şehirlerine gerçekleştirilen ziyaretler ise, Türkiye'nin Romanya ile olan iş birliğini sadece başkentler arasında değil, farklı şehirlerde de genişletme niyetini göstermektedir. Bu, iki ülke arasındaki iş birliğinin sadece siyasi değil, ekonomik ve sosyal alanlarda da derinleştirilmesi hedefini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Romanya ziyareti, Türkiye ile Romanya arasındaki iş birliğinin güçlenmesi ve bölgesel barış ve istikrarın sağlanması için önemli bir adım olmuştur. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da derinleştirilmesine ve iş birliğinin artırılmasına olanak sağlamıştır.

#### **2.4.5. Sunay'ın Yurda Dönüşü ve Türkiye-Romanya Ortak Bildirisi**

Romanya Devlet Başkanı Nikolai Ceausescu'nun resmi davetlisi olarak dört gün boyunca Romanya'da bulunan Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, 17 Nisan günü

<sup>340</sup> “Resmi Görüşmeler”, *Haber*, 13.04.1970.

saat 14.00'te Türk Hava Yolları'na ait DC-9 Tipi "Trakya" isimli bir uçakla Türkiye'ye dönmüşlerdir<sup>341</sup>. Esenboğa Havaalanı'nda düzenlenen törende Cumhurbaşkanı Sunay, yirmi bir pare top atışıyla selamlanmıştır<sup>342</sup>. Bu karşılama, Cumhurbaşkanı'nın Romanya ziyareti ve geri dönüşüne ulusal düzeyde verilen önemi vurgulamaktadır.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Romanya ziyareti sırasında Devlet Konseyi Başkanı Nicolae Ceausescu ile gerçekleştirdiği görüşmelerle ilgili olarak yayımlanan ortak bildiride çeşitli dünya meselelerine odaklanılmıştır, bunlar arasında Vietnam, Orta Doğu ve Kıbrıs konuları da yer almıştır. İki ülke arasındaki ilişkilere dair bildirinin ilgili bölümünde, ticari mübadelelerde kaydedilen gelişmelerin memnuniyetle karşılandığı ve tarafların iktisadi iş birliği faaliyetlerinin sonuçlandırılması ve yeni projelerin geliştirilmesi konusundaki ilgilerini belirttikleri ifade edilmiştir. Ayrıca, ziyaret sırasında iki ülkenin Dışişleri Bakanlarının Türk-Rumen Ekonomik Karma Komisyonunu kuran bir mektup teatisinde bulundukları bildirilmiştir. Bildirinin milletlerarası meseleler bölümünde ise, tüm ülkeler arasındaki ilişkilerde bağımsızlık, milli egemenlik, hak eşitliği, iç işlere karışmama, toprak bütünlüğü ve karşılıklı menfaat gibi prensiplere kesinlikle riayetin önemi vurgulanmıştır. Silahsızlanma yarışının sürekli barışı engelleyeceği ve bütün devletlerin genel bir silahsızlanma için gayret göstermelerinin önemine işaret edilmiştir. Vietnam meselesine de değinilerek, 1954 Cenevre Anlaşmaları esas alınarak barışçı bir çözüm bulunması temenni edilmiştir. Kıbrıs ile ilgili bölümde ise, Türk tarafının son gelişmeler hakkındaki endişelerini ifade ettiği ve bağımsızlığa yönelik pozisyonlarını tekrarlayarak, bütün ilgili tarafların meşru menfaatlerini dikkate alan barışçı bir çözüm istikametinde müspet gelişmelerin olacağı vurgulanmıştır<sup>343</sup>.

Ortak bildiride, Türkiye ve Romanya arasındaki dostluk ilişkilerinin Balkanlar'daki olumlu gelişmelere katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, bölgesel ve uluslararası barışın sağlanması amacıyla Balkan ülkeleri arasında müspet komşuluk ve anlayış ilişkilerinin geliştirilmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir<sup>344</sup>.

Sonuç olarak, Sunay'ın Romanya ziyareti, Türk ve Rumen siyasi tarihleri açısından oldukça önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ziyaret süresince, Cumhurbaşkanı Sunay, Rumen lider Ceausescu ile resmi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde, Sunay başta Kıbrıs meselesi olmak üzere bölgesel ve uluslararası konularda Rumen hükümetinin Türkiye'ye destek verdiğini belirten ifadeleri elde etmiştir.

<sup>341</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-14.

<sup>342</sup> "Cumhurbaşkanı Yurda Döndü", *Haber*, 18.04.1970.

<sup>343</sup> "Ortak Bildiri", *Haber*, 18.04.1970.

<sup>344</sup> "Türk-Rumen Bildirisi (Mehmet Barlas)", *Cumhuriyet*, 18.04.1970.

Ziyaretin ekonomik boyutunda ise, Cumhurbaşkanı önemli bir başarı elde ederek "Türk-Rumen Karma Komisyonu"nun kurulmasında büyük mesafe kat etmiştir. Bu komisyonun olumlu çalışmaları sonucunda Türkiye'nin dış ticaret hacminin büyümesine katkı sağlanması ve ülkenin kalkınmasına destek olması beklenmektedir.

Ziyaretin en önemli kazancı ise farklı sosyal sistemlere sahip olan iki ülke arasındaki olumlu dostluk ve dayanışmanın güçlenmesidir. Bu dostluk ve dayanışma, diğer ülkelerle gerçekleştirilecek iş birliklerine olumlu bir örnek teşkil edecektir. Bu bağlamda, Sunay'ın Romanya ziyareti, Türk-Rumen ilişkilerinin daha da güçlenmesine ve bölgesel istikrara katkı sağlamıştır.

## 2.5. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Federal Almanya Gezisi (19-24 Ekim 1970)

### 2.5.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi

Tablo 2.5 Federal Almanya Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo

| SIRA | ADI         | SOYADI      | UNVAN                                                                  |
|------|-------------|-------------|------------------------------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı                                                          |
| 2    | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                                                      |
| 3    | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                                                       |
| 4    | Sırrı       | Atalay      | Cumhuriyet Senatosu Başkan Velili, C.H.P.<br>Kars Senatörü, Eski Bakan |
| 5    | Turhan      | Feyzioğlu   | Kayseri Milletvekili, Eski Bakan                                       |
| 6    | İlyas       | Karaöz      | A P.P Muğla Senatörü                                                   |
| 7    | Cihat       | Alpan       | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri                                       |
| 8    | A. Fethi    | Esener      | Jandarma Genel Komutan Muavini Korgeneral                              |
| 9    | Dr. Atilla  | Sunay       | Cumhurbaşkanı Özel Doktoru                                             |
| 10   | Sulhi       | Dişlioğlu   | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                                     |
| 11   | Turgut      | Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Kıdemli Albay                               |
| 12   | Asaf        | İnhan       | Dışişleri Bakanlığı Batı Dairesi Reisi                                 |

|    |             |           |                                                                        |
|----|-------------|-----------|------------------------------------------------------------------------|
| 13 | Şefik       | Fenmen    | Dışışleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi                             |
| 14 | Oktay       | İşcen     | Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Reisi                          |
| 15 | Oktay       | Cankardeş | Dışışleri Bakanlığı Araştırma Ve Siyaset Planlama Dairesi Genel Müdürü |
| 16 | Haluk       | Sayınsoy  | İdari İşler Dairesi Genel Müdürü                                       |
| 17 | Recep       | Bayrak    | Cumhurbaşkanlığı İrtibat Subayı Kur. Alb.                              |
| 18 | Savlet      | Aktuğ     | Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                                  |
| 19 | Güvenç      | Çakın     | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Hv. Yüzbaşı                                    |
| 20 | Kemal       | Özçelik   | Cumhurbaşkanlığı Emniyet Müşaviri                                      |
| 21 | Salih       | Kocagöncü | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından P.Yb.                               |
| 22 | Nazım       | Gürtekin  | Cumhurbaşkanlığı Emniyet Müdürü                                        |
| 23 | Refet       | Seyhan    | Cumhurbaşkanlığı Dairesinden Görevli                                   |
| 24 | Ahmet       | Özoan     | Emniyet Görevlisi                                                      |
| 25 | Bayram      | Yılmaz    | Emniyet Görevlisi                                                      |
| 26 | Metin Sakıp | Fırat     | Görevli                                                                |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/272-75-19, (18. 10. 1970). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-11)

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Federal Almanya gezisinde yer alan heyet üyeleri, çeşitli alanlardaki uzmanlıkları ve görevleriyle dikkat çekmektedir. Heyette, diplomatik ilişkilerden sağlık hizmetlerine, güvenlikten iletişime kadar geniş bir yelpazede görev alanı bulunan kişiler yer almaktadır. Cumhurbaşkanı Sunay: Elbette gezinin ana figürü olan Cumhurbaşkanı Sunay, resmi temasları yürütmek ve Türkiye'nin Federal Almanya ile ilişkilerini güçlendirmek adına ziyareti gerçekleştirmiştir. İhsan Sabri Çağlayangil: Dışışleri Bakanı olarak, gezinin diplomatik yönlerini yönetmek ve resmi temasları organize etmek üzere heyette yer almıştır. Sırrı Atalay: Cumhuriyet Senatosu Başkan Vekili ve eski Bakan olarak, heyette siyasi deneyim ve bilgi birikimiyle temsil edilmiştir. Turhan Feyzioğlu: Eski Bakan ve milletvekili olarak, heyete siyasi perspektiften katkı sağlamıştır. İlyas Karaöz: AP Muğla Senatörü olarak, heyetteki siyasi

çeşitliliği temsil etmiştir. Cihat Alpan: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olarak, gezinin organizasyonunu ve lojistik detaylarını koordine etmiştir. A. Fethi Esener: Jandarma Genel Komutan Muavini Korgeneral olarak, heyette güvenlik ve savunma konularında uzmanlık sağlamıştır. Dr. Atilla Sunay: Cumhurbaşkanı'nın özel doktoru olarak, Cumhurbaşkanı'nın sağlık ve refahını gözetmiştir. Sulhi Dişlioğlu: Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü olarak, heyetin organizasyon ve koordinasyonundan sorumlu olmuştur. Diğer heyet üyeleri ise, iletişim, emniyet ve görevli olarak farklı alanlarda yer almışlardır. Bu çeşitli yetkinliklerin heyette bulunması, gezinin farklı yönlerini etkili bir şekilde yönetmeye ve Cumhurbaşkanı'nın ziyaretinin başarılı geçmesine katkıda bulunmuştur.

### **2.5.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Almanya'ya Gelişi ve Federal Almanya Lideri Heimann'ın Sunay Onuruna Verdiği Akşam Yemeği**

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, eşi Bayan Sunay, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve parlamenterlerden oluşan geniş bir heyetle birlikte 19 Ekim günü saat 11.30'da Köln Havaalanında Almanya Cumhurbaşkanı Gustave Heimann tarafından düzenlenen törenle karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyeti taşıyan Trakya isimli özel uçak Federal Almanya hava sahasına giriş yapmasıyla birlikte Alman Filolarına ait savaş uçakları tarafından karşılanarak selamlanmıştır<sup>345</sup>. Bu olay, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Federal Almanya'ya gelişinin ne kadar önemsendiğini ve tarihi bir olayı temsil ettiğini göstermektedir.

Cumhurbaşkanının Federal Almanya'ya gelişli dolayısıyla Köln tarihi günlerinden birini yaşamıştır. Yüzlerce Türk işçi Cumhurbaşkanına sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanı Sunay, uçaktan inişi sırasında Federal Almanya Cumhurbaşkanı Heinemann'ın uçağın yanına gelerek kendisine "hoş geldiniz" dileğinde bulunduğunu ve ziyaretin ikili ilişkileri daha da güçlendireceğini ifade ettiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay ise Almanya'ya gelmekten büyük mutluluk duyduğunu ifade ederek, Türk halkının selamlarını, sevgisini ve başarı dileklerini ilettiklerini ifade etmiştir<sup>346</sup>. Bu karşılama ve iletişim, Türk-Alman görüşmelerinin dostane ve olumlu bir zeminde geçmesine katkı sağlamıştır.

Almanya Cumhurbaşkanı Heinemann, Cumhurbaşkanı Sunay'a verdiği yemekte, "İki millet arasındaki sıkı ve samimi bağlar, uzun bir süre içerisinde gelişmiş ve güçlenmiştir" ifadesiyle Türk-Alman ilişkilerinin derinliğine vurgu yapmıştır. Heinemann, konuşmasında Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde önemli bir aşamada olduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin endüstrileşmiş bir yapıya doğru ilerlerken geçmişin değerlerini göz ardı etmeden,

<sup>345</sup> "Sunay ve Heyeti Almanya'da", *Hürriyet*, 20.10.1970.

<sup>346</sup> "Sunay ve Heyeti Almanya'da", *Hürriyet*, 20.10.1970.

Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda ilerlediğini vurgulamıştır. Ayrıca Türkiye'nin geleceğine büyük umutlar bağladığını, Türkiye'nin davalarımıza karşı her zaman anlayış göstermiş bir ülke olduğunu ve Almanya'nın Türkiye'ye destek olmaktan memnuniyet duyacağını ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay ise cevap konuşmasında, NATO'nun Türkiye için önemli bir güvenlik garantisi olduğunu ve Avrupa bütünlüğü hareketlerinin Türkiye'nin Batıya dönük sosyal ve politik hedeflerini gerçekleştirmede kritik bir rol oynadığını belirtmiştir. Ayrıca Federal Almanya ile Türkiye arasındaki iş birliğinin gelecek için geniş ufuklar açtığını ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde Almanya'nın gösterdiği anlayış ve yakınlığın önemli olduğunu vurgulamıştır. Sunay, Türkiye'nin demokrasi prensiplerine bağlı kalarak ekonomik gelişme için gösterdiği çabaları ve Federal Almanya'nın iş gücünün istihdamı ve yetiştirilmesinde gösterdiği yardımları takdirle karşıladığını ifade etmiştir<sup>347</sup>.

Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Sunay Alman Liderin Türkiye'ye ekonomik yardımların kararlılıkla sürdürüleceğini ifade ettiği konuşmasına karşılık verdiği söylem, dünyanın iki kutuplu bir yapıya sahip olduğu ortamda Türkiye'nin stratejik önemini vurgulamakta ve Türkiye'nin "batının temel prensiplerine" olan bağlılığını ve bu çerçevede üzerine düşen görevleri yerine getireceği Sunay tarafından belirtmektedir. Bu konuşma, Türkiye'nin günlük politikalarla yönlendirilmediğini ve yönlendirilemeyeceğinin anlaşılması açısından önemli olmakla birlikte Almanya özelinde Batı'ya iletilen bir mesaj olarak da algılanabilir.

### 2.5.3. Sunay'ın Almanya İçerisinde Gerçekleştirdiği Ziyaretler

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Almanya'daki ikinci gününde, Bonn'daki öğrenci ve işçi temsilcileriyle gerçekleştirdiği görüşmenin ardından Türkiye'nin Bonn Büyükelçiliği'ni ziyaret ettiği belirtilmektedir. Bu ziyaret sırasında, Alman-Türk Federasyonu tarafından sunulan çeşitli dileklerin yer aldığı bir mektup kendisine takdim edilmiştir. Büyükelçilik ziyaretinin ardından, Cumhurbaşkanı ve eşi, ünlü Beethoven Salonu'nda düzenlenen bir konseri izlemiştir. Bu konserde, Alman Lider Heinemann ve Başbakan Willy Brandt gibi çeşitli Alman ve Türk yetkililer de yer almıştır. Sunay daha sonra Almanya Başbakanı Şansölye Willy Brandt ile bir görüşme gerçekleştirmiştir<sup>348</sup>.

Sunay'ın bu görüşmede, turist pasaportu ile gelip daha sonra izinsiz bir şekilde çalışan Türk işçilerinin affı konusunu gündeme getirerek, bu durumun düzeltilmesini Şansölye'den talep ettiği ifade edilmektedir. Alman Başbakanı, Sunay'ın bu talebini olumlu karşılayarak,

<sup>347</sup> "Heinemann: Türkiye'ye Yardım Yapmamız Tabiidir", *Cumhuriyet*, 20.10.1970.

<sup>348</sup> "Türk-Alman Görüşmeleri Başladı/ Orhan Türel Bildiriyor", *Milliyet*, 21.11.1970.

yaklaşık kırk bin civarındaki turist Türk işçilerinin durumlarında yalnızca bir kez olmak kaydıyla gerekli adımların atılacağı konusunda Sunay'a güvence vermiştir<sup>349</sup>.

Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in de Almanya Dışişleri Bakanıyla gerçekleştirdiği toplam kırk dakikalık görüşmede, Türkiye'ye yapılan askeri yardımların bu yıl yüz milyon Mark'a çıkarılması konusunda anlaşmaya varıldığı ifade edilmektedir<sup>350</sup>. Ayrıca, Federal Almanya'nın Türkiye'ye vereceği "Transall" nakliye uçaklarının Türkiye'ye teslimine 1971 yılından itibaren başlanması konusunda da görüş birliğine varılmıştır<sup>351</sup>.

Alman Başbakan Brandt, Cumhurbaşkanı Sunay şerefine verdiği öğle yemeğinde bir konuşma yapmış ve Türk-Alman dostluğunu ve Atatürk'ü övmüştür. Sunay ise Brandt'ın ardından yaptığı cevabi konuşmasında Kıbrıs sorununa temas ederek, her iki cemaatin hak ve menfaatlerinin dengelemiş olarak korunmasına dayanan bir çözümün temel şart olacağını ifade etmiştir<sup>352</sup>. Ayrıca, Sunay NATO'nun önemine de temas ederek bu kuruluşun Avrupa'nın güvenliği için taşıdığı önemi vurgulamış ve Türkiye'nin NATO'ya verdiği değeri ifade etmiştir. Sunay, ayrıca Avrupa Güvenlik Konferansı'nın toplanması hususunu desteklediklerini belirtmiştir<sup>353</sup>.

Gece ise Cumhurbaşkanı Sunay, Türkiye'nin Bonn Büyükelçiliğinde Alman Cumhurbaşkanı Heineman onuruna bir yemek ve resmî kabul düzenlemiştir<sup>354</sup>. Federal Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyaretin üçüncü gününde, Cumhurbaşkanı Sunay Bonn'dan kendisine tahsis edilen özel bir helikopterle Essen'e geçmiştir. Burada bulunan Kropp Fabrikası'nı ziyaret eden Sunay'a Türk işçileri tarafından sevgi gösterilerinde bulunulmuş ve Cumhurbaşkanı omuzlara alınmıştır<sup>355</sup>. Türk işçilerin Sunay'a karşı gösterdikleri ilgi ve alakanın, gurbetçi vatandaşların bu ülkedeki sorunlarının kendileri lehine düzeleceğine olan inancının ve ülkelerine olan sevgilerinin bir yansıması olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir.

#### 2.5.4. Sunay Berlin'de

Almanya Cumhurbaşkanı'nın resmi daveti üzerine bu ülkede bulunan Cumhurbaşkanı Sunay, 22 Ekim günü kendisine tahsis edilen özel uçak ile Hamburg'dan Berlin'e geçmiştir.

<sup>349</sup> "Sunay, Kırk Bin Kaçak İşçimizin Affını Alman Başbakanı Brandt'tan İstediyi/ Gerbis Keşişoğlu, Bildiriyor", *Hürriyet*, 22.10.1970.

<sup>350</sup> "Türk-Alman Görüşmeleri Başladı / Orhan Türel Bildiriyor", *Milliyet*, 21.11.1970.

<sup>351</sup> "Alman Askeri Yardımı Arttırılıyor/Ziya Nebioğlu Bildiriyor", *Cumhuriyet*, 22.10.1970

<sup>352</sup> "Türk-Alman Görüşmeleri Başladı/Orhan Türel Bonn'dan Bildiriyor", *Milliyet*, 21.10.1970

<sup>353</sup> "Sunay NATO'ya Büyük Değer Atfediyoruz", *Cumhuriyet*, 21.10.1970.

<sup>354</sup> "Sunay 40 Bin Kaçak İşçimizin Affını Alman Başbakan Brandt'tan İstediyi/Garbis Keşişoğlu Bildiriyor", *Hürriyet*, 22.10.1970

<sup>355</sup> "Sunay'ı Türk İşçiler Omuzlarında Taşıdılar", *Milliyet*, 22.10.1970.

Cumhurbaşkanı, Türk ve Alman bayraklarıyla süslenen havaalanında Berlin'deki Türk işçilerinin sevgi gösterileri eşliğinde törenle karşılanmıştır. Sunay'ın uçaktan inmesiyle birlikte Berlin Senatosu Başkanı ve şehrin Belediye Başkanı, Sunay'ın uçağının yanına kadar gelerek kendisine şehir adına "hoş geldiniz" denilmiş ve Cumhurbaşkanı Berlin'de görmelerinden dolayı duyulan memnuniyet iletilmiştir. Cumhurbaşkanı ve eşi havaalanından kortej halinde ayrılarak şehir merkezine doğru hareket etmişlerdir. Ardından, Berlin Senato ve Belediye Başkanı tarafından kendisi onuruna verilen öğle yemeğine katılmıştır. Yemekte Belediye Başkanı bir konuşma yaparak Sunay'ı aralarında görmekten ötürü şeref duyduklarını belirtmiş ve Türkiye ile Almanya arasındaki dostluk ilişkileri üzerinde durarak ülkelerinde bulunan Türk işçileri için övgü dolu sözler kullanmıştır. Cumhurbaşkanı Sunay, cevabi konuşmasında bu ziyaretinin Avrupa kıtasında Doğu ile Batı arasındaki gerginliğin azaltılması yolunda girişilen karşılıklı gayretlerin olumlu bir şekilde gelişmekte olduğu bir döneme denk geldiğini ifade etmiş ve "Bu gelişmelerin Berlin halkı için de mutlu sonuçlar vermesini içtenlikle temenni ederim" şeklinde konuşmuştur. Sunay, Berlin'de gösterilen sıcak misafirperverliğe teşekkür etmiştir<sup>356</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, Berlin'deki ziyareti sırasında Berlin Özgür Üniversitesi (Freie Universität Berlin) ve Teknik Üniversite rektörleriyle bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmenin odak noktaları arasında üniversitelerinde okuyan Türk öğrencilerin sorunları ve Hakkı Keskin'in durumu bulunmaktadır. Sunay görüşmede rektörlere kendisinin de hür Berlin Üniversitesinde bazı olayların meydana geldiğine dair mektuplar aldığını ancak bunları üniversitenizin iç işlerine karışmamak için görüşmede zikretmek istemediğini belirten Sunay, son olarak rektörlere Türkiye'nin iç işlerine karışılmaması uyarısında bulunmuştur<sup>357</sup>.

Federal Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyaret Alman basını tarafından da yakından takip edilmiştir. Birçok gazete, Sunay ve Türkiye hakkında övgü dolu haberler yayımlamıştır. Sueddeutsche Zeitung Gazetesi, okuyucuları için bir yorum kaleme alarak Sunay'ın Türkiye'nin en üst düzeydeki yetkilisi ve etkili bir lider olduğunu vurgulamıştır. Gazete ayrıca 1960 askeri darbesine de değinerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin iç politikaya müdahalesinin, o dönemdeki kötü politikaların bir sonucu olduğunu belirtmiş ve TSK'nin bu müdahalesinin ülkeye askeri bir rejim getirmek amacı taşımadığını, aksine Anayasa gereği yeni seçimlerin yapılması için müdahalede bulunulduğunu ifade etmiştir<sup>358</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Federal Almanya'daki ziyareti boyunca yaşananlar, Türk-Alman ilişkilerinin ve Sunay'ın liderliğinin önemini vurgulamaktadır. Hamburg'dan Berlin'e

<sup>356</sup> "Sunay Berlin'de", *Vatan*, 23.10.1970.

<sup>357</sup> "Berlin'de İki Rektör Sunay'a Öğrencilerimizin Şikâyetlerini Aksettirdi", *Milliyet*, 23.10.1970.

<sup>358</sup> "Sunay'ı Berlin'de Sağcılar Karşıladı", *Cumhuriyet*, 23.10.1970.

geçiş sırasında Türk işçilerinin sevgi gösterileri, Berlin Senatosu Başkanı ve Belediye Başkanı'nın Sunay'ı karşılaması, öğle yemeği daveti ve Berlin'de gösterilen sıcak misafirperverlik, Türkiye ile Almanya arasındaki dostluğun önemine işaret etmektedir.

Sunay'ın Berlin ziyareti sırasında gerçekleştirdiği üniversite görüşmeleri, Türk öğrencilerin sorunlarına ve Hakkı Keskin'in durumuna odaklanması, Türk toplumunun Almanya'daki varlığının ve sorunlarının Cumhurbaşkanı'nın gündeminde olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Sunay'ın üniversitelerin iç işlerine müdahale etmemesi ve Türkiye'nin içişlerine karışmamaları konusunda rektörlere uyarıda bulunması, diplomatik bir tavra işaret etmektedir.

Alman basınının Sunay'a ve Türkiye'ye yönelik olumlu haberleri, Sunay'ın liderlik vasıflarını ve Türk-Alman ilişkilerinin önemini vurgulamaktadır. Sueddeutsche Zeitung Gazetesi'nin yorumu, Sunay'ın Türkiye'nin en üst düzey lideri olduğunu ve etkili bir şekilde liderlik yaptığını göstermektedir. Ayrıca, 1960 askeri darbesine ilişkin yapılan değerlendirme, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin o dönemdeki politikaların sonucu olarak müdahale ettiğini ve demokratik süreci desteklemek amacıyla hareket ettiğini vurgulamaktadır. Bu durum Sunay'ın liderliğinin ve Türkiye'nin demokratik süreçteki kararlılığının altını çizmektedir.

#### 2.5.5. Sunay'ın Stutgard'tan Gelişi ve Almanya'dan Ayrılışı

Federal Almanya gezisinin son aşamasında, Cumhurbaşkanı Sunay, Baden-Württemberg Eyaleti'nin başkenti Stuttgart'a ulaşmıştır. 23 Ekim sabahı saat 10'da Eyalet Başkanı Hans Filbinger ile birlikte, Daimler-Benz Anonim Şirketi'nin Unterurkheim'deki fabrikasını ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında, Sunay fabrika tesislerini gezerek çeşitli incelemelerde bulunmuş ve burada çalışan Türk işçileriyle görüşmüştür. Sunay, fabrikada yapılan çalışmaları dikkatle takip ettikten sonra Türk işçiler tarafından uğurlanmıştır. Ardından, Württemberg Eyaleti hükümeti tarafından kendisi için düzenlenen öğle yemeğine katılmıştır<sup>359</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, Federal Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyaretin sona erdiği 24 Ekim'de Echterdingen Havaalanı'na gelerek Türkiye'ye dönüş yapmıştır. Yerel saatle 11:00'de Türk Hava Yolları'na ait özel bir uçakla ayrılan Sunay, saat 14:00'te Türkiye'ye ulaşmıştır<sup>360</sup>. Esenboğa Havaalanı'nda törenle karşılanan Cumhurbaşkanı Sunay, yirmi bir pare top atışıyla selamlanmıştır. Cumhurbaşkanı, basına yaptığı açıklamada, bu ziyaretin sadece iki ülkenin refahı ve mutluluğu için değil, aynı zamanda Avrupa ve dünyada güvenliğin sağlanması yolunda birlikte adımlar atıldığını gösterdiğini vurgulamıştır. Sunay, Alman Şansölye Brandt

<sup>359</sup> "Sunay Bugün Yurda Dönüyor", *Milliyet*, 24.10.1970.

<sup>360</sup> "Sunay, Dün Yurda Döndü/Atilla Onuk Bildiriyor", *Vatan*, 25.10.1970.

ile gerçekleştirdiği görüşmede, Almanya'da kaçak olarak çalışan Türk işçilerinin bir defaya mahsus affedilmesine ilişkin bir ricada bulunduğunu ifade etmiştir. Ülkeden ayrılmadan önce Şansölye Brandt'tan gelen mesajda, bu ricasının kabul edildiğini öğrendiğini belirtmiştir. Ayrıca, Sunay, turist pasaportuyla Almanya'ya giden Türklerin artık kaçak işçi olarak çalışamayacakları konusunda bir hatırlatmada bulunmuştur<sup>361</sup>.

#### 2.5.6. Türkiye–Almanya Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'un Federal Almanya ziyareti sırasında, Cumhurbaşkanı Gustav Heinemann ve Şansölye Willy Brand ile gerçekleştirdiği resmi görüşmelere ilişkin ortak bir bildiri, 26 Ekim günü Bonn ve Ankara'dan eş zamanlı olarak yayımlanmıştır. Türk-Alman Ortak Bildirisi'nde, iki ülke arasındaki ilişkilerin son zamanlarda daha da güçlendiği belirtilmiş ve tarafların Almanya ile Türkiye arasındaki iş birliğini her alanda sürdürme ve güçlendirme konusundaki azimlerini teyit ettikleri ifade edilmiştir<sup>362</sup>.

Ortak bildiride, iki ülke liderinin gerçekleştirdiği görüşmelerde ekonomik ve teknik alanlarda istişarelerde bulundukları vurgulanmıştır. Bu çerçevede Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki birliğin önemi ön plana çıkarılarak, ilişkilerin bu iş birliği çerçevesinde devam edeceği belirtilmiş ve bu durumun Türkiye ve Avrupa arasındaki bağları daha da güçlendireceği ifade edilmiştir<sup>363</sup>.

Uluslararası sorunlara da değinilen ortak bildiride, Kıbrıs konusunda adadaki iki tarafın meşru menfaatlerini koruyacak adil bir barış ortamının sağlanması konusunda hemfikir olduğu belirtilmiştir. Son olarak, bildiride Cumhurbaşkanı Sunay'ın Alman Lider Gustav Heinemann'ı Türkiye'ye davet ettiği ve Heinemann'ın bu daveti memnuniyetle kabul ettiği açıklanmıştır. Ziyaret tarihinin ilerleyen bir zamanda belirleneceği ifade edilmiştir<sup>364</sup>.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı'nın Federal Almanya ziyareti süresince Alman Cumhurbaşkanı Heimann ve Başbakan Brandt başta olmak üzere çeşitli Alman yetkilileriyle gerçekleştirdiği görüşmeler önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu görüşmelerin neticesinde, Türkiye'ye yönelik ekonomik ve askeri yardımların artırılması yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ayrıca, Almanya'da kaçak olarak çalışan Türklerin durumunun çözülmesi hususunda Cumhurbaşkanı Sunay, Alman makamlarından olumlu geri dönüşler almıştır.

Ziyaretin bir başka kazancı ise Kıbrıs meselesinde Federal Almanya'nın Türkiye'ye olan desteğini belirtmesidir. Ortak bildiride, adada tarafların meşru menfaatlerini koruyacak adil bir

<sup>361</sup> “Türk-Alman İş Birliği Daha da Kuvvetlenecek”, *Milliyet*, 25.10.1970.

<sup>362</sup> “Türk-Alman Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Vatan*, 26.10.1970.

<sup>363</sup> “Ortak Bildiri”, *Milliyet*, 25.10.1970.

<sup>364</sup> “Türk-Alman Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Vatan*, 26.10.1970.

özümün önemine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanının Federal Almanya'ya gerçekleştirdiğı ziyaret, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerin daha da yakınlaşmasına ve Türkiye'nin Batının sağlam ve güvenilir bir ortağı olduğunu göstermesi açısından ilişkilere katkı sağlamıştır.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### V. CUMHURBAŞKANI SUNAY'IN AFRİKA VE ASYA-AVRUPA ÜLKELERİNE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETLER

#### 3.1. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Tunus Gezisi (1-6 Aralık 1966)

##### 3.1.1. Geziye Katılacak Heyet Listesi

Tablo 3.1 Tunus Gezisi Heyet Listesine İlişkin Tablo

| SIRA | ADI         | SOYADI      | UNVAN                                                      |
|------|-------------|-------------|------------------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı                                              |
| 2    | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                                          |
| 3    | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                                           |
| 4    | Suat Hayri  | Ürgüplü     | Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu<br>Başkanı Senatör |
| 5    | Cahit       | Okurer      | İzmir Senatörü                                             |
| 6    | Nihat       | Erim        | Kocaeli Milletvekili                                       |
| 7    | Faruk       | Berikol     | Tunus Büyükelçisi                                          |
| 8    | Cihat       | Alpan       | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri                           |
| 9    | Adnan       | Ötügen      | Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı                           |
| 10   | Kemal       | Kayacan     | Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Tümamiral                  |
| 11   | Haluk       | Kura        | Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Başkanı               |
| 12   | Turgut      | Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Albay                           |
| 13   | Sadun       | Etensel     | Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Başkanı              |
| 14   | Bedii       | Karaburçak  | Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Başkanı                   |
| 15   | İlter       | Türkmen     | Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi<br>Başkanı    |

|    |             |          |                                                      |
|----|-------------|----------|------------------------------------------------------|
| 16 | Galip       | Balkar   | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                   |
| 17 | Oktay       | İşçen    | Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürü |
| 18 | Ömer        | Şamlı    | Muhafız Alay Komutan Muavini Yarbay                  |
| 19 | Remzi       | Gökseven | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Binbaşı                      |
| 20 | Oğuz        | Saka     | Hava Yzb.                                            |
| 21 | Atilla      | Sunay    | Cumhurbaşkanı Doktoru                                |
| 22 | Tanju       | Ülgen    | Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                |
| 23 | Rana        | Köksal   | Dış İş. Bak. Kâtip                                   |
| 24 | Atilla      | Onuk     | Anadolu Ajansı Genel Müdürü                          |
| 25 | Salahattin  | Sonat    | TRT Muhabiri                                         |
| 26 | Sırrı Enver | Batur    | Ticaret Odaları Birliği Başkanı                      |
| 27 | Burhan      | Felek    | Gazeteciler Cemiyeti Başkanı                         |
| 28 | Hüseyin     | Tutar    | Film Operatörü                                       |
| 29 | Atilla      | Erigüç   | Fotoğrafçı                                           |
| 30 | Tanzer      | Sarısoy  | Hizmetli                                             |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/201-80-18, (29.11.1966). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-12)

Tunus gezisinde Cumhurbaşkanı Sunay'a eşlik eden heyet oldukça çeşitli bir katılıma sahipti ve farklı alanlarda uzmanlık ve temsil yetkisi olan birçok üyeden oluşuyordu. Heyette yer alan isimler, farklı devlet kurumlarından, bakanlıklardan, senatodan ve özel sektörden gelmektedir. Bu geniş katılım, Türkiye'nin Tunus ile olan ilişkilerini çeşitli açılardan ele almayı ve farklı sektörler arasında iş birliği olanaklarını değerlendirmeyi sağlamaktadır. Dışişleri Bakanı, Senatörler, Büyükelçi gibi isimler heyette yer almaktadır. Bu kişiler, Türkiye'nin dış ilişkilerini yönetme, diplomatik ilişkileri güçlendirme ve politik konularda stratejik kararlar alma yetkisine sahiptirler. Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı gibi askeri temsilciler heyette bulunmaktadır. Bu, askeri iş birliği, güvenlik konuları ve bölgesel istikrar gibi meselelerin ele

alınmasını sağlamaktadır. Ticaret Odaları Birliği Başkanı gibi isimler, ekonomik ilişkileri geliştirme, ticaret hacmini artırma ve yatırım fırsatlarını araştırma konularında önemli bir rol oynamaktadır. Gazeteciler Cemiyeti Başkanı gibi isimler, medya aracılığıyla yapılan görüşmeleri ve gezinin kamuoyuna yansımalarını yönetmesi bakımından önemli görülmelidir. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Başkanı gibi isimler, gezi boyunca protokol ve organizasyonel konuları yöneterek Cumhurbaşkanı'nın seyahatini kolaylaştırmışlardır.

Bu çeşitli katılım, Türkiye'nin Tunus gezisi sırasında çeşitli alanlarda etkili bir şekilde temsil edilmesini sağlamakta ve farklı perspektiflerin ve uzmanlıkların bir araya getirilmesiyle kapsamlı bir iş birliği ve diyalog ortamı oluşturmak istenmiştir.

### 3.1.2. Sunay'ın Esenboğa'dan Uğurlanışı ve Tunus'ta Karşılması

Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi, 1 Aralık günü Türk Hava Kuvvetlerine ait C-130 tipi uçakla saat 11.55'te Tunus'a hareket etmişlerdir. Esenboğa Havaalanı'ndan uğurlanan Cumhurbaşkanı ve heyeti, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Atasagun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Ferruh Bozbeyli, Başbakan Süleyman Demirel, Bayan Demirel ve diğer devlet erkânı tarafından düzenlenen bir törenle uğurlanmıştır. Cumhurbaşkanı ve beraberindekileri taşıyan uçak, saat 15.30'da Tunus'a ulaşarak Kartaca Havaalanı'ndan Habib Burgiba ve eşi tarafından karşılanmıştır<sup>365</sup>. Cumhurbaşkanı daha sonra kendisi için düzenlenen karşılama törenine katılarak şeref kıtasını denetlemiştir. İki lider, törenin ardından havaalanı şeref salonuna geçmişlerdir. Burada basın mensuplarını kabul eden Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, bir demeç vermiş ve "Sayın başkan ve Bayan Burgiba'nın memleketimize vaki ziyaretlerini iade ve nazik davetlerine icabet etmek üzere aranızda gelmiş olmaktan bahtiyarlık duyuyorum" şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Basına verilen demecin ardından Burgiba ve Sunay, kendilerine tahsis edilen araca birlikte binerek şehir merkezine doğru hareket etmişlerdir. Tunus halkı, yol boyunca Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyete sevgi gösterilerinde bulunmuştur<sup>366</sup>. Bu, ziyaretin resmi protokolün yanı sıra halk nezdinde de sıcak bir karşılama aldığını göstermektedir.

Tunus ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Sunay'ın heyetinde yer alan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Tanju Cılızoğlu tarafından hazırlanan hatıra kitabında ziyaretin amacına ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır:

<sup>365</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-15.

<sup>366</sup> "Sunay Tunus'ta Sevgi Tezahürüyle Karşılandı", *Haber*, 2.12.1966.

Yeni hükümet, dış politikada köklü değişikliklere yönelikti. Kolay dış politika anlayışından vazgeçilerek, statükoyu korumak yerine daha etkili bir siyaset izlenmesi kararlaştırıldı. Bu yeni politikanın dış işlerinden sorumlu kişi olarak ben görev almıştım. Programımıza göre, blok siyaseti terk edip, Batı ve NATO'nun izlediği politikaları taklit etmek yerine, ülkemizin çıkarlarını gözeterek hareket edecektik. Ancak, bu durumda bile yükümlülüklerimizi ve ahde vefayı göz ardı etmeyecek, komşularımızla, özellikle de dini ve manevi bağlarımızın olduğu Müslüman devletlerle iyi ilişkiler kuracaktık. Tunus, bu ilişkilerde öncelikli konumdaydı. Çünkü Tunus, aydın liderlerden biri olan Burgiba gibi önderlere sahipti<sup>367</sup>.

Dışişleri Bakanı'nın hatıra kitabında vurguladığı ve önemle üzerinde durulması gereken husus, Türkiye'nin "blok siyasetini" terk ederek, özellikle "bütün komşularımızla" ve "Müslüman devletlerle" iyi ilişkiler kurma stratejisine yönelmesidir. Bu ifadelerden, Türkiye'nin artık belirli meselelerde sorumluluk alma bilinciyle hareket edeceği çıkarımında bulunmak güç değildir. Çağlayangil'in kitabındaki bu ifadeler, Türkiye'nin tek kutuplu dış politika anlayışından vazgeçme ve ülkeye yeni hareket alanları kazandırma sürecinin nasıl sistemli bir şekilde yürütüldüğünün ve planlandığının anlatılması bakımından son derece önemli bilgiler içermektedir.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Tunus ziyareti, basında büyük ilgi görmüştür. Sosyalist Düstur Partisi'nin yayın organı olan "El Amal" gazetesi, Cumhurbaşkanı'nın ziyaretini haber yapmıştır. Gazete, modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün halefi olarak gördüğü Sunay'ın Tunus halkı tarafından karşılanmasının memnuniyet verici olduğunu belirtmiştir. Haberde, iki ülke arasında gerçekleştirilecek ikili görüşmelerin verimli sonuçlar doğurabileceği ifade edilmiş; aynı zamanda Türkiye'nin Arap dünyası ile ilişkilerinin yeniden canlandırılmasına yönelik Sunay'ın çabalarının memnuniyetle karşılandığı vurgulanmıştır. Son olarak, gazete Cumhurbaşkanı ziyaretinin yeni bir iş birliği ve kardeşlik çağının başlangıcı olmasını umduklarını belirtmiştir<sup>368</sup>. Bu, Sunay'ın Tunus ziyaretinin sadece diplomatik ilişkilerin güçlenmesine değil, aynı zamanda bölgedeki iş birliği ve kardeşlik ortamının gelişmesine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

### 3.1.3. Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba'nın Sunay Şerefine Verdiği Akşam Yemeği

Tunus Cumhurbaşkanı Kartaca Sarayı'nda Cumhurbaşkanı Sunay'a şerefine verilen akşam yemeğinde, ev sahibi olan Cumhurbaşkanı Burgiba'nın yaptığı konuşma oldukça dikkat çekmiştir<sup>369</sup>.

<sup>367</sup> Cılızoğlu, 2007: 181.

<sup>368</sup> "Basın Büyük Önem Veriyor", *Haber*, 3.12.1966.

<sup>369</sup> "Burgiba Türkiye-Tunus Dostluğunu Övdü", *Haber*, 3.12.1966.

Burgiba, Sunay'ın Tunus'a ziyaretinden duyduğu memnuniyeti ifade ederek, Sunay'ın Türkiye'nin büyük bir askeri liderini temsil ettiğini vurgulamıştır. Burgiba, Sunay'ın I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı döneminde Atatürk'ün yanında yer aldığını ve Türkiye'nin demokratik bir yapıya kavuşması için fedakârlıkta bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Burgiba, konuşmasının devamında, bir buçuk yıl önce Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada iki ülke arasındaki birleştirici bağların önemine temas ettiğini ifade etmiş ve kendisi Türkiye'ye verdiği önemi, daha gençlik yıllarında okul defterinin üzerine 'kahrolsun sömürgecilik yaşasın Türkiye' yazarak dile getirdiğini sözlerine eklemiştir.

Burgiba ayrıca, Türkiye ve Tunus arasındaki ortak tarihi bağlara da vurgu yaparak, Osmanlı dönemindeki denizcilerin hatıralarının her iki ülke için de önemli olduğuna değinmiştir. Burgiba, Tunusluların ortak tarihinde önemli bir yer tutan Beşinci Şarl ve II. Filip'in donanmalarını mağlup eden Oruç Reis, Barbaros Hayrettin ve Turgut Reis gibi tarihi figürlerin hatıralarına her zaman önem verildiğini ifade etmiş; bu bağlamda, iki ülkenin ortak ideallerinin dünya barışı ve uluslararası iş birliği üzerine kurulduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının devamında Orta Doğu'daki sorunlara da değinen Burgiba, Filistinli kardeşlere yapılan saldırıların durdurulması için gerekli çabanın gösterilmesi gerektiğini ve bu tür istikrarsızlıkların dünya barışını tehdit ettiğini ifade etmiştir. Son olarak, Burgiba, kendisine Türk halkı tarafından gösterilen ilgi ve sevginin aynısının Sunay'a da Tunus'ta gösterileceğine inandığını dile getirerek, "Yaşasın Türk ve Tunus kardeşliği" sözleriyle konuşmasını sonlandırmıştır<sup>370</sup>.

Bu konuşma, Türk-Tunus ilişkilerinin güçlenmesi ve dostluğun pekiştirilmesi adına önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Burgiba'nın ifadelerinden anlaşılabileceği üzere, Tunus açısından bu ziyarette vurgulanan temel söylemin "müşterek tarih" anlayışı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin emperyalizmle mücadelede Burgiba tarafından bir rol model olarak görülmesi ve Tunus liderinin bu modelden küçük yaşlardan itibaren etkilenecek Türkiye'ye karşı müspet bir sempati beslemesi dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerde yakalanan olumlu havanın "müşterek tarih bağı" gibi söylemlerle daha da güçlendirme isteği ve arzusunu da göstermektedir. Burgiba'nın konuşmasında dikkati çeken bir hususta Filistin sorunu olmuştur. Tunus Liderinin Filistin meselesine değinmesi ve sorunun bir an önce çözümü noktasında gerekli çabanın gösterilmesi gerektiğini hatırlatması bölgenin karşılaştığı sorunlara karşı duyarsız kalmama ve destek arayışlarını sürdürme noktasında kamuoyuna önemli bir mesaj içermektedir.

<sup>370</sup> "Burgiba Türkiye Tunus Dostluğunu Övdü", *Haber*, 3.12.1966.

Cumhurbaşkanı Sunay da, Burgiba'nın verdiği yemekte bir konuşma yaparak öncelikle Türkiye ve Tunus arasındaki dostluk ilişkilerini övmüş ve ardından şu ifadeleri kullanmıştır: "Türkiye, Filistin Araplarının acılarını içtenlikle paylaşmakta ve meşru haklarının Birleşmiş Milletler kararları gereğince verilmesini dilemektedir. Bizim acı verici Kıbrıs meselesindeki temennimiz de budur"<sup>371</sup>. Bu ifadeler, Türkiye'nin Filistin ve Kıbrıs konularındaki tutumunu açıkça yansıtmaktadır. Gecenin sonunda Sunay çifti, Habib Burgiba ve eşine, üzerinde Türk motifleri bulunan ve Sunay imzası taşıyan gümüş bir tepsi hediye etmiştir. Burgiba ve eşi ise konuk Devlet Başkanı ve eşine, Tunus'a özgü motiflerle işlenmiş halı ve sofrta takımı ile altın bir kolye hediye etmişlerdir<sup>372</sup>. Bu hediye alışverişi, Türkiye ile Tunus arasındaki dostluk ve iyi ilişkilerin sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

### 3.1.4. Sunay'ın Tunus Meclisinde Yaptığı Konuşma

Cumhurbaşkanı Sunay, Tunus ziyaretinin ikinci gününde Tunus Millet Meclisi'nde düzenlenen özel oturuma katılarak bir konuşma gerçekleştirmiştir. Kordiplomatik üyelerin de ilgiyle izlediği oturumda Sunay, dakikalarca ayakta alkışlanmıştır<sup>373</sup>. Cumhurbaşkanı, konuşmasında kendisine ve temsil ettiği Türk halkına gösterilen ilgi ve sevgiden ötürü memnuniyetini ifade etmiş ve Tunus Meclisi çatısı altında konuşma yapma fırsatının kendisine verilmesinden dolayı teşekkürlerini sunmuştur. Konuşmasına, Atatürk Devrimlerinin üçüncü dünya ülkelerinin gerçekleştirdikleri devrimlere ışık tuttuğunu belirterek başlayan Sunay, halkların emperyalist sömürgecilere karşı gösterdiği tepkinin ve milliyetçilik kavramının bu devrimler neticesinde başladığını vurgulamıştır. Türk milletinin Milli Mücadele Dönemi'nde Atatürk'ün çağrısına sessiz kalmayarak bağımsızlık mücadelesine katıldığını ve bu mücadeleyi şerefle kazandığını dile getirmiştir.

Konuşmasının devamında, Birleşmiş Milletlere ve ona ait yasalara duyulan inancın kararlılıkla devam ettiğini ve Türkiye'nin bu çerçevede çeşitli kuruluşlara destek sağlamaya devam edeceğini belirtmiştir. Kıbrıs meselesine de değinen Cumhurbaşkanı, bu meseleyi Türkiye'nin geleceğini yakından ilgilendiren bir konu olarak gördüğünü ifade etmiş ve tarafların meşru hak ve menfaatlerini göz önünde bulundurarak barışçıl bir çözüm arayışının devam ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Doğu bölgesindeki ağustos ayında meydana gelen deprem sonrasında Tunus Hükümeti'nin gösterdiği yardım ve ilgi için teşekkürlerini iletmeyi ihmal etmemiştir<sup>374</sup>. Bu gelişmeler, Sunay'ın Tunus ziyaretinde Türk-Tunus ilişkilerinin

<sup>371</sup> "Kıbrıs ve Filistin", *Cumhuriyet*, 2.12.1966.

<sup>372</sup> "Sunay'ın Burgiba'ya Armağanı", *Haber*, 3.12.1966.

<sup>373</sup> "Sunay; Tunus'ta İrk Ayrımına Karşıyız Dedi", *Cumhuriyet*, 3.12.1966.

<sup>374</sup> "Sunay'ın Konuşması", *Haber*, 3.12.1966.

güçlenmesine ve bölgesel iş birliğinin artmasına yönelik bir çabanın parçası olduğunu göstermektedir.

### 3.1.5. Türkiye-Tunus Resmi Görüşmeleri ve Alınan Kararlar

Cumhurbaşkanı ziyaretinin üçüncü gününde, 3 Aralık tarihinde, Kasbah'da bulunan Hükümet Sarayı'nda Türk-Tunus Resmi Görüşmeleri başlamıştır. Bu görüşmelerde, iki ülkeyi ilgilendiren konular ile uluslararası politikayı ilgilendiren meseleler ele alınmış ve görüşmeler sonucunda ortak bir bildiri yayınlanması planlanmıştır. Sunay'a bu görüşmelerde Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Burgiba'ya ise oğlu eşlik etmiştir<sup>375</sup>.

Görüşmelerde, iki ülkenin ihracat ve ithalat gelirlerini artırmak için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır. Bu kapsamda, Tunus'un Türkiye'den ithal ettiği ürünlere karşılık olarak Türkiye'nin de Tunus'tan dokuma, incir, üzüm gibi çeşitli ürünleri alması konusunda mutabakat sağlanmıştır. Kültürel alanlarda ise kitap ve öğrenci değişimi konusunda tam bir fikir birliğine varıldığı ifade edilmiştir. Bu çerçevede, Tunus'tan gelecek öğrencilerin Türkoloji eğitimi alacakları üniversitelere yerleştirileceği ve Türk öğrencilerinin de Tunus Üniversitesi'nde Arap Filolojisi dersleri ve Şarkiyat Eğitimi alacakları belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye ve Tunus arasında haber mübadelesi alanında da anlaşmaya varılmıştır. İki ülkeyi ilgilendiren haberlerin karşılıklı olarak hızlı bir şekilde değişimi için gerekli tüm imkânların sağlanması hususunda mutabık kalınmıştır<sup>376</sup>. Bu adımlar, Türkiye ile Tunus arasındaki iş birliğinin güçlenmesi ve karşılıklı ilişkilerin daha da geliştirilmesi yolunda atılmış önemli adımlardır.

### 3.1.6. Sunay'ın Monastır Şehrini Ziyareti ve Burgiba'nın Anadolu Ajansı'na Verdiği Demeç

Cumhurbaşkanı, Tunus ziyaretinin dördüncü gününde, 4 Aralık tarihinde Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba'nın doğum yeri olan Monastır'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve burada törenle karşılanmıştır<sup>377</sup>. Sunay, Tunus lideri Burgiba ile sabah saat 10:30'da helikopterle Monastır'a gelmiş ve burada Tunus liderinin doğduğu şehrin anahtarını hediye almıştır. Belediye Sarayı önünde düzenlenen törene Cumhurbaşkanı Burgiba, Tunus hükümet üyeleri, Dışişleri Bakanı Çağlayangil ve Türk heyetine ait çeşitli görevliler ile şehrin önde gelen isimleri katılmıştır. Şehrin Belediye Başkanı ve Dışişleri Bakanı olan Tunus Cumhurbaşkanı'nın oğlu, töreni kısa bir konuşma ile başlatmış ve Cumhurbaşkanı Sunay'ın Monastır'ı ziyaretinden

<sup>375</sup> "Türk-Tunus Resmi Görüşmeleri Dün Gece Başladı", *Cumhuriyet*, 4.12.1966.

<sup>376</sup> "Türkiye İle Tunus Arasındaki İlişkiler Arttırılacak / Atilla Onuk Bildiriyor " *Haber*, 4.12.1966.

<sup>377</sup> "Türk Heyeti Burgiba'nın Doğduğu Şehri Ziyaret Etti", *Cumhuriyet*, 5.12.1966.

duydıkları memnuniyeti ifade ederek Türk halkına duydukları sempatinin bir ifadesi olarak şehrin altından yapılmış anahtarını konuk Devlet Başkanına takdim etmiştir<sup>378</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, Monastır kentinde sembolik anahtarın takdim edilmesinin ardından, kendisine gösterilen ilgi ve değer için teşekkürlerini ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Konuk lider, Monastır'a gelmekten duyduğu mutluluğu dile getirerek, bu şehrin ve şanlı Ribat Kalesi'nin, her Türk'ün kalbindeki ortak hatıraları canlandırdığını belirtmiştir. Bu bağlamda, Monastır'ın Tunus halkının bağımsızlık ve gelişim mücadelesinde önderlik yapan Burgiba'nın doğum yeri olması dolayısıyla, şehrin önemine vurgu yapmıştır. Konuşmasının sonunda, kendisine sunulan sembolik anahtar için Tunus lideri Burgiba ve Monastır Belediye Başkanı Burgiba Junior'a teşekkürlerini bir kez daha ifade ederek sözlerini noktalamıştır<sup>379</sup>.

Tunus lideri, Anadolu Ajansı Genel Müdürü Atilla Onuk'a verdiği demeçte, Türkiye ve Tunus arasındaki tarihi bağlara vurgu yaparak Tunus halkının Cumhurbaşkanı'na ve Türk halkına karşı gösterdiği ilginin her türlü protokolün üstünde olduğunu belirtmiştir. Habib Burgiba, konuşmasının devamında Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Lideri Atatürk'e övgüler sunarak, onun bağımsızlık mücadelesinin kendilerine rehberlik ettiğini ifade etmiştir. Burgiba, Atatürk'ün Türkiye'yi bağımsızlığa kavuşturma çabalarını ve zaferin ardından emperyalist menfaatlerle mücadeleyi vurgulayarak şunları dile getirmiştir: "Büyük Atatürk'ün Türkiye'yi istiklaline kavuşturmak yolundaki gayretleri ve zaferden sonra bazı emperyalist menfaat kölelerini tasfiye ederek sağlam ve devamlı temeller üzerinde Türk halkının hizmetinde bir Cumhuriyet kurma yolundaki gayretleri, bizler için ilham kaynağı olmuştur." İki ülkeyi birleştiren bağların bu açıdan sürekli ve sağlam olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini kendisinin talebelik yıllarından itibaren takip ettiğini ve heyecanını okul sıralarında hissettiğini ifade etmiştir<sup>380</sup>. Cumhurbaşkanı ayrıca Türkiye ve Türklerin kendileri için en güvenilir ve heyecan verici kelimeler olduğunu belirtmiştir<sup>381</sup>. Bu ifade, Türkiye'nin Tunus için önemli bir referans noktası olduğunu ve Türk halkına karşı derin bir saygı ve sevgi duyulduğunu göstermektedir.

### 3.1.7. Türkiye-Tunus Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba arasında yapılan resmi görüşmelerin ardından yayınlanacak olan ortak bildirinin hazırlıkları

<sup>378</sup> "Sunay'a Monastır Şehrini Anahtarı Verildi", *Haber*, 5.12.1966.

<sup>379</sup> "Sunay'a Monastır Şehrini Anahtarı Verildi", *Haber*, 5.12.1966.

<sup>380</sup> "Türk Heyeti Burgiba'nın Doğduğu Şehri Ziyaret Etti", *Cumhuriyet*, 5.12.1966.

<sup>381</sup> "Sunay'a Bir Şehrin Anahtarı Verildi", *Milliyet*, 7.12.1966.

tamamlanmıştır. Bu bildiride, Türkiye ve Tunus arasındaki ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi konusunda tam bir görüş birliğine varıldığı ifade edilmiştir<sup>382</sup>.

Bildiride, Kıbrıs ve Filistin meselelerine ilişkin olarak şu ifadelere yer verilmiştir: İki Devlet Başkanı ve ilgili tarafların meşru menfaatlerini gözeterek adil ve hakkaniyete uygun bir çözümün müzakereler yoluyla aranması gerektiğine dair kararlılık ifade edilmiştir. Tarafların adada gerginliği artırabilecek her türlü eylemden kaçınması ve uluslararası anlaşmalara saygı göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Her iki toplumun da tehdit ve baskılardan uzak bir şekilde normal yaşam koşullarından faydalanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı Sunay, Türk milletinin Filistin Araplarına duyduğu sempatiyi ve bu önemli ve endişe verici soruna karşı hükümetinin gösterdiği anlayışa değinmiştir<sup>383</sup>.

Bildiride, Tunus'ta gerçekleşen resmi görüşmeler neticesinde ele alınan konular hakkında bilgi verilmiş ve tarafların ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bir program hazırlama ve bunu özel karma komisyona sunma hususunda karar aldıkları ifade edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'den Tunus'a gönderilecek ticaret heyetinin ardından bir Tunus heyetinin de Türkiye'ye gönderilmesi ve buna bağlı olarak bir ticaret karma komisyonunun toplanması konusunda da çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir<sup>384</sup>. Ortak bildiride, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Tunus Lideri Habib Burgiba'yı bir kez daha Türkiye'ye davet ettiği ve Burgiba'nın bu davete olumlu cevap verdiği ifade edilmiştir. Gerçekleştirilecek ziyaretin tarihi ve saatinin ise daha sonra yetkililer tarafından duyurulacağı belirtilmiştir<sup>385</sup>. Bu, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesi ve iş birliğinin artması amacıyla atılmış önemli bir adımdır.

### 3.1.8. Sunay'ın Ankara'ya Dönüşü

Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba'nın daveti üzerine Tunus'ta bulunan Cumhurbaşkanı Sunay, eşiyle birlikte 6 Aralık günü saat 15.25'te Türk Hava Kuvvetlerine ait C-130 model uçağıyla Türkiye'ye dönmüştür<sup>386</sup>. Esenboğa Havaalanı'nda karşılanan Sunay'a Senato ve Meclis Başkanları, Başbakan Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Bakanlar, Genel Kurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları eşlik etmiştir. Burada İnönü ile bir sohbet gerçekleştiren Sunay, öncelikle Tunus Cumhurbaşkanı'nın selamını iletmekle birlikte, Burgiba'nın kendisini Tunus'ta görmek istediğini ifade etmiştir<sup>387</sup>.

<sup>382</sup> “Ortak Bildiri”, *Haber*, 6.12.1966.

<sup>383</sup> “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 7.12.1966.

<sup>384</sup> “Tunus, Kıbrıs Meselesinde Türkiye'nin Yanında”, *Tercüman*, 7.12.1966.

<sup>385</sup> “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 7.12.1966.

<sup>386</sup> “Cevdet Sunay Dün Yurda Döndü”, *Haber*, 7.12.1966.

<sup>387</sup> “Tunus'tan Dönen Sunay, İnönü'ye Sizi Bekliyorlar Paşam Demıştır”, *Cumhuriyet*, 7.12.1966.

Havaalanında Tunus gezisine ilişkin basın mensuplarına da bir demeç veren Sunay, şu ifadeleri kullanmıştır:

Sevgili vatandaşlarım,

Evvelden kararlaştırdığımız gibi, Tunus'a yaptığımız ziyaret altı gün sürdü. Şu dakikada, dost bir ülkeye yaptığımız bu faydalı ziyaretin ve aziz yurdumuza ve sizlere kavuşmanın büyük sevinci içindeyim. Bu seyahatimizde, dışişleri bakanı, büyük millet meclisi üyeleri, hükümet ve basın temsilcilerimizden mürekkep seçkin bir heyet bize refakat etti. Tunus ziyaretimiz, zaten mevcut olan pek dostane münasebetlerin bir kat daha güçlenmesini sağlamıştır. Şanlı devirlerde bir arada yaşamış iki kardeş milletin hasret giderilmesi şeklinde çok canlı ve heyecanlı bir tezahürü oldu. Şerefli tarihimizden miras kalan bazı eserlerin, kalelerin, çeşmelerin ve hatta bazı isimlerin Tunuslular tarafından ne kadar dikkat ve itina ile muhafaza edildiklerini görmek bizleri cidden müteheyyiç etmiştir. Geçmişteki köklü münasebetlerin zengin hatıraları, gelecekteki kardeşlik ve iş birliğimizi daha da güçlendireceğine olan inancımızı pekiştirmiştir. Başkan Burgiba başta olmak üzere Tunus hükümeti ve dost Tunus milleti tarafından candan ve sıcak bir ilgi gördük. Tunusluların milletimize karşı beslediği kardeşlik duyguları ve engin sevgi, taraflarca aynı şekilde değerlendirilmiştir. Beraberce yayınladığımız ortak bildiride belirttiğimiz gibi, Türkiye ve Tunus halkının iktisadi alanda sosyal tedbirleri bir an önce alarak dünya barışı ve güvenliği için katkıda bulunma konusunda tam bir görüş birliği içinde olduğunu memnuniyetle gözlemledik. Dost Tunus devletinin milletlerarası barış ve istikrarın güçlenmesine samimiyetle bağlı ve azimli olduğunu gördük. Görüş ve gayeleri hayli şekilde birleşen devletlerimiz arasındaki yakın iş birliğinin bundan böyle daha da gelişeceğine ve hem memleketimiz hem de bütün dünya için verimli neticeler elde edeceğine inanıyorum. İran ve Pakistan'da olduğu gibi, Tunus'ta da devlet ve milletimizin dost ve kardeş ülkelerde ne kadar sevildiğini ve sayıldığını bir kere daha iftiharla müşahade etmenin bahtıyarlığını içerisindeyim. Aziz vatandaşlarım, vazifemi tamamlamak için kardeş Tunus milletinin derin dostluk duygularını ve mutluluğumuz hakkındaki samimi temennilerini ileterek, hepimize saygılar sunarım<sup>388</sup>.

Sunay'ın konuşmasıyla ifade edilen konu, Tunus ziyaretinin dostane münasebetleri daha da güçlendirdiğidir. Bu konuşma, Türkiye ile Tunus arasındaki dostane ilişkilerin vurgulandığı ve gelecekteki iş birliğine olan inancın ifade edildiği bir mesaj içermektedir.

<sup>388</sup> BCA., 5/1-25-1024-169 (6.12.1966)

### 3.2. Cumhurbaşkanı Sunay'ın SSCB Gezisi (12-21 Kasım 1969)

#### 3.2.1. Geziye Katılan Heyet

Tablo 3.2 SSCB Gezisi Heyete İlişkin Tablo

| SIRA | ADI         | SOYADI      | UNVAN                                                                                         |
|------|-------------|-------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı                                                                                 |
| 2    | Atıfet      | Sunay       | Cumhurbaşkanı Eşi                                                                             |
| 3    | İhsan Sabri | Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                                                                              |
| 4    | Mustafa     | Gülcügil    | Cumhuriyet Senatosu Üyesi-Isparta Ve Adalet<br>Partisi Genel Başkan Yardımcısı                |
| 5    | Ferit       | Melen       | Cumhuriyet Senatosu Üyesi, Güven Partisi<br>Genel Başkan Yardımcısı                           |
| 6    | Muammer     | Erten       | Manisa Milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi<br>Genel Sekreter Yardımcısı, Eski Sanayi Bakanı |
| 7    | Cihat       | Alpan       | Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri                                                              |
| 8    | Hayati      | Savaşçı     | Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral                                                     |
| 9    | Turgut      | İlkan       | Dışişleri Bakanı Özel Müşaviri                                                                |
| 10   | Sulhi       | Dişlioğlu   | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                                                            |
| 11   | Turgut      | Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Baş Yaveri Kıdemli Albay                                                     |
| 12   | Şefik       | Fenmen      | Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi                                                    |
| 13   | Özdemir     | Yiğit       | Dışişleri Bakanlığı Araştırma Ve Siyaset<br>Planlama Dairesi Reisi                            |
| 14   | Oktay       | İşçen       | Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel<br>Müdürü                                       |
| 15   | Erdem       | Ernor       | Dışişleri Bakanlığı Doğu Dairesi Genel Müdürü                                                 |
| 16   | Recep       | Bayrak      | Cumhurbaşkanlığı İrtibat Subayı Kurmay Albay                                                  |
| 17   | Aysel       | Önel        | Cumhurbaşkanının Kızı                                                                         |

|    |               |             |                                                              |
|----|---------------|-------------|--------------------------------------------------------------|
| 18 | Atilla        | Sunay       | Cumhurbaşkanı Doktoru                                        |
| 19 | Hamdi         | Yörükoğlu   | Cumhurbaşkanlığı Daire Müdürü                                |
| 20 | Savlet        | Aktuğ       | Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                        |
| 21 | Güvenç        | Çakın       | Cumhurbaşkanı Yaveri Hava Yüzbaşısı                          |
| 22 | Kemal         | Özçelik     | Müşavir                                                      |
| 23 | Nazım         | Gürtekin    | Cumhurbaşkanlığı Koruma Müdürü                               |
| 24 | Atilla        | Onuk        | Anadolu Ajansı Genel Müdürü                                  |
| 25 | Cemal         | Aygen       | Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Haber Verici Merkezi Başkanı |
| 26 | Abdi          | İpekçi      | Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü                         |
| 27 | Ecvet         | Güresin     | Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü                       |
| 28 | Necati        | Zincirkıran | Günaydın Gazetesi Genel Yayın Müdürü                         |
| 29 | Mehmet Ali    | Kışlalı     | Türk Haberler Ajansı Genel Temsilcisi                        |
| 30 | Nevzat        | Ünlü        | Haber Ajansı Ankara Temsilcisi                               |
| 31 | Uğur          | Reyhan      | Tercüman Gazetesi Ankara Temsilcisi                          |
| 32 | Abdullah      | Uraz        | Son Havadis Gazetesi Ankara Bürosu İstihbarat Şefi           |
| 33 | Muammer Yaşar | Bostancı    | Radyo Televizyon Kurumu İç Haberler Müdür Yardımcısı         |
| 34 | Hüseyin       | Tutar       | Basın -Yayın Genel Müdürü Film Servisi Şefi                  |
| 35 | Hayri         | Tuncel      | Basın - Yayın Genel Müdürlüğü Foto Servisi Şefi              |
| 36 | Orhan         | Tarman      | Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kameramanı                   |
| 37 | Yaşar         | Kutun       | Kameraman                                                    |
| 38 | İsmail        | Şenyüz      | Fotoğrafçı                                                   |

|    |        |         |          |
|----|--------|---------|----------|
| 39 | Mehmet | Erdoğan | Görevli  |
| 40 | Bayram | Yılmaz  | Hizmetli |
| 41 | Yücel  | Soygut  | Hizmetli |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. BCA., 30-18-1-2/242-76-12, (12.11.1969). (Arşiv Belgesi için bkz. Ek-13)

Bu heyet üyeleri, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği ziyaret sırasında eşlik eden bir grup yetkili ve uzmanlardan oluşmaktadır. Heyet, farklı alanlardan gelen uzmanlar ve danışmanlarla geniş bir yelpazede temsil edilmektedir. Örneğin, Dışişleri Bakanı, Cumhuriyet Senatosu Üyeleri, Milletvekilleri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri, Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı gibi önemli pozisyonlardaki yetkililer bu heyetin bir parçasıdır. Ayrıca, basın ve medya temsilcileri de heyetin bir parçası olarak bulunmaktadır. Bu, ziyaretin medyada geniş bir şekilde yansıtılmasını sağlamak ve halka doğru bilgilerin iletilmesini temin etmek için önemlidir. Heyette bulunan medya temsilcileri, ziyaretin etkilerini ve sonuçlarını kamuoyuna duyurmakla sorumludur.

Tüm bu heyet üyeleri, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği bu önemli ziyaretin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi ve Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamak için bir araya gelmiştir.

### 3.2.2. Cumhurbaşkanı Sunay ve Eşinin Ankara'dan Ayrılışı ve Moskova'ya Gelişi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Sovyetler Birliği'ni ziyaret etme fikri, dönemin Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Nikolay Podgorny'nin<sup>389</sup> 11 Nisan 1968 tarihinde gönderdiği mektupla ortaya çıkmıştır. Podgorny'nin mektubunda, genel anlamda Türk-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi ve iyi komşuluk ilişkilerinin arttırılması üzerinde durulmuştur. Mektubun son bölümünde, Podgorny, Cumhurbaşkanı Sunay'ı Sovyetler Birliği'nde görmek istediklerini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay ise 25 Nisan 1968 tarihinde verdiği cevapta, Türk-Sovyet ilişkileri bağlamında Podgorny'nin ifade ettiği düşüncelere katıldığını ve uygun bir zamanda bu nazik daveti kabul edeceğini bildirmiştir<sup>390</sup>. Bu mektuplar, iki ülke liderleri arasındaki iletişimin ve karşılıklı anlayışın güçlendirilmesine yönelik bir adım olarak değerlendirilmiştir.

<sup>389</sup> Görev süresi: 9 Aralık 1965-16 Temmuz 1977.

<sup>390</sup> Benhür, 2018: 25.

Ziyaret öncesi Türk basınında geziye ilişkin hem olumlu hem de olumsuz haberler yapılmıştır. Gerçekleştirilecek bu ziyareti savunan haberlerde öne çıkarılan hususlar dünyadaki siyasi koşulların artık eskisi gibi olmadığı bir değişim içinde olduğu belirtilmekle birlikte iki ülke arasında yakın komşuluk ilişkilerinin arttırılması ve güçlendirilmesinin bir gereklilik olduğu vurgusu yapılmıştır. SSCB ziyaretine karşı çıkan haberlerde ise öne çıkarılan husus Sovyetlerin Türkiye ile bu kadar yakınlaşmasının ülkeye komünist ideolojilerin girişini kolaylaştıracağı endişesi olmuştur<sup>391</sup>. Görüldüğü üzere Cumhurbaşkanı Sunay ziyaret öncesi kamuoyunun da ikiye bölündüğü bir ortamda yeni Türk dış politikasının inşası noktasında son derece kararlı bir duruş göstererek bu ziyareti gerçekleştirmiştir.

Cumhurbaşkanı ve eşi, 12 Kasım sabah saat 09.15'te Esenboğa Havaalanı'na gelerek kendileri için düzenlenen uğurlama töreninin ardından Türk Hava Yolları'na ait DC-9 tipi uçakla Moskova'ya gitmek üzere yurttan ayrılmışlardır. Toplamda dokuz gün sürecek olan bu ziyaret kapsamında, Cumhurbaşkanı Sunay'ın öncelikle Moskova'ya gitmesi planlanmış, ardından sırasıyla Leningrad, Kiev, Tiflis ve son olarak Bakü'yü ziyaret etmesi öngörülmüştür<sup>392</sup>.

Cumhurbaşkanı, uçağa binmeden önce basına yaptığı açıklamada, geziyle ilgili özetle şu ifadeleri kullanmıştır:

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Şurası Prezidyumu Başkanı Podgorny'nin davetine icabet ederek..... Sovyetler Birliği'ne gidiyorum. Devlet Başkanı seviyesinde gerçekleşecek bu ziyaretin, gelişen iyi komşuluk ilişkilerimize katkı sağlayacağını umuyorum. Moskova'da Sovyet yetkilileri ile ülkemizi ilgilendiren konular ve uluslararası meseleler üzerinde görüş alışverişinde bulunacak, ardından Leningrad ve Ukrayna'nın başkenti Kiev'i, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'i ve Azerbaycan'ın başkenti Bakü'yü ziyaret edeceğim. Sovyetler Birliği'ndeki çalışkan halkları yakından tanımak, onlara Türk milletinin selamını ve içten dileklerini iletmek fırsatını sağlayacak olan bu ziyaretler, bize değerli gözlemler sunacak ve ilişkilerimize yeni katkılar sağlayacaktır. Bu düşünceler ve duygularla yola çıkarken, aracılığınızla, bütün vatandaşlarıma Allahısmarladık der, sevgilerimi sunar ve sizlere de ayrıca teşekkür ederim<sup>393</sup>.

Cumhurbaşkanı ve eşini taşıyan uçak, Sovyet hava sahasına giriş yaptıktan sonra Sovyet Hava Kuvvetleri'ne ait MİG Jet uçakları Vnukovo-24 Havaalanına kadar konuk Devlet Başkanı ve heyetine refakat etmiştir. Sunay'ın uçağı Vnukovo-24 Havaalanına indiğinde, uçaktan önce Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi iniş yapmıştır. Ardından, Sovyetler Birliği Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Podgorny onları sıcak bir şekilde karşılayarak, "Sovyetler Birliği'ne hoş geldiniz, sizi burada görmekten büyük sevinç duyuyoruz" demiştir. Podgorny daha sonra,

<sup>391</sup> Kurban ve Derman, 2015: 23.

<sup>392</sup> "Sunay Bu Sabah Rusya'ya Gitti", *Haber*, 12.11.1969.

<sup>393</sup> Benhür, 2018: 29-30.

Başbakan Kosygin başta olmak üzere diğer Sovyet ileri gelenlerini Cumhurbaşkanı Sunay ve eşine tanıtmıştır. Sunay da beraberindeki heyeti, Podgorny ve diğer Sovyet ileri gelenlere tanıtmıştır<sup>394</sup>.

Havaalanında yapılan karşılama töreninin ardından, iki lider saat 14.30'da otomobillere binerek havaalanından ayrıldı ve şehir merkezine doğru hareket etti. Cumhurbaşkanı, Türk ve Sovyet bayraklarıyla süslenmiş yollardan geçerken, Moskova halkı tarafından sevgi gösterileriyle karşılandı ve selamlandı. Moskova'da, Cumhurbaşkanı Sunay ve eşi için, Moskova Nehri'nin geçtiği Lenin Tepesi'nde, çevresi yeşil ağaçlarla çevrili özel bir misafirhane ayrıldı. Podgorny, Cumhurbaşkanı Sunay'a ikametgâhına kadar eşlik etti ve buradan ayrılırken, "Sovyetler Birliği'nde güzel günler geçirmesini temenni ederek" ayrıldı. İkametinde kısa bir süre dinlenen Cumhurbaşkanı Sunay saat 14.45'de' Kremlin Sarayı'na geçerek burada saat 16.00'da Sovyet Cumhurbaşkanı Podgorny'e bir ziyarette bulunmuş ardından iki lider kısa bir görüşme gerçekleştirmiştir<sup>395</sup>. Gerçekleştirilen bu görüşme sonrası saat 19.00'da ünlü Bolşoy Tiyatrosu'nda Cumhurbaşkanı Sunay onuruna Don Kişot adlı oyun sahnelenmiştir<sup>396</sup>.

Bu noktada, Cumhurbaşkanı'nın Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği ziyaret, Türkiye'nin dış politika stratejilerinin anlaşılması açısından son derece önemlidir, çünkü bu ziyaret ilk kez bir Devlet Başkanı unvanıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin uzun bir süre boyunca Sovyetlerle güvensizlik temelinde yürütülen ilişkileri, bu ziyaretle karşılıklı iş birliği seviyesine çıkarılma arzusunu göstermek bakımından önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Sunay'dan önce, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 1964 yılında Sovyet Rusya'ya gerçekleştirdiği ziyaret ve daha sonra dönemin Başbakanı Demirel'in 1967 yılında bu ülkeye gerçekleştirdiği ziyaret, Sovyetlerle yaratılmaya çalışılan ve başarılı bir şekilde devam ettirilmesi arzulanan denge siyasetinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı'nın bu ziyareti, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası meselelerde Sovyetler Birliği'nin desteğini alması ve bahsedilen denge siyasetinin daha da sağlamlaştırılması açısından önemli bir rol oynamış ve bu görevi başarılı bir şekilde yerine getirmiştir.

Sovyet hükümetinin resmi daveti üzerine Moskova'ya gelen Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyaretine ilişkin Sovyet gazeteleri haberler yaparak bilgiler vermiştir. Gazeteler ayrıca Cumhurbaşkanı Sunay'ın biyografisiyle resimlerini yayınlamıştır<sup>397</sup>. Bu kapsamda, Sovyet Komünist Partisi'nin resmi yayın organı olan "Pravda", gerçekleştirilen ziyaretin iki ülke

<sup>394</sup> "Sunay'ı Podgorny ve Kosigin Karşıladı", *Haber*, 13.11.1969.

<sup>395</sup> "Sunay Kremlin'de", *Haber*, 13.11.1969.

<sup>396</sup> "Cevdet Sunay Moskova'da Büyük Törenle Karşılandı", *Vatan*, 13.11.1969.

<sup>397</sup> "Rus Basını Ziyarete Geniş Bir Yer Verdi", *Vatan*, 13.11.1969.

ilişkileri için önemli bir adım olduğunu vurgulamış ve Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinin Orta Doğu ve uluslararası barışa hizmet ettiğini belirtmiştir. Gazete ayrıca Türk- Sovyet ticari ilişkilerinin de analizini yaparak kurulacak büyük bir demir çelik fabrikası için Ankara'dan gerekli olan belgelerin imzalandığı haberini okuyucularıyla paylaşmıştır<sup>398</sup>. "İzvestia" gazetesi ise Cumhurbaşkanı Sunay'ın biyografisini okuyucularıyla paylaşmış ve bir Türk Devlet Başkanının ilk kez Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmesinin sevinçle karşılandığını vurgulamıştır<sup>399</sup>.

### 3.2.3. Türkiye-SSCB Resmi Görüşmeleri

Sovyetler Birliğini ilk ziyaret eden Devlet Başkanı olan Cumhurbaşkanı Sunay, Moskova'daki ikinci gününde, Türk-Sovyet resmi görüşmelerine katılmak üzere Lenin Tepesi'ndeki konuk evinden sabah saat 10.00'da ayrılarak Kremlin Sarayı'na gitmiştir. Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı Podgorny ile gerçekleştirilen görüşmelerde, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Genel Sekreter Cihat Alpan, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko ile Türkiye'nin dışişleri yetkilileri de hazır bulunmuştur<sup>400</sup>.

Resmi görüşmelerin birinci bölümünde, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ikili ilişkiler ile bölgesel ve uluslararası çeşitli konular ele alınmıştır<sup>401</sup>. Bu çerçevede, Uluslararası meseleler, Orta Doğu, Kıbrıs, Avrupa Güvenliği, silahsızlanma, Avrupa Konferansı Anlaşması ve Vietnam sorunu gibi konular incelenmiştir<sup>402</sup>. Görüşmede, Türkiye ve Sovyetler arasındaki ticaretin 1969 yılında 81 milyon dolar seviyesine yükseldiği, bu miktarın bugüne kadar ulaşılan en yüksek ticaret hacmi olduğu ve ekonomik ilişkilerin daha da artırılması için karşılıklı anlaşmaya varıldığı ifade edilmiştir. Kıbrıs konusunda, Türk tarafı, Türk pozisyonunu ve özellikle 1967'den beri yaşanan gelişmeleri açıklamış ve ikili görüşmeler hakkında Rus yetkililere bilgi vermiştir. Sovyetler Birliği ise Kıbrıs konusunda önceki görüşlerini tekrarlamış, Türkiye'yi destekleyen ve iki cemaatin haklarını içeren bir çözüm yolunun bulunması gerektiği görüşlerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmiştir<sup>403</sup>.

Orta Doğu meselesi hakkındaki görüşmelerde her iki ülke, İsrail'in yayılmacı politikasına karşı olduklarını ve Arapların maruz kaldığı mağduriyetlerin giderilmesi gerektiği konusunda görüşlerini ifade etmiştir. Toplantıda, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ticari, sanayi ve kültürel ilişkilerin daha da güçlendirilmesi için atılabilecek adımlar ele alınmış ve

<sup>398</sup> "Paravda'nın Yazısı", *Akşam*, 13.11.1969.

<sup>399</sup> "İzvestia", *Milliyet*, 13.11.1969.

<sup>400</sup> "Sunay: Türk- Sovyet ilişkileri Zenginleşiyor", *Cumhuriyet*, 14.11.1969.

<sup>401</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-16.

<sup>402</sup> Benhür, 2018: 37.

<sup>403</sup> "Neler Görüldü", *Haber*, 14.11.1969.

mevcut ticaret anlaşmasının revize edilerek genişletilmesi konusunda ortak bir görüş benimsenmiştir<sup>404</sup>. Avrupa konferansı ile ilgili olarak, Türk ve Sovyet tarafları, böyle bir toplantının başarılı olması için öncelikle gerekli zeminin oluşturulması için karşılıklı çaba gösterilmesi gerektiğine karar vermiştir<sup>405</sup>. Diplomatik gözlemciler, gerçekleştirilen bu görüşmede iki ülkenin birçok konuda aynı görüşte olduğunu ve görüşmelerin son derece olumlu bir atmosferde geçtiğini belirtmişlerdir<sup>406</sup>. Kremlin'deki resmi görüşmeler saat 12.45'te sona erdikten sonra, Cumhurbaşkanı Sunay beraberindeki heyetle birlikte Kızıl Meydan'a giderek Lenin Mozolesi'ne bir çelenk bırakmış ve saygı duruşunda bulunmuştur. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı, Meçhul Asker Anıtı'nı da ziyaret etmiştir<sup>407</sup>.

Resmi görüşmelerde öne çıkan iki önemli husus bulunmaktadır. İlk olarak, Sovyet Rusya'nın Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi desteklemesi dikkat çekicidir. Özellikle Johnson mektubu sonrasında Sovyet Rusya'nın bu tutumu, Türkiye'nin elini güçlendirmiş ve uygulanan çok yönlü dış politika anlayışının getirdiği avantajlar olarak değerlendirilmiştir. Diğer önemli husus ise Orta Doğu'da İsrail'in haksız toprak kazanımlarına karşı verilen karşılıklı tepkidir. Bu tepki, gelecekte Orta Doğu'da meydana gelebilecek olumsuz hadiselerin engellenmesi açısından son derece önemli bir caydırıcılık sağlamaktadır.

### 3.2.4. Podgorny'in Sunay Şerefine Verdiği Öğle Yemeği ve İki Liderin Demeçleri

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Podgorny ve Başbakan Kosigin, Cumhurbaşkanı Sunay onuruna Lenin Tepesi'nde bulunan Ziyafet Köşkü'nde bir öğle yemeği düzenlediler<sup>408</sup>. Yemekte ilk sözü alan Podgorny, Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyeti selamlayarak gerçekleştirilen bu ziyareti önemli bir olay olarak nitelendirmiştir. Podgorny, Sunay'ın Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden ilk Türk Devlet Başkanı olması gerçeğini vurgulayarak bu durumun Türk-Sovyet ilişkilerinin önemli bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir. İki ülke arasındaki ideolojik farklılıklara rağmen, ikili ilişkilerin olumlu bir seviyede olduğunu belirten Podgorny, bu ilişkilerin karşılıklı sevgi, saygı, toprak bütünlüğü ve eşitlik gibi temellere dayandığını söylemiştir. Podgorny, konuşmasında ekonomik ilişkilere de değinerek, 1967'de imzalanan anlaşma gereği Sovyetler Birliği'nin Türkiye'deki alüminyum fabrikası, petrol rafinerisi ve demir-çelik fabrikası gibi çeşitli sanayi tesislerinin inşasına yardım ettiğini belirtmiştir. Karadeniz'in iki ülkeyi ayırmadığını aksine birleştirdiğini ifade eden Podgorny, iki ülke arasındaki deniz ticaretinin artmasıyla ilgili olarak bunun her iki ülkenin

<sup>404</sup> "Sunay: Türk- Sovyet İlişkileri Zenginleşiyor ", *Cumhuriyet*, 14.11.1969.

<sup>405</sup> Benhür, 2018: 38.

<sup>406</sup> "Sunay Sovyetler Birliğinde En Çok Barış ve İyi Komşuluk İlişkilerinden Bahsetti", *Ulus*, 17.01.1969.

<sup>407</sup> Benhür, 2018: 41.

<sup>408</sup> Fotoğraf için bkz. görsel-17.

çıkarları için faydalı olduğunu söylemiş ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye doğrudan uçuş imkânı ve demiryolu hatlarının inşasıyla bilim, kültür gibi alanlarda ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacağını belirtmiştir. Podgorny, konuşmasının ikinci bölümünde ise Türk-Sovyet ilişkilerinin temellerinin Sovyet devletinin kurucusu Lenin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından atıldığını belirterek, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Türk bağımsızlık savaşında aktif rol aldığına vurgu yaparak, Sunay'ın iki ülke arasındaki dostluğun doğuşuna tanık olduğunu ifade etmiştir. Son olarak, Türk-Sovyet ilişkilerinin daha da geliştirilmesinde karşılıklı fikir alışverişinin önemine dikkat çeken Podgorny, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Sovyetler Birliği'nde gerçekleştireceği ziyaretlerde Sovyet halkının Türk Milleti'ne olan dostluk ve sevgisini göreceğini belirterek, Sunay'a ziyaretinin faydalı geçmesi temennisinde bulunmuştur<sup>409</sup>.

Podgorny'nin ardından konuk Cumhurbaşkanı Sunay da bir konuşma yaparak Sovyetler Birliği'nde gördükleri ilgi ve sıcak karşılama nedeniyle teşekkürlerini ifade etmiş ve memleketlerimiz arasındaki dostane ilişkilerden dolayı memnuniyetlerini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı, iki farklı siyasal sisteme sahip olan ülkeler arasındaki olumlu komşuluk ilişkilerine vurgu yaparak, bunun bölgesel istikrar ve uluslararası iş birliği açısından önemine dikkat çekmiştir. Sunay, 1963 yılından beri gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretler ve temaslar neticesinde Türk ve Sovyet ilişkilerinin derinleşerek geliştiğini belirtmiştir. Podgorny'nin 1965 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyareti hatırlatarak, bu ziyaretin hala anılarında yerini koruduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, Lenin ve Atatürk önderliğindeki iki ülkenin kurduğu derin dostluğun kendileri için son derece memnuniyet verici olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Sovyetlerle kurulan karşılıklı dostluk ve iş birliğinin Türk dış politikasının samimi bir yansıması olduğunu belirterek, tüm bu ilişkilerin Birleşmiş Milletler Yasası ve uluslararası anlaşmalarla uyumlu bir şekilde gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.

Konuk Devlet Başkanı, Sovyetlerle yapılan anlaşma gereği Türkiye'de açılacak olan sanayi tesislerini hatırlatarak, iki ülkenin ticaret bağlamında çeşitli çalışmalar içerisinde olduğunu belirtmiştir. Konuşmasında muhataplarıyla gerçekleştirdiği milletlerarası meseleler ve çeşitli siyasi konular hakkındaki görüşmelerin anlayış havası içerisinde geçtiğine değinmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın bu bağlamda özellikle üzerinde durduğu mesele ise Kıbrıs sorunu olmuştur. Cumhurbaşkanı, Kıbrıs'ta adil bir çözümün gerekliliğini belirtirken, adada bir topluluğun diğerinin haklarını gasp etme girişimlerinin sonuçsuz kalacağını hatırlatarak, mesele için tarihi gerçeklerin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Son olarak, Sovyetler içinde yapacağı ziyaretlerle Sovyet halkını daha yakından

<sup>409</sup> Benhür, 2018: 41–43.

tanıyacağını belirten Sunay, kendisine bu fırsatın verilmesinden dolayı teşekkürlerini ileterek sözlerini noktalamıştır<sup>410</sup>.

İki liderin konuşmalarından anlaşılacağı üzere hem Türk tarafı hem de Sovyet tarafı ilişkilerin daha da geliştirilmesine vurgu yaparak bu konuda yapıcı bir üslup kullanmışlardır. Ayrıca, iki ülkenin ekonomi, ulaşım, haberleşme ve kültürel faaliyetlerde mevcut durumla yetinilmeyip karşılıklı olarak daha fazla sorumluluk alınması yönünde istek ve arzunun ifade edilmiş olması önemlidir. Bu, iki farklı ideolojik temele dayanan ülkeler için son derece önemli olmakla birlikte, diğer Doğu Bloğu ülkeleriyle yapılacak ilişkileri de olumlu yönde etkileyeceği öngörüsünde bulunmak yanlış olmayacaktır. Konuşmalarda üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu ise iki ülkenin dış politika anlayışlarının milli menfaatlere uygunluğundan duyulan memnuniyet olmuştur. Bu noktada, ileriki günlerde gerçekleştirilecek resmi görüşmeler neticesinde yayınlanacak olan ortak bildiride, Kıbrıs meselesi ve bölgesel konular başta olmak üzere verilecek mesajların daha net ve hedefine ulaşacak nitelikte olmasına imkân sağlayacaktır.

### 3.2.5. Sunay'ın SSCB İçerisinde Gerçekleştirdiği Geziler

#### 3.2.5.1. Cumhurbaşkanı Sunay Leningrad'da

Cumhurbaşkanı, Sovyetler Birliği'ndeki ziyaretinin üçüncü gününde, Leningrad şehrine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ancak hava koşulları nedeniyle uçakla seyahat etmek mümkün olmadığından, Cumhurbaşkanı gece saat 23.00'te Moskova'dan tren ile hareket etmiştir. Ertesi gün sabah saat 08.40'ta Leningrad'a ulaşan Cumhurbaşkanı, tren istasyonunda bulunan kalabalık bir grup tarafından sevgi gösterileriyle karşılanmıştır<sup>411</sup>. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Türk heyeti mensupları, Leningrad tren istasyonunda Sovyet Rusya Federal Cumhuriyeti Prezidyum Başkanı M.A. Yasnov, Bakanlar Kurulu Başkanı G.İ. Varonv, SBKP Moskova Şehir Komitesi Birinci Sekreteri Viktor Vasilyeviç Grişin ile Leningrad Belediyesi mensupları ve diğer protokol üyeleri tarafından karşılanmıştır<sup>412</sup>.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindeki Türk heyeti, Leningrad Tren İstasyonundan doğrudan ikamet ettikleri yabancı konuklar köşküne gitmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, köşte bir süre dinlendikten sonra heyetiyle birlikte Piskarev Mezarlığı'na uğrayarak saygı duruşunda bulunmuştur. Kabre kırmızı ve beyaz renkli karanfillerle süslü bir çelenk bırakılmıştır. Daha sonra şehirde bir gezinti yapan Sunay ve Türk heyeti mensupları, 1917'de Lenin'in Sovyet İhtilalini yönettiği Smolnıy Müzesi'ni ziyaret etmişler ve ardından Hermitaj

<sup>410</sup> Benhür, 2018: 44–46.

<sup>411</sup> “Sunay Turistik Gezisine Başladı”, *Akşam*, 15.11.1969.

<sup>412</sup> “Sunay Leningrad’daki İstiklal Merkezini Gezdi”, *Vatan*, 15.11.1969.

Sanat Galerisi ziyaret edilmiştir<sup>413</sup>. Hermitaj Müzesi'nde Cumhurbaşkanı Sunay'a Orta Asya'daki Pazarikre adlı bir yerde 1928'de gerçekleştirilen kazılar sonucunda atı ile birlikte çıkarılan ilk Türklerden olan bir mumya gösterilmiştir<sup>414</sup>.

Akşam saat 18.00'de Cumhurbaşkanı, Leningrad Şehri İcra Komitesinin kendisi ve eşi onuruna düzenlediği ziyafete katılmıştır. Ziyafette Rusya Federasyonu Cumhuriyeti Prezidyumu Başkanı Yasnov, Sunay'ın Leningrad'da misafir edilmesinden dolayı duydukları memnuniyeti ifade ederek bu ziyaretin Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilere katkı sağlayacağını belirtmiştir<sup>415</sup>. Cumhurbaşkanı Sunay ise yaptığı konuşmada, Türkiye'nin genel ve devamlı barışın korunması için sadece komşularıyla değil, tüm dünya ülkeleriyle dostane ilişkiler kurmayı ve geliştirmeyi kendine bir görev olarak gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı, İstanbul ve Leningrad'ın kardeş şehir olmasından dolayı bu şehirlerin güzelliklerinden bahsetmiştir<sup>416</sup>. Cumhurbaşkanı Sunay'ın konuşması, Türkiye'nin barış ve iş birliği yolunda attığı adımları ve bu bağlamda tüm dünya ile kurduğu dostane ilişkileri vurgulaması açısından dikkate değerdir. Akşam düzenlenen bu ziyafet ise resmi temasların yanı sıra samimi ve dostane ilişkilerin de önemini vurgulamaktadır.

Gerçekleştirilen tüm bu etkinlikler, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi yolunda olumlu bir adım olarak görülmelidir. Bu ziyaretin, iki ülke arasındaki iş birliğini artırarak bölgesel istikrar ve uluslararası barışa katkı sağlayacağına umulmaktadır.

### 3.2.5.2. Cumhurbaşkanı Sunay Kiev'de

Cumhurbaşkanı Sunay, Leningrad'da gerçekleştirdiği bir günlük ziyaretin ardından 15 Kasım sabahı Kiev'e gitmek üzere hareket etmiştir. Saat 10.00'da kendisine tahsis edilen özel bir uçakla Kiev'e doğru yola çıkmıştır. Yerel saatle 12.15'te Kiev'e varan Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyeti, havaalanında Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Şurası Prezidyumu Başkanı A.P. Liasko, Bakanlar Kurulu Başkanı V.V. Secerbinski ve Ukrayna Cumhuriyeti Komünist Partisi Birinci Sekreteri P.E. Selest tarafından karşılanmıştır. Karşılama sonrasında, Cumhurbaşkanı Sunay, Kiev'de bulunacağı süre boyunca ikametine ayrılan Yabancı Konuklar Köşkü'ne geçmiş ve burada bir süre dinlenmiştir<sup>417</sup>.

Cumhurbaşkanı, kısa bir istirahatın ardından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Şura Prezidyumu Başkanı A.P. Liasko ve Bakanlar Kurulu Başkanı V.V. Secerbinski'yi

<sup>413</sup> “Sunay Rusya İçinde Geziye Başladı”, *Cumhuriyet*, 15.11.1969.

<sup>414</sup> Benhür, 2018: 56.

<sup>415</sup> Benhür, 2018: 57.

<sup>416</sup> “Sunay Rusya İçinde Geziye Başladı”, *Cumhuriyet*, 15.11.1969.

<sup>417</sup> Benhür, 2018: 61.

ayrı ayrı makamlarında ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler sırasında Kiev'de kendisine gösterilen sevgi ve ilgiden memnuniyetini ifade etmiştir<sup>418</sup>. İkili görüşmelerin ardından Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindekiler, Kiev'de düzenlenen Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ekonomi Sergisi'ni ziyaret etmişlerdir. Cumhurbaşkanı, Sergide tanıtılan ürünlere yakından ilgi göstermiş, sergi yöneticileri tarafından Sunay bilgilendirilerek soruları yanıtlanmıştır<sup>419</sup>.

Bu ziyaretler sırasında Cumhurbaşkanı Sunay'a, İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alban, Türk Heyeti Parlamento Üyeleri ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri eşlik etmiştir<sup>420</sup>. Cumhurbaşkanı, akşam saat 19.30'da kendisi için Şevçenko Tiyatrosu'nda düzenlenen bir temsili izlemek üzere tiyatroya gitmiştir. Tiyatro salonuna girişinde ve şeref locasına çıkışında izleyiciler tarafından ayakta alkışlanmıştır. Temsilin ardından Sunay, oyunculara bir sepet dolusu çiçek göndererek teşekkürlerini sunmuştur<sup>421</sup>.

Cumhurbaşkanı, Kiev'deki ikinci gününde, Meçhul Asker Abidesi'ni ziyaret ederek saygı durumunda bulunmuştur. Ardından Kiev Pioner Çocuklar ve Mektepliler Sarayı'nı ziyaret etmiş ve öğleden sonra Ukrayna Yüksek Prezidyumu ve Hükümeti tarafından kendisi onuruna verilen öğle yemeğine katılmıştır. Yemekte Ukrayna Cumhuriyeti Prezidyum Başkanı D.S. Korotçenko bir konuşma yaparak, Cumhurbaşkanı Sunay'ı Ukrayna'nın başkentinde ağırlamaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve bu ziyaretin Türkiye ile SSCB arasındaki komşuluk ilişkilerini daha da güçlendireceğini ifade etmiştir. Korotçenko ayrıca, Sunay'ın Sovyetler Birliği içinde gerçekleştireceği ziyaretlerin başarılı geçmesi temennisinde bulunmuştur<sup>422</sup>. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Prezidyum Başkanının dostane düşüncelerine teşekkür ederek şu ifadeleri kullanmıştır: "Dostane düşüncelerinizi ve samimi misafirperverliğinizi ifade ettiğiniz için teşekkür ederim. Güzel şehrinizde, insan ve tabiatın bir arada süslediği atmosferde, Sovyetler Birliği'nde ziyaret ettiğim her yerde olduğu gibi, gösterdiğiniz sıcak ilgi karşısında çok duygulandık." Sunay, Kiev'in tarihi eserleri, kültür merkezleri ve modern sanayi tesislerine övgüde bulunarak, Kiev'in Ukrayna'nın kalbi ve iftihar kaynağı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'deki kalkınma hamlesine ve komşularıyla olan ilişkilerin geliştirilmesine vurgu yaparak, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinin gelişmesinden ayrı bir memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Sunay, Sovyetler Birliği'nin çalışkan halkları ve idarecilerinin de benzer duyguları taşıdığını belirterek, ziyaretler sırasında

<sup>418</sup> "Sunay Kiev'de Tezahüratla Karşılandı", *Ulus*, 16.11.1969.

<sup>419</sup> Benhür, 2018: 64–65.

<sup>420</sup> "Sunay Kiev'de", *Haber*, 16.11.1969.

<sup>421</sup> Benhür, 2018: 65.

<sup>422</sup> "Sunay Kiev'de Konuştu: "Kiev'de Tarihi Eserler ve Sanayi Tesisleri Gördük", *Ulus*, 17. 11. 1969.

bu hissi bizzat gözlemlediklerini ifade etmiştir. Son olarak, Ukrayna Bakanlar Kurulu Başkanı Şerbitskiy'in Türkiye ziyaret hatırasının hala canlı olduğunu vurgulamıştır<sup>423</sup>.

Öğle yemeğinin ardından, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindeki heyet Kiev'deki temaslarını sonlandırmıştır. Saat 16.45'te özel bir uçakla Tiflis'e gitmek üzere havaalanına hareket eden Sunay'ı, Ukrayna Bakanlar Kurulu Başkanı Şerbitskiy ve Stetsenko ile birlikte çeşitli üst düzey Ukraynalı yöneticiler uğurlamıştır. Cumhurbaşkanı, Ukrayna'da gördüğü misafirperverlikten etkilenmiş olup, 16 Kasım 1969 tarihinde Ukrayna Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı Lyaşko'ya bir mektup göndermiştir<sup>424</sup>.

Mektupta, Ekselans A.P. Lyaşko, Kiev'i ziyaretimiz sırasında, sizin şahsınızda ve Ukrayna'nın kahraman halkı tarafından şahsıma, aileme ve Türk heyetine gösterilen sıcak ilgi ve samimi misafirperverlikten dolayı teşekkür ederim. Güzel şehrinizin hatıralarını her zaman zevkle anacağız. Zatiâtilerinize ve şahsınızda Ukrayna'nın çalışkan halkına en samimi temennilerimi sunarım<sup>425</sup>.

Bu ziyaretler, Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine ve derinleştirilmesine katkıda bulunmuş, diplomatik ilişkilerin yanı sıra insanlar arası ilişkilerin de güçlenmesine olanak sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Leningrad'daki ziyareti, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin önemini ve derinliğini vurgulamıştır. Kiev'e gerçekleştirdiği ziyaret ise Türkiye'nin Doğu Bloku ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmek amacıyla atılmış önemli bir adımdır.

Neticede, Leningrad ve Kiev'deki karşılama törenleri, her iki ülke arasındaki ilişkilerin dostane ve olumlu bir şekilde ilerlediğini göstermektedir. Sunay'ın bu ziyaretler sırasında resmi makamlarla gerçekleştirdiği görüşmeler, karşılıklı anlayış ve iş birliğinin devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ekonomi Sergisi ziyareti ise ekonomik iş birliği potansiyelini göstermesi açısından önemlidir. Cumhurbaşkanı Sunay'ın bu sergiye olan ilgisi, ticari ve ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi için bir adım olarak değerlendirilebilir.

Sunay'ın Şevçenko Tiyatrosu'ndaki temsili izlemesi ve alkışlanması, Ukrayna'daki kamuoyunun ve kültürel çevrelerin Türkiye'ye olan ilgisini ve saygısını yansıtmaktadır. Bu durum, kültürel etkileşim ve insanlar arası ilişkilerin güçlenmesine işaret etmektedir.

Tüm bunlar, Sunay'ın ziyaretlerinin sadece diplomatik ilişkilere değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik bağların güçlenmesine de katkı sağladığını göstermektedir. Bu ziyaretler,

<sup>423</sup> “Sunay Kiev’de Konuştu: “Kiev’de Tarihi Eserler ve Sanayi Tesisleri Gördük”, *Ulus*, 17.11.1969.

<sup>424</sup> Benhür, 2018: 75.

<sup>425</sup> Benhür, 2018: 75–76.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin daha da ileriye götürülmesi için önemli bir adım olmuştur.

### 3.2.5.3. Cumhurbaşkanı Sunay Tiflis'te

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, 16 Kasım akşamı saat 20.10'da Tiflis'e ulaşmıştır. Gürcistan Prezidyum Başkanı Dzotsenidze, Gürcistan Bakanlar Kurulu Başkanı Javakhishvili, Gürcistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri Mzhavanadze ile yüksek rütbeli generaller, amiraller ve diğer protokol üyeleri havaalanında Türk Heyetini karşılamışlardır<sup>426</sup>. Tiflis Havaalanı'ndan hareket eden Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindekiler, Türk-Sovyet bayrakları ve üzerinde Türkçe ve Rusça "Yaşasın Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki dostluk", "Sayın Cumhurbaşkanı Sunay Hoş geldiniz, Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki iyi komşuluk ilişkileri kuvvetlendirilmelidir" yazılı dövizlerin asılı bulunduğu caddelerden geçerek ikametine tahsis edilen misafir köşküne gitmişlerdir<sup>427</sup>.

Ertesi gün, Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, Gürcistan Yüksek Prezidyum Başkanı Dzotsenidze ve Bakanlar Kurulu Başkanı Javakhishvili'yi ziyaret etmiştir. Yaklaşık bir saat süren bu ziyaretlerin ardından Cumhurbaşkanı Sunay, Dışişleri Bakanı Çağlayangil ve diğer ilgililer, Gürcistan Güzel Sanatlar Müzesi'ni ziyaret etmişlerdir<sup>428</sup>. Müze ziyaretinin ardından Cumhurbaşkanı Sunay, Tiflis Üniversitesi Ziraat Enstitüsü'ne geçmiştir. Burada akademisyenler ve öğrenciler tarafından sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Üniversite rektöründen akademik çalışmalar hakkında bilgi alan Sunay, ayrıca sınıflara ziyaretler gerçekleştirerek öğrencilerle sohbet etmiştir. Cumhurbaşkanı ve beraberindekiler üniversiteden ayrıldıktan sonra Şampanya Kombinası'na gelerek burada üretim süreci hakkında bilgi almışlardır<sup>429</sup>. Kombina yöneticileri, Cumhurbaşkanı'nın ayrılışı sırasında kendisine yaklaşık yedi yüz yıllık bir şampanya hediye etmişlerdir<sup>430</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Tiflis programının akşamında saat 20.00'de Gürcistan Yüksek Prezidyum Başkanı ve Başbakanı tarafından kendisi onuruna düzenlenen yemeğe katılmıştır. Yemekte bir konuşma yapan Sunay, ziyaretleri boyunca kendisine ve heyetine gösterilen ilgi ve lütuf için teşekkürlerini sunmuştur. Cumhurbaşkanı, Gürcistan ve başkent Tiflis'te bulunmaktan mutlu olduğunu ifade ederek, bu ziyaretin Gürcistan ile olan komşuluk ve yakın ilişkilerini daha da güçlendireceğine inandığını belirtmiştir. Konuşmasının devamında, Gürcistan'ın ilmi, sanatsal ve tarihi güzelliklerine vurgu yaparak,

<sup>426</sup> Benhür, 2018: 76.

<sup>427</sup> "Sunay Tiflis'te Sevgi İle Karşılandı", *Haber*, 17.11.1969.

<sup>428</sup> "Tiflisli Gençler Sunay'ı Gösteriyle Karşıladı", *Vatan*, 18.11.1969.

<sup>429</sup> Benhür, 2018: 79.

<sup>430</sup> "Sevgi Gösterisi", *Cumhuriyet*, 18.11.1969.

Gürcistan halkının başarılı kalkınma hamlelerinin devamını dilerken, bir milletin kalkınmasını bir ağacın büyümesine benzetmiş ve bu büyümenin sağlam barış temeli üzerine oturması gerektiğini vurgulamıştır. Ülkesinin kalkınma hareketlerinin temelini iyi ilişkiler ve barış olduğunu belirterek, özellikle komşu Sovyetler Birliği ile olan ilişkilere vurgu yapmıştır. Son olarak, Gürcistan halkından ve diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde gördükleri sevgi ve muhabbetin, Sovyetler Birliği ile ikili ilişkilerin gelişmesinin bir göstergesi olduğunu ifade etmiştir<sup>431</sup>.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın ve beraberindeki heyetin Gürcistan ziyareti, Türkiye ve Gürcistan arasındaki diplomatik ilişkilerin ve iş birliğinin önemli bir yansımasıdır. Bu ziyaret, iki ülke liderleri arasında dostane ilişkilerin sürdürülmesine katkı sağlamış ve diplomatik diyalogun devamını teşvik etmiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı Sunay'ın Gürcistan'daki temasları, karşılıklı anlayışı güçlendirmiş, iki ülkenin stratejik ortaklığını pekiştirmiştir. Sunay'ın Gürcistan'daki ziyareti, her iki ülke arasında siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğini artırmaya yönelik bir platform oluşturmuş ve gelecekteki ortak projelerin temellerini atmıştır. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Gürcistan halkıyla gerçekleştirdiği etkileşimler ve yapılan jestler, halklar arasındaki dostluğun ve karşılıklı sevgi ve saygının önemini vurgulamıştır. Bu tür ziyaretler, uluslararası ilişkilerin sadece devletlerarası düzeyde değil, aynı zamanda halklar arasında da kurulması ve güçlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Son olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Gürcistan ziyareti, bölgesel istikrar ve barışın korunmasına katkıda bulunmuştur. İyi komşuluk ilişkilerinin ve iş birliğinin güçlendirilmesi, bölgedeki istikrarın ve refahın artmasına yardımcı olmuş ve bölgesel güvenliğe katkı sağlamıştır. Bu nedenle, bu ziyaretin önemi sadece Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkiler açısından değil, aynı zamanda genel anlamda istikrar ve güvenlik açısından da büyüktür.

#### 3.2.5.4. Sunay Bakü'de

Cumhurbaşkanı Sunay, Dışişleri Bakanı Çağlayangil ve Türk heyeti mensupları ile birlikte, 18 Kasım'da Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye ulaşmıştır. Azerbaycanlılar, Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyeti havaalanında çiçeklerle karşılayarak, sevgi gösterileriyle şehre yolcu etmişlerdir<sup>432</sup>. Cumhurbaşkanı Sunay ile Türk heyetini ikametine tahsis elden yabancı konuklar köşküne götüren konvoy Bakü'ye girdiği zaman caddeleri iki taraflı dolduran halk, alınan bütün emniyet tedbirlerine rağmen Türkiye Cumhurbaşkanının otomobilinin önüne çıkarak büyük sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır<sup>433</sup>. İkamet ettikleri

<sup>431</sup> Benhür, 2018: 83-84.

<sup>432</sup> "Sunay Bakü'de Büyük Tezahüratla Karşılandı", *Ulus*, 19.11.1969.

<sup>433</sup> "Sunay Bakü'de Büyük Tezahüratla Karşılandı", *Ulus*, 19.11.1969.

Yabancı Konuklar Köşkü'nde dinlenen Cumhurbaşkanı Sunay, saat 12.30'da köşkten ayrılarak Azerbaycan SSCB Yüksek Şurası Prezidyumu M.A. İskenderov ve Bakanlar Kurulu Başkanı E.N. Alihanov'u ziyaret etmiştir. Ziyaretlerin ardından, şehir merkezine giden Cumhurbaşkanı Sunay, özellikle petrol kuyularının bulunduğu bölgeleri ziyaret ederek çeşitli incelemelerde bulunmuştur. Cumhurbaşkanı'nın sonraki durağı ise Bakü Devlet Üniversitesi olmuştur. Üniversiteye gelişinde, akademisyenler ve öğrenciler tarafından büyük sevgi gösterileriyle karşılanan Cumhurbaşkanı Sunay, üniversite rektöründen akademik çalışmalar hakkında bilgi almış ve ardından üniversiteyi gezmiştir. Akşam saatlerinde ise Azerbaycan Yüksek Şura Prezidyumu ve Hükümet adına, Cumhurbaşkanı Sunay onuruna bir yemek düzenlenmiştir<sup>434</sup>.

Azerbaycan Parlamentosu Başkanlık Divanı Reisi Mehmed İskenderov, yemekte Türkçe bir konuşma yaparak misafirleri selamlamış ve kendi aksanıyla şu ifadeleri kullanmıştır:

Çok şandır ki Türkiye'den gelmiş haşmetli konuklar, siz memnun kalınız ki biz şad olalım. Azerbaycanlılar da Türkler gibi konukseverdir ve Türk halkını rehber bellemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkanı bize şeref vermiştir. Kendisini Azerbaycan'da ağırlamaktan şan duyduk, şeref duyduk. Türk halkına Azerbaycanlı kardeşlerinden selam götürmesini diliyoruz<sup>435</sup>.

İskenderov'dan sonra bir konuşma yapan Sunay, ülkesi ve şahsı adına yapılan iltifatlar dolayısıyla teşekkürlerini belirtmekle birlikte Bakü'de sıcak bir konukseverlikle ağırlanmaktan duydukları memnuniyeti ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Süleyman Demirel'in iki sene önce Bakü'ye geldiğini ve kendisine Azerbaycan'a gerçekleştirdiği ziyaretin en unutulmaz ziyaretler arasında olduğunu ifade ederken gördükleri karşısında Demirel'in ne kadar haklı olduğunu belirtmiştir. Bakü'nün Türkiye için öneminin çok büyük olduğunu vurgulayan Cumhurbaşkanı, bu ülkenin son yıllarda sanayi ve ekonomi alanlarında gösterdiği başarılar dolayısıyla Sovyetler Birliği içindeki önemini vurgulamıştır. Konuşmasının devamında, ülkesinde de aynı kararlılıkla kalkınma hamleleri içinde olduğunu belirterek, bu doğrultuda fert, millet ve devlet olarak çalıştıklarını ifade etmiştir. Son olarak, Azerbaycan'da gördükleri misafirperverlikten dolayı tekrar teşekkürlerini ifade ederek sözlerini tamamlamıştır<sup>436</sup>.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, Dışişleri Bakanı Çağlayangil ve Türk heyeti mensuplarıyla birlikte gerçekleştirdiği Azerbaycan ziyareti, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki tarihi, kültürel ve stratejik ilişkilerin güçlendirilmesi açısından önemlidir. Havaalanında

<sup>434</sup> Benhür, 2018: 86–90.

<sup>435</sup> “Sunay Yarın Yurda Dönüyor”, *Cumhuriyet*, 20.11.1969.

<sup>436</sup> Benhür, 2018: 90–91.

karşılama töreni ve halkın büyük ilgisi, iki ülke halkları arasındaki kardeşlik ve dostluğun güçlü bir göstergesidir.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Azerbaycan ziyareti sırasında gerçekleştirdiği temaslar ve incelemeler, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi ve ortak projelerin geliştirilmesi açısından önemlidir. Akşam düzenlenen yemek, Azerbaycanlı yetkililer tarafından Cumhurbaşkanı Sunay'a gösterilen saygının ve misafirperverliğin bir ifadesidir. Bu tür etkinlikler, diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi ve ortak çıkarların ilerletilmesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Azerbaycan ziyareti, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kardeşliğin ve dostluğun güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki iş birliğinin ve karşılıklı anlayışın artırılmasına yönelik bir adım olmuştur.

### **3.2.6. Sunay'ın Moskova'da Podgorny Onuruna Verdiği Yemek ve Türkiye-SSCB Resmi Görüşmelerinin Devamı**

Sovyetler Birliği içerisindeki belli başlı şehirleri ziyaret eden Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 19 Kasım günü bu ziyaretlerini tamamlayarak Bakü'den saat 11.00'de Moskova'ya dönmek üzere ayrılmıştır. Sunay ve beraberindekileri Bakü Havaalanı'nda Azerbaycan SSCB Yüksek Şura Prezidyum Başkanı M.A. İskenderov, Bakanlar Kurulu Başkanı E.N. Alihanov ve Komünist Partisi Genel Sekreteri İ.İ. Bodyul ile diğer yöneticiler uğurlamıştır. Sunay'ı taşıyan özel uçak Moskova'ya iniş yaptıktan sonra Cumhurbaşkanı, Lenin Tepesi'ndeki ikametgâhına giderek burada bir süre istirahat etmiş, ardından saat 15.30'da Kremlin Sarayı'na giderek Türk-Sovyet resmi görüşmelerinin ikinci safhasını başlatmıştır<sup>437</sup>.

Bu safhada ele alınan konulardan ilki, yayınlanacak olan Türk-Sovyet Ortak Bildirisi'ne verilecek son şekil olmuştur. Gerek Türk gerekse Sovyet tarafının, yayınlanacak olan metindeki ifadelerin titizlikle seçilmesi hususunda son derece hassas davrandıkları belirtilmiştir. Görüşmelerde üzerinde durulan önemli konulardan biri de Kıbrıs Meselesi olmuştur. Adanın Türk ve Rum cemaatlerinin ortak yönetiminde ve bağımsız bir devlet şeklinde olması hususunda tarafların aynı görüş içerisinde olduklarını teyit etmişlerdir. Vietnam sorununun da ele alındığı görüşmede Türk yetkililer, sorunun çözümü için 1954 Cenevre Anlaşması'na bağlı kalınması gerektiğini ve Vietnam halkının kendi geleceğine kendilerinin karar vermesi noktasında görüşlerini ifade etmiştir. Sovyet makamları da bu konuda ABD Başkanı Nixon'un son zamanlarda yapmış olduğu konuşmaları olumlu karşıladıklarını yinelemişlerdir. Sovyet makamları, iki liderin gerçekleştirdiği görüşmelerde Avrupa güvenliği ve silahsızlanma

<sup>437</sup> “Türk-Rus İlişkileri Gözden Geçirildi”, *Ulus*, 20.11.1969.

konuları başta olmak üzere uluslararası meseleler İle Orta Doğu'daki mevcut kriz hali gibi sorunların ele alındığını ifade etmiştir. Türk ve Sovyet yetkililer, iki ülkenin ekonomi alanında gerçekleştirdikleri müspet ilerlemelerden duydukları memnuniyeti birbirlerine ilettikleri ve imzalanan Ticaret Anlaşması çerçevesinde Türkiye'de kurulacak olan sanayi tesislerinin kurulumunun ivedilikle yerine getirilmesi hususunda görüş birliğine varıldığı belirtilmiştir<sup>438</sup>.

Cumhurbaşkanı, aynı günün akşamı saat 20.00'de SSCB Yüksek Prezidyumu Başkanı Podgorny ve Bakanlar Kurulu Başkanı Kosigin onuruna Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nde bir yemek vermiştir<sup>439</sup>. Cumhurbaşkanı'nın yemekte yaptığı konuşmasına öncelikle saygıdeğer misafirleri selamlayarak başlamış, gösterilen ilgi alakadan ötürü teşekkürlerini ifade etmiştir. Konuşmasında, Podgorny'nin 1965 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyarette Büyük Millet Meclisi'nde bir konuşma yaptığını ve o dönemde Türk-Sovyet ilişkilerinin giderek artması temennisinde bulunduğunu belirtmiş ve bugün bu temenninin gerçekleşmiş olduğunu görmekten dolayı memnuniyetini dile getirmiştir. İki ülkenin iyi komşuluk ilişkilerinin dünya barışının tesisi için iyi bir örnek olduğunu vurgulayan Sunay, dünyada gelişen bilim ve teknolojinin hayrete uğratacak seviyeye geldiğini ancak bu gelişimin tarihten ders alınarak tüm insanlığın yararına olacak şekilde kullanılması gerektiğini hatırlatmıştır.

Türkiye'nin dünya barışını sağlama noktasında üzerine düşen her türlü görevi yerine getirmeye devam edeceğini belirten Cumhurbaşkanı Sunay, bu gayretlerinin politik sahada tüm taraflar tarafından takdir edildiğini belirtmiştir. Bu bağlamda Kıbrıs meselesine de değinen Sunay, ülkesinin Kıbrıs'ta daima sabır, itidal ve barışçı bir siyaset izlediğini belirtmiş ve adada bir buçuk yıldan beri devam eden cemaatler arası görüşmelerin gelecek için ümitler beslenmesine sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Orta Doğu'daki meselelere ilişkin görüşlerini de dile getiren Cumhurbaşkanı, bölgede yaşanan sorunlardan dolayı üzüntülerini belirtmiş, Türkiye ve Sovyetler'in Orta Doğu politikalarının birbirine yakın olduğunu belirterek bölgede barış ve istikrarın bir an önce tesisi temennisinde bulunmuştur. Bir diğer konu olan Vietnam meselesine ilişkin beklentisini ifade eden Cumhurbaşkanı, Vietnam'da barışın sağlanmasını ve Paris Görüşmelerinin sorunun çözümüne vesile olmasını ümit ettiğini belirtmiştir. Son olarak, Birleşmiş Milletler Teşkilatının barışı sağlama yolundaki gayretlerini desteklediklerini ifade ederek konuşmasını noktalamıştır<sup>440</sup>.

<sup>438</sup> Benhür, 2018: 103–105.

<sup>439</sup> “Sunay Yarın Yurda Dönüyor”, *Cumhuriyet*, 20.11.1969.

<sup>440</sup> Benhür, 2018: 98-101.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın ardından söz alan Podgorny, kendisi ve ülkesi için sarf ettiği güzel sözlerden dolayı konuk başkana teşekkürlerini bildirmiştir. Ev sahibi lider, Sunay'ın ziyaretini yakından takip ettiklerini ve tüm Sovyet halkının misafirleri güler yüzle karşıladığını belirterek bu durumun iyi komşuluk ilişkilerinin Sovyet halkları tarafından desteklendiğinin bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Podgorny, Sovyet halklarının diğer ülke halklarına olduğu gibi Türk halkına da dostluk beslediğini ve barış içinde yaşama arzusuna sahip olduğunu ifade etmiştir. Sovyetler Birliği'nin politikasının Türkiye ile iyi ilişkiler ve kazan-kazan temelli olduğunu belirtmiştir. Konuşmasının devamında, Sunay'ın da üzerinde durduğu Vietnam meselesine değinen Podgorny, Vietnam'da Amerika'nın saldırgan bir tutum içerisinde olmasının ülkede kalıcı barışın sağlanmasını zorlaştırdığını ve barış için Amerikan askerlerinin Vietnam'dan çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Vietnam halkının ulusal menfaatleri göz önüne alınarak tarafların demokratik Vietnam Cumhuriyeti Hükümeti, Ulusal Bağımsızlık Cephesi ve Güney Vietnam'ın Geçici Devrimci Cumhuriyeti'ne kabul edilebilir çözümler sunulması gerektiğini belirtmiştir.

Orta Doğu meselesine ilişkin olarak, bölgede istikrarsızlığa neden olan Tel Aviv yönetiminin saldırgan ve maceracı tutumunun tüm Orta Doğu için bir tehlike olduğunu belirten Podgorny, Türk ve Sovyetlerin ilgili sorunda benzer pozisyonda olduğunu hatırlatarak İsrail askerlerinin işgal altında tuttuğu yerlerden çıkması gerektiğini ifade etmiştir. Ülkesinin stratejik silahlanma yarışının aşamalı olarak azaltılması, nükleer silah yapımının, biyolojik silahların imhasının, silahsızlandırılmış bölgelerin kurulmasının ve Akdeniz havzası ile Yakınoğu bölgesinin roketlerden arındırılmasının gerekliliği noktasındaki görüşlerini dile getiren Podgorny, Kıbrıs meselesine ilişkin olarak Sovyetlerin barışçı çözüm yollarını desteklediğini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığından yana olduğunu belirtmiş ve bölgede diyalog yoluyla barış ve güvenin tesisinin ancak mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Podgorny, konuşmasına Türk ve Sovyet dostluğu için kadeh kaldırarak son vermiştir<sup>441</sup>.

İki liderin yaptığı konuşmalardan anlaşılacağı üzere, tarafların karşılıklı olarak özellikle iyi komşuluk ve ikili ilişkiler bağlamında vurgu yapmaları, son dönemde sağlanan bu olumlu yapılanmanın diğer alanlara yönelmesi bakımından da son derece hassas ve özenle seçilmiş cümleler olduğu anlaşılmaktadır. Konuşmalarda üzerinde durulması gereken önemli noktalar özellikle Kıbrıs, Vietnam meselesi ve Orta Doğu sorunu olarak belirlenebilir.

Kıbrıs meselesinde Türkiye, Sovyetlerin sadece bir tarafa hak ya da ağırlık vermediğini, bölge için denge unsuru pozisyonunda olduğunu görmüştür. Vietnam meselesinde ise Sovyet

---

<sup>441</sup> Benhür, 2018: 98-101.

tarafı, son derece keskin bir açıklama yaparak Amerika'nın bölgenin istikrarsızlaşmasının baş aktörü olarak görüldüğünü açıkça ifade etmiştir. Sunay ise Amerika ile olan ilişkileri de göz önüne alarak özellikle Paris Görüşmelerine vurgu yapmıştır.

Son olarak, Orta Doğu meselesine değinildiğinde, bölge için İsrail'in saldırgan tavrının bir tehdit oluşturduğunu iki liderin de ifade etmesi, İsrail'e bölgede tek taraflı hareket etme noktasında cesaret kırıcı bir etki yaratacağını düşündürmektedir. Bu durum, bölgesel istikrarın sağlanması ve çözüme yönelik adımların atılması için uluslararası toplumun daha fazla iş birliği ve çaba göstermesi gerektiğini göstermektedir.

### 3.2.7. Sunay'ın Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev'e Yaptığı Ziyaret

Cumhurbaşkanı Sunay, 20 Kasım sabahı saat 09.00'da programında olmamasına rağmen sürpriz bir şekilde Kremlin Sarayı'na giderek Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev ile bir görüşme gerçekleştirmiştir<sup>442</sup>. Bu görüşmede Cumhurbaşkanı Sunay'a Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alban ve Dışişleri Bakanlığına bağlı Genel Müdürler eşlik etmiş; aynı zamanda görüşmede Sovyetler Birliği'nden Prezidyum Başkanı Podgorny, Başbakan Kosigin ve Sovyet Dışişleri Bakanı Gramiko da hazır bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Sunay ile Brejnev arasındaki görüşmeler sırasında, bölgeyi ve dünyayı ilgilendiren genel siyasi meseleler üzerinde durulmuş ve bu bağlamda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ikili ilişkiler bir kez daha gözden geçirilmiştir<sup>443</sup>.

İlgililer önceden programa alınmamış olmasına rağmen Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Sovyetler Birliği'ne yapmış olduğu ziyaretin son gününde ani olarak gerçekleştirilen Sunay-Brejnev görüşmelerinin, iki ülke arasındaki gelişmekte olan dostluğun ve Sunay'ın Podgorny ile yaptığı görüşmede ele alınan konularda müspet ve müşterek birtakım neticelere varılmış olmasının bir sonucu olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca Sunay ile Brejnev arasındaki bir saat kırk dakika süren görüşmenin fikri, Cumhurbaşkanı'nın Bakü'den Moskova'ya dönüşü sırasında atıldığı ve bu fikrin büyükelçilikte verilen yemekte daha da geliştirildiği belirtilmiştir<sup>444</sup>.

Sunay'ın Brejnev ile gerçekleştirdiği bu görüşme, diplomatik ilişkilerde ani ve doğrudan temasların önemini ortaya koymuştur. Programda olmamasına rağmen bu görüşmenin gerçekleşmesi, iki ülke liderinin karşılıklı olarak ilişkilerin derinleştirilmesi ve olası sorunların çözümü için samimi bir çaba gösterdiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, Sunay'ın Moskova ziyareti sırasında gerçekleşen bu önemli görüşme, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki iş birliğinin ve diyalogun sürekliliğini vurgulaması açısından önemli görülmelidir. Sonuç olarak,

<sup>442</sup> "Sunay Brejnev İle Program Dışı Görüştü", *Cumhuriyet*, 21.11.1969.

<sup>443</sup> "Sunay Brejnev İle Görüştü", *Haber*, 21.11.1969.

<sup>444</sup> "Sunay Brejnev İle Program Dışı Görüştü", *Cumhuriyet*, 21.11.1969.

Cumhurbaşkanı Sunay'ın Brejnev ile gerçekleştirdiği bu görüşme, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin derinleşmesine ve karşılıklı anlayışın artmasına katkı sağlamıştır. Bu görüşmenin sonucunda elde edilen müspet ve müşterek neticeler, iki ülke arasındaki iş birliğinin ve dostluğun daha da güçlenmesine olanak tanımıştır.

Sürpriz görüşmenin ardından Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Moskova yakınlarında bir askeri birlik tarafından düzenlenen tatbikatı ilgi ile izlemiştir. Tatbikatın ardından üst düzey komutanlar ve subaylar ile bir öğle yemeği de yiyen Sunay, akşam saat 18.00'de ise Prezidyum Başkanı Podgorny tarafından kendisi için Kremlin Sarayı'nda düzenlenen yemeğe katılarak Sovyetler Birliği ziyaretini tamamlamıştır. Cumhurbaşkanı, 21 Kasım günü saat 11.00'de ise Vunukova-2 Havaalanı'nda düzenlenecek resmi törenle yurda uğurlanacağı belirtilmiştir<sup>445</sup>. Sunay'ın askeri tatbikatı izlemesi ve öğle yemeği gibi etkinlikler, iki ülke arasındaki ilişkilerin sadece siyasi alanda değil, askeri ve kültürel alanlarda da geliştiğini göstermiştir.

### 3.2.8. Sunay'ın Ankara'ya Dönüşü

Cumhurbaşkanı Sunay, Sovyetler Birliği ziyaretini tamamlayarak 21 Kasım günü saat 13.15'te Türk Hava Yolları'na ait DC-9 modeli ve "Anadolu" isimli özel bir uçak ile Ankara'ya dönmüştür. Havaalanında, Sovyetler Birliği'nin Başbakanı Kosigin, Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı Podgorny ve Bakanlar Kurulu Üyeleri tarafından uğurlanmıştır. Podgorny ve Kosigin, Cumhurbaşkanı'na özel uçağının merdivenleri önüne kadar eşlik ederek, "İyi Yolculuklar" dileğinde bulunmuşlardır<sup>446</sup>.

Cumhurbaşkanı, SSCB'den ayrılırken Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı Podgorny'ye bir mesaj iletmiştir. Bu mesajın içeriği özetle şu şekildedir:

Sayın Ekselans Nikolay Viktoroviç Podgorny, Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyum Başkanı, topraklarınızı terk ederken, siz başta olmak üzere Sayın Ekselans Kosigin ve Sovyetler Birliği'nin diğer saygıdeğer yöneticileri ile Sovyet halkına, şahsım ve Türk heyeti adına gösterdiğiniz sıcak ilgi ve misafirperverlik için derin teşekkürlerimi sunarım. Güzel ülkenizde gerçekleştirdiğimiz bu ziyaret sırasında kurduğumuz ilişkilerin, Türk-Sovyet iyi komşuluk ilişkilerinin gelişmesine yeni bir katkı sağlayacağına olan inancımı ifade etmek isterim. Sizin ve Sovyet halkının refahı ve mutluluğu için en içten dileklerimi iletiyor, Sovyetler Birliği'nin çalışan halkını selamlıyorum<sup>447</sup>.

<sup>445</sup> "Sunay Tatbikatı İzledi", *Ulus*, 21.11.1969.

<sup>446</sup> "Sunay Memnun Döndü", *Cumhuriyet*, 22.11.1969.

<sup>447</sup> Benhür, 2018: 122.

Cumhurbaşkanı Sunay'ı taşıyan uçağın Esenboğa Havalimanı'na inişiyle birlikte, kendisini ve beraberindeki heyeti karşılamak üzere hazır bulunanlar arasında Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun, Millet Meclisi Başkanı Ferruh Bozbeyli, Başbakan Süleyman Demirel, Bakanlar, Kuvvet Komutanları, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, Diplomatik Misyon Temsilcileri ve Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçiliği mensupları ve eşleri yer almışlardır<sup>448</sup>.

Esenboğa Havalimanı Şeref Salonu'nda basın mensuplarına yönelik bir açıklama yapan Cevdet Sunay, Sovyetler Birliği ziyareti hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiğim resmi ziyaretten döndüğüm bu anlamlı zamanda tüm vatandaşlarımı sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Bu ziyaret, Sovyet devlet adamlarıyla tanışma fırsatı sağladı ve Sovyetler Birliği'nin bazı cumhuriyetlerini ziyaret etme ve çeşitli alanlarda incelemeler yapma imkânı sundu. Sovyet devlet yetkilileri ile gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, uluslararası durumun genel seyri ve belirli meseleler üzerine görüş alışverişinde bulunduk. Bu kapsamda Avrupa Güvenliği ve Kıbrıs konularına özel önem verdik. Avrupa'da daha güvenli bir ortamın oluşturulması konusunda hemfikiriz ve uygun bir hazırlık sonrasında ilgili tüm ülkelerin katılımıyla bir konferansın düzenlenmesi fikrinde mutabık kaldık. Kıbrıs konusunda Sovyet liderlerinin gösterdikleri yakın ilgi ve anlayıştan memnuniyet duydum. Ayrıca, ikili ilişkilerimizi çeşitli alanlarda geliştirme çabalarını gözden geçirdik. Her iki taraf da iyi komşuluk ilişkilerinin ilerlemesi için çaba sarf etmeyi sürdürmektedir. Görüşmelerimizin bir özeti niteliğinde olan ortak bildiride vardığımız sonuçlar yer almaktadır. Bu ziyaretten memnun ayrılıyoruz. Sovyetler Birliği'nde gördüğümüz samimi misafirperverlik ve Türkiye ve Türk milletine karşı gösterilen sevgiye tanık olmak bizi memnun etti. Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin mevcut durumu, her iki ülkenin çıkarına olduğunu vurgulamak gereklidir. Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiğim bu ziyaretin, ilişkilerimizin geleceği açısından olumlu ve yapıcı geçtiğine inanıyorum. Son olarak, vatandaşlarıma en iyi dileklerimi iletiyorum<sup>449</sup>.

Akşam saat 18.00'de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Lideri İsmet İnönü, Çankaya Köşkü'ne giderek Cumhurbaşkanı Sunay ile yaklaşık bir buçuk saat süren bir görüşme gerçekleştirmiştir. Çankaya'dan ayrılırken basına bir açıklama yapan İnönü, rahatsızlığı nedeniyle havaalanında Sunay'ı karşılayamadığını ifade etmiş ve bu ziyaretin son derece başarılı bir şekilde sonuçlandığını belirterek Cumhurbaşkanı'na tebriklerini ilettiğini ifade etmiştir<sup>450</sup>.

Sonuç olarak öncelikle Türkiye'nin Sovyetlerle kurmak istediği dostluk ilişkilerinin samimiyetini göstermesi açısından, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın bu ziyareti önemlidir. Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirilen bu ziyaret, önemli kazanımlarla sonuçlanmıştır. Öncelikle,

<sup>448</sup> “Sunay: Rusya’dan Memnun Ayrıldık”, *Haber*, 22.11.1969.

<sup>449</sup> Benhür, 2018: 123–124.

<sup>450</sup> “İnönü Rusya Gezisi Başarı İle Bitti”, *Haber*, 23.11.1969.

Türkiye ve Sovyetler arasında imzalanan Ticaret Anlaşması gereğince Türkiye'ye kurulacak olan sanayi tesislerinin hızla hayata geçirilmesi, Türk ekonomisini olumlu yönde etkileyecek bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Bir diğer önemli gelişme, Kıbrıs meselesidir. Sovyetler Birliği'nin adada iki cemaatin varlığını onaylaması, Türkiye'nin yaklaşımını desteklemesi ve diğer ülkelere bu konudaki desteğini açıkça göstermesi önemlidir. Ayrıca, iki ülkenin Orta Doğu politikasındaki yayılmacı anlayışa karşı olduklarını belirtmeleri, bölge ülkeleri için önemli bir mesajdır. İki ülkenin Vietnam meselesine yaklaşımları bölgede yaşayan halkın kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi noktasında daha önceki görüşlerini teyit eder durumda olmaları, ABD tarafından pek hoş karşılanmayacak olmasına karşın bu hususta kararlı bir duruşun gösterilmesi açısından kayda değer bir gelişme olarak görülmelidir.

Son olarak, Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirilen bu ziyaret, Türkiye'nin dış politikadaki çok yönlülüğünü ve farklı ideolojik kutuplara mensup ülkelerle diyalog kurma kabiliyetini göstermesi bakımından önemlidir. Bu ziyaret, Türkiye'nin uluslararası alanda önemli kazançlar elde edebileceği potansiyeli gösteren başarılı bir adım olarak tarihe geçmiştir.

### 3.2.9. Türkiye-SSCB Ortak Bildirisi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında, iki ülke temsilcilerinin gerçekleştirdiği resmi görüşmelerin ardından 21 Kasım günü bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Bildiride, iki ülke Devlet Başkanlarının karşılıklı anlayış prensibi doğrultusunda Türkiye ve SSCB ilişkilerinin günümüz durumunu gözden geçirdikleri belirtilmiş; iyi komşuluk ilişkilerinin devamlı olarak geliştirilmesinden duyulan memnuniyet ifade edilmiştir<sup>451</sup>. İki taraf, iyi komşuluk ilişkilerinin kaydettiği sürekli gelişmeden memnuniyetlerini belirtmiş ve bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, hak eşitliği ve iç işlerine karışmama prensiplerine riayet esasına dayalı olarak bu gelişmeyi takviye etmek amacıyla çaba gösterme kararlarını teyit etmişlerdir. Bildiride, 25 Mart 1967'de imzalanan Ticaret Anlaşması'nın ekonomik, teknik ve ticari alanlarda sağladığı katkılar vurgulanmış; ticari mübadeleler konusunda ise iki ülkenin uzun vadeli bir ticaret anlaşması imzalama olasılığını inceleme kararı aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin karayolu nakliyat anlaşması için görüşmelere başlamak üzere karşılıklı olarak uzmanları görevlendirme kararı aldığı belirtilmiştir. İki ülke, bilim, sanat, spor gibi alanlarda mevcut temasların devam etmesi hususunda ortak bir görüş ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, tarafların konsolosluk sözleşmesi akdi hususunda anlaşmaya vardıkları ve bu doğrultuda görüşmelerin yakın bir

<sup>451</sup> “Türk-Sovyet Ortak Bildirisi”, *Cumhuriyet*, 22.11.1969.

zamanda başlayacağı belirtilmiştir<sup>452</sup>. Bildiride belirtilen ticaret anlaşmaları ve ekonomik iş birliği, her iki ülkenin ekonomik kalkınmasına olumlu katkılar sağlayacak ve ticaret hacminin artmasına imkân verecektir.

Bildiride, silahsızlanma meselesi üzerinde durularak, dünyada barış ortamını sağlama yolunda en büyük engelin silahlanma yarışı olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede, silahların kontrol altına alınması için acil önlemlerin alınması gerekliliği vurgulanmış ve bu noktada 1925 tarihli Cenevre Protokolü'nün önemi hatırlatılmıştır. Uluslararası meseleler hakkında ise, dünya barışının sürekli olarak sağlanmasına yönelik olarak iki ülkenin de güçlü arzularını dile getirdikleri ve mevcut gerginliklerin giderilmesi için sürekli çaba içinde olacaklarını belirttikleri ifade edilmiştir<sup>453</sup>. Silahsızlanma meselesi ve uluslararası barışın sağlanması için ortaya konulan çabalar da bildiride önemli bir yer tutmaktadır. İki ülkenin, silahlanma yarışının sona erdirilmesi ve uluslararası ilişkilerde barışçıl bir yaklaşım benimsemesi, dünya barışı ve istikrarı açısından büyük önem arz etmektedir. Avrupa meselelerine ilişkin olarak, sorunların çözümü için Avrupa ülkelerinin kendi aralarında yapacakları istişarelerin artırılması gerektiği vurgulanmış ve bu bağlamda sorunların ele alınabileceği bir konferansın faydalı olabileceği belirtilmiştir. Türkiye ve SSCB'nin bu konuda hemfikir olduğu ifade edilmiştir. İki ülkenin, ırk ayrımı ve sömürgeciliğin tamamen ortadan kaldırılması konusunda aynı görüşe sahip oldukları belirtilmiş ve bu yönde Birleşmiş Milletler yaptırımlarının hızlandırılması gerekliliği vurgulanmıştır<sup>454</sup>.

Ortak Bildiride, Orta Doğu'daki tehlikeli durumdan duyulan endişe ifade edilmiştir. Ayrıca, bölgede güç kullanarak elde edilecek haksız toprak kazancına herhangi bir oldubittiye karşı olunduğu vurgulanmıştır. Türk ve Rus tarafı, İsrail'in Arap topraklarından bir an önce çekilmesi gerektiği konusunda hemfikir oldukları metinde belirtilmiştir. Bildiride Kıbrıs meselesine ilişkin olarak, tarafların Kıbrıs Devleti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne dayanan, Türk ve Rum cemaatlerinin ortak menfaatlerini kapsayan barışçı bir çözümü destekledikleri vurgulanmıştır<sup>455</sup>. İki ülkenin, bölgedeki gerginliklerin çözümü için çaba harcayacaklarını ve bölgesel istikrarın sağlanması için çalışacaklarını beyan etmeleri, bölgesel barış ve güvenliği sağlama konusundaki kararlılıklarını göstermektedir. Vietnam sorununa yönelik olarak, bölgede yaşayan halkın kendi kaderlerini tayin etme hakkına saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, 1954 Cenevre Anlaşması hatırlatılarak barışçı bir çözüm arayışının önemi belirtilmiştir. Bildiride, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Sovyetler Birliği'ni ziyaret

<sup>452</sup> “Türk-Sovyet Ortak Bildirisi”, *Milliyet*, 22.11.1969.

<sup>453</sup> Benhür, 2018: 127.

<sup>454</sup> Benhür, 2018: 127.

<sup>455</sup> Benhür, 2018: 127–128.

eden ilk Türk Cumhurbaşkanı olduğu hatırlatılarak bu ziyaretin iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeye katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Son olarak, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Podgorny'yi Türkiye'ye davet ettiği ve bu davetin memnuniyetle kabul edildiği, ziyaret tarihinin ise daha sonra belirleneceği belirtilmiştir<sup>456</sup>.

Bu Ortak Bildiri, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin samimiyetini ve iş birliği isteğini göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. İki ülke arasındaki görüşmeler sonucunda yayınlanan bu bildiri, çeşitli alanlarda iş birliği yapma niyetini ve bu iş birliğinin nasıl güçlendirilebileceğine dair somut adımları içermektedir. Ayrıca, bilim, sanat ve spor gibi alanlarda yapılan temasların devam etmesi, kültürel ve sosyal ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak, bu bildiri Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki iş birliğini ve dostluğu pekiştirmek için atılan önemli bir adımı temsil etmektedir. İki ülkenin ortak çıkarlarını ve hedeflerini vurgulayan bu bildiri, bölgesel ve uluslararası barışın sağlanması için önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

### 3.3. Cumhurbaşkanı Sunay'ın Etiyopya Gezisi (17-21 Aralık 1969)

#### 3.3.1. Geziye Katılan Heyet Listesi

Tablo 3.3 Etiyopya Gezisine İlişkin Heyet Tablosu

| SIRA | ADI         | SOYADI       | UNVAN                                                |
|------|-------------|--------------|------------------------------------------------------|
| 1    | Cevdet      | Sunay        | Cumhurbaşkanı                                        |
| 2    | Atıfet      | Sunay        | Cumhurbaşkanı Eşi                                    |
| 3    | İhsan Sabri | Çağlayangil  | Dışişleri Bakanı                                     |
| 4    | Haluk       | Kura         | Türkiye'nin Amman Büyükelçisi                        |
| 5    | Nihat       | Dinç         | Türkiye'nin Abisababa Büyükelçisi                    |
| 6    | Kasım       | Gülek        | Cumhuriyet Senatosu Üyesi, Eski Bakan                |
| 7    | Necip       | Mirkelamoğlu | Cumhuriyet Senatosu Üyesi, C.H.P. İzmir Milletvekili |
| 8    | Nizamettin  | Erkmen       | Giresun Milletvekili- A.P. Genel Sekreteri           |

<sup>456</sup> Benhür, 2018: 127–128.

|    |                  |            |                                                                                                       |
|----|------------------|------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 9  | Hüseyin          | İncioğlu   | Gaziantep Milletvekili – G.P. Yöneyim Kurulu Üyesi                                                    |
| 10 | Ahmet            | Dural      | Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral                                                             |
| 11 | Daniş            | Tunalıgil  | Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı, Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcısı |
| 12 | Sulhi            | Dişlioğlu  | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü                                                                    |
| 13 | Turgut           | Özbahadır  | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Kıdemli Albay                                                              |
| 14 | Şefik            | Fenmen     | Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi                                                            |
| 15 | Fahir            | Alaçam     | Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Ve Afrika Da. Reisi                                                      |
| 16 | Oktay            | İşçen      | Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Reisi                                                         |
| 17 | Mehmet           | Baydar     | Dışişleri Bakanlığı İktisadi İşler Da. Gn Müdürü                                                      |
| 18 | Savlet           | Aktuğ      | Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü                                                                 |
| 19 | İsmet            | Ergene     | Cumhurbaşkanlığı Yazı İşleri Müdür Vekili                                                             |
| 20 | Ali              | Kolcu      | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından Kurmay Albay                                                       |
| 21 | Prof. Dr. Zinnur | Rollas     | Doktor                                                                                                |
| 22 | Güngör           | Yeşilırmak | Cumhurbaşkanlığı Yaveri Deniz Bnb.                                                                    |
| 23 | Utku             | Güney      | Cumhurbaşkanlığı Yaver Piyade Yzb.                                                                    |

**Kaynak:** Tablo yazar tarafından düzenlenmiştir. Ürdün ve Habeşistan ziyaretleri birlikte gerçekleştiğinden dolayı geziye ilişkin heyet listesi kaynağı I. bölüm Ürdün ziyareti kısmında verilmiştir.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Etiyopya gezisine katılan heyet üyeleri, çeşitli alanlarda uzmanlaşmış ve deneyimli kişilerden oluşmaktadır. Heyette yer alan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve büyükelçiler, Türkiye'nin dış ilişkilerini temsil etme konusunda

önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, Cumhuriyet Senatosu üyeleri olan Kasım Gülek ve Necip Mirkelamoğlu gibi isimler, Türk siyasetinde deneyimli ve saygın kişilerdir.

Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanları Ahmet Dural ve Daniş Tunalıgil ise askeri ilişkilerin yönetilmesi ve koordine edilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu isimler, Etiyopya gezisi sırasında askeri iş birliği ve güvenlik konularında önemli görüşmeler yapacaklardır. Dışişleri Bakanlığı yetkilileri olan Şefik Fenmen, Fahir Alaçam, Oktay İşçen ve Mehmet Baydar gibi isimler, heyetin diplomatik ve protokol işlerini yönetme ve koordine etme görevini üstleneceklerdir. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Sulhi Dişlioğlu ve Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Turgut Özbahadır gibi isimler, Cumhurbaşkanı Sunay'a doğrudan hizmet etme ve organizasyonel destek sağlama görevlerini üstleneceklerdir.

Bu heyet üyeleri, farklı alanlardaki uzmanlıkları ve deneyimleriyle birlikte, Türkiye'nin Etiyopya gezisi sırasında çeşitli konularda etkili bir şekilde temsil edilmesini sağlayacaklardır. Gezi sırasında yapılacak görüşmelerde Türk-Etiyopya ilişkilerinin güçlendirilmesi ve iş birliğinin artırılması adına önemli bir rol oynayacaklardır.

### 3.3.2. Sunay'ın Etiyopya'daki Temasları

Cumhurbaşkanı Sunay, Ürdün'deki resmi temaslarını sonlandırarak 17 Aralık günü öğleden sonra Etiyopya'ya<sup>457</sup> hareket etmiştir<sup>458</sup>. Amman Havaalanı'ndan ayrılırken Ürdün Kralı Hüseyin bin Tallal ve Veliaht Prens ile diğer ülke yetkilileri tarafından düzenlenen bir törenle uğurlanmıştır. Heyet, toplam altı buçuk saatlik bir yolculuğun ardından saat 07.30'da Adisababa'ya varmıştır. Adisababa Havaalanı'nda, Etiyopya İmparatoru Haile Selassie tarafından karşılanmışlardır<sup>459</sup>.

Adisababa'da bulunan Zafer Anıtı'na ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Sunay, bir çelenk bırakmıştır. Ardından Afrika Sarayı'na bir ziyaret gerçekleştiren Cumhurbaşkanı, daha sonra Veliaht Prens tarafından düzenlenen öğle yemeğine katılmıştır. Yemek sonrasında, resmi görüşmelerin başlaması amacıyla Etiyopya lideri Haile Selassie'i ziyaret etmiştir. Bu görüşmelerde, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve diğer görevliler ile birlikte Etiyopya Bakanlar Kurulu Üyeleri de yer almıştır. Görüşmelerin son derece samimi bir atmosferde gerçekleştiği belirtilmiş; Orta Doğu ve Afrika'yı ilgilendiren somut konular ile Kıbrıs sorununun yanı sıra, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin de ele alındığı

<sup>457</sup> 5 Aralık 1969 tarihi, Etiyopya için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu tarih, Etiyopya'nın tarihinde belirgin bir anlam taşır, çünkü ülkenin eski adı olan “Habeşistan'ın”, esirler ülkesi olarak anlamı nedeniyle hükümetin talebi üzerine resmi olarak “Etiyopya” olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.

<sup>458</sup> “Cevdet Sunay Habeşistan'da”, *Vatan*, 18.12.1969.

<sup>459</sup> “Sunay Habeşistan'da”, *Cumhuriyet*, 18.12.1969.

öğrenilmiştir<sup>460</sup>. Resmi görüşmeler sırasında, Etiyopya İmparatoru Cumhurbaşkanı Sunay'a Türkiye'nin Afrika ülkelerinin yanında Birleşmiş Milletler'de takındığı tutumdan dolayı teşekkürlerini iletmekten memnuniyet duymuştur<sup>461</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay, Etiyopya'ya varışının akşamında, İmparator Haile Selassie'nin onuruna verdiği yemeğe katılarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, öncelikle Kıbrıs meselesine değinerek, sorunun uluslararası anlaşmalara tek taraflı uymamanın, Kıbrıs'taki mevcut anayasanın Türk cemaatine sağladığı haklara uymak istenmemesinin ve mesnetsiz şekilde güç kullanılmasının sonucu olduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin güvenliğini sağlamak amacıyla girilen savunma paktlarının diğer devletlerle ilişkilerini etkilemeyeceğini vurgulamış ve Sosyalist Blok ülkeleri ile Asya ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin bu düşünceyi destekler nitelikte olduğunu belirtmiştir. Konuşmasının devamında, iki ülke arasındaki tarihi dostluğa vurgu yaparak Orta Doğu meselesine ilişkin olarak, Güvenlik Konseyi müeyyidelerine uygun bir şekilde Arap ülkelerinin haklı taleplerine olumlu bir çözüm dilediğini ifade etmiştir. Ayrıca, Afrika sorunu üzerinde durarak, kıtada huzur ve sükûnetin sağlanamadığını belirterek, Türkiye'nin Güneybatı Afrika, Güney Afrika ve Rodezya'da uygulanan ırk ayrımı politikasını şiddetle kınadığını ve Rodezya'daki gayri meşru rejimi tanımadığını ve Birleşmiş Milletlerde alınan ambargo kararını uygulayan ilk devletlerden biri olduğunu vurgulamıştır<sup>462</sup>.

Etiyopya ziyaretinin üçüncü günü olan 19 Aralık'ta, Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, Adisababa'dan özel bir uçakla ayrılarak Wanji şehrine gitmiştir. Wanji'de askeri törenle karşılanan Cumhurbaşkanı Sunay, şehirde bulunan çeşitli sanayi tesislerini ziyaret etmiş ve bu kapsamda şeker fabrikası ile pancar ekim sahasında incelemelerde bulunmuştur. Aynı gün içerisinde Cumhurbaşkanı Sunay ve heyeti tekrar Adisababa'ya dönüş yapmıştır<sup>463</sup>.

Etiyopya ziyaretinin dördüncü günü, 20 Aralık'ta, Cumhurbaşkanı Sunay, Adisababa Belediye Sarayı'na gelmiş ve şehrin Belediye Başkanı tarafından törenle karşılanmıştır. Bu törende, Cumhurbaşkanı Sunay'a Adisababa şehrinin altından yapılmış bir anahtar ile Fahri Hemşerilik Beratı takdim edilmiştir. Cumhurbaşkanı, bu ilgi ve yakınlıktan dolayı duyduğu mutluluğu ifade etmiştir. Daha sonra, şehirde bulunan çeşitli sanayi kuruluşlarını ve önde gelen fabrikaları ziyaret eden Cumhurbaşkanı Sunay, akşam Etiyopya İmparatoru Majeste Haile Selassie'nin onuruna bir akşam yemeği verecektir<sup>464</sup>.

<sup>460</sup> “Sunay Selasiye İle Görüştü”, *Milliyet*, 18.12.1969.

<sup>461</sup> “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 21.12.1969.

<sup>462</sup> “Sunay Habeşistan İmparatorunun Yemeğinde Konuştu”, *Haber*, 18.12.1969.

<sup>463</sup> “Sunay’a Adisababa’nın Fahri Hemşeriliği Beratı Verildi”, *Haber*, 20.12.1969.

<sup>464</sup> “Sunay Bugün Dönüyor”, *Haber*, 21.12.1969.

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyet, 21 Aralık günü sabah saat 09:00'da özel bir uçakla Adisababa'dan Türkiye'ye hareket etmiştir. Etiyopya'dan ayrılışları sırasında, İmparator Haile Selassie tarafından düzenlenen bir törenle Cumhurbaşkanı Ankara'ya uğurlanmıştır<sup>465</sup>. Cumhurbaşkanı Türkiye'ye getiren uçak ise saat 15:00'te Esenboğa Havalimanı'na iniş yapmıştır<sup>466</sup>.

Cumhurbaşkanı Sunay ve beraberindeki heyetin Etiyopya ziyareti, ülkeler arasındaki dostane ilişkilerin vurgulandığı ve resmi protokollerin yerine getirildiği bir atmosferde gerçekleşmiştir. İmparator Haile Selassie'nin düzenlediği uğurlama töreni, ziyaretin önemini ve iki ülke arasındaki ilişkilerin ne denli değerli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'ye dönüşleri sırasında Esenboğa Havalimanı'nda yapılan karşılamalar, ziyaretin resmiyetine ve önemine işaret etmektedir. Bu durum, Türkiye ile Etiyopya arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlü olduğunu ve ziyaretin başarılı bir şekilde sonuçlandığını göstermektedir.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Etiyopya ziyareti, Türkiye ile Etiyopya arasındaki diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine ve dostane ilişkilerin pekiştirilmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu ziyaret, iki ülke arasındaki tarihi bağları ve karşılıklı saygıyı vurgulamıştır. Ayrıca, resmi görüşmeler sırasında ele alınan konular arasında Orta Doğu ve Afrika'yı ilgilendiren somut meseleler ile Kıbrıs sorunu ve ekonomik ilişkiler gibi önemli konular bulunmaktadır. Sunay'ın yapmış olduğu konuşmalar, Türkiye'nin uluslararası alanda takındığı tutumu yansıtarak, barış, adalet ve eşitlik prensiplerine olan bağlılık ve Afrika kıtasındaki huzur ve sükûnetin sağlanması noktasında birinci ağızdan duyulan önemin vurgulanması, bölgeye ve dünyaya verilen bir mesaj olarak görülmelidir. Ayrıca bu ziyaret Türkiye'nin bölgesel ve küresel platformlarda etkin bir rol üstlenme çabasının bir yansımasıdır.

<sup>465</sup> “Sunay Bugün Dönüyor”, *Haber*, 21.12.1969.

<sup>466</sup> “Sunay Dün Yurda Döndü”, *Milliyet*, 22.12.1969.

## SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'nin V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1966-1973 yılları arasında yaptığı yurt dışı gezilerini detaylı bir şekilde incelemektedir. Cevdet Sunay'ın yurt dışı gezilerinde, Türkiye'nin dış politikası açısından bir dizi önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde gerçekleşen geziler, Türkiye'nin uluslararası alanda ilişkilerinin sürdürülebilirliğini sağlamak, çeşitli ülkelerle dostluğun pekiştirilmesini ve iş birliğini teşvik etmek amacını taşımıştır. Bu ziyaretler, Türkiye'nin uluslararası alanda demokratik sisteminin istikrarını ve gelişimini desteklemeyi, ekonomik iş birliğini artırmayı ve uluslararası alanda itibarını yükseltmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Sunay'ın bu ziyaretleri, Türkiye'nin jeopolitik çalışmalarını güçlendirmeye yönelik çabalarının bir göstergesi olmuştur. Bu ziyaretlerde, Türkiye'nin dış politikasının çeşitlendirilmesi ve uluslararası alanda etkin bir aktör olarak konumlanmaya yönelik adımların atılmış olması dikkat çekmektedir. Ziyaretler, Türkiye'nin teknolojik gelişiminin sağlanması ve uluslararası ekonomik iş birliği faaliyetlerinin geliştirilmesine de katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, resmi ziyaretler Türkiye'nin dış politikasının sürdürülmesi ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesine yönelik önemli birer araç olarak kullanılmıştır.

Cumhurbaşkanı Sunay, yedi yıllık görev süresi boyunca toplam on yedi yurt dışı gezisi düzenlemiştir. Bu ziyaretlerin öne çıkan özelliklerine bakıldığında, Sunay'ın genellikle daha önce ziyaret edilmemiş veya uzun süredir bir devlet başkanı unvanıyla remi bir gezi düzenlenmemiş ülkelere yönelmiş olduğu gözlemlenmektedir. Sunay'ın Cumhurbaşkanı olarak ilk kez ziyaret ettiği ülkeler arasında Irak, Suudi Arabistan, Sovyetler Birliği (SSCB), Romanya ve Etiyopya bulunmaktadır. Gerçekleştirilen bu ziyaretler, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir açılımı temsil etmiş ve ülkenin uluslararası arenadaki etkisini artırmayı amaçlamıştır.

Sunay'ın, özellikle İngiltere, Fransa, ABD ve SSCB gibi önemli aktörlerin rol aldığı ülkelerle yaptığı görüşmeler, Türkiye'nin Batı ile yeni bir sayfa açma isteğini göstermiştir. Cumhurbaşkanı'nın bu ülkeleri ziyareti, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini güçlendirme ve daha yakın bir iş birliği sağlama amacını vurgulamaktadır. Bu bağlamda Sunay'ın ABD ziyareti, Truman Doktrini çerçevesinde yapılmış olan yardımların yirminci yıl dönemine denk gelmesi kuşkusuz manidar olmuştur. Cumhurbaşkanının SSCB ziyareti, Türkiye'nin Kıbrıs sorunu nedeniyle Amerika ile gerginleşen gerek ikili ilişkilerde gerekse ekonomik sorunlara karşı yeni bir hareket alanı açma amacını yansıtmaktadır. Bu durum, Sunay önderliğindeki Türk dış politikasının hem finansal koşulları hem de güncel uluslararası güç dengelerini dikkate alarak şekillendirdiğini göstermesi açısından önemli görülmele birlikte Türkiye'nin dış politikasının

çeşitlendirilmesi ve uluslararası alanda etkin bir rol oynamaya yönelik çabalarının bir parçasını da temsil etmektedir.

İngiltere ve Fransa'ya gerçekleştirdiği ziyaretlerle, iki ülkeye Devlet Başkanı unvanıyla tam bir asır sonra giden Sunay, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinde yeni bir dönem başlatma arzusunu açıkça göstermiştir. Bu ziyaretler, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini güçlendirme, iş birliğini artırma ve karşılıklı anlayışı pekiştirme hedeflerini de yansıtmaktadır. Ayrıca, Sunay'ın bu ziyaretleri, Türkiye'nin uluslararası alandaki itibarını artırmaya ve Batı ile olan ilişkilerini daha da geliştirmeye yönelik kararlılığını göstermesi bakımından önemlidir.

Sunay'ın İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Libya, Irak, Afganistan ve Ürdün'e gerçekleştirdiği ziyaretler, Türkiye'nin dış politikasında Orta Doğu'ya yönelik yeni bir dönüşümün işaretlerini taşımaktadır. Özellikle, Türkiye'nin bölgesel ilişkilerde daha etkin bir rol üstlenmesi ve tamamen Batı yanlısı olduğu algısının değiştirilmesi, Türkiye'nin uluslararası alanda daha dengeli ve etkili bir konumda yer almasına katkı sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin Orta Doğu bölgesiyle olan ilişkilerinde diplomasi alanında yeni bir rotaya yönelebileceğini de göstermektedir. Bu ziyaretler, Türkiye'nin Orta Doğu'da daha aktif bir şekilde yer alması ve bölgesel iş birliğini güçlendirmesi açısından oldukça önemlidir.

Cumhurbaşkanının dikkat çeken bir diğer gezisi, SSCB'ye gerçekleştirdiği ziyarettir. Bu gezi, Türkiye'nin ilk kez Cumhurbaşkanı düzeyinde gerçekleştirdiği bir gezi olması açısından önem taşımaktadır. Ziyaretin ehemmiyeti ise iki yönden gelmektedir.

Birincisi, özellikle Johnson Mektubu nedeniyle Amerika ile Kıbrıs meselesi yüzünden gerginleşen ilişkilerde Türkiye'nin kendine yeni bir hareket alanı açma isteğini yansıtmasıdır. İkincisi ise, iki farklı ideolojik kutba mensup ülkelerin bir araya gelerek dostane ilişkiler içerisine girebileceğini dünyaya gösterme arzusunu temsil etmektedir. Bu ziyaret, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir ufuk açma çabalarının bir yansıması olarak görülmeli ve uluslararası ilişkilerde olumlu bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Cumhurbaşkanı görev süresi boyunca Afrika kıtasına da gitmeyi ihmal etmemiştir. Öyle ki Etiyopya'nın stratejik önemi göz önüne alındığında Sunay'ın gerçekleştirdiği bu ziyaret Türkiye'nin Afrika'daki varlığını arttırma ve bölgedeki ilişkilerini güçlendirme amacını da yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Sunay'ın Etiyopya ziyareti, Türkiye'nin dış politikasının bir parçası olarak, barış, istikrar ve iş birliğini teşvik etme çabalarını da simgelemektedir.

Sunay'ın yurt dışı ziyaretlerinde, Kıbrıs anlaşmazlığının çözümüne yoğunlaştığı ve Türkiye'nin bu husustaki beklentileri ve çabalarının diğer ülke yönetimlerine aktarıldığı görülmektedir. Bu ziyaretler sırasında, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki tutumunu göstermek

ve Türkiye'nin barışçıl çözümlere olan bağlılığını devlet başkanı seviyesinde vurgulamak önemli görülmelidir. Cumhurbaşkanı Sunay, ülke liderleriyle yaptığı resmi görüşmelerde, adadaki Türk tarafının beklentilerini ve çözüm için sarf edilen gayretleri gayet açık bir şekilde ülke temsilcilerine aktarmıştır. Bu çabalar, Kıbrıs meselesinin barışçıl bir çözüme kavuşturulması yönündeki Türkiye'nin politikasını anlatmak ve soruna ilişkin kararlılığını göstermek amacına yöneliktir.

Tüm bu görüşmelerde, Sunay'ın sadece ülkemize ilişkin meseleleri değil, aynı zamanda Orta Doğu'da yaşanan istikrarsızlık, Avrupa güvenliği, silahsızlanma, Vietnam meselesi gibi uluslararası alanda karşılık bulan sorunları da ele alarak Türkiye'nin bu konulardaki tutumunu ilgili taraflara aktardığı görülmüştür. Sunay'ın gezileri, uluslararası platformlarda bazı ulusal ve uluslararası sorunların gündeme getirilerek Türkiye'nin dış politikadaki aktif rol oynama ve uluslararası sorunlara karşı sorumluluk alma istek ve iradesini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu çabalar, Türkiye'nin uluslararası alanda daha etkin bir şekilde konumlanmasına ve küresel meselelerdeki etkisinin artmasına katkı sağlamıştır.

Geziler sırasında diğer önemli meseleler arasında silahsızlanma ve uluslararası barışın sağlanması için ortaya konulan çabalar da önemli bir yer tutmuştur. Ziyaret edilen ülkelerin silahlanma yarışının sona erdirilmesi ve uluslararası ilişkilerde barışçıl bir yaklaşım benimsenmesi, dünya barışı ve istikrarı açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, çeşitli ticaret anlaşmaları ve ekonomik iş birlikleri, ülkemizin ve taraf ülkelerin ekonomik kalkınmasına olumlu katkılar sağlamış ve ticaret hacminin artmasına imkân sunmuştur. Bununla birlikte, bilim, sanat ve spor gibi alanlarda yapılan temasların oluşturulması veya devam ettirilmesi, kültürel ve sosyal ilişkilerin güçlenmesine etki yapmıştır.

Stratejik önemleri göz önüne alındığında, bu ziyaretler Türkiye'nin dış politikada politik nüfuzunu artırma ve dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerle ilişkilerini güçlendirme ve geliştirme amacına hizmet etmiştir. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Sunay'ın diplomatik amaçla gerçekleştirdiği bu geziler, Türkiye'nin yeni dış politikası doğrultusunda atılmış adımlar olarak özellikle barış, istikrar ve iş birliğini teşvik etme çabalarını simgelemektedir.

Çalışmada ayrıca gözlemlenmiştir ki, Sunay'ın tüm yurt dışı ziyaretleri, Türkiye'nin tek taraflı talebi üzerine değil, ülke Devlet Başkanlarının resmi davetleri üzerine gerçekleşmiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı bu ziyaretler sırasında oldukça üst düzeyde bir protokol ile karşılanmış ve aynı nezaketle uğurlanmıştır. Sunay, her ziyaret ettiği ülkede ve gerçekleştirdiği tüm görüşmelerde son derece yapıcı bir üslup kullanmış ve gerçekleştirdiği ziyaretler boyunca diğer devletlerle olumsuz bir etkileşime girmekten kaçınmıştır. Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı dönemi, Türkiye'nin siyasi istikrarsızlık ve sivil-asker ilişkilerindeki dengenin sağlanması açısından

önemlidir. Kendisi, sivil iradenin demokrasiye üstünlüğünü vurgulayarak, askeri gücün sivil siyaset üzerindeki etkisini kontrol altında tutmuştur. Ayrıca, 1960 darbesinin ardından Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sivil siyasete müdahalesinin sınırlarını belirleyen önemli bir figür olmuştur. Sergilediği tarafsızlık ve demokratik tutum, Türkiye'nin siyasi ve askeri istikrarının sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır.

Ayrıca, Sunay'dan önce Cumhurbaşkanlığı makamının daha çok sembolik bir önem taşıdığı gözlemlenmektedir. Ancak Ahmet Cevdet Sunay'ın göreve gelmesiyle birlikte, Cumhurbaşkanlığı makamı hem iç politikada hem de dış politikada daha aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Sunay'ın bu dönemdeki faaliyetleri, Cumhurbaşkanlığı makamının sadece sembolik bir otorite olmaktan çıkarak, Türkiye'nin dış politikasında etkin bir aktör haline gelmesine öncülük etmiştir. Bu bağlamda, Sunay'ın gerçekleştirdiği yurt dışı ziyaretler ve uluslararası diplomatik temaslar, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir geleneğin oluşmasına katkı sağlamış ve Cumhurbaşkanlığı makamının rolünü yeniden tanımlamıştır. Bu dönüşüm, Türkiye'nin uluslararası alandaki saygınlığını artırmak ve bölgesel iş birliğini güçlendirmek için önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın yurt dışı ziyaretleri, Türkiye'nin dış politikadaki aktif rolünü ve uluslararası ilişkilerdeki çeşitliliği gözler önüne sermiştir. Bu ziyaretler, Türkiye'nin dış politika stratejisini başarıyla uygulamasında önemli bir rol oynamış, uluslararası alandaki konumunu güçlendirmiş, ülkenin dış ilişkilerini geliştirmiş ve uluslararası toplumla daha yakın ilişkiler kurmasına olanak sağlamıştır. Cevdet Sunay'ın yapıcı yaklaşımı ve geziler esnasında düzenli şekilde Türkiye'nin uluslararası sorunların barışçıl yollarla çözülmesi maksadına yönelik politikalarının dile getirilmiş olması, ülkenin uluslararası arenadaki itibarını güçlendirmiştir. Tüm bu nedenlerle, Cevdet Sunay'ın Türk Siyasi Tarihinde önemli bir yere sahip olduğu ve Cumhurbaşkanlığı döneminde ülkenin iç ve dış politikalarında etkili bir liderlik sergilediği söylenebilir.

## KAYNAKÇA

### Arşiv Kaynakları

BCA., 30-18-1-2/201-80-18, (29.11.1966)  
 BCA., 30-18-1-2/208-47-17, (26.06.1967)  
 BCA., 30-18-1-2/204-22-4, (30.03.1967)  
 BCA., 30-18-1-2/212-74-17, (27.10.1967)  
 BCA., 30-18-1-2/ 214-3-18, (20.01.1968)  
 BCA., 30-18-1-2/219-32-17, (30.04.1968)  
 BCA., 30-18-1-2/242- 76-12, (12.11.1969)  
 BCA., 30-18-1-2/243- 83-9, (10.12.1969)  
 BCA., 30-18-1-2/248-26-7, (13.04.1970)  
 BCA., 30-18-1-2/272- 75-19, (18.10.1970)  
 BCA., 0-18-1-2/272-75-19, (18.10.1971)  
 BCA., 5/1- 25-1024-169 (6.12.1966 )

### Gazeteler

“45 Dakikalık İlk Görüşme”, *Cumhuriyet*, 28.06.1967.  
 “Abdi İpekçi: Ziyaretin Bilançosu”, *Milliyet*, 11.11.1967  
 “Altın Madalyon”, *Cumhuriyet*, 4.10.1966.  
 “Amerika’da Türk Büyük Elçiliğine Bomba Atıldı, Cüneyt Arcayürek Bildiriyor ”, *Hürriyet*, 4.04.1967.  
 “Amerikalı İş Adamları Demirel’i Övdü”, *Cumhuriyet*, 14.04.1967.  
 “Aurare”, *Cumhuriyet*, 30.07.1967  
 “Bağdat’ta Sunay’a Tezahürat Yapıldı”, *Hürriyet*, 28.04.1968.  
 “Basın Büyük Önem Veriyor”, *Haber*, 3.12.1966.  
 “Başkan Sunay Bugün Dönüyor ”, *Haber*, 12.10.1966.  
 “Başkan Sunay Persopolis’de”, *Hürriyet*, 15.10.1971.  
 “Başkan Sunay Romanya’ya Gitti”, *Haber*, 13.04.1970.  
 “Başkan Wilson’u Ziyaret”, *Ulus*, 7.11.1967.  
 “Baştan Müzesini Ziyaret”, *Haber*, 4.10.1966.  
 “Bayan Sunay’a Ziyarete Giderken Kramp Girdi”, *Cumhuriyet*, 6.10.1966.  
 “Belediye Sarayında”, *Cumhuriyet*, 28.06.1967  
 “Berlin’de İki Rektör Sunay’a Öğrencilerimizin Şikâyetlerini Aksettirdi”, *Milliyet*, 23.10.1970.

- “Bombayı Atanlar Tespit Edilemedi”, *Cumhuriyet*, 5.04.1967.
- “Burgiba Türkiye–Tunus Dostluğunu Övdü”, *Haber*, 3.12.1966.
- “Cevdet Sunay Medine’de Hazreti Muhammed’in Mescidini Ziyaret Etti”, *Hürriyet*, 25.01.1968.
- “C. Sunay Tahran’a Gitti”, *Haber*, 3.10.1966.
- “Ceausescu: Kıbrıs Bağımsız Kalmalı”, *Milliyet*, 12.04.1970.
- “Cevdet Sunay Batman’da”, *Hürriyet*, 6. 05.1968.
- “Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı”, *Cumhuriyet*, 26.03.1966.
- “Cevdet Sunay Dün Yurda Döndü”, *Haber*, 7.12.1966.
- “Cevdet Sunay Habeşistan’da”, *Vatan*, 18.12.1969.
- “Cevdet Sunay Kabilde Büyük Tezahürat Yapıldı”, *Hürriyet*, 2.05.1968
- “Cevdet Sunay Moskova’da Büyük Törenle Karşılandı”, *Vatan*, 13.11.1969.
- “Cevdet Sunay New York’ta”, *Cumhuriyet*, 13.04.1967.
- “Cevdet Sunay Pakistan’da”, *Haber*, 8.10.1966.
- “Cevdet Sunay: Harpte Her şey Olabilir Kırgınlığım Yok Dedi”, *Hürriyet*, 5.11.1967.
- “Cumhurbaşkanı Amerika’ya Gitti”, *Cumhuriyet*, 3.04.1967.
- “Cumhurbaşkanı Cape Kennedy’yi Gezdi”, *Cumhuriyet*, 6.04.1967.
- “Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Eşi Tours’a Hareket Etti”, *Ulus*, 1.07.1967.
- “Cumhurbaşkanı Sunay’ı Kraliçe Elizabeth Karşıladı”, *Milliyet*, 2.11.1967.
- “Cumhurbaşkanı Sunay’ın Afganistan’a Ziyaretinin Afgan Basınındaki Yansımaları”, *Ulus*, 3.05.1968.
- “Cumhurbaşkanı Sunay’ın Ürdün’e Hareketinden Önce Verdiği Demeç”, *Haber*, 16.12.1969.
- “Cumhurbaşkanı Yurda Döndü”, *Cumhuriyet*, 18.10.1971.
- “Cumhurbaşkanı Yurda Döndü”, *Haber*, 18.04.1970.
- “Cumhurbaşkanımız İngiliz Başbakanı Wilson İle Görüştü ”, *Hürriyet*, 4.11.1967.
- “Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor Sunay Harikalar Diyarında”, *Hürriyet*, 8.04.1967.
- “Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor, Sunay Harikalar Diyarında”, *Hürriyet*, 8.04.1967.
- “Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 5.04.1967.
- “Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 6.04.1967.
- “Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 7.04.1967.
- “Cüneyt Arca Yürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 8.04.1967.
- “Cüneyt Arcayürek Bildiriyor, Kıbrıs İçin En İyi Çözüm Yolu: Taksim”, *Hürriyet*, 7.04.1967.
- “Cüneyt Arcayürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 6.04.1967.
- “Cüneyt Arcayürek Bildiriyor”, *Hürriyet*, 9.04.1967.

- “Cüneyt Arcayürek, Sokaklar Türk Bayrağı İle Süslenmişti”, *Hürriyet*, 4.04.1967.
- “Çeausescu’nun Türk Basınına Özel Demeci”, *Haber*, 13.04.1967.
- “D. Uluç Bildiriyor”, *Hürriyet*, 3.11.1967.
- “De Gaulle Kıbrıs İçin Federasyonu Benimsiyor”, *Milliyet*, 29.06.1967.
- “De Gaulle Sunay’ı Alanda Karşıladı”, *Cumhuriyet*, 28.06.1967.
- “De Gaulle’ün Dün Geceki Dikkate Değer Konuşması”, *Cumhuriyet*, 28.06.1967.
- “De Gaulle’ün Konuşması”, *Milliyet*, 28.06.1967.
- “Demecini AA ve TRT’ye Verdi ”, *Cumhuriyet*, 15.04.1967.
- “Farah Pehlevi, Törene Habeş İmparatoru ile Birlikte Geldi/Tahsin Öztin Tahrandan Bildiriyor”, *Hürriyet*, 16.10.1971.
- “Ford İstanbul’da Otomobil Sanayi Kurmak İstiyor”, *Hürriyet*, 14.04.1967.
- “Fransa Dışişleri Bakanı’nın Toplantısı”, *Ulus*, 1.07.1967.
- “Fransa İle Aramızdaki İş Birliği Arttırılıyor”, *Hürriyet*, 30.06.1967.
- “Fransa’da Kıbrıs’ta İki Cemaatin Varlığını Kabul Etti”, *Cumhuriyet*, 1.07.1967.
- “Fransız Gazeteleri Dış Politikamızı Olumlu Karşıyor”, *Hürriyet*, 29.06.1967
- “Genç Osman’ın Kabrinde”, *Ulus*, 30.04.1968.
- “Gençlik Hareketleri”, *Cumhuriyet*, 12 04.1970.
- “Glasgow’lulardan Sunay’ı” Bir Kosigin Gibi” Karşılamaları İstendi”, *Cumhuriyet*, 5.11.1967.
- “Görüşme”, *Milliyet*, 9.10.1966.
- “Güvenilir Akıllı Başında Bir Millet”, *Milliyet*, 5.11.1967
- “Heinemann: Türkiye’ye Yardım Yapmamız Tabiidir”, *Cumhuriyet*, 20.10.1970.
- “Irak İle İktisadi İlişkiler Arttırılacak ”, *Hürriyet*, 29.04.1968.
- “İlişkiler”, *Milliyet*, 1.07.1967.
- “İnönü Rusya Gezisi Başarı İle Bitti”, *Haber*, 23.11.1969.
- “İran Basını”, *Haber*, 3.10.1966.
- “İran Başbakanının Verdiği Yemek”, *Cumhuriyet*, 5.10.1966.
- “İran Şah’ı Sunay’a Halı Hediye Edecektir”, *Haber*, 15. 10. 1971.
- “İran’a Gelecek Ünlü Misafirler”, *Hürriyet*, 12.10.1971.
- “İran’da 2500’üncü Kuruluş Yılı Dönümü Şenlikleri Başladı”, *Milliyet*, 13.10.1971.
- “İran’da 2500’üncü Kuruluş Yıldönümü Törenleri Başladı”, *Yeni Asır*, 15. 10. 1971.
- “İran’daki Şenlikler Protesto Ediliyor”, *Cumhuriyet*, 17.10.1971.
- “İşbirliğinin Sonuçları”, *Haber*, 13.10.1966.
- “İzvestia”, *Milliyet*, 13.11.1969.

- “Johnson İle Görüşen Sunay Kıbrıs Konusunda Amerika’nın Desteğini İstedi”, *Hürriyet*, 4.04.1967.
- “Johnson ve Sunay’ın Konuşmaları”, *Yeni Asır*, 4.04.1967.
- “Johnson’un Bildirisi”, *Cumhuriyet*, 26.04.1966.
- “Johnson’un Konuşması”, *Cumhuriyet*, 4.04.1967.
- “Karşılama”, *Cumhuriyet*, 4.04.1967.
- “Kerkük Türkleri Sunaya Büyük Tezahürat Yaptı”, *Hürriyet*, 01.05.1968.
- “Kıbrıs ve Filistin”, *Cumhuriyet*, 2.12.1966.
- “Kıbrıs”, *Cumhuriyet*, 1.07.1967.
- “Kovboy Kızları Karşıladı”, *Yeni Asır*, 7.04.1967.
- “Kral Faysal: Askeri Pakt Kurulmasını İstemiyoruz”, *Ulus*, 24.01.1968.
- “Kraliçe Elizabeth Sunay’a “ Şövalyelik Nişanı” Verdi”, *Hürriyet*, 3.11.1967.
- “Kraliçe Elizabeth Sunay’a Şövalyelik Nişanı Verdi”, *Milliyet*, 3.11.1967.
- “Le Figaro”, *Cumhuriyet*, 30.07.1967.
- “Libya Parlamentosunda Sunay’ın Konuşması”, *Haber*, 31.01.1968.
- “Milli Basın Kulübünde”, *Cumhuriyet*, 5.04.1967.
- “Misyon Şefleriyle Görüşme”, *Tercüman*, 4.10.1966.
- “Muhteşem Kutlama”, *Milliyet*, 16.10.1971.
- “Neler Görüşüldü”, *Haber*, 14.11.1969.
- “Ortak Bildiri Yayınlandı”, *Cumhuriyet*, 8.10.1966.
- “Ortak Bildiri, *Ulus*”, 28.01.1968.
- “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 13.10.1966.
- “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 18.12.1969.
- “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 21.12.1969.
- “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 6.05.1968.
- “Ortak Bildiri”, *Cumhuriyet*, 7.12.1966.
- “Ortak Bildiri”, *Haber*, 13.10.1966.
- “Ortak Bildiri”, *Haber*, 18.04.1970
- “Ortak Bildiri”, *Haber*, 6.12.1966.
- “Ortak Bildiri”, *Milliyet*, 2.05.1968.
- “Ortak Bildiri”, *Milliyet*, 25.10.1970.
- “Ortak Bildiri”, *Milliyet*, 8.10.1966.
- “Paktları İstemiyoruz”, *Milliyet*, 24.01.1968.
- “Paravda’nın Yazısı”, *Akşam*, 13.11.1969.

- “Paris Belediyesinde”, *Cumhuriyet*, 28.06.1967.
- “Petrol Bölgesinde”, *Hürriyet*, 01.05.1968.
- “Resmi Görüşmeler”, *Haber*, 13 04.1970.
- “Resmi Görüşmeler”, *Haber*, 13.04.1970.
- “Romanya Devlet Başkanı Gençliği Destekliyor”, *Vatan*, 12.04.1970.
- “Rus Basını Ziyarete Geniş Bir Yer Verdi”, *Vatan*, 13.11.1969.
- “Rusk”, *Cumhuriyet*, 5.04.1967.
- “Saltanat Mücevherleri”, *Cumhuriyet*, 4.10.1966.
- “Sevgi Gösterisi”, *Cumhuriyet*, 18.11.1969.
- “Sonuna Kadar Yardıma Dayanma Fikrinde Değiliz”, *Cumhuriyet*, 5.04.1967.
- “Sunay “ Kore İle Vietnam’ın Şartları Değişik ” Dedi ”, *Cumhuriyet*, 12.04.1967.
- “Sunay 40 Bin Kaçak İşçimizin Affını Alman Başbakan Brandt’tan İstedi/Garbis Keşişoğlu Bildiriyor”, *Hürriyet*, 22.10.1970
- “Sunay Afganistan içinde geziye Çıktı”, *Ulus*, 4.05.1968.
- “Sunay Afganistan İçinde Geziye Çıktı”, *Ulus*, 4.05.1968.
- “Sunay Amerika Gezisinden Ankara’ya Döndü”, *Cumhuriyet*, 15.04.1967.
- “Sunay Amerika’ya Gitti”, *Milliyet*, 3.04.1967.
- “Sunay Askeri Töreni İzledi”, *Cumhuriyet*, 29.01.1968.
- “Sunay Avam Kamarasını ziyaret etti”, *Ulus*, 4.11.1967.
- “Sunay Bağdat’ta”, *Cumhuriyet*, 28.04.1968.
- “Sunay Bağdat’tan Kabile gitti”, *Milliyet*, 2.05.1968.
- “Sunay Bakü’de Büyük Tezahüratla Karşılandı”, *Ulus*, 19.11.1969.
- “Sunay Berlin’de”, *Vatan*, 23.10.1970.
- “Sunay Brejnev İle Görüştü”, *Haber*, 21.11.1969.
- “Sunay Brejnev İle Program Dışı Görüştü”, *Cumhuriyet*, 21.11.1969.
- “Sunay British Museum’u Gezdi”, *Ulus*, 7.11.1967.
- “Sunay Bu Sabah Rusya’ya Gitti”, *Haber*, 12.11.1969.
- “Sunay Bugün Dönüyor”, *Haber*, 21.12.1969.
- “Sunay Bugün Geliyor”, *Milliyet*, 17.10.1971.
- “Sunay Bugün Irak’a Gidiyor ”, *Ulus*, 27.04.1968.
- “Sunay Bugün İran’a Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 2.10.1966.
- “Sunay Bugün Yurda Dönüyor”, *Hürriyet*, 8.11.1967.
- “Sunay Bugün Yurda Dönüyor”, *Milliyet*, 24.10.1970.
- “Sunay Büyük Rıza Şah’ın Kabrini Ziyaret etti”, *Tercüman*, 4.10.1966.

- “Sunay Cidde’den Libya’ya Gitti”, *Ulus*, 28.01.1968.
- “Sunay Dacca’da”, *Cumhuriyet*, 10.10.1966.
- “Sunay De Gaulle ile Görüştü”, *Milliyet*, 28.06.1967.
- “Sunay Döndü”, *Hürriyet*, 1.02.1968.
- “Sunay Dün İngiliz Müzesini Ziyaret Etti”, *Milliyet*, 7.11.1967.
- “Sunay Dün İran’a Gitti”, *Milliyet*, 3.10.1966.
- “Sunay Dün İran’dan Döndü”, *Milliyet*, 18.10.1971.
- “Sunay Dün Yurda Döndü”, *Milliyet*, 1.02.1968.
- “Sunay Dün Yurda Döndü”, *Milliyet*, 22.12.1969.
- “Sunay Eyüp Han’ı Türkiye’ye Davet Etti”, *Haber*, 10.10.1966.
- “Sunay Faydalı Temaslarda Bulundum”, *Hürriyet*, 15.04.1967.
- “Sunay Glasgow’da Törenle Karşılandı”, *Milliyet*, 5.11.1967.
- “Sunay Glasgow’da Törenle Karşılandı”, *Ulus*, 5.11.1967.
- “Sunay Habeşistan İmparatorunun Yemeğinde Konuştu”, *Haber*, 18.12.1969.
- “Sunay Habeşistan’da”, *Cumhuriyet*, 18.12.1969.
- “Sunay Hafta Sonunu Bir Motelde Geçirdi”, *Cumhuriyet*, 10.04.1967.
- “Sunay Hollywood’da Artistlerle Tanıştı”, *Milliyet*, 8.04.1967.
- “Sunay Hollywood’da”, *Cumhuriyet*, 8.04.1967.
- “Sunay Irak’ta İsrail’i Kınadı”, *Cumhuriyet*, 29.04.1968.
- “Sunay Irak’ta Türk Kolonisiyle Görüşme Yaptı”, *Ulus*, 30.04.1968.
- “Sunay Irak’tan Ayrıldı”, *Ulus*, 2.05.1968.
- “Sunay İle Afganistan Kralı Görüştüler”, *Ulus*, 3.05.1968.
- “Sunay İle De Gaulle Orta Doğu Buhranı Konusunda Görüş Birliğine Vardı”, *Milliyet*, 1.07.1967.
- “Sunay İle Zahir Şah’ın Görüşmesi 2,5 Saat Sürdü”, *Hürriyet*, 3.05.1968.
- “Sunay İran’a Gitti”, *Cumhuriyet*, 15.10.1971.
- “Sunay İskoçya’yı Geziyor”, *Ulus*, 6.11.1967.
- “Sunay İslam Büyüklerinin Kabirlerini Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 30.04.1968.
- “Sunay Kâbe’yi Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 25.01.1968.
- “Sunay Kıbrıs ve Orta Doğu’yu Görüştü”, *Cumhuriyet*, 24.01.1968.
- “Sunay Kiev’de Konuştu: “Kiev’de Tarihi Eserler ve Sanayi Tesisleri Gördük”, *Ulus*, 17. 11. 1969.
- “Sunay Kiev’de Tezahüratla Karşılandı”, *Ulus*, 16.11.1969.
- “Sunay Kiev’de”, *Haber*, 16.11.1969.

- “Sunay Kremlin’de”, *Haber*, 13.11.1969.
- “Sunay Lahor’da”, *Haber*, 10.10.1966.
- “Sunay Leningrad’daki İstiklal Merkezini Gezdi”, *Vatan*, 15.11.1969.
- “Sunay Londra’da Kıbrıs Hakkında Konuştu”, *Hürriyet*, 7.11.1967.
- “Sunay Londra’da”, *Cumhuriyet*, 2.11.1967.
- “Sunay Londra’da”, *Ulus*, 2.11.1967.
- “Sunay Medine’ye Gitti”, *Ulus*, 25.01.1968.
- “Sunay Memnun Döndü”, *Cumhuriyet*, 22.11.1969.
- “Sunay Paris’e Gitti”, *Ulus*, 28.06.1967
- “Sunay Romanya’da”, *Haber*, 14.04.1970.
- “Sunay Rusya İçinde Geziye Başladı”, *Cumhuriyet*, 15.11.1969.
- “Sunay San Francisco’da”, *Cumhuriyet*, 8.04.1967.
- “Sunay Selasiye İle Görüştü ”, *Milliyet*, 18.12.1969.
- “Sunay Sovyetler Birliğinde En Çok Barış ve İyi Komşuluk İlişkilerinden Bahsetti”, *Ulus*, 17.01.1969.
- “Sunay Suudi Arabistan’a Gitti”, *Ulus*, 23.01.1968.
- “Sunay Suudi Arabistan’da”, *Cumhuriyet*, 23.01.1968.
- “Sunay Tatbikatı İzledi”, *Ulus*, 21.11.1969.
- “Sunay Tiflis’te Sevgi İle Karşılandı”, *Haber*, 17.11.1969.
- “Sunay Tunus’ta Sevgi Tezahürüyle Karşılandı”, *Haber*, 2.12.1966.
- “Sunay Turgut Reis’in Kabrini Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 29.01.1968.
- “Sunay Turistik Gezisine Başladı”, *Akşam*, 15.11.1969.
- “Sunay Türk Kolonisiyle Görüştü”, *Ulus*, 30.04.1968.
- “Sunay, Umre Ziyareti Yaptı”, *Cumhuriyet*, 06.01.1968.
- “Sunay Ürdün’e Bu Sabah Gidiyor”, *Vatan*, 15.12.1969.
- “Sunay ve Eşi Lahor’da Sevgi İle Karşılandılar”, *Tercüman*, 10.10.1966.
- “Sunay ve Heyeti Almanya’da”, *Hürriyet*, 20.10.1970.
- “Sunay ve Heyeti Almanya’da”, *Hürriyet*, 20.10.1970.
- “Sunay ve Kıbrıs”, *Milliyet*, 8.11.1967.
- “Sunay Washington’da”, *Milliyet*, 4.04.1967.
- “Sunay Wilson’la Görüştü”, *Milliyet*, 4.11.1967.
- “Sunay Yarın Fransa’ya Gidiyor”, *Cumhuriyet*, 26.06.1967.
- “Sunay Yarın Türkiye’ye Hareket Ediyor ”, *Hürriyet*, 13.04.1967.
- “Sunay Yarın Yurda Dönüyor”, *Cumhuriyet*, 20.11.1969.

- “Sunay Yurda Döndü”, *Cumhuriyet*, 4.07.1967.
- “Sunay Yurda Döndü”, *Cumhuriyet*, 9.11.1967.
- “Sunay Yurda Döndü”, *Milliyet*, 4.07.1967.
- “Sunay Yurda Dönüyor”, *Ulus*, 4.07.1967.
- “Sunay, Başbakan Harold Wilson İle Görüştü”, *Cumhuriyet*, 4.11.1967.
- “Sunay, Cinnah’ın Kabrinde Saygı Duruşunda Bulundu ”, *Tercüman*, 12.10.1966.
- “Sunay, Dün Yurda Döndü/Atilla Onuk Bildiriyor”, *Vatan*, 25.10.1970.
- “Sunay, Kraliçe Elizabeth’i Davet Etti”, *Milliyet*, 9.11.1967.
- “Sunay: Rusya’dan Memnun Ayrıldık”, *Haber*, 22.11.1969.
- “Sunay: Türk- Sovyet İlişkileri Zenginleşiyor ”, *Cumhuriyet*, 14.11.1969.
- “Sunay: Türkiye’de Artık Eski Rejimlere Dönülemez”, *Ulus*, 8.11.1967.
- “Sunay: Yardıma İhtiyaç Var, Hürriyet, 5.05.1967.
- “Sunay; Kıbrıs’ta Haklarımız Verilmezse Tehlikeli Bir Durum Baş Gösterecek Dedi”, *Hürriyet*, 24.01.1968.
- “Sunay; Tunus’ta Irk Ayrımına Karşıyız Dedi”, *Cumhuriyet*, 3.12.1966.
- “Sunay’a Adisababa’nın Fahri Hemşeriliği Beratı Verildi”, *Haber*, 20.12.1969.
- “Sunay’a Bir Şehrin Anahtarı Verildi”, *Milliyet*, 7.12.1966.
- “Sunay’a Kraliçe Şövalyelik Nişanı Verdi”, *Milliyet*, 3.11.1967.
- “Sunay’a Monastır Şehrinin Anahtarı Verildi”, *Haber*, 5.12.1966.
- “Sunay’a Pakistan Nişanı Verildi”, *Haber*, 9.10.1966.
- “Sunay’ı Berlin’de Sağcılar Karşıladı ”, *Cumhuriyet*, 23.10.1970.
- “Sunay’ı Chicago’da Dağ Başını Duman Almış Marşıyla Karşıladılar”, *Cumhuriyet*, 11.04.1967.
- “Sunay’ı Götüren Helikopterin Pilotu Türkçe Konuştu”, *Hürriyet*, 11.04.1967.
- “Sunay’ı Halk Pakistan’da Kıbrıs Türk’tür Dövizleri ile karşıladı”, *Tercüman*, 8.10.1966.
- “Sunay’ı Podgorny ve Kosigin Karşıladı”, *Haber*, 13.11.1969.
- “Sunay’ı Türk İşçiler Omuzlarında Taşıdılar”, *Milliyet*, 22.10.1970.
- “Sunay’ın Afganistan Gezisi Sona Eriyor”, *Cumhuriyet*, 4.05.1968.
- “Sunay’ın Amerika Gezi Dün Sona Erdi ”, *Milliyet*, 12.04.1967.
- “Sunay’ın Bindığı Uçak Bozuldu”, *Ankara Ekspres*, 27.04.1968.
- “Sunay’ın Burgiba’ya Armağanı”, *Haber*, 3.12.1966.
- “Sunay’ın Demeci”, *Cumhuriyet*, 9.11.1967.
- “Sunay’ın Feza Bilgisi Amerikalıları Hayrete Düşürdü”, *Yeni Asır*, 7.04.1967.
- “Sunay’ın Gezi Programında Değişiklik Yapıldı”, *Milliyet*, 9.04.1967.

- “Sunay’ın Gezisi Devam Ediyor”, *Haber*, 5.10.1966.
- “Sunay’ın Gezisi”, *Milliyet*, 1.07.1967.
- “Sunay’ın Hacı Olduğu Kabul Edilmiyor”, *Milliyet*, 26.01.1968.
- “Sunay’ın Konuşması”, *Haber*, 3.12.1966.
- “Sunay’ın Konuşması”, *Milliyet*, 31.01.1968.
- “Sunay’ın Mesajı”, *Haber*, 3.10.1966.
- “Sunay’ın Pakistan Gezisi Dün Başladı”, *Milliyet*, 8.10.1966.
- “Sunay’ın Rewalpindi’de Verdiği Demeç”, *Haber*, 8.10.1966.
- “Sunay’ın Sözleri”, *Hürriyet*, 23.01.1968.
- “Sunay’ın Sözleri”, *Ulus*, 28.6.1967.
- “Sunay’ın Ürdün Gezisi Sona Erdi”, *Vatan*, 17.12.1969.
- “Sunay’ın Ziyareti Büyük Yankı Uyandırdı”, *Vatan*, 15.04.1970.
- “Sunay’ın Ziyaretinin Resmi Kısmı Bitti”, *Ulus*, 1.07.1967.
- “Sunaya Pakistan’da Fahri Hukuk Doktoru Payesi Tevcih Edildi”, *Tercüman*, 9.10.1966.
- “Sunay-De Gaulle Ortak Bildirisi Yayınlanmayacak”, *Cumhuriyet*, 29.06.1967.
- “Sunayı Götüren Helikopterin Pilotu Türkçe Konuştu”, *Hürriyet*, 11.04.1967.
- “Sunaylar Şerefine Verilen Yemekte Atıfet Sunay Tatlısı Gecenin Sürprizi Oldu”, *Milliyet*, 5.04.1967.
- “Şah ve Sunay’ın Konuşmaları”, *Cumhuriyet*, 3.10.1966.
- “Tiflisli Gençler Sunay’ı Gösteriyle Karşıladi”, *Vatan*, 18.11.1969.
- “Töreni Bayanlarda İzledi”, *Ulus*, 23.01.1968.
- “Törenle Karşılandı”, *Hürriyet*, 23.01.1968.
- “Tunus, Kıbrıs Meselesinde Türkiye’nin Yanında”, *Tercüman*, 7.12.1966.
- “Tunus’tan Dönen Sunay, İnönü’ye Sizi Bekliyorlar Paşam Demiştir”, *Cumhuriyet*, 7.12.1966.
- “Türk Heyeti Burgiba’nın Doğduğu Şehri Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 5.12.1966.
- “Türk Heyeti Burgiba’nın Doğduğu Şehri Ziyaret Etti”, *Cumhuriyet*, 5.12.1966.
- “Türk Kolonisi”, *Cumhuriyet*, 29.06.1967.
- “Türk-Afgan Bildirisi Yayınlandı”, *Ulus*, 6.05.1968.
- “Türk-Alman İş Birliği Daha da Kuvvetlenecek”, *Milliyet*, 25.10.1970.
- “Türk-Alman Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Vatan*, 26.10.1970.
- “Türk-Fransız Ortak Bildirisinde Kıbrıs’ta İki Cemaat Olduğu Belirtildi”, *Hürriyet*, 1.07.1967.
- “Türk-Irak Görüşmeleri Dün Başladı”, *Ulus*, 29.04.1968.
- “Türk-Irak Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Cumhuriyet*, 2.05.1968.
- “Türkiye İle Tunus Arasındaki İlişkiler Arttırılacak/Atilla Onuk Bildiriyor ” *Haber*, 4.12.1966.

- “Türkiye-Libya Ortak Bildirisi”, *Haber*, 1.02.1968.
- “Türkiye-Suudi Arabistan Ortak Bildirisi Yayınlandı”, *Cumhuriyet*, 28.01.1968.
- “Türklerin Tezahüratı”, *Cumhuriyet*, 28.06.1967.
- “Türk-Rumen Bildirisi (Mehmet Barlas)”, *Cumhuriyet*, 18.04.1970.
- “Türk-Rumen Resmi Görüşmeleri Başladı”, *Haber*, 15.04.1970.
- “Türk-Rumen Resmi Görüşmeleri”, *Cumhuriyet*, 15.04.1970.
- “Türk-Rus İlişkileri Gözden Geçirildi”, *Ulus*, 20.11.1969.
- “Türk-Sovyet Ortak Bildirisi”, *Cumhuriyet*, 22.11.1969.
- “Türk-Sovyet Ortak Bildirisi”, *Milliyet*, 22.11.1969.
- “Türk-Tunus Resmi Görüşmeleri Dün Gece Başladı”, *Cumhuriyet*, 4.12.1966.
- “Türk-Ürdün Resmi Görüşmeleri Dün Başladı”, *Ulus*, 17.12.1969.
- “Washington Şehrinin Anahtarı”, *Cumhuriyet*, 4.04.1967.
- “Sunay Çankaya’da” *Yön*, 18.02.1966.
- Sunay “Görüşmeler Yapıcı Oldu”, *Milliyet*, 15.04.1967.
- Sunay: “İş birliği Kuvvetlenecek” Dedi, *Hürriyet*, 3.04.1967.

### Kitaplar

- Arcayürek, C. (2014). *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya (1923-1980)*, Cumhuriyet kitapları İstanbul.
- Amerika’da on bir gün*, (1968).Yarın Yay., Ankara.
- Baransel, A. (1978). *Türkiye Cumhuriyeti V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Söylev ve Demeçleri*, Başbakanlık Basım Evi, Ankara.
- Benhür, Ç. (2018). *Soğuk Savaşta Sıcak Temas*, Palet Yayınları, Konya.
- Cılızoğlu, T. (hızl). (2007). *Çağlayangil’in Anıları*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Duman, S. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve Siyasi Hayattaki Yerleri*, Berikan Yayın evi, Ankara.
- Erdem, E. E. (2017). *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kurtcephe İ. - Balcıoğlu M. (1991). *Kara Harp Okulu Tarihi*, Kara Harp Okulu Tarihi Yayınları, Ankara.
- Öngider, S. (2014). *Çankaya’nın Bütün Adamları*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Yeni, F. (2008). *Cevdet Sunay*, Çaykara ve Dernekpazarı Eğitim Vakfı, Ankara.

## Tezler

- Akyüz, S. (2006). *Türk Siyasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Yeri ve Seçimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- Ercan, E.(1998). *V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay (1899-1982)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Selcik, R.(2003). *1966 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Süreci ve Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı Döneminde Türkiye'nin İç ve Dış Politik Gelişmeleri, (1966– 1973)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Trabzon.

## Makaleler

- Erdem, Ş. C. (Baskıda). “Türk Siyasetinde Etkin Bir Genel Kurmay Başkanı: Cevdet Sunay”, *Türk Dünyası Araştırmaları vakfı*, 123:157-182.
- Şahin, Ç. (2016), “5. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay”, H. Çakmak (Ed.), *Cumhurbaşkanları ve Dış Politika*, kripto Yay., Ankara, s. 73–140.

## Dergiler

- Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, (1968). “Cumhurbaşkanının Suudi Arabistan'ı Ziyareti”, 40: 23.
- Kurban, V. ve Derman, G.S (2015). “Türkiye'nin SSCB ve ABD İle İlişkileri (1960-1980)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35: 19-46.
- Soysal, İ. (1987). “General De Gaulle'un Türkiye'yi Ziyareti (25-30Ekim 1968), *Belleten*, 51: 949-964.
- Toker, M. (1966). “C. Başkanlığı”, *Akis*, XXXV: 4-8.

## Ansiklopediler

- Erdem, C. Ş. (2009). “Sunay, Cevdet, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 37, 526-527.

## Video Kayıtları

- Cumhurbaşkanlarımız*, (1992). 54 dk. TRT, Ankara.

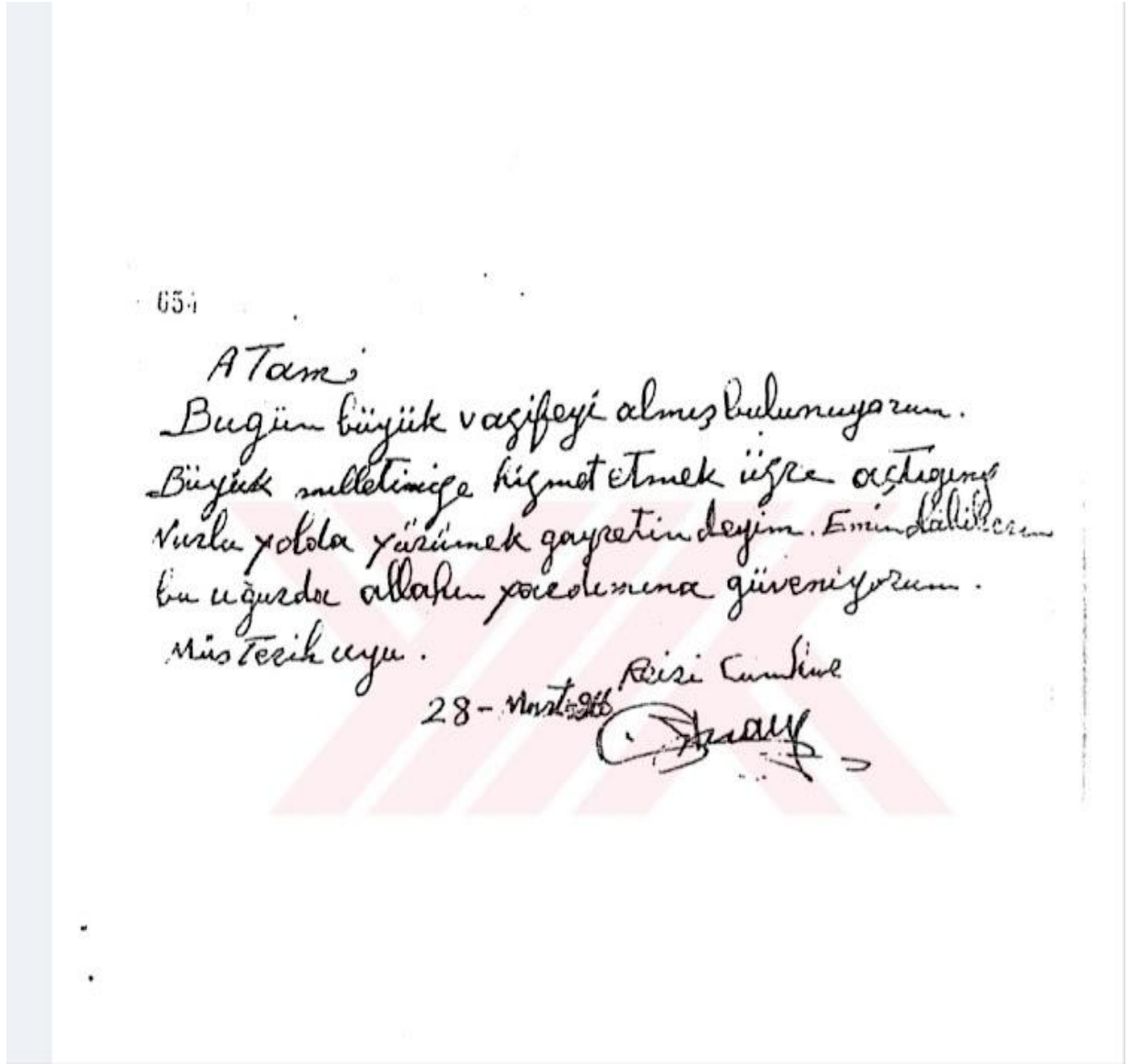
**Televizyon Programı**

Giden, Ö, S. (Yapımcı). (17 Ağustos 2014). *Reis-i Cumhur-5.Bölüm: Cevdet Sunay* (Televizyon Programı), TRT, Ankara.



## EKLER

**EK-1 Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı Seçildikten Sonra Anıtkabir Şeref Defterine Yazdığı Metnin Fotokopisidir. (28 Mart 1966)**



**Kaynak:** Ercan, E.(1998). *V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay (1899-1982)*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, s.83.

**EK-2 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 2-12 Ekim 1966 Tarihinde İran ve Pakistan'a Gerçekleştirdiği Yurt Dışı Gezilerinde Beraberindeki Heyeti Gösteren Liste ve Eki.**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ  
CUMHURİYET ARŞİVİ

**T. C.  
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI**

37983/P-2-403

Protokol Dairesi Gn. Md.

Konu: Sayın Cumhurbaşkanımızın  
İran ve Pakistan seyahatine  
iştirak edecek heyet hk.

Ankara

16 / 10 / 1966

Ç O K A C E L E

Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü

Cumhuriyet Arşivi

BAŞBAKANLIĞA

İran ve Pakistan Devlet Başkanları tarafından vaki davet üzerine 2 - 12 Ekim tarihleri arasında bu ülkeleri resmen ziyaret edecek olan Sayın Cumhurbaşkanımız ve Eşlerine aşağıda isimleri yazılı zevatın refakat etmeleri kararlaştırılmıştır:

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve Eşi

Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu Üyesi  
Dr. Hıfzı Oğuz Bekata

Trabzon Milletvekili ve Türk-İran Dostluk Gurubu Başkanı  
Prof. Osman Turan

Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Fikret Esen

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri M. Cihat Alpan ve Eşi

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Siyasi İşler Yardımcısı  
Elçi Ali Binkaya

Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Genel Müdürü  
Elçi Halûk Kura ve Eşi

Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Top. Albay Turgut Özbahadır

Dışişleri Bakanlığı II. Daire Genel Müdürü Bedii Karaburçak

Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Galip Balkar

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürü  
Oktay İçcen

Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesinde refakatte Genel  
Müdür Necdet Özmen

Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı Piyade Albay  
Dündar Baykal

Gülhane Askerî Tıp Akademisi Başhekimî Tabib Albay  
Alaeddin Doğru

## EK-2'Nin Devamıdır.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ  
CUMHURİYET ARŞİVİDevlet Arşivler Genel Müdürlüğü  
Cumhuriyet Arşivi -

Cumhurbaşkanlığı Yaveri Piyade Yüzbaşı Bakı Balıbey,  
Cumhurbaşkanlığı Yaveri Deniz Yüzbaşı Çetin Talip Özsu  
Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Nazmi Akıman  
Cumhurbaşkanlığı Yazı İşleri Müdürü Tahir Akın  
Cumhurbaşkanlığı Daire Müdürü Şerafettin Candaş  
Cumhurbaşkanlığı Koruma Amiri Nihat Darende

Ayrıca, Bayram Yılmaz, Saffet Akpınar ve Malik Güçkiran isimli üç hizmetkârda Sayın Cumhurbaşkanımız ve Eşi ile birlikte seyahat edeceklerdir.

İran ve Pakistan'a gidecek bahis konusu Heyet Üyeleri için 11 günlük yolluk ve yevmiyelerle, yapılacak büro, taşıt vesair temsil masraflarının Dışişleri Bakanlığı Bütçesinden ödenmesi yüksek tensiplerine iktiran eylediği takdirde bu hususta gerekli Bakanlar Kurulu Kararının alınmasını saygılarımla müsaadelerine arz ederim.

Dışişleri Bakanı Vekili

K. S. S. S.

Bak. Num.  
yaz. 16. 9. 1966  
Kt.

N. S. Sarı 23  
16. Eylül 1966

|                       |        |
|-----------------------|--------|
| DAŞBAKANLIK           |        |
| Kavramlar ve Kararlar |        |
| Tarih: 16 Eylül 1966  |        |
| 6303                  | 105-33 |

|                    |             |         |    |
|--------------------|-------------|---------|----|
| DAŞBAKANLIK EVLAKI |             |         |    |
| Tarih              | Özellik No. | Pl. No. | Ek |
| 16 Eylül 1966      | 4/13215     | 6303    |    |

16 Eylül 1966

**EK-3 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 22-27 Ocak Suudi Arabistan Ziyareti ile 27-31 Ocak 1967 Libya Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi.**

/ /1967 tarih ve 6/ sayılı  
Kararname eki'dir.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Suudi Arabistan ve  
Libya'yı Ziyaretlerinde Kendilerine Re-  
fakat Edecek Heyet

|                                                              |                                                       |
|--------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|
| İhsan Sabri Çağlayangil                                      | Dışişleri Bakanı                                      |
| Prof. Dr. İzzet Eirand                                       | Cumhuriyet Senatosu Üyesi                             |
| Osman Saraç                                                  | Milletvekili                                          |
| Ahmet Tahtakılıç                                             | "                                                     |
| Cihat Alpan                                                  | Cumhurbaşkanlığı Gn. Sekreteri                        |
| Tümg. Bekir Ecevit                                           | Jandarma Gen. Komutanlığı Kur. Bşk.                   |
| Elçi İltir Türkmen                                           | Dışişleri Bakanlığı Genel Sek. Yd.                    |
| Not: Adıgeçen yalnız Suudi Arabistan Seyahatine katılacaktır |                                                       |
| Tuğg. Mehmet Ali Bıyıkçakmak                                 | Bursa Askeri Hastahanesi Başhekim                     |
| Alb. Turgut Özbahadır                                        | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri                            |
| Oktay İşçen                                                  | Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Gen. Md.      |
| Fahir Alaçam                                                 | Dışişleri Bakanlığı ORAF Dairesi Gen. Md.             |
| Şefik Fenmen                                                 | Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Gen. Md.         |
| Galip Balkar                                                 | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Md.                       |
| Kd. Yb. Alparslan Güneş                                      | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Suvari Gurubu Komutanı |
| Bnb. Çetin Talip Özsu                                        | Cumhurbaşkanlığı Yaveri                               |
| Yzb. Muhlis Özmen                                            | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı İkinci Bl. Komutanı    |
| Erdim Tüzel                                                  | Dışişleri Bakanlığı Özel Kl. Md. Y.                   |
| Metin Avcıoğlu                                               | Dışişleri Bakanlığı ORAF Dairesinde İkinci Kâtip      |
| Arif Noyan                                                   | Cumhurbaşkanlığında Memur                             |
| Selâhattin Şener                                             | Tercüman                                              |
| İbrahim Palalıyık                                            | Cumhurbaşkanlığında memur                             |
| Yaman Paslı                                                  | Cumhurbaşkanlığı Görevlisi                            |



./.. 2

**EK-4 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 27 Nisan-1 Mayıs 1968 Tarihleri Arasında Irak'a, 1-5 Mayıs 1968 Tarihleri Arasında Afganistan'a ve İran'a (Günübirlik) Gerçekleştirdiği Ziyaretlerde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi Ekidir.**

Kararnamenin ekidir.

L i S T E

- 1 - İhsan Sabri Çağlayangil- Dışişleri Bakanı
- 2 - Fethi Tevetoğlu- A.P.Samsun Senatoru Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı.
- 3 - Mehmet Altınsoy- Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Niğde Milletvekili
- 4 - Sabahattin Savacı- Adalet Partisi, Gümüşhane Milletvekili Bütçe Komisyonu Üyesi.
- 5 - Turgut Öale- Cumhuriyet Halk Partisi Kars Milletvekili İçişleri Komisyonu Üyesi.
- 6 - Tümgeneral Fikret Elbizim- Millî Savunma Bakanlığı Personel Dairesi Başkanı.
- 7 - Albay Turgut Özbahadır- Cumhurbaşkanlığı Başyaveri.
- 8 - Oktay İçcan- Enformasyon Dairesi Genel Müdürü
- 9 - Behir Alaçan- Orta Doğu ve Afrika Dairesi Genel Müdürü
- 10 - Şefik Fennem-Protokol Dairesi Genel Müdürü
- 11 - Üzdemir Yiğit- Araştırma ve Siyaset Plânlama Dairesi Genel Müdürü.
- 12 - Galip Balkar- Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü
- 13 - Albay Hedi Öztekin- Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Kom. Yrd.
- 14 - Dr. Atilla Sunay- Cumhurbaşkanı'nın özel Doktoru
- 15 - Tanju Ülgen- Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü
- 16 - Binbaşı Oğuz Saka- Cumhurbaşkanlığı Yaveri
- 17 - Nazım Gürtekin- Cumhurbaşkanlığı Koruma Müdürü
- 18 - Kemal Özçelik-Müşavir
- 19 - Selahattin Şenel-Müşavir
- 20 - Mehmet Akpınar-Hizmetli

EASIN MENSU PLARI

- 1 - Doğan Kararoğlu- TRT.Haber
- 2 - Muammer Yaşar Bostancı-TRT Haber
- 3 - Ümit İlhan-TRT Fotoğraf, Film ve Televizyon
- 4 - Ünal Mesutoğlu-TRT Fotoğraf, Film ve Televizyon
- 5 - Kemal Bircan- Anadolu Ajansı Temsilcisi
- 6 - Erdoğan Taner-Ankara Gazeteciler Cemiyeti Temsilcisi (Ulusal)
- 7 - Erol Dalli-İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Temsilcisi (Cumhuriyet)
- 8 - Şehri Şuphandağlı-İzmir Gazeteciler Cemiyeti Temsilcisi
- 9 - Aclân Akıncı-Haberler Ajansı.

|     |    |    |    |     |      |
|-----|----|----|----|-----|------|
| 000 | 18 | 01 | 02 | 215 | 22/4 |
|-----|----|----|----|-----|------|



**EK-5 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 15-17 Aralık Ürdün, 17-21 Aralık 1969 Tarihinde ise Etiyopya'ya Gerçekleştirdiği Ziyaretlerde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Kararname.**

/ /1969 tarih ve 6/ sayılı  
Kararnamenin ekidir.

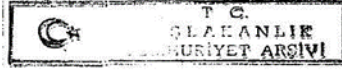
L İ S T E

- 1- İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanı)
- 2- Halûk Kura (Türkiye'nin Amman Büyükelçisi)
- 3- Nihat Dinç (Türkiye'nin Adisababa Büyükelçisi)
- 4- Kasım Gülek (Cumhuriyet Senatosu Üyesi, Eski Bakan)
- 5- Necip Mirkelâmoğlu (Cumhuriyet Senatosu Üyesi - C.H.P. İzmir)
- 6- Nizamettin Erkmen (Giresun Milletvekili - A.P. Genel Sekreteri)
- 7- Hüseyin İncioğlu (Gaziantep Milletvekili - G.P. Yönetim Kurulu Üyesi)
- 8- Korgeneral Ahmet Dural (Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı)
- 9- Daniş Tunalıgil (Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Siyasî İşler Yardımcısı)
- 10- Sulhi Dişlioğlu (Elçi, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü)
- 11- Kıdemli Albay Turgut Özbahadır (Cumhurbaşkanlığı Başyaveri)
- 12- Şefik Fenmen (Elçi, Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi)
- 13- Fahir Alaçam (Elçi, Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu ve Afrika Da.Reisi)
- 14- Oktay İçcen (Elçi, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Reisi)
- 15- Mehmet Baydar (Dışişleri Bakanlığı İktisadî İlişkiler Da.Gn.Müdürü)
- 16- Savlet Aktuğ (Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü)
- 17- İsmet Ergene (CumhurbaşkanlığıYazı İşleri Müdür Vekili)
- 18- Kurmay Yarbay Ali Kolcu (Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından)
- 19- Prof.Dr. Zinnur Rollas (Tabip)
- 20- Deniz Bnb. Güngör Yeşilırmak (Cumhurbaşkanlığı Yaveri)
- 21- Piyade Yzb. Utku Güney (Cumhurbaşkanlığı Yaveri)



|     |    |    |    |     |    |   |
|-----|----|----|----|-----|----|---|
| GSO | 13 | 01 | 02 | 243 | 83 | 9 |
|-----|----|----|----|-----|----|---|

**Ek-6 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 14-17 Ekim 1971 Tarihinde İran'ın 2500. Kuruluş Yıldönümüne Katılmak Üzere İran İmparatorluğuna Gerçekleştireceği Ziyarete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi.**



**T. C.  
BAŞBAKANLIK  
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI**

**KARARNAME**

Sayı : 7/ 3289

Eki

Sayın Cumhurbaşkanımız Cevdet Sunay beraberlerinde Dışişleri Bakanı Osman Olcay, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Protokol Baş Yardımcısı Veysel Versan, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Sulhi Dişlioğlu, Cumhurbaşkanlığı Baş Yaveri Kur.Alb. Hüseyin Topa ve Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru Attila Sunay olduğu halde İran İmparatorluğunun kuruluşunun 2500 üncü yıldönümü dolayısıyla 13-17 Ekim 1971 tarihleri arasında İran'da yapılacak törenlere katılmaları ve bu ziyaret dolayısıyla yapılacak olan temsil, büro, taşıt ve sair bütün masrafların kabulü; Dışişleri Bakanlığının 11/10/1971 tarih ve 137-166-Prot-7/1009 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 18/10 /1971 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

272 75 19

Başbakan

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adalet Bakanı

Millî Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı

Millî Eğitim Bakanı

Bayındırlık Bakanı

Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

Güm. ve Tekn. Bakanı

Tarım Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı

Sanayi ve Ticaret Bakanı

En. ve Tab. Kay. Bakanı

Turizm ve Tan. Bakanı

İmar ve İskân Bakanı

Köy İşleri Bakanı

Orman Bakanı

Genç. ve Spor Bakanı

Dosya No :  
105-32  
1707

**Ek-7 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 2-14 Nisan 1967 Tarihinde ABD'ye Gerçekleştirdiği Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi.**



**T. C.  
BAŞBAKANLIK  
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ  
KARARNAME**

Sayı : 6/ 7921

Ekli

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından vaki davet üzerine 3-13 Nisan 1967 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletlerini resmen ziyaret edecek olan Sayın Cumhurbaşkanımız ve Eşlerine Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlıyangil ve Bayan Çağlıyangil, İzmir Senatorü Cahit Okurer, Kocaeli Milletvekili Prof. Nihat Erim, İstanbul Milletvekili Aydın Yalçın, Amerika Birleşik Devletleri nezdindeki Büyükelçimiz Melih Esenbel ve Bayan Esenbel, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan ve Bayan Alpan, Korgeneral Muhsin Batur, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Elçi İlter Türkmen, Batı Dairesi Reisi Elçi Melih Akbil, Protokol Dairesi Genel Müdürü Şefik Fennem, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Top. Albay Turgut Ozbahadır, Özel Kalem Müdürü Galip Balkar, Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Tanju Ülgen, Cumhurbaşkanlığı Yaveri Binbaşı Remzi Gökseven, Doktor Attila Sunay, Anadolu Ajansı Genel Müdürü Attila Onuk, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek, Hürriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Cüneyt Arcayürek, T.R.T. Kurumu Muhabiri Selahattin Onuk ve Cumhurbaşkanlığı personelinin Ozden Anıl'ın refakat etmeleri ve yapılacak büro, taşıt, bagaj ve temsil masraflarının kabulü; Dışişleri Bakanlığının 20/3/1967 tarihli ve 311.982-127 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 30/3/1967 tarihinde kararlaştırılmıştır.

İst:

*[Signature]*  
CUMHURBAŞKANI

22  
01  
18  
030

Dosya No:  
1051/22  
438

Başbakan  
S. Demirel

Devlet Bakanı  
*[Signature]*

Devlet Bakanı  
*[Signature]*

Devlet Bakanı  
*[Signature]*

Adalet Bakanı  
*[Signature]*

Millî Savunma Bakanı  
*[Signature]*

İçişleri Bakanı  
*[Signature]*

Dışişleri Bakanı  
*[Signature]*

Millî Eğitim Bakanı  
*[Signature]*

Başmühür Bakanı  
*[Signature]*

Ticaret Bakanı  
*[Signature]*

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı  
*[Signature]*

Güm. ve Tekel Bakanı  
*[Signature]*

Tarım Bakanı  
*[Signature]*

Ulaştırma Bakanı  
*[Signature]*

Çalışma Bakanı  
*[Signature]*

Sanayi Bakanı  
*[Signature]*

Enerji ve Tabii Kay. Bakanı  
*[Signature]*

Turizm ve Tanıtma Bakanı  
*[Signature]*

İmar ve İskân Bakanı  
*[Signature]*

Köy İşleri Bakanı  
*[Signature]*

**Ek-8 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 27 Haziran-4 Temmuz 1967 Tarihli Fransa Ziyaretlerinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesinin Ekidir.**

26.1.67/1967 Tarihli ve 6/8434 sayılı  
Kararnamenin ekidir.

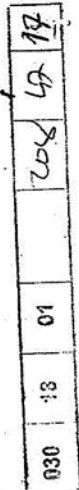
SAYILAN CUMHURBAŞKANIMIZ VE BAYAN CEVDET SUNAY'A  
FRANSA SEYAHATİNDE REFAKAT EDECEK RESMİ HEYET

|                               |                                        |
|-------------------------------|----------------------------------------|
| Sayın İhsan Sabri Çağlayangil | Dışişleri Bakanı                       |
| Bayan İ.S. Çağlayangil        | Dışişleri Bakanı Eşi                   |
| Sayın Amil Artüs              | C. Senatosu Üyesi                      |
| Sayın Raif Aybar              | Milletvekili                           |
| Sayın Korg. Faruk Gürler      | K.K.komutanlığı Kurmay Başkanı         |
| Sayın Alb. Turgut Özbahadır   | Cumhurbaşkanlığı Başyaveri             |
| Sayın İltar Türkmen           | Dışişleri Bak. Genel Sekreter Yrd.     |
| Sayın Melih Akbil             | Dışişleri Bak. Batı Dairesi Reisi      |
| Sayın Şefik Fenmen            | Dışişleri Bak. Protokol Dairesi Gn.Md. |
| Bayan Ş. Fenmen               | Dışişleri Bak. Protokol D.Gn.Md. Eşi   |
| Sayın Galip Balkar            | Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü     |

SAYILAN CUMHURBAŞKANIMIZ VE BAYAN CEVDET SUNAY'A  
FRANSA SEYAHATİNDE REFAKAT EDECEK GAYRİ RESMİ HEYET

|                             |                                       |
|-----------------------------|---------------------------------------|
| Sayın Alb. Ekrem Ungan      | Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı K.Yrd. |
| Sayın Alb. Necati Gafuroğlu | Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru         |
| Sayın Yzb. Oğuz Saka        | Cumhurbaşkanlığı Yaveri               |
| Sayın Tanju Ülgen           | Dışişleri Bak. Özel Kalem Md.         |
| Sayın Nazım Gürtekin        | Cumhurbaşkanlığı Koruma Müdürü        |
| Sayın Beyhan Cenkcı         | Ankara Gazeteciler Cem. Üyesi         |
| Sayın Ahmet Kabaklı         | İstanbul Gazeteciler Cem. Üyesi       |
| Sayın Cevdet Perin          | Haber Gazetesi ve Durum Dergisi       |
| Sayın Ali Şevket Biçgin     | İzmir Yeni Asır                       |
| Sayın Orhan Belet           | Cumhurbaşkanlığı Hizmetlisi           |

YÖ



**Ek-9 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1-8 Kasım 1967 Tarihinde İngiltere'ye Gerçekleştirdiği Ziyarete Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi.**

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve eşlerine,  
1-8/Kasım/1967 tarihleri arasında  
İngiltere'ye yapacakları ziya-  
retlerinde, refakat edecek  
zevatin listesi.

- 1- Dışişleri Bakanı İ.Sabri Çağlayangil
- 2- Sayın Bayan Çağlayangil
- 3- Londra Büyükelçisi Ümit Halûk Bayülken
- 4- Sayın Bayan Bayülken
- 5- Millet Meclisi Üyesi Feridun Cemal Erkin (Eski Dışişleri Bakanı)
- 6- Millet Meclisi Üyesi Muhittin Güven (Eski İmar ve İskân Bakanı)
- 7- Cumhuriyet Senatosu Üyesi Fehmi Alpaslan
- 8- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ~~Sayın~~ M.Cihat Alban
- 9- Sayın Bayan Alban
- 10- Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Sadi Eldem (Genel Sekreter Yardımcısı)
- 11- Kara Harp Okulu Komutanı Tümgl. Namık Kemal Ersun
- 12- Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Alb. Turgut Özbahadır
- 13- Dışişleri Bakanlığı Batı Dairesi Genel Md.Elçi Melih Akbil
- 14- Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Genel Md. Şefik Fenmen
- 15- Sayın Bayan Fenmen
- 16- Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Galip Balkar
- 17- İrtibat Subayı Kurmay Yarbay Recep Bayrak
- 18- Cumhurbaşkanlığı Özel Doktoru Atilla Sunay
- 19- Cumhurbaşkanlığı Yaveri Yüzb. Baki Balıbey
- 20- Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Tanju Ülgen
- 21- Türkiye Basın Enstitüsü Başkanı Ahmet Emin Yalman
- 22- İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek
- 23- Müşavir Kemal Özçelik
- 24- Müşavir Yılmaz Çınar
- 25- Cumhurbaşkanlığı Memuru Tacettin Balçık
- 26- Cumhurbaşkanlığı Hizmetlisi Orhan Belet

|     |    |    |  |     |    |    |
|-----|----|----|--|-----|----|----|
| 030 | 18 | 01 |  | 212 | 76 | 17 |
|-----|----|----|--|-----|----|----|



**Ek-10 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 13-17 Nisan 1970 Tarihinde Romanya Sosyalist Cumhuriyetine Gerçekleştirdiği Resmi Ziyarete Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Kararname ve Eki.**

13/4/1970 tarih ve 7/507 sayılı  
Kararnamenin ekidir.

SAYIN CUMHURBAŞKANIMIZIN ROMANYA SOSYALİST  
CUMHURİYETİNE YAPACAKLARI ZİYARETE KATILACAK  
HEYET ÜYELERİ

İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanı)  
Bayan İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanının eşi)  
Mustafa Gülcügil (Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı,  
Isparta Senatörü)  
Mustafa Üstündağ (Cumhuriyet Halk Partisi Konya Milletvekili)  
Vefa Tanır (Güven Partisi Meclis Grup Başkan Vekili, Konya  
Milletvekili)  
Cihat Alpan (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri)  
Bayan Cihat Alpan (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterinin eşi)  
İsmail Sarıkey (Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı, Koramiral)  
Dr. Atilla Sunay (Cumhurbaşkanının oğlu ve özel doktoru)  
Turgut Özbahadır (Cumhurbaşkanlığı Başyaveri, Topçu Albay)  
Şefik Fenmen (Protokol Dairesi Başkanı, Elçi)  
Bayan Şefik Fenmen (Protokol Dairesi Başkanının eşi)  
Oktay İşcen (Enformasyon Dairesi Başkanı, Elçi)  
Erdem Erner (Doğu Dairesi Genel Müdürü)  
Savlet Aktuğ (Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü)  
Selçuk Korkud (Araştırma ve Siyaset Planlama Dairesi Genel  
Müdür Vekili)  
İsmail Sinan (Cumhurbaşkanlığı Yaveri, Jandarma Yüzbaşı)  
Kemal Özçelik (Müşavir)  
Tayyar Ünver (Cumhurbaşkanlığı Dairesinden)  
Atilla Canayaz (Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayında Piyade  
Üsteğmen)

../.

2

EK-10'Un Devamıdır.

- 2 -

Sedef İlkan (Cumhurbaşkanlığında Tercüman-Sekreter)  
 Mehmet Ceylan (Cumhurbaşkanlığı Dairesinden Komiser)  
 Celâl Tevfik Karasapan (Zafer Gazetesi dış politika yazarı)  
 Cihat Baban (Cumhuriyet Gazetesi yazarı)  
 Atilla Onuk (A. A. Genel Müdürü)  
 Kadri Kayabal (T. H. A. Genel Müdürü)  
 Aydoğan Önal (Haber Ajansı Genel Müdürü)  
 Sabri Süphandağlı (Yeni Asır Gazetesi yazarı, İzmir Gazeteciler  
 Cemiyeti Başkanı)  
 Şemsi Kuseyri (Hayat Dergisi Ankara Temsilcisi)  
 Tahir Zengingönül (Tasvir Gazetesi Yazı İşleri Müdürü)  
 Hulusi Turgut (Akşam Gazetesi Yazarı)  
 Ahmet Oktay Börtocene (T. R. T. Muhabiri)  
 Erdiñ Sağlam (T. R. T. Muhabiri)  
 Ümdet İlhan (T. R. T. Kemaramanı)  
 Yaşar Kutum (Kameraman)  
 İsmail Şenyüz (Fotoğrafçı)  
 Yaman Paslı (Cumhurbaşkanlığı Dairesinde hizmetli)

|    |    |    |    |     |    |   |
|----|----|----|----|-----|----|---|
| 02 | 13 | 02 | 02 | 248 | 26 | 8 |
|----|----|----|----|-----|----|---|

3

**Ek-11 Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 19-24 Ekim 1970 Tarihinde Federal Almanya'ya Gerçekleştirdiği Resmi Ziyarete İlişkin Heyet Listesi ve Ekleri.**

/ /1970 tarih ve 7/ sayılı Kararnamenin  
ekidir.

SAYIN CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY İLE SAYIN BAYAN SUNAY'IN  
FEDERAL ALMANYA'YI RESMEN ZİYARETLERİNDE KENDİLERİNE  
REFAKAT EDECEK HEYET

1. Sayın İnsan Sabri Çağlayangil  
Dışişleri Bakanı, A.P. Bursa Senatörü
2. Sayın Bayan Çağlayangil
3. Sayın Sırrı Atalay  
Cumhuriyet Senatosu Başkan Vekili, C.H.P. Kars Senatörü, eski Bakan
4. Sayın Turhan Feyzioğlu  
Güven Partisi Genel Başkanı, G.P. Kayseri Milletvekili, eski Bakan
5. Sayın İlyas Karaöz  
Senato A.P. Grup Başkan Vekili, A.P. Muğla Senatörü
6. Sayın Cihat Alban  
Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri
7. Sayın Bayan Alban
8. Sayın Korgeneral A.Fethi Eşer  
Jandarma Genel Komutan Muavini
9. Sayın Dr. Atilla Sunay  
Sayın Cumhurbaşkanımızın oğlu ve özel doktoru
10. Sayın Sulhi Dişlioğlu  
Elçi, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü
11. Sayın Kıdemli Albay Turgut Uzbahadır  
Cumhurbaşkanlığı Başyaveri
12. Sayın Asaf İnhan  
Elçi, Dışişleri Bakanlığı Batı Dairesi Reisi
13. Sayın Şefik Fenmen  
Elçi, Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi
14. Sayın Bayan Fenmen
15. Sayın Oktay İşçen  
Elçi, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Reisi
16. Sayın Oktay Cankardeş  
Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Plânlama Dairesi  
Genel Müdürü



## Ek-11'ın Devamıdır.

— / — 196 Tarihli ve 6 /  
Kararnamein ektidir.

sayfa

2.

17. Sayın Halûk Sayınsoy  
İdari İşler Dairesi Genel Müdürü
18. Sayın Kur. Alb. Recep Bayrak  
Cumhurbaşkanlığı İrtibat Subayı
19. Sayın Savlet Aktug  
Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü
20. Sayın Hv. Yüzbaşı Öveng Çakın  
Cumhurbaşkanlığı Yaveri
21. Sayın Kemal Özgelik  
Cumhurbaşkanlığı Emniyet Mişaviri
22. Sayın P. Yb. Salim ~~Güneş~~ Koca göncü  
Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayından
23. Sayın Nâzım Gürtekin  
Cumhurbaşkanlığı Emniyet Müdürü
24. Sayın Refet Seyhan  
Cumhurbaşkanlığı Dairesinden
25. Sayın Ahmet Özcan  
Emniyet Görevlisi
26. Sayın Bayram Yılmaz  
Emniyet Görevlisi
27. Sayın Metin Sâkır Fırat  
Görevli

BASIN MENSOPLARI

28. Sayın Necmettin Çelebi  
Tkt Haber Merkezi Bölüm Müdürü
29. Sayın Çetin Çeki  
TRT Haber Merkezi Redaktör-Spikeri
30. Sayın Ziya Tansu  
İKA Ajansı Sahibi
31. Sayın Örtüçrul Eliçevik  
AA İy Haberler Dairesinde Mes'ul Müdür.
32. Sayın Ziya Nobioglu  
CU. HURİYET Gazetesi Yazı İşleri Müdürlerinden (İstanbul  
Gazeteciler Cemiyeti adına)



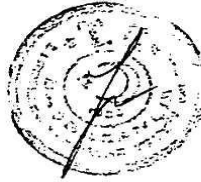
Ek- 11'ın Devamıdır.

—/—/196 Tarihli ve 6/  
Kararname ile ekidir.

sayı

3.

33. Sayın Kenmet Muhsinoğlu  
SON HAVADIS Gazetesi Muhabiri (Ankara Gazeteciler Cemiyeti  
adına)
34. Sayın Annet Yazıcıoğlu  
YENİ ASIA Gazetesi Muhabiri  
İzmir Gazeteciler Cemiyeti adına
35. Sayın Akmal Kabuloğlu  
TNT Televizyon Kameramanı
36. Sayın Musa Kaya  
Ordu Foto-Film Merkezinden
37. Sayın Adir Sürer  
Ordu Foto-Film Merkezinden



|     |    |    |    |     |    |    |
|-----|----|----|----|-----|----|----|
| 030 | 18 | 61 | 02 | 258 | 13 | 15 |
|-----|----|----|----|-----|----|----|

4

**EK-12 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 1-6 Aralık 1966 Tarihinde Tunus'a Gerçekleştirdiği Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Başbakanlık Kararnamesi.**

**T. C.**  
**BAŞBAKANLIK**  
**KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ**

**KARARNAME**

Sayı: 6/ 7362

Eki

Tunus Cumhurbaşkanı tarafından vaki davet üzerine 1-6/12/1966 tarihleri arasında Tunus'u resmen ziyaret edecek olan Sayın Cumhurbaşkanımız ve eşlerine, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve Bayan Çağlayangil, Cumhuriyet Senatosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Senatör Suat Hayri Ürgüplü ve Bayan Ürgüplü, İzmir Senatörü Cahit Okurer, Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, Tunus Büyükelçisi Faruk Berkol, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alban ve Bayan Alban, Millî Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Adnan Ötügen, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Tümamiral Kemal Kayacan, Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Başkanı Halûk Kura, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Albay Turgut Özbahadır, Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Başkanı Sadun Etensel, Dışişleri Bakanlığı 2 nci Daire Başkanı Bedîî Karaburçak, Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi Başkanı İlter Türkmen, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Galip Balkar, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürü Oktay İşçen, Muhafız Alay Komutan Muavini Yarbay Ömer Şanlı, Cumhurbaşkanlığı Yaveri Binbaşı Remzi Gökseven, Hava Yzb. Oğuz Saka, Cumhurbaşkanının Doktoru Atilla Sunay, Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Tanju Ülgen, Dışişleri Bakanlığı 2 nci Dairede 3 üncü Katip Rana Köksal, Anadolu Ajansı Genel Müdürü Atilla Onuk, TRT. Muhabiri Salâhattin Sonat, Ticaret Odaları Birliği Başkanı Sırrı Enver Batur, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Burhan Felek, Mütercim Gaye Güntekin, Film Operatörü Hüseyin Tutar, Fotoğrafçı Atilla Eriğüç'ün refakat etmeleri, ayrıca bu seyahat için hizmetkar Tanzer Sarısoy'un terfiki ve yapılacak büro, taşıt ve sair temsil giderlerinin kabulü; Dışişleri Bakanlığının 19/11/1966, 24/11/1966 tarihli ve 490. 158-D. II/2. 491,500 sayılı yazıları üzerine, Bakanlar Kurulunca 29/11/1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.

GÜMURBAŞKANI

Başbakan

S. Demirel

Devlet Bakanı

X

Devlet Bakanı

X

Devlet Bakanı

X

Devlet Bakanı

X

Adalet Bakanı

X

Millî Savunma Bakanı

X

İçişleri Bakanı

X

Dışişleri Bakanı

X

Millî Eğitim Bakanı

X

Bayındırlık Bakanı

X

Ticaret Bakanı

X

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

X

Güm. ve Tekel Bakanı

X

Tarım Bakanı

X

Ulaştırma Bakanı

X

Çalışma Bakanı

X

Sanayi Bakanı

X

Enerji ve Tabii Kay. Bakanı

X

Turizm ve Tanıtma Bakanı

X

İmar ve İkân Bakanı

X

Köy İşleri Bakanı

X

Dosya No:

105/32

1848

**EK-13 Cumhurbaşkanı Sunay'ın 12- 21 Kasım 1969 Tarihinde SSCB'ye Gerçekleştirdiği Resmi Ziyaretinde Kendisine Eşlik Edecek Heyete İlişkin Kararname ve Eki.**

/ /1969 tarih ve 6/ sayılı kararnamenin ekidir.

**SAYIN CUMHURBAŞKANIMIZIN SOVYET SOSYALİST  
CUMHURİYETLER BİRLİĞİNE RESMİ ZİYARETİNE  
KATILACAK HEYET ÜYELERİ**

1. Sayın İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanı)
2. Sayın Bayan İhsan Sabri Çağlayangil (Dışişleri Bakanının eşi)
3. Sayın Mustafa Gülcügil (Cumhuriyet Senatosu üyesi, (Isparta) ve Adalet Partisi Genel Başkan Yardımcısı)
4. Sayın Ferit Melen (Cumhuriyet Senatosu üyesi (Van), Güven Partisi Genel Başkan Yardımcısı, eski Maliye Bakanı)
5. Sayın Muammer Erten (Manisa Milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreter Yardımcısı, eski Sanayi Bakanı)
6. Sayın Cihat Alpan (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri)
7. Bayan Cihat Alpan (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterinin eşi)
8. Sayın Korjenral Hayati Savaşçı (Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı)
9. Bay Turgut İlkan (Elçi, Dışişleri Bakanı Özel Müşaviri)
10. Bay Sulhi Dişlioğlu (Elçi, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü)
11. Bayan Sulhi Dişlioğlu (Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürünün eşi)
12. Kıdemli Albay Turgut Özbahadır (Cumhurbaşkanlığı Başyâveri)
13. Bay Şefik Fenmen (Elçi, Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Reisi)
14. Bayan Şefik Fenmen (Protokol Dairesi Reisinin eşi)
15. Bay Özdemir Yiğit (Elçi, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Plânlama Dairesi Reisi)
16. Bay Oktay İçcen (Elçi, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Reisi)
17. Bay Erdem Erner (Dışişleri Bakanlığı Doğu Dairesi Genel Müdürü)
18. Kurmay Albay Recep Bayrak (Cumhurbaşkanlığı İrtibat Subayı)



EK-13'Ün Devamıdır.

-2-

19. Bayan Aysel Önel (Sayın Cumhurbaşkanımızın kızı)
20. Sayın Dr. Atilla Sunay (Sayın Cumhurbaşkanımızın oğlu ve özel doktoru)
21. Bay Hamdi Yörükoğlu (Cumhurbaşkanlığı Daire Müdürü)
22. Bay Savlet Aktuğ (Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürü)
23. Hava Yüzbaşı Güvenc Çukun (Cumhurbaşkanlığı Yaveri)
24. Bay Kemal Özçelik (Müşavir)
25. Bay Nefiz Gürtekin (Cumhurbaşkanlığı Koruma Müdürü)
26. Atilla Onuk (Anadolu Ajansı Genel Müdürü)
27. Cemal Aygen (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Haber Verici Merkezi Başkanı)
28. Abdi İpekçi (Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü)
29. Ecvet Güresin (Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü)
30. Necati Zincirkıran (Günaydın Gazetesi Genel Yayın Müdürü)
31. Mehmet Ali Kışlalı (Türk Haberler Ajansı Genel Temsilcisi)
32. Nevzat Ünlü (Haber Ajansı Ankara Temsilcisi)
33. Uğur Reyhan (Tercüman Gazetesi Ankara Temsilcisi)
34. Abdullah Uraz (Son Havadis Gazetesi Ankara Bürosu İstihbarat Şefi)
35. Muammer Yaşar Bostancı (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu İç Haberler Müdür Yardımcısı)
36. Hüseyin Tutar (Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Film Servisi Şefi)
37. Hayri Tuncel (Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Foto Servisi Şefi)
38. Orhan Tarmacı (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kameraman'ı)
39. Yaşar Kutun (Kameraman)
40. İsmail Şenyüz (Fotoğrafçı)
41. Bay Mehmet Erdoğan (Görevli)
42. Bay Bayram Yılmaz (Hizmetli)
43. Bay Yücel Soyğut (Hizmetli)



|     |    |    |    |     |    |    |
|-----|----|----|----|-----|----|----|
| 030 | 13 | 61 | 02 | 242 | 76 | 12 |
|-----|----|----|----|-----|----|----|

3

**GÖRSELLER**

**Görsel 0-1** Rıza Pehlevi ve Eşi Cumhurbaşkanı Sunay'ı Havaalanı'nda Karşılarken.

**Kaynak:** *Milliyet Gazetesi*, 3.10.1966.



**Görsel 0-2** Şah Rıza Pehlevi'nin Cumhurbaşkanı Sunay Onuruna Verdiği Ziyafet.

**Kaynak:** *Milliyet Gazetesi*, 4.10.1966.



**Görsel 0-3** Irak, Afganistan ve İran Ziyareti Öncesi Esenboğa Havaalanı'ndan Süleyman Demirel ve Atasagun Sunay'ı Uğurluyor.

**Kaynak:** *Hürriyet Gazetesi*, 28.04.1968.



**Görsel 0-4** Cumhurbaşkanı Sunay Ürdün Ziyareti Öncesi Basına Demeç Verirken.

**Kaynak:** *Haber Gazetesi*, 16.11.1969.



**Görsel 0-1** Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı Sunay'ı ABD'ye Yolcu Ediyor.

**Kaynak:** *Hürriyet Gazetesi*, 3.04.1967.



**Görsel 0-2** Cumhurbaşkanı Sunay'ın Beyaz Saray Önünde Başkan Johnson Tarafından Karşılması.

**Kaynak:** *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.04.1967.



**Görsel 0-3** Cumhurbaşkanı Sunay Amerikalı Aktör Charlton Heston'la Sohbet Ederken.

**Kaynak:** *Hürriyet Gazetesi*, 11.04.1967.



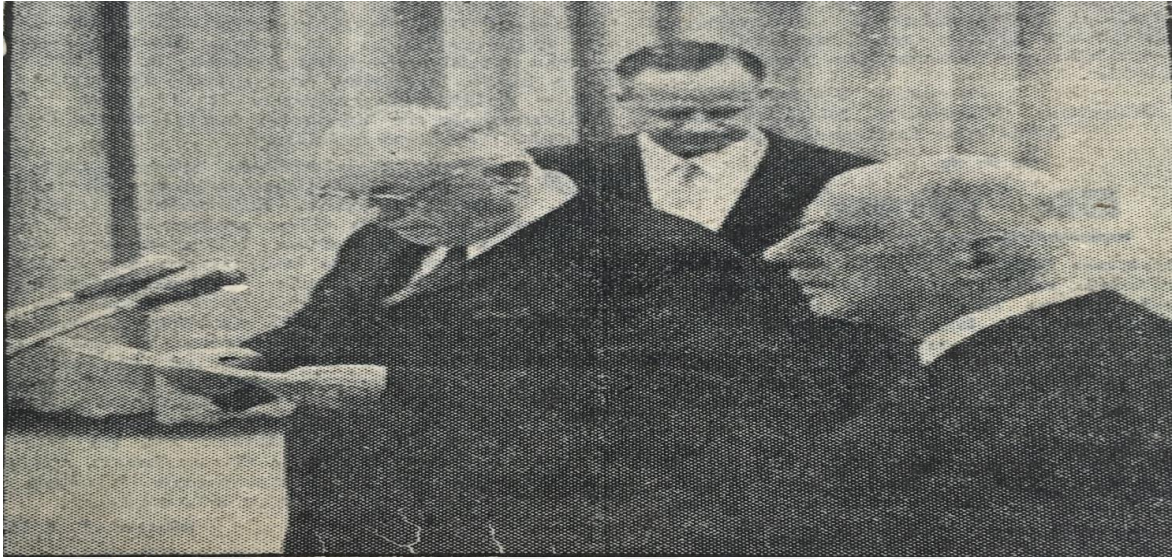
**Görsel 0-4** İsmet İnönü Cumhurbaşkanı Sunay'ı Fransa'ya uğurlarken.

**Kaynak:** *Ulus Gazetesi*, 28.06.1967.



**Görsel 0-5** Fransız Lider De Gaulle Orly Havaalanı'nda Sunay'ı karşılar.

**Kaynak:** *Hürriyet Gazetesi*, 29.06.1967.



**Görsel 0-6** Cumhurbaşkanı Sunay Elyese Sarayı'nda Kendisi Onuruna Düzenlenen Yemekte Konuşurken.

**Kaynak:** *Cumhuriyet Gazetesi*, 30.06.1967.



**Görsel 0-7** Kraliçe II. Elizabeth ve Eşi Prens Philip Victoria Garında Cumhurbaşkanı Sunay'ı Karşılarken.

**Kaynak:** *Milliyet Gazetesi*, 2.11.1967.



**Görsel 0-8** Sunay Wilson’u İkametinde Ziyaret Ederken.

**Kaynak:** *Ulus Gazetesi*, 9.11.1967.



**Görsel 0-9** Rumen Lider Ceausescu ile Birlikte Cumhurbaşkanı Sunay Halkı Selamlarken.

**Kaynak:** *Haber Gazetesi*, 15.04.1970.



**Görsel 0-10** Romanya Cumhurbaşkanı Caeusescu Cumhurbaşkanı Sunay'ı Ankara'ya Uğurlarken.

**Kaynak:** *Vatan*, 17.04.1970.



**Görsel 0-11** Tunus Lideri Habib Bin Ali Burgiba'nın Cumhurbaşkanı Sunay'ı Karşılması

**Kaynak:** *Milliyet Gazetesi*, 3.12.1966.



**Görsel 0-12** Cumhurbaşkanı Sunay Birinci Görüşme Öncesi SSCB Heyeti ile Selamlaşırken.

**Kaynak:** *Milliyet Gazetesi*, 15.11.1969.



**Görsel 0-13** Sunay ve Podgorny El Sıkışırken.

**Kaynak:** *Vatan Gazetesi*, 15.11.1969.

**ÖZGEÇMİŞ**

|                           |                                                   |
|---------------------------|---------------------------------------------------|
| <b>Adı ve SOYADI</b>      | Mert KARABAŞ                                      |
| <b>EĞİTİM DURUMU</b>      |                                                   |
| <b>Mezun Olduğu Lise</b>  | Manavgat Lisesi, 2012                             |
| <b>Lisans Diploması</b>   | Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarih Bölümü, 2017 |
| <b>Yabancı Dil/Diller</b> | İngilizce                                         |

